

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

1241

HET WERKWOORD

IN ZIJNE

VERVOEGING EN AFLEIDING,

DODE

DR. W. L. VAN HELTEN.

ROTTERDAM,
OTTO PETRI.
1877.

D 22

~~118~~
D
1241
D22

RIJKSUNIVERSITEIT LEIDEN

0756 9689

NEDERLANDSCHE SPRAAKKUNST

TEN BEHOEVE VAN

ONDERWIJZERS EN BELANGSTELLENDEN

DOOR

Dr. W. L. VAN HELTEN.

II^{de} Stuk, 1ste en 2de deel,
Het werkwoord in zijne vervoeging en afleiding.

ROTTERDAM,
OTTO PETRI.
1877.

NED.
LETTERK.

HET WERKWOORD

IN ZIJNE

VERVOEGING EN AFLEIDING,

DOOR

Dr. W. L. VAN HELTEN.

ROTTERDAM,
OTTO PETRI.
1877.

NEE.
LETTERK.

VOORBERICHT.

Eindelijk, twee jaren na het I^{ste}, verschijnt hier althans gedeeltelijk het II^{de} Stuk der *Nederlandsche Spraakkunst*. Twee jaren, een vrij groote tijdruimte voorwaar tusschen de uitgave van het eerste en van het tweede gedeelte eens boekwerks, een tijdruimte evenwel, die hier geen verwondering kan baren, zoo men let op het karakter van den ondernomen arbeid, zoo men wil inzien, hoeveel en hoedanige studie, welk een onderzoek en toetsing de te behandelen stof onverbiddelijk vordert en eischt, zoo men eindelijk bedenkt, welk een minimum van tijd en kracht er overblijft voor iemand, die dag in dag uit het beste en verreweg grootste deel van zijn levensgeest aan het onderwijs moet afstaan. Zelfs een langer uitstel voor het openbaar maken van mijn onderzoekingen ware mij om die redenen niet ongewenscht geweest. Evenwel de gedurige en dringende aanvragen naar het II^{de} St. hadden ook hun recht niet onopgemerkt te blijven; en daarom, docht me, had ik, ofschoon nog op verre na niet volkomen tevreden met mijn werk, den plicht niet langer meer te dralen, maar dat althans wat gereed lag te geven. Zoo zend ik dan de twee eerste gedeelten van 't II^{de} St., d. i. *de vervoeging* en *de afleiding* van 't werkwoord in de wereld (het derde gedeelte, de *samenstelling* van 't werkw., vraagt nog voor een paar maanden geduld), en uit daarbij den innigen wensch, dat de al-

gemeene en onverhoopte belangstelling, die van den kant der onderwijzerswereld aan de „Klinkers en Medeklinkers” is ten deel gevallen, ook voor het „Werkwoord” zich onverzwakt moge vertoonen.

Tegen mijne „Klinkers en Medeklinkers” is van een paar zijden (niet van de meeste intusschen) het bezwaar geopperd, dat het boek te geleerd zou zijn. Ofschoon duidelijk en begrijpelijk, zelden mij enkelen, is de behandelde stof voor ons onderwijzers te zwaar, te onverteerbaar, en tevens niet van onmisbaar nut. Nu, dat mijne *Spraakkunst* juist geen lichte lectuur, geen lectuur voor een warmen zomerachtermiddag is, wil ik gaarne toegeven. Ten stelligste echter weerspreek ik, dat ze zou zijn, wat men gewoonlijk onder „geleerd” verstaat, d. i. dat ze alleen voor den specialen taalgeleerde, doch niet voor den beschaafden leek genietbaar ware. Dagelijksche ondervinding bij het bezigen van het boek geeft mij grond voor mijn protest en bewijzen tegen het ingediende bezwaar. Het komt er slechts op aan, hoe men de *Spraakk.* gebruik. en welk doel men zich daarbij voor oogen stelt. Niet om eene zekere dosis geleerdheid, maar om begrippen, om inzicht in de taal en om methode is het hier te doen. De bestrijding toch van wanbegrippen, die, uit de taalstudie der vier eerste tientallen jaren onzer eeuw dateerend, in de onderwijzerswereld hebben postgevat en nog algemeen verspreid zijn, de bevordering van den invloed der moderne taalwetenschap op de taalkennis der onderwijzers en door hen op de taalbeoefening in de school, dat was en is het wit, waarnaar ik met al mijne krachten streefde, streef en hoop te blijven streven. Wie de *Spraakk.* leest met het plan om ze vanbuiten te leeren, wie vermeent, dat hij, zoo hij nut van 't boek wil trekken, de aangehaalde voorbeelden geheel of althans gedeeltelijk tot zijn beschikking moet hebben, die zal noch zijne, noch mijne moeite beloond zien. Wie echter het handboek bestudeert om het medegedeelde

te *begrijpen*, om zich zuiverder en vrijer taalbegrippen te verschaffen, om een helderder blik in de taal in 't algemeen en in de Nederlandsche taal in 't bijzonder te verkrijgen, die zal daardoor zich met mij vereenigen om het voorgestelde doel te bereiken; voor dien zal ook het boek niet te zwaar of te geleerd zijn.

En wat nu het al of niet onmisbaar nut betreft, zoo geef ik zeer gaarne toe, dat voorzeker elkeen tot zijn hoofdonderwijzers-examen zal kunnen geraken, ja zelfs een hoog nummer bij vergelijkende examens zal kunnen behalen, zonder de *Nederl. Spraakk.* bestudeerd te hebben. Doch behalve het afleggen van examens heeft de degelijke onderwijzer nog een andere en misschien veel gewichtiger taak te verrichten; ook *hij* moet op de hoogte van zijn tijd blijven, ook hij moet in zijn onderwijs met de wetenschap vooruitgaan, ook hij moet de resultaten der wetenschap verbeterend en louterend op zijn onderricht doen werken. Wie b. v. zijn leerlingen vertelt, dat de infinitief in een zin, als „hij leert piano-spelen” gelijkstaat met een als voorwerp gebezigd substantief, wie beweert, dat *het spijt, verdriet, verveelt mij*, en dergel. onpersoonlijke werkwoorden zijn, wie leert, dat b. v. in uitdrukkingen, als „hij slaapt rustig”, „hij leeft gelukkig” *rustig, gelukkig* praedicatief gebezigde bijvoeg. naamwoorden zijn, wie zegswijzen als *er wordt gedanst, geloopen*, door een verondersteld, doch onbewezen „*dansen, loopen* (als subject) *wordt*” (d. i. „geschiedt, heeft plaats”) verklaart, wie zegt, dat de toonlooze vorm van 't persoonl. vnw. *em* eene verkorting is van *hem*, wie zijn leerlingen tracht te doen gelooven, dat in een zin, als „zoo ik in uw plaats was, deed ik het dadelijk” *was* en *deed* indicatieven (en geen conjunctieven) zijn, die moge vermeenen, dat hij waarheden verkondigt, maar in werkelijkheid is hij, in die opzichten althans, een verspreider van meeningen, die lijnrecht met de wetenschap in strijd zijn, en benadeelt hij het zuivere taalbegrip meer dan hij het bevordert. En wil zich nu de onderwijzer daarvoor in acht

nemen, wil hij trachten zooveel mogelijk *waar* te zijn, dan betrede hij ook die wegen, neme hij ook die middelen ter hand, welke hem de wetenschap in haar vooruitgang kunnen doen kennen.

Mocht voorts iemand, die b. v. een *oppervlakligen* blik in de Hoofdstukken III, IV, V en VI, en vooral op bl. 72 of op bl. 105—110 werpt, zich door een uiterlijken schijn laten bang maken en voor de daar voorkomende, hem onbekende, vormen terugschrikken, dien herinner ik aan den tijd, toen hij, aanvangende stekunde te leeren, vast even benauwd op al die algebraïsche letters, cijfers, exponenten, haakjes, enz. heeft gekeken, in de moeilijk te onderdrukken meening, dat die hieroglyphen hem wel altijd onverstaanbaar zouden blijven. En toch hoe kort duurde het, totdat zoo een of andere schrik aanjagende formule *na verklaring* voor hem aanving leven te krijgen, en klaar als de dag te worden! Evenzoo zal het met hem gaan, die het werkwoord in zijne historische ontwikkeling wil leeren kennen. Wie b. v. de tabel op bl. 72 verwonderd en angstig aanstaart, zal, zoo hij slechts eenigen tijd aan de bestudeering der daaraan voorafgaande paragrafen wil wijden, weldra alle verbazing en angst voelen verdwijnen en voor een klaar en helder inzicht plaats maken.

Voor het practisch gebruik van dit II^{de} St. zij eindelijk nog bijzonder opgemerkt, 1°. dat bij eene verwijzing naar Hoofdstukken, waarvóór niet St. I of I^{ste} St., d. i. I^{te} Stuk, te lezen is, de Hoofdstukken van dit II^{de} St. bedoeld worden; 2°. dat vooral niet de vóór den tekst geplaatste, op bl. XIV—XXII te vinden „Toevoegselen en Verbeteringen” over ’t hoofd te zien zijn, daar ze somtijds gewichtige veranderingen in den samenhang van den tekst ten doel hebben; ik raad dus den lezer, nog vóór hij het „Werkwoord” begint te bestudeeren, deze toevoegselen en verbeteringen in het boek zelve aan te duiden, iets wat zeer ter verdere vergemakkelijking zijner studie zal bijdragen.

INHOUD.

	Bladz.
HOOFDSTUK I. ALGEMEENE BESCHOUWING VAN HET WERKWOORD.	
§ 1. Het karakter en de definitie des werkwoords . . .	1.
§ 2. Het karakter van het <i>overgankelijk</i> werkw.; het begrip van <i>voorwerp</i> en <i>bepaling</i>	3.
§ 3. Onovergankelijke werkwoorden, passief gebezigd . . .	7.
§ 4. De zogenaamde onpersoonlijke werkw.	9.
§ 5. Schijnbaar onpersoonlijke werkw. (verwarring van werkelijk onpers. ww. met schijnbaar onpersoonl. z. <i>opmerk. 2</i> , bl. 15)	14.
§ 6. Wederkeerige werkwoorden, met den accusatief; hun karakter, beteekenis en oorsprong (intransitieve werkw., in opvatting overeenstemmende met wederkeerige verba, z. <i>opmerk. 3</i> , bl. 21)	17.
§ 7. Wederkeerige werkw., met den datief	22.
§ 8. De transitief-intransitieve werkwoorden; hun karakter, beteekenis en oorsprong.	23.
HOOFDSTUK II. OVER HET KARAKTER DER PERSONEN, GETALLEN, TIJDEN EN WIJZEN DES WERKWOORDS.	
§ 1. Persoon en getal.	28.
§ 2. De tijden; hun karakter en geschiedenis.	28.
§ 3—6. Het karakter der aantoonende, der aanvoegende en der gebiedende wijs.	32.
§ 7. Het karakter der onbepaalde wijs en vergelijking er van met het zelfst. nw.	32.
§ 8. De onbepaalde w. in haar betrekking tot het geleidende naam- of werkwoord	34.
§ 9. Het karakter des deelwoords en vergelijking er van met het bijvoeg. nw. (het karakter der participiale adjectieven, z. <i>aanm.</i> bl. 40)	38.

	Bladz.
§ 10. De tijden des conjunctiefs: het <i>praesentiaal</i> en het <i>omschreeven</i> imperf. en <i>plusquamperf.</i> des conjunctiefs	41.
§ 11. Het gebruik van het <i>omschreeven</i> imperf. en <i>plusqprf.</i> des conjunctiefs.	43.
§ 12, 13. De tijden des imperatiefs, des infinitiefs en van 't participium	45.
§ 14. Participiale adjectieven, van tegenwoordige deelwoorden gevormd, in schijnbaar onregelmatige toepassing.	47.
§ 15. Het passief des werkwoords; gebruik van den actieven infinitief met passieve beteekenis . . .	49
§ 16. Beteekenis en karakter van het verleden deelwoord, zonder hulpwerkw. gebezigd; verklaring der participiale adjectieven, welke van verleden deelwoorden gevormd zijn en eene schijnbaar of werkelijk onregelmatige beteekenis vertoonen . .	51.
HOOFDSTUK III. OVER DE HOOFDVORMEN DERSTERKE VERVOEGING.	
§ 1. De kenmerken der sterke vervoeging	63.
§ 2. De oorspronkelijke vorming des sterken werkwoords; de wortel, de verbale stam; het voornaamwoordelijk (pronominaal of personaal) achtervoegsel, het achtervoegsel der wijze (modaal suffix) en de verdubbeling (<i>reduplicatie</i>) van 't sterke werkw.	64.
§ 3. De oorzaken der klankwijziging in het sterke wortelwerkwoord (over de <i>e</i> ² , <i>v</i> ² , <i>i</i> ² en <i>u</i> ² z. bl. 66 en 67).	65.
§ 4. Tabellarisch overzicht van de klankwijzigingen der zes klassen van 't sterke wortelwerkwoord	70 en 72.
§ 5. Indeeeling van 't sterke wortelww. in de zes klassen..	74.
§ 6. Het karakter en wezen der sterke <i>grondwoordverba</i> .	74.
§ 7. De oorsprong en 't ontstaan	75.
§ 8. De vorming van 't imperf.	76.
§ 9. Algemeene opmerkingen omtrent de sterke <i>wortel-</i> en de sterke <i>grondwoordverba</i>	77.
§ 10—16. Eerste klasse der sterke <i>wortelverba</i> (over den invloed van het Middelfrankisch op onze taal z. bl. 79 en 80)	78.

	Bladz.
§ 17—22. Tweede klasse der sterke <i>wortel</i> verba.	83.
§ 23—26. Derde » »	84.
§ 27—30. Vierde » »	86.
§ 31—35. Vijfde » »	88.
§ 36—40. Zesde » »	90.
§ 41—45. Eerste klasse der sterke <i>grondwoord</i> verba	92.
§ 46—48. Tweede » »	94.
§ 49. Derde » »	94.
§ 50. Vierde » »	94.
§ 51. Vijfde » »	95.
HOOFDSTUK IV. OVER DE HOOFDVORMEN DER ZWAKKE VERVOEGING.	
§ 1. De kenmerken der zwakke vervoeging	95.
§ 2. Welke werkwoorden worden zwak vervoegd?	96.
§ 3. Het imperfectum der zwakke verba.	97.
§ 4. Het verleden deelw. »	98.
—§ 5. Het gebruik van het voorvoegsel <i>ge</i> in de sterke en zwakke verleden deelwoorden.	99.
HOOFDSTUK V. OVER DE NEVENVORMEN DER STERKE EN DER ZWAKKE VERVOEGING EN DE UITGANGEN VAN HET GECONJUGEEERDE WERKWOORD.	
§ 1, 2. Wat verstaat men onder nevenvormen?	101.
§ 3. Over de uitgangen des werkwoords in 't algemeen.	102.
§ 4. De <i>modale</i> achtervoegsels	103.
§ 5. De <i>pronominale</i> of <i>personale</i> achtervoegsels.	103.
§ 6. De wijzigingen en verkortingen der uitgangen	104.
§ 7. Het praesens van den indicatief	105.
§ 8. Het praesens van den conjunctief	106.
§ 9. Het imperfectum des indicatiefs der sterke vervoeging	106.
§ 10. Het imperfectum des conjunctiefs der sterke vervoeging	107.
§ 11. Het imperfectum des indicatiefs der zwakke vervoeging	107.
§ 12. Het imperfectum des conjunctiefs der zwakke vervoeging	108.
§ 13. De vroegere 2 ^{de} pers. des enkelvouds	109.
§ 14. De imperatief	109.

	Bladz.
§ 15. De infinitief	111.
§ 16, 17. De deelwoorden	111.
§ 18. De syncope en elisie in de vervoeging . . .	111.
§ 19. Over dialectische vormen van den met het per- soonl. vnw. verbonden 2 ^{den} pers.	113.
§ 20. Over den 2 ^{den} pers. in de tegenwoordige Nederl. spreektaal	114.
§ 21. Over de vervanging van conjunctiefvormen door vormen des indicatiefs	115.
§ 22. Over het gebruik van 't persoonl. vnw. bij 't werkwoord. . . ,	118.
HOOFDSTUK IV. OVER DE ONREGELMATIGE WERKWOORDEN.	
§ 1. Verdeeling der onregelmatige werkwoorden .	119.
§ 2, 3. Het praesens v. d. indicat. en den conjunct. van <i>kunnen, zullen, mogen, weten</i> en <i>moeten</i> . .	119.
§ 4. Het praesens indic. en conjunct. van <i>gunnen,</i> <i>durven, dorren</i> en <i>deugen</i>	121.
§ 5. Het praesens indic. en conjunct. van <i>willen</i> .	123.
§ 6. Het praesens v. d. imperatief, den infinit. en 't particip. der in § 2—5 besproken verba. .	125.
§ 7, 8. Het imperfectum der in § 2—5 besproken verba.	125.
§ 9. Het partic. perfectum » » .	127.
§ 10, 11. Over <i>brengen, denken, dunken, koopen, zoeken</i> en <i>werken</i>	128.
§ 12. Over <i>leggen</i> en <i>zeggen</i>	130.
§ 13, 14. Over <i>hebben</i>	130.
§ 15, 16, 17. Over het praesens der verschillende wijzen van <i>gaan, staan</i> en <i>doen</i>	132.
§ 18. Over het partict. perfect. van <i>gaan, staan</i> en <i>doen</i> .	136.
§ 19. Over het imperfectum van <i>doen</i>	136.
§ 20. Over <i>zijn</i>	138.
HOOFDSTUK VII. OVER DE SAMENGESTELDE VORMEN.	
§ 1, 2, 3. Het gebruik van <i>hebben</i> en <i>zijn</i> in de samen- gestelde tijden van 't actieve verbum . . .	141.
§ 4. De omschrijving van het lijdende werkwoord .	143.
§ 5. » van de verleden tijden van 't actieve verbum	146.

	Bladz.
§ 6. De omschrijving van de toekomstige tijden en van 't omschreven imperf. en plqprf. conjunct.	148.
§ 6*. De omschrijving met <i>mogen</i> en <i>laten</i>	149.
§ 7. Het gebruik en de weglating van <i>te</i> vóór de onbepaalde wijs	153.
§ 8. Over den schijnbaren infinitief in plaats van 't verleden deelw.	156.
HOOFDSTUK VIII. OVER DE AFLEIDING DER WERKWOORDEN.	
§ 1. Wat verstaat men onder afgeleide werkwoorden.	159.
§ 2. De vorming en de vormen der afgeleide werkw.	159.
§ 3. De beteekenis der van substantieven afgeleide werkw.	164.
§ 4. » adjectieven »	168.
§ 5. » bijwoorden »	169.
§ 6. Over de <i>zoogenaamde</i> intensieve werkwoorden,	170.
§ 7. » frequentatieve » op <i>-chten</i>	170.
§ 8. » causatieve of factitieve werkw.	178.
§ 9. » frequentatieve werkwoorden op <i>-elen</i> en <i>-eren</i>	172.
§ 10. Over de afgeleide werkwoorden op <i>-igen</i>	178.
§ 11. » » <i>-eeren</i>	181.

Toevoegselen en Verbeteringen.

- Bladz. 3, reg. 5 v. b. vervang *onovergankelijk* door *overgankelijk*
- " 4, reg. 16 v. o. " konden door kunnen
- " 6, reg. 1 v. b. voeg vóór *betrekking* nog *ten gevolge der openb. v. best.*
- " 9, reg. 18 v. o. vervang word door wordt.
- " 11, reg. 16 v. o. voege men achter de beteekenis, nog "niemand arm noemen, als arm beschouwen"
- " 12, reg. 18 v. o. leze men *genoemde*, in plaats van *genoemden*.
- " 12, reg. 16 v. o. " *het wordt* " *hetwelk*
- " 12, reg. 1 v. o. " trad voor had
- " 13, reg. 2 v. b. " ww. " nw.
- " 13, reg. 6 v. b. " waar " waar-
- " 13, reg. 12 v. b. " *voedt* " *wedt*.
- " 14, reg. 2 v. o. schrappe men de woorden hetzij door een infinitief
- " 15, reg. 17 v. b. leze men met voor van
- " 16, reg. 13 v. b. schrappe men de w. overeenkomst in beteekenis en van
- " 16, reg. 16 v. b. leze men vele dezer laatste in plaats van deze laatste
- " 16, reg. 7 v. o. voege men achter oorzaken het volgende: *schijnbaar onpersoonl. ww. als*
- " 17, reg. 3 v. b. vervange men welke door welken
- " 17, reg. 5 v. o. " *ondervinden* door *ondervinden*.
- " 19, reg. 8 v. b. " *bemerken* " *bewerken*
- " 19, reg. 15 v. o. schrappe men de komma achter toren

- Bladz. 20, reg. 1 v. b. schrap de woorden ZOO *zich verschuilen* — z. *verstoppen*, z. *verbergen*.
- " 20, reg. 17 v. o. schrappe men *ergert*
- " 20, reg. 16 v. o. " z. *ergeren*
- " 20, reg. 14 v. o. voege men achter verba, de woorden *het ergert mij*,
- " 20, reg. 13 v. o. " wederk. de woorden *zich ergeren*,
- " 20, reg. 20 v. o. vervange men het door dat.
- " 24, reg. 17 v. o. leze men voor die de w. de beteek.
- " 25, reg. 5 v. o. voege men achter *vergaderen*, de woorden: *schuilen* (trans. in *zich verschuilen*), van een adjectief *schuil* „verborgten” (vgl. nog *zich schuil houden*), *branden* (trans. als „verbrand maken”, b. v. in „hij brandt zijn mond”, intr. als „verbrand worden” b. v. in „het huis brandt”), van een oud adject. *brand* „verbrand”,
- " 26, schrappe men de acht laatste en bladz. 27 de vier eerste regels.
- " 27, reg. 2 v. o. schrappe men *schuilen*
- " 27, reg. 1 v. o. " „doen schuilen”
- " 28, reg. 2 v. b. " *hem schuilen*
- " 28, reg. 3 v. b. *schuilen*
- " 34, reg. 5 v. b. leze men voor bij zich; de woorden: bezittel. adjectief (*mijn*, *zijn*, enz.) of substantief, in den 2^{den} nv., vóór zich;
- " 34, reg. 6 v. b. na *luieren* in te voegen *Jans luieren*
- " 34, reg. 13 v. b. vervange men de w. als zoodanig alhans door zijn naamvalsuitgang
- " 34, reg. 14 v. b. vervange men de w. was verlorengestaan, drukte door de volgende: had verloren, doch zijn oorspronk. karakter desnietteenstaande behouden had en nog hedendaags heeft, drukt
- " 34, reg. 11 v. o. voeg in vóór *vrees* het w. *hoop*, en vóór *gereedheid* het w. *bevoegdheid*,
- " 35, reg. 19 v. o. voeg in vóór *vrees* het w. *hoop*, en vóór *gereedheid* het w. *bevoegdheid*,
- " 35, reg. 17 v. o. voeg in vóór *koestert* het volgende: *heeft hoop, het vooruitzicht zijn doel te zullen bereiken*,

- Bladz.* 35, reg. 16 v. o. voeg in vóór geen lust het volgende: heeft hoop, vooruitzicht op het zullen bereiken,
- " 35, reg. 14 v. o. voeg in achter gehoorzamen"; het volgende; *hij heeft geen recht, is niet in de gelegenheid te komen*, d. i. „heeft geen recht op, is niet in de gelegenh. tot het komen”;
- " 35, reg. 11 v. o. voeg in vóór gereed het woord *bevoegd*,
- " 35, reg. 7 v. o. " *bekwaam* " *bevoegd*,
- " 37, reg. 1 v. b. voeg in na verba de w. en adjectiva
- " 37, reg. 2 v. b. " *verwonder mij* de woorden *ben verheugd, gelukkig, bedroefd, verbaasd, verwonderd*,
- " 37, reg. 15 v. o. voeg in na *hebben* de woorden en het bijvoeg. nw. *bezig*;
- " 37, reg. 12 v. o. voeg in na staande" de woorden *hij was bezig te overleggen*, d. i. *in* het overleggen”.
- " 37, reg. 7 v. o. voeg in na *zijn* de woorden *blijven* en *worden*,
- " 37, reg. 6 v. o. " *wat* het woordje *het*;
- " 37, reg. 5 v. o. voeg in vóór enz. de woorden: *het is, blijft, wordt sukkelen met hem*;
- " 38, reg. 15 v. o. voege men na substantieven nog het volgende in: Al de in deze en de voorgaande *opmerk.* besproken infinitieven behouden het karakter van een werkwoord, d. i. nemen object en bepalingen evenals het werkwoord bij zich. Dewijl ze echter te gelijk, evenals een naamwoord, als subject, object, praedicaat kunnen gebezigd worden, of een voorzetsel vóór zich nemen, noemen wij ze, ter onderscheiding van den *locatieven* infinit. *naamwoordelijke* infinitieven. Men verwarre ze intusschen niet met de onbep. wijzen, welke door voorvoeging van een lid- of voornaamwoord, van een bezitt. adjectief of van een substant., in den 2^{den} nv., tot werkelijke zelfst. naamwoorden (*verbale substantieven*, vgl. H. II, § 7, aan 't einde) zijn geworden.
- " 43, reg. 10 v. o. voeg in achter behalve het volgende: 1°. wanneer zulk een bijzin *voorwaardelijk* is, als b. v. „zij konden vroeger altijd meegaan, zoo zij zich maar behoorlijk *gedroegen*” (conjunct.; vgl. het Hd., waar men *betriegen*, niet *betrugen* zou

zeggen), waar de als „gewenscht” voorgestelde voorwaarde niet door *zouden gedragen* te vervangen is; 2°.

- Bladz.* 43, reg. 5 v. o. lees *c* voor *e*.
- „ 44, reg. 1 v. b. voeg in achter een de woorden niet-voorwaardelijken of een
- „ 44, reg. 16 v. o. vervang de *toegevende* door het volgende: de hoofdzinnen, ter uitdrukking van het *gewenschte*, in de *niet-voorwaardelijke*,
- „ 44, plaats als *Aanmerk.* onder aan de *bladz.* het volgende: De bijzinnen, welke men gewoonlijk met den naam *toegevende* pleegt te bestempelen, worden hier (alsmede op *bladz.* 116, 117 en 121) *niet-voorwaardelijke* genoemd. In dergelijke bijzinnen toch geeft men niet een of ander toe, maar stelt eenvoudig eene voorwaarde, waarvan het in den begeleidenden hoofdzin gezegde *niet* afhangt.
- „ 44, reg. 14 v. o. lees voor „hoezeer — *drijven* het volgende: al *zoudt* gij hem *drijven*,
- „ 51, reg. 1 v. b. voeg achter overbodig het *w.* is
- „ 51, reg. 10 v. o. „ werkw. de *w.* in verbinding met het hulpww. *hebben*
- „ 52, reg. 17 v. b. voeg achter hulpww. het *w.* *hebben*
- „ 56, reg. 16 v. o. schrap in
- „ 57, reg. 12 v. o. vervang *zich vertrouwen*, de oude door de oudtijds gebruikelijke *hem vertrouwen*,
- „ 64, reg. 19 v. b. lees vóór *suffix* nog of *personaal*
- „ 64, reg. 11 en 9 v. o. lees *namatki* en *thi* in plaats van *namati* en *ti*
- „ 66, reg. 6 v. o. leze men ontstaan en die voor ontstaat en dien
- „ 69, reg. 2 v. b. voege men in de achter ook
- „ 70, reg. 1 v. o. „ kan „ en *o*^x
- „ 72, reg. 17 v. b. lees *bi^xlaila*
- „ 74, reg. 5 v. b. lees behooren de
- „ 74, reg. 17 v. b. schrap een
- „ 75, reg. 8 v. o. voeg achter *ee* de *w.* of *ei*
- „ 75, reg. 3 v. o. „ *oo* „ of *ou*
- „ 79, reg. 11 v. b. lees vasten voor stommen

- Bladz.* 81, reg. 1 v. o. lees *ie* voor *ie's*
- " 85, reg. 14 v. b. lees *gezie'n*
- " 85, reg. 16 v. o. lees slotmedeklinkers voor slotklinkers
- " 85, reg. 12 v. o. lees *lagja* voor *logja*
- " 87, reg. 5 v. o. lees § 2 voor § 1
- " 88, reg. 9 v. b. lees *de^xgen* voor *degen*
- " 88, reg. 11 v. b. lees *mijden* voor *snijden*
- " 89, reg. 5 v. o. lees *to^xgen* voor *togen*
- " 95, reg. 1 v. b. voeg of *ou* achter *oo*
- " 95, reg. 11 v. b. voeg achter houden het volgende: Naast het regelmat. imperf. *stiet* bezigt men echter ook het zwakke *stootte*.
- " 103 reg. 11 v. b. voeg achter verkort nog te worden
- " 103 reg. 9 v. o. " *personaal* " of *pronominaal*
- " 106 reg. 12 v. o. " 1sten pers. " enk.
- " 106 reg. 11 v. o. " zw. verb. " , met den verb. stam *fiska-ja*,
- " 106 reg. 10 v. o. voeg vóór *daili-ja* de w. zwakke verb., met den verb. stam
- " 111 reg. 6 v. b. vervang *is* door *uit*
- " 119 voege men als *Aanmerking* bij § 2—9 het volgende in: Ten opzichte van de in deze en de volgende paragrafen (2—9) voorkomende, door *i^x* en *u^x* voorgestelde, vocalen wete men, dat, behalve de op bl. 68 besproken *i^x* en *u^x* en de op bl. 66 en 67 behandelde *e^x* en *o^x*, ook nog een *i^x* en *u^x* door trilling der *valsche* stembanden gevormd worden. Terwijl de *e^x* en *o^x* (b. v. in *gebe^xten*, *gebo^xnden*), in vergelijking met de *i^x* en *u^x* (b. v. in het hd. *gebi^xssen*, *geb^xunden*), eene meer naar 't midden liggende verheffing der tong vorderen, worden er bij eene nog iets meer naarbinnen, naar 't midden liggende verheffing van dit spraakorgaan, bij trilling der *valsche* stembanden, vocalen gevormd, welke we door *i^x* en *u^x* zullen voorstellen; op eene *e^x* volgt, bij een geringe verplaatsing der tongverheffing naar binnen, de *i^x* (vgl. b. v. *we^xten* naast *wi^xst*), op een *o^x* de *u^x* (vgl. *wij ko^xnnen* naast *wij ku^xnnen*). Daar zich alzoo in de valsche stembanden een opeenvolging vertoont van *i^x*, *e^x*, *i^x* en van *u^x*, *o^x*, *u^x*, zoo is het duidelijk, dat, gelijk de *e^x* en *o^x* uit *i^x* en *u^x* voortkomen (vgl. bl. 70, aan 't einde, en H. III, § 27 en 31), eveneens ook verder een *e^x* en *o^x* respectief tot *i^x* en *u^x* kunnen worden;

dat alzoo een i^x uit e^x of, met vermindering van een e^x , uit i^x ontstaat, en een u^x uit o^x of, met vermindering van eene o^x , uit u^x . Hieruit is het te begrijpen, hoe in het meerv. van den indicat. en in den geheelen conjunct. van het praeteritale praesens, nam. *wij kunnen, zullen, gunnen, durven*, enz., alsmede in de naar analogie daarvan ontstane vormen van den imperatief, den infinit., de participia en 't imperfectum dier verba (bij de twee laatste ook van het enkelv. van 't praes. indic.) (vgl. § 2, 3, 4, 6, 7, 8 en 9) de uit de o^x van den 3^{den} hoofdvorm der 1ste kl. der wortelverba voortgekomen onvolk. u eene u^x moet zijn. Hieruit blijkt het ook verder, hoe in het imperf. *wist*, alsmede in *ik wil*, enz., het voor het imperf. conj. staande praesens, en in de naar analogie daarvan ontwikkelde vormen *willen, willende, gewild, wilde*, enz. (vgl. § 7, 8, 5 en 9), de i , welke uit de oorspronk. i^x (vgl. nog hd. b. v. *wissen, ich will*, enz.) van den 3^{den} hoofdvorm der IV^{de} kl. der wortelverba is voortgekomen (vgl. H. III, § 27), eene door vermindering van een vroegere e^x ontstane i^x moet zijn.

[Wil men duidelijk het verschil tusschen een i^x of u^x en een met trilling der *ware* stembanden voortgebrachte onvolk. i of u nagaan, dan spreke men b. v. naast een der vormen van *willen, kunnen*, enz. een vorm van een regelmatig sterk of zwak werkw., substant. of adject., welke zelden eene andere i of u dan de in de *ware* stembanden voortgebrachte heeft; zoo verg. men b. v. *hij wil, wist, gij kunt, hij gu^{nt}*, met het subst. *wil*, het adj. *wis*, het subst. *kunst, gunst*; duidelijk zal men merken, hoe bij de laatste de spanning lager in het strottenhoofd tot stand komt, dan bij de eerste; ook uitwendig, bij betasting van het tongbeen (vgl. bl. 67), zal men bespeuren, hoe dit lichaamsdeeltje, dat evenmin bij i^x en u^x , als bij e^x en o^x (vgl. t. a. pl.), in beweging wordt gebracht, echter bij de onvolk. i bijna zoo sterk, als bij de e , naarvoren en bij de onvolk. u haast zoo sterk, als bij o , naarachter en omhoog wordt getrokken, hoe dus bij het uitspreken van *hij wil, gij kunt*, enz. het tongbeen rustig blijft, maar bij 't doen hooren van *wil, kunst*, enz. in beweging, respect. naarvoren of naarachter en omhoog komt. Voor 't nagaan van de e^x en o^x in de hier in § 2—9 besproken vormen der onregelmatige werkw., tegenover gewone e 's en o 's, verg. men b. v. naast *weten, mogen, mocht, hij do^{rst}*, enz., woorden als den infinit. *meten* (niet

het part. perf., dat natuurlijk *geme^xten* is), het subst. *logen*, het verl. deelw. van *koopen*, *gekocht*, het subst. *dorst*, enz.; ook hier zal men bij de eerste rust van 't tongbeen en spanning in 't hooger deel des strottenhoofds, bij de laatste beweging des tongbeens en spanning in 't lager deel van 't strottenhoofd waarnemen (vgl. bl. 67).]

Bladz. 122. In plaats van het op deze bladz. en de volgende onder **d** gezegde leze men: De *o^x* van den ouden pluralisvorm des indicatiefs, *wi do^xgen*, enz. en van den in vocaal daarmede overeenstemmenden conjunctief, *ic*, *hi do^xge*, enz. is overgegaan tot een eveneens door trilling der *valsche* banden voortgebrachte *eu*, die we door *eu^x* zullen voorstellen. Wanneer men nam. bij trilling der valsche banden, na het uitspreken eener *e^x*, de ten behoeve daarvan in 't midden eenigszins verhevene tong in dezelfde houding laat volharden en daarbij tevens de tong in 't midden als voor eene *o^x* verheft, m. a. w. wanneer men de ligging der tong voor *e^x* met die voor *o^x* verbindt, dan brengt men bij trilling der valsche banden eene *eu^x* voort. [Wil men duidelijk het verschil tusschen een *eu^x* en een met trilling der ware stembanden voortgebrachte, uit een zachtvolk. *o* of *e* ontstane, *eu* nagaan, dan spreke men b. v. naast vormen van *deu^xgen* een der in St. I, H. XII, § 2, 3 en 4, genoemde zwakke verba, substantieven of adjectieven; zoo verg. men b. v. *wij deu^xgen*, *gij deu^xgt*, *hij deu^xgde*, enz., met het subst. *deugd*, uit een oud *doghit*, *kneukel*, oudt. **knokil*, *steunen*, oudt. *stonian*, *lennen*, uit *lenen*, enz.; duidelijk zal men merken, hoe bij de laatste de spanning lager in het strottenhoofd tot stand komt, dan bij de eerste; ook uitwendig, bij betasting van het tongbeen (vgl. bl. 67), zal men bespeuren, hoe dit lichaamsdeeltje evenmin bij *eu^x*, als bij *e^x* en *o^x* (vgl. t. a. pl.), in beweging wordt gebracht, doch bij de *eu* òf even sterk als bij de gewone uit trilling der ware stembanden voortkomende *e*, naarvoren, òf even sterk als bij de gewone *o* naarachter en omhoog getrokken wordt, hoe dus het tongbeen bij *eu^x* rustig blijft, doch bij *eu* bewogen wordt.] De *eu^x*, welke niet, evenals de *eu* uit *o*, door invloed eener volgende *i* of *j*, maar eenvoudig door overgang van een voc. in den naastbijliggenden klinker (vgl. St. I, H. II, 16) is ontstaan, drong, in overeenstemming met de op bl. 122 onder **b** besproken neiging, ook in den singul. van het praeteritale praesens, alzoo in plaats van de scherpvolk. *oo* van *ic*, *hi doog* door, terwijl dan op

gelijke wijs als bij *hij gu^{nt}, du^{rst}* (z. H. VI, § 4 ■) de 3de pers. enk. eene *t* aannam; vandaar alzoo *ik deu^g, hij deu^{gt}*.

Bladz. 126, reg. 10 v. o. en bl. 127, reg. 12 v. b. Voeg hierbij: Het eerste bestanddeel der *ou* in dit *zoude* en evenzoo in het daarnaar gevormde *woude* is niet als bij de andere *ou*'s een onvolk. *o^a* (z. St. I, H. V, 18), maar natuurlijk, ten gevolge van den oorsprong der *ou* uit *o^l*, een *o^r*; eig. *zo^{ude}, wo^{ude}*, en (op bl. 127, reg. 8 v. o.) *zo^u, wo^u, zo^{udt}, wo^{udt}*. Ten opzichte van het tweede bestanddeel zoowel van deze *o^u*, uit *o^l*, als van *ou*, uit *ol* (vgl. St. I, H. XVI, § 4), zij voorts nog opgemerkt, dat het niet, gelijk t. a. p. werd aangenomen een onvolk. *u* is, maar de consonant *w*, zonder beweging der lippen uitgesproken. De *zoogenaamde* tweeklank in *hout, goud, zo^{ude}, wo^{ude}*, enz. luidt dus eigenl. als *ow* of *o^rw*.

Bladz. 127, reg. 5 v. b. lees *eu^r*

„ 127, reg. 9 v. b. „ *deu^{gde}*

„ 127, reg. 6 v. o. „ *deu^{gde}*

„ 128, reg. 14 v. b. „ 8 ■ voor 5

„ 128, reg. 16 v. b. „ *deu^{gen}* en *gedeu^{gd}*

„ 128, reg. 8 v. o. „ achter voortkwam, het volgende of *ó*, uit *aja*

„ 129, reg. 14 v. o. „ 11 voor 4

„ 136, reg. 1 v. o. „ 8 ■ voor 5

„ 138, reg. 13 v. o. „ *gewe^{zen}*

„ 158, voege men als *Aanmerk.* bij ■ het volgende: Gelijk reeds boven

werd aangemerkt is de overeenkomst tusschen den infinit. *komen, wezen, zien*, en 't verled. dcelw. *(ge)ko^{men}, (ge)we^{zen}, (ge)zieⁿ*, (vgl. H. III, § 17, 23, 24 en 26) slechts schijnbaar; in klank stemmen de vormen overeen, in het karakter huns wortelvocaals verschillen ze echter. Vandaar dat ook nog tegenwoordig de schijnbare infinitief van *komen, wezen, zien*, in de verbinding met de hulpww. *zijn, hebben*, en een volgende onbep. wijs, als *ko^{men}, we^{zen}, zieⁿ*, dus met een *o^r, e^r, i^r* der valsche stembanden worden uitgesproken. Alzoo „ik wil *komen*”, „hij zal hier *wezen*”, wij zullen *zien*”, met een gewone *o, e, ie*; doch „hij is *ko^{men}, we^{zen} kijken*”, „hij heeft mij *zieⁿ loop*en”, dewijl deze schijnbare infinitiefvormen in werkelijkheid niets anders zijn dan de oude participia, zonder *ge-*, nam. *ko^{men}, we^{zen}, zieⁿ*.

VERKORTINGEN.

acc.	<i>beteekent</i>	accusatief,
dat.	"	datief,
denom.	"	denominatief, -ieven,
nam.	"	namelijk,
op. v. bestaan	"	openbaring van bestaan,
t. a. pl.	"	ter aangehaalde plaatse
vd.	"	vandaar,
vnw.	"	voornaamwoord,
ww.	"	werkwoord, -en,
zelfsth.	"	zelfstandigheid.

Voor de overige verkortingen zie het 1ste Stuk.

HOOFDSTUK I.

Algemeene beschouwing van het werkwoord (verbum).

1. Een werkwoord noemt eene der wijzen, waarop een of andere zelfstandigheid haar bestaan openbaart.

Deze bestaansopenbaring eener zelfstandigheid is:

òf eene „handeling, eene werking,” als b. v. *eten, drinken, dooden, verliezen, loopen, blaffen*, enz. (deze en dergelijke verba zullen we *werkwoorden van handeling of actieve verba* noemen);

òf een „verkeeren in eenigen (uiterlijken of innerlijken) toestand, in eenigen stand of in eenige betrekking tot eene andere zelfstandigheid,” als b. v. *blinken, schitteren, blozen, bloeien, woeden, sukkelen, treuren, mogen, luieren, slapen, blijven, staan, zitten, gelijken* (op), *passen* (intr.), *behagen*, enz. (deze en dergelijke verba zullen we *werkwoorden van niet-verandering of immutatieve verba* noemen);

òf „een komen in eenigen toestand, stand of eenige betrekking tot eene andere zelfsth.,” als b. v. *groeien, ontwaken, sterven, versteenen, verkleuren, veranderen* (intr.), *vallen, stijgen, gaan, geraken, naderen, (ten deel)vallen*, enz. (deze en dergelijke verba zullen we *werkwoorden van verandering of mutatieve verba* noemen);

òf een „gebracht worden of zijn in eenigen toestand, stand of eenige betrekking met eene andere zelfsth.,” als b. v. *gebouwd, bevrijd, bedekt, verlost worden of zijn, geleid, gezonden, gedraaid worden of zijn, gestoken, geslagen, geroepen, bemind worden of zijn*, in welke laatste de zelfsth. haar bestaan openbaart door *met eenige andere*, die steekt, slaat, roept, bemint, *in betrekking gebracht te worden of te zijn* (deze en dergelijke verba zullen we *lijdende of passieve werkw. noemen*).

Wat voorts de aanwijzing *van den vorm* betreft, zoo zullen we voor de verba der eerste, tweede en derde categorie de oude, schoon ongepaste, benaming van *bedrijvende* of *actieve* werkw. behouden; voor die, met passieve opvatting, zullen we, ook ter aanduiding van den vorm, den gewonen term van *lijdende* of *passieve* verba bezigen.

OPMERKING 1. Bij de werkwoorden *bestaan*, *zijn* en *wezen* wordt de wijze, waarop de zelfstandigheid haar bestaan openbaart, *onbepaald* gelaten; eerst een bijgevoegd adjectief, deelwoord of substantief kan die (althans bij *zijn* en *wezen*) nader bepalen. Vgl. *er bestaat een verhaal*, *er is een man* (waar eenvoudig wordt uitgedrukt, dat *een verhaal*, *een man* zijn bestaan openbaart, niet op welke wijze de zelfstandigheid dat doet), tegenover *het verhaal is waar*, *de man is gezond* (waar ook aangetoond wordt, *hoe het verhaal*, *de man* zijn bestaan openbaart, door nam. in een waren, gezonden toestand te verkeeren).

OPMERKING 2. Vele werkwoorden kunnen, bij verschil van opvatting, ook tot verschillende categorieën behooren. Zoo zijn die, welke zoowel actief als passief gebezigd worden, in 't eene geval *actieve* in 't andere *passieve* verba; zoo is *springen* als „zich op en neerbewegen” een actief, doch als „kapotgaan” een mutatief verb.; zoo zijn *koken*, *breken*, *sluiten*, *veranderen*, enz. enz. nu eens actief, dan weder mutatief (vgl. ben. § 8); zoo worden vele werkw. van beweging nu eens als „handeling”, dus actief opgevat, dan eens als „komen in een stand” en dus mutatief beschouwd (vgl. H. VII § 2); evenzoo ook *volgen*, *vergeten*, *verliezen* (vgl. t. a. pl.).

OPMERKING 3. Uit de bestaande bepaling (definitie) blijkt, hoe de benaming *werkwoord* eigenlijk slechts op een gedeelte dezer rededeelen toepasselijk is, nam. op die, welke eene *werking* uitdrukken. Beter is daarom de Hd. naam *zeitwort*, die ten minste op eene aan alle werkw. toekomende eigenschap wijst, nam. het aanduiden van den tijd, wanneer het bestaan eener zelfsth. zich openbaart. Evenzoo verdient de latijnsche benaming *verbum* = *het woord* (bij uitnemendheid, tegenover alle andere rededeelen)

geene afkeuring. Het meest zou echter aan den bijzonderen, door het rededeel vervulden, dienst eene benaming *bestaanswoord* beantwoorden.

2. Een verbum kan of een naamwoord (substantief of pronomen) als *voorwerp* (*object*) bij zich hebben of niet. In het eerste geval noemt men het *transitief* of *overgankelijk*, in het laatste *intransitief* of *onovergankelijk*. De actitieve verba zijn gedeeltelijk transitief (b. v. *eten*, *koopen*, enz.) gedeeltelijk intransitief (als *dienen*, *arbeiden*, enz.); vandaar de onderscheiding in *transitieve actitieven* en *intransitieve actitieven*. De mutatieve en de immutatieve verba, zijn steeds intransitief. Het *transitieve actitieve* nw. noemt steeds eene *bewerking*, die bestaat:

of in het „brengeu of houden van eenige zelfsth. (het object) in een of anderen in- of uitwendigen toestand,” als b. v. *sloopen*, *scheuren*, *dekken*, *verdedigen*, *vestigen*, *verteren*, *genezen*, *dooden*, *stoven*, *braden*, *verzekeren*, *verheerlijken*, *reinigen*, *stempelen*, *zadelen*, enz.; alzoo ook in het „brengeu van eenige zelfsth. in den toestand van aanwezigheid, van bestaan” d. i. het „te voorschijn, voortbrengen, verrichten”, als b. v. *bouwen*, *scheppen*, (= „maken”), *maken*, *zingen* (b.v. een lied), *spreken* (b.v. woorden), *uitdenken*, *zeggen*, enz.;

of in het „brengeu of houden eener zelfsth. in een of anderen stand,” als b.v. *brengeu*, *jagen*, *stroopen*, *zenden*, *leiden*, *werpen*, *scheiden*, *schudden*, *vasthouden*, enz., waar de verplaatsing eigenlijk is, of *geven*, *nemen*, *stelen*, *rooven*, *ompraten*, *omkoopen* enz., waar de verplaatsing overdrachtelijk moet opgevat worden;

of in het „brengeu of houden eener zelfsth. in een of andere (zinnelijke of niet zinnelijke) betrekking met den werker zelven,” als b. v. *slaan*, *steken*, *voelen*, *raken*, *treffen*, *strijken*, *kussen*, *zien*, *hooren*, *roepen*, *schelden*, *kwellen*, *winnen*, *haten*, *gelooven*, enz.

AANMERKING. 1. Eene uitzondering op den regel, dat de mutatieve verba steeds intransitief zijn, maken *schijnbaar* uitdrukkingen, als b. v. „hij is alles vergeten”, „hij is zijn boek verloren”, wanneer men ze naast andere, met gelijke beteekenis, als „hij heeft alles vergeten”, „hij heeft zijn boek verloren,” stelt.

Gelijk toch uit het gebruik van 't hulpww. *zijn* blijkt (vgl. H. VII, §3), worden in eerstgenoemde zinnen *vergeten* en *verliezen* niet als actitieve, maar als mutatieve verba beschouwd. Wanneer men echter bedenkt, dat de accusatief hier niet als object, maar als een in plaats van den vroegeren genitief gekomen bepaling staat (vgl. evenzoo den 4^{den} nv. bij adjectieven, als *kwijt*, *zeke*, *moe*, *vol*, *zat*, *kundig*, enz., in plaats van een vroegeren 2^{den}), dan zal zich de zwaarigheid gemakkelijk oplossen.

AANMERK. 2. Evenzoo *schijnt* zich eene uitzondering op den genoemden regel te vertoonen in uitdrukkingen, als „hij is de sloot overgesprongen, de trap opgelopen, den berg afgeloopen, opgeklommen, het huis uitgelopen, den tuin binnengegaan”, enz., waar *overspringen*, *oploopen*, *afloopen*, enz. niet anders dan als mutatieve verba te beschouwen zijn. Doch ook hier hebben we in *de sloot*, *trap*, *den berg*, enz. geen object te zien, maar eenvoudig een naamval (een 4^{den} of 3^{den}), welke door de in het samengestelde verbum voorkomende praepositie geregeerd wordt. Verscheidene intransitieve verba namelijk werden eertijds met een voorzetsel samengesteld, dat den accus. of datief regeerde, en ~~kenden~~ dan dien ten gevolge een naamw. in een van deze beide, door de praepositie beheerschte, naamvallen bij zich krijgen. Zoo behalve de reeds genoemde verba, ook *begaan*, *bekostigen*, *bewonen*, *aanstaren*, *aankijken*, *overgaan*, *omloopen*, *doorwaken*, *doorgaan*, enz. enz., waarbij het geregeerde naamwoord (b. v. *een weg*, *een stad*, *de uitgaven*, *een huis*, enz.) in den van *be* (= „bij, op, voor”), *aan*, *over*, enz. afhangenden accusatief, en *naschreeuwen*, *naloopen*, *toewenken*, *toeknikken*, *ontloopen*, *ontkomen*, enz., waar het nw. in den van *na*, *toe*, *ont*, afhangenden datief staat.

OPMERK. 1. Ofschoon uit den aard der zaak bij de in *aanmerk.* 2 besproken werkwoorden van geen object sprake kan zijn, zoo is toch meermalen bij dergelijke verba, in verloop van tijd, het begrip der door de praepositie aangeduide betrekking op den achtergrond getreden en heeft de opvatting, in verband met de door het begeleidend naamw. genoemde of aangewezen zelfsth.,

het karakter van een „brengen eener zelfsth. in een toestand, stand of in betrekking met den werker zelven” aangenomen; vgl. b. v. *nakijken* (b. v. een thoma), *nakomen* (b. v. een bevel), *aanvallen*, *overvallen*, *bespeuren*, *beschietsen*, *bespotten*, enz., welke men als „onderzoeken, ten uitvoer brengen, vastgrijpen, zien, raken, kwellen (met spot),” begon te beschouwen en daarom als transitieve actieve verba, met een object, in plaats van als ww., met een in den dat. of accus. staand, door het voorzetsel der samenstelling geregeerd, naamw., bezigde.

OPMERK. 2. Enkele gewoonlijk *intransitief* gebezigde verba wijzigen somtijds in bepaalde verbindingen hunne beteekenis tot die van een *transitief actief* ww. en krijgen daardoor een object bij zich. Zoo b. v. worden de intrans. ww. *sterven*, *slapen*, *strijden*, *gaan*, enz. overgankelijk in uitdrukkingen als „een eervollen dood sterven,” „den slaap des rechtvaardigen slapen”, „een hachelijken strijd strijden”, „zijn gang gaan”, in uitdrukkingen alzo, waarin een verbaal substantief, dat dezelfde openb. v. best. uitdrukt als het verbum zelve, dit laatste vergezelt; *sterven*, *slapen*, enz. hebben hier in plaats van de gewone opvatting die van „het te voorschijn brengen” of „het verrichten” van de zelfstandig voorgestelde openb. v. best. *slaap*, *strijd*, *gang*. Zoo zijn ook *lachen* (b. v. in „zich een bochel lachen”), *vallen* (b. v. in „zich een ongeluk vallen”), *springen* (b. v. in „zich een breuk springen”), enz. niet, zooals gewoonlijk, onovergankelijk, maar transitief, en dat wel omdat ze hier een „bewerking”, d. i. „het voortbrengen, te voorschijn brengen” van een *bochel*, *ongeluk*, *breuk*, uitdrukken. Niet anders is dit bij *loopen* (b. v. in „zijn schoenen scheef loopen”), *kijken* (b. v. in „zijn oogen blind kijken”), enz. het geval, waar de intrans. opvatting dézer verba plaats maakt voor de trans. „eenige zelfsth. (hier *schoenen*, *oogen*) in een toestand brengen”.

OPMERK. 3. Gelijk uit het boven omtrent de beteekenis der transitieve verba opgemerkte blijkt, is dus het *object*, ten opzichte van het *subject* (hetzij het overgankelijk verb. een „brengen of houden in een toestand of stand,” hetzij het een „brengen of houden in betrekking tot den werker zelven” uitdrukt), steeds de

zelfstandigheid, welke (1de nv.) het onderwerp in betrekking MET ZICH ZELF BRENGT of HOUDT; want ook in werkw., als b.v. sloopen, scheuren, verdedigen, brengen, jagen, vasthouden, enz., (vgl. boven), ligt het begrip „brengen of houden in betrekking tot den werker zelve” ten grondslag. Vergelijkt men daartegenover het karakter der (in den 2^{den} of 3^{den} nv. of met een voorzetsel gebezigde) van een verbum afhankelijke bepaling (vgl. b.v. „ontferm u zijner” of „over hem”, „dat boek behoort mij”, „hij gelijkt op zijn vader”, „die man vraagt hem om een aalmoes”, „uw broeder geeft mij die belofte” enz.), dan blijkt het, dat deze, ten opzichte van het subject, de zelfsth. is, WAARMEDE het onderwerp bij de openb. v. best. in betrekking KOMT of IS; in de drie eerste der genoemde zinnen toch drukken *zijner*, *over hem*, *mij*, *op zijn vader*, de zelfsth. uit, waarmede het verzwegen *gij*, *het boek*, *hij*, bij het *zich ontfermen*, *behooren*, *gelijken*, in aanraking komt of is; evenzoo wordt in de twee laatste uitdrukkingen door *om een aalmoes*, *mij*, de zelfsth. genoemd of aangewezen, waarmede *die man*, *uw broeder*; bij het *vragen*, *geven*, in betrekking komt, terwijl *hem* en *die belofte* de zelfsth. aanwijst of noemt, welke *die man*, *uw broeder*, door het *vragen*, *geven*, met zich zelf in betrekking brengt. Wordt een zelfde ww., met gelijke of overeenkomstige beteekenis, nu eens met een object dan eens met een bepaling gebezigd, dan hangt dit alleen af van het verschil van opvatting der betrekking tusschen de van 't ww. afhankelijke zelfsth. en het onderwerp; zoo verschillen uitdrukkingen, als „ik spreek uw broeder”, „hij vraagt mij om geld”, „uw vader onderwijst u in de aardrijkskunde”, van andere, als „ik spreek met uw broeder”, „hij vraagt mij het geld”, „uw vader onderwijst u de aardrijkskunde” hoofdzakelijk daarin, dat *ik*, *hij*, *uw vader* in de eerste voorgesteld worden als door middel van de op. v. best. *spreken*, *vragen*, *onderwijzen* de zelfstheden *uw broeder*, *mij*, *u* in betrekking met zich zelf brengende, terwijl ze in de laatste als met *uw broeder*, *mij* en *u*, bij het verrichten der openb. v. best. *spreken*, *vragen*, *onderwijzen*, in betrekking komende beschouwd worden.

OPMERK. 4. Ofschoon iedere bewerking tevens het bestaan

eener bewerkte zelfstandigheid (*object, voorwerp*) noodzakelijk maakt, zoo wordt het naamwoord, dat deze noemt of aanwijst, toch menigmaal in de rede verzwegen, òf 1°. dewijl men de zelfsth. niet wil of niet kan noemen of aanwijzen (b. v. *de leerling vertaalt, de jongen bedriegt, die meid steelt, hij eet, schrijft, enz.*), òf 2°. dewijl ze reeds voldoende uit den zin of den samenhang is op te maken (b. v. *in deze stad bouwt men zonder ophouden voort, de kippen leggen niet meer, de moeder kan niet zoogen, de pendule slaat, de schipper legt aan, lost, laadt, de wond draagt, het geweer draagt ver, het paard zet goed door, bij het spel verliest hij altijd, zet hij nooit op zijn tijd in, enz.*, in alle welke uitdrukkingen de zelfstheden, welke bewerkt worden, nam. *huizen, eieren, haar kind, geluid, het schip, de lading, etter, den kogel, zijn loop, geld, enz.* onmiddellijk in 't oog springen). Men wachte zich daarom wel dergelijke verba, zonder uitgedrukt object, voor intransitiva aan te zien.

3. Een transitief ww. noemt dus eene openbaring van bestaan, die, wat den werker, het onderwerp, aangaat, eene bewerking, d. i. „het brengen in een toestand, stand of eenige betrekking” is, doch te gelijker tijd, wat de zelfsth., die de bewerking ondergaat, het voorwerp, betreft, een bewerkt worden, d. i. „het in een toestand, stand of betrekking tot eenige zelfsth. gebracht worden” is. In *hij wrijft den stoel* b. v. drukt *wrijft* wel alleen eene werking uit, doch het begrip „het bewerkt worden” van *den stoel* ligt tevens in het verbum opgesloten; evenzoo drukt *wordt gevreeven in de stoel* *wordt door hem gevreeven* wel uitsluitend een „bewerkt worden” uit, maar ligt te gelijker tijd het begrip der „bewerking”, die van *hem* uitgaat, in dat ww. opgesloten. Treedt het begrip der „werking” op den voorgrond, dan wordt dit alleen uitgedrukt (dat van het „bewerkt worden” verondersteld), en bezigt men den zoogenaamden actieven vorm; plaatst men daarentegen het begrip van het „bewerkt worden” op den voorgrond, dan wordt dit alleen uitgedrukt (dat der „werking” verondersteld) en gebruikt men den passieven vorm. In het eerste geval is het grammatisch subject de werkende

zelfsth. (het *werkend* subject), in het andere de bewerkte zelfsth. (het *lijdend* subject).

Slechts een ww., dat eene bewerking en dus ook een bewerkt worden kan uitdrukken, neemt een lijdenden vorm aan. Dien ten gevolge moest het passief van een intrans. verb., dat geene „bewerking,” alzo evenmin een „bewerkt worden” kan uitdrukken, eigenlijk onmogelijk zijn. En toch laat zich meermalen een onovergankelijk ww., zoo *het eene handeling uitdrukt* (alzo een *intransitief actief* verb.), in zoodanigen vorm bezigen, en dat wel in den 3^{den} pers. enkelv., „ter aanduiding van een intransitieve werking, welke van een niet uitgedrukte, niet genoemde zelfsth. uitgaat;” vgl. b. v. *er wordt, werd, is, was, enz. gezorgd, geklaagd, gearbeid, gelachen, gediend, geschreeuwd, gehoorzaamd, enz.*

De verklaring van dit zonderling verschijnsel is de volgende. Wanneer men de „bewerkende” zelfsth. óf in 't geheel niet noemt of aanwijst óf slechts door een zelfst. nw., zonder lid- of voornw. of met een onbepalend lid- of voornw., noemt, dan bezigt men het transitieve verbum, zoo het begrip „bewerkt worden of zijn” op den voorgrond zal treden, natuurlijk in den passieven vorm, en wijst dan de onbepaaldheid van de niet of slechts onbepaald genoemde „bewerkte” zelfsth., dus het zoogen. *lijdende* subject, in de tegenwoordige taal door het onbepalende bijw. *er* (= *ergens*) aan (in de vroegere taal bediende men zich hiertoe van het onbepalend vnw. *het* = „iets”). Men zegt alzo b. v.: „*er* (oudt. *het*) *wordt gedronken, er (het) werd gezongen, er (het) is gebouwd, enz.,* met geheele weglating van het lijdend onderwerp, of *er (het) wordt veel wijn gedronken, er (het) werd een lied gezongen, er (het) is een huis gebouwd, enz.,* waar het lijd. subj. onbepaald genoemd wordt.

Wil men dezelfde gedachte uitdrukken, doch daarbij het begrip der „bewerking” op den voorgrond plaatsen, dan gebruikt men natuurlijk den actieven vorm en wijst op het ongenoemde, in de vorige constructies kortweg verzwegene, *werkende* subject door het vnw. *men*, terwijl het lijdende subject der vorige uitdruk-

kingen, zoo het genoemd was, tot een gewoon object wordt. Vgl. b. v. *men drinkt, men zong, men heeft gebouwd*, enz. of *men drinkt veel wijn, men zong een lied, men heeft een huis gebouwd*, enz.

Ten gevolge nu der gelijkheid van beteekenis van dusdanige passieve en actieve constructies begon men bij de eerstgenoemde het op den voorgrond staande begrip „bewerkt worden” uit 't oog te verliezen en, evenals bij de laatstgenoemde, meer aan het begrip van „bewerking” te denken; men vergat tevens wel-dra, toen men bij dergelijke passieve uitdrukkingen het lijdende begrip ter zijde was beginnen te stellen, dat deze eigenlijk alleen van transitieve werkwoorden konden gevormd worden, en eindigde met ook intransitieve verba, wanneer ze het „verrichten eener werking” beteekenden, in eene zoodanige passieve constructie, met een (hier uitsluitend) actief begrip, te bezigen.

OPMERK. Men merke wel op, dat in dergelijke, door verkeerde analogie gevormde, passieve constructies noch mutatieve noch immutatieve verba kunnen gebezigd worden. Men zegt nooit *er wordt gebloosd, gezeten, gegroeid, behaagd, genaderd, bestaan*, enz. enz. Vandaar dan ook, dat de werkwoorden van *beweging*, zoo ze op gemelde wijze gebruikt worden, altijd eene „handeling”, nooit een „komen in eenigen stand” (vgl. boven § 1, *opmerk.* 2, en ben. H. VII, § 3) beteekenen; vgl. b. v. *er werd in- en uitgelopen, er werd gereden, er werd gesprongen*, enz., waar men steeds uitsluitend aan de handeling denkt. Slechts van enkele immutatieve verba, in wier beteekenis meer of min ook het begrip van „handeling”, als uitvloeisel van het „verkeeren in een toestand”, ligt, bezigt men weleens den 3^{den} pers. van den passieven vorm in de besproken constructies; vgl. b. v. *er wordt gewaakt, er is getreurd, er wordt hier goed geleefd*, enz.

4. *De zoogenaamde onpersoonlijke (impersonale) werkwoorden.* De zelfstandigheid, van welke eenige openbaring van bestaan uitgaat, het subject, wordt of door een substantief of als substantief gebezigd rededeel genoemd of door een voornaamwoord met meer of minder nadruk aangewezen. Willen wij de zelfsth. niet noemen of bepalend aanwijzen, dan gebruiken we, om op de aanwezig-

heid van eenig subject te wijzen, of een onbepalend vnw. (b. v. *men, iemand*) of, nam. in de in § 3 besproken constructies, het bijw. *er* (eertijds het vnw. *het*). Intusseken komt het ook voor, dat men om eene andere reden het subject niet noemt of aanwijst, en dat *wel dewijl uit het verbum zelve of anderszins reeds voldoende blijkt, welke zelfsth. het onderwerp der op. v. best. is*. In dat geval het men in die taalperiode, waarin nog geen persoonl. vnw. ter aanduiding van den persoon bij het ww. voegde (zie H. VII 9), het bekende subject eenvoudig weg, evenals dit nog heden ten dage gebruikelijk is in *enkele*, uit de oudere taal overgeblevene en uitsluitend tot den hoogerem stijl beperkte, uitdrukkingen, waarin een pers. vnw., in den door het ww. geregeerden 3^{den} of 4^{den} nv., aan dit rededeel voorafgaat; vgl. b. v. *mij dorst, mij hongert, mij lust*. Reeds minstgenomen in de 8ste en 9de eeuw begon men echter *veelal*, om op het verzwegene, doch bekende, subject te wijzen, het vnw. *het* of *'t* te bezigen; en in onze tegenwoordige taal is, gelijk reeds eeuwen te voren (al zonder uitzondering in het zoogenaamde Middelnederlandsch), dit *het, 't*, als onbepaald vnw., de regelmatige plaatsbekleeder van het genoeg bekende, en daarom verzwegene, onderwerp. De verba nu, welke op dergelijke wijze met (of zonder) dit *het* gebezigd worden, noemt men *onpersoonlijke (impersonale) werkwoorden*. (Passender benaming zou voorzeker die *van werkw. met verzwegen subject* zijn). Tot hen behooren:

a. werkwoorden, die een natuurverschijnsel uitdrukken, als *het sneeuwt, het regent, het hagelt, het dondert, het (weer)licht, het bliksemt, het mist*, welke als denominatieven „brengt sneeuw, regen, hagel, donder, enz. voort, te voorschijn” beteekenen (zie H. VIII, § 3 b) en wier subject, *het weder, de lucht*, alzoo voldoende uit het ww. zelve blijkt; evenzoo *het klaart op*, waar hetzelfde onderw., *het weder*, en *het waait*, waar het subj., *de wind*, ook ongenoemd, in 't oog springt; niet anders in de oudere taal het *daghet* 1), *het avondet, het nachtet, morgenet*, d. i. „de *luchtsgesteldheid* doet den dag, avond, nacht, morgen ontstaan”

1) Nu nog gebruikelijk in den infinitief *het begint te dagen*.

(vgl. over de beteek. van dergelijke denominatieven t. a. pl.); *het* (d. i. *de lucht*) *donckert* d. i. „wordt donker”, *licht* d. i. „wordt licht, helder”, *het* (d. i. *de zee*) *vloedt*, *ebt* 1) d. i. „vertoont vloed, eb” (vgl. t. a. pl. en § 4 a aldaar);

b. werkwoorden, die eene lichamelijke of geestelijke gevoelsaandoening uitdrukken, als *mij hongert*, *mij dorst*, *mij walgt* (*het w. mij*), *mij lust* (*het l. mij*), *het smart mij*, *het verwondert mij*, *het heugt mij*, *het verheugt mij*, *het ergert mij*, *het dunkt mij*, aan welke als denominatieven de opvatting „honger, dorst, walg, lust, wonder (oudt. = „verwondering”), heug (oudt. = „gedachte, herinnering,” of = „vreugde”), erger (oudt. = „toorn”), dunk (= „meening”) hebben”, eigen moet zijn (vgl. H. VIII, § 3 b), en wier subject *het lichaam* of *de geest* alzo, ook zonder genoemd te worden, blijkt; evenzoo in de oudere taal *mij ontfermt*, *erbarmt*, *mij vaakt*, *mij droomt*, *mij gruw*, *mij twijfelt*, *mij zorgt*, *mij rouwt* of *het vaakt*, *droomt*, enz. *mij*, die als denominatieven van *arm* (vgl. H. VIII, § 4 c), van *vaak*, *droom*, *gruw* (vgl. mhd. *gráwe*, *afgrijzen*), *twijfel*, *zorg*, *rouw*, de beteekenis „vaak, een droom, gruw, enz. hebben” moeten beteekenen (vgl. H. VIII, § 3 b) en alzo op gelijke wijze op het subject, *het lichaam* of *de geest*, wijzen, evenals de evenzeer oudtijds gebruikelijke *mij gedenkt*, *mij verlangt*;

c. enkele werkwoorden, in zoodanige zegswijzen gebruikelijk, waarin het onderwerp uit den samenhang of het werkw. zelve reeds voldoende duidelijk is; als b. v. *het gaat hem goed slecht*, *het gaat goed, slecht met* (d. i. „in betrekking tot”) *hem*, *hoe staat het met* („in betrekking tot”) *de zaak?*, waar het verbum op het subj. *toestand*, *omstandigheden* wijst; *het loopt hem mee*, *tegen in zijne zaak*, *in het leven*, waar uit den samenhang voldoende het subject, *wat hij onderneemt*, *doet*, is op te maken; *het loopt af*, *het is gedaan met* („in betrekking tot”) *hem*, waar evenzoo het onderw. *het leven*, dat reeds dadelijk in 't oog springt, niet behoeft genoemd te worden; *het is*, *raakt uit*, *het is*, *raakt aan met*, *tusschen hen*, waar het subject *het verkeer*, *het verbond*, uit

1) Nu nog gebruikelijk in de infinitief *het begint te ebbn*.

het verb. op te maken is; (in *het loopt niet goed af met die zaak*, waar men kwalijk eenig niet noodwendig te noemen en daarom verzwegen onderwerp kan aannemen, schijnt echter de constructie, met *het*, slechts in de plaats gekomen te zijn van die, zonder *het*, nam. *die zaak loopt niet goed af*; en dat wel in navolging van regelmatige impersonale uitdrukkingen, als b. v. *het gaat, staat goed met die zaak*, welke in beteekenis, ofschoon niet in karakter, overeenkomen met de persoonlijke *die zaak gaat, staat goed*).

OPMERK. 1. Enkele der onder a genoemde zoogenaamde onpers. werkwoorden kunnen ook met een genoemd of bepaald aangegeven subject gebezigd worden. Vgl. b. v. *regenen*, „regen voortbrengen” (b. v. *God regent over rechtvaardigen en onrechtvaardigen*); en, in overdrachtelijken zin, *donderen*, eig. „donder voortbrengen”, overdracht. „als 't ware donderende, als 't ware met den verschrikkenden donder iem. kwellen” (b. v. *in hij dondert zijn ondergeschikten*), *bliksemen*, „als 't ware bliksem voortbrengen” (b. v. *in zijn oogen bliksenden, toen hij sprak*).

OPMERK. 2. In plaats van de oudere, boven onder a genoemde uitdrukkingen bezigt men tegenwoordig het grondwoord (subst. of adject.) der denominatieven, voorafgegaan door *het* ^{woord} ~~was~~; b. v. *het wordt dag, avond, nacht, donker, licht*, enz. Door verloop van tijd namelijk was men begonnen de oorspr. beteekenis van *het* in gemelde oudere zegswijzen uit 't oog te verliezen, d. i. het woordje niet meer als den vertegenwoordiger van een bepaald en bekend substantief (*lucht, weder, wind*) te beschouwen. Dien ten gevolge ging nu ook het besef van de *ware* beteek., althans van het begrip der van subst. afgeleide denominativa, verloren en kregen deze laatste, in analogie met de van adjectieven gevormde verba, *donkeren, lichten* „donker, licht worden” (vgl. H. VIII, § 4 a) de onregelmatige, met het karakter der afleiding strijdende opvatting *dag, avond, nacht*, enz. *worden* (in plaats van *dag, avond*, enz. *voortbrengen*). Had zich eenmaal deze beteek. ontwikkeld, dan kon het natuurlijk licht gebeuren, dat de bovengenoemde omschrijving in de plaats van het onregelmatig opgevatte denominatief ^{had} ~~had~~.

OPMERK. 3. Evenals enkele der onder **a** vermelde impers. **ww.**, kunnen ook de onder **b** genoemde, en wel nagenoeg zonder uitzondering, met een genoemd of bepaald aangewezen subject gebezigd worden. Vgl. b. v. *hij hongert naar iets, hij dorst naar bloed, hij lust niets, zijn broeder twijfelt aan alles*, enz., waaraan de verba hun rechtmatige opvatting „honger, dorst, lust, twijfel, enz. hebben, vertoonen” toegekend wordt; evenzoo in de oudere taal *hij verwondert* „toont wonder (d. i. verwondering)”, *hij heugt* „denkt”, d. i. „heeft *heuge*, gedachte.” Hoe natuurlijk eene vervanging van dergelijke verba door de omschrijving met *hebben* of eenig ander **ww.** is (vgl. b. v. *hij heeft honger, dorst, twijfelt*, enz.), behoeft niet aangetoond te worden.

OPMERK. 4. In de onder **b** genoemde onpersoonl. uitdrukkingen is in het naamw., dat de zelfsth. noemt of aanwijst, bij welke het lichaam of de geest eenige gevoelsaandoening heeft, vertoont, *gemeenlijk*, zooals ons de vergelijking met het Hoogduitsch leert (vgl. *mich hongert, dürstet, gelüstet, schmerzt, wundert, reut, mich* en *nur graut*, mhd. *mich* of *mir erbarmt* enz., doch *mir zweifelt, träumt*, enz.), een accusatief, en niet, zooals men uit den aard der beteekenis zou verwachten, een datief te zien; in *mij hongert*, d. i. eig. „het lichaam hongert mij, heeft mij honger”, *het heugt mij*, d. i. eig. „de geest denkt mij, heeft mij heuge”, b. v. kan *mij* eigenlijk niets anders dan een 3de nv. (*bij mij, ten opzichte van mij*) zijn (vgl. *mij klopt het hart, het bloed stijgt hem naar 't hoofd*). Reeds in 't Gotisch intusschen werden sommige dezer werkwoorden (in de jongere ontwikkeling der Germ. talen nog meerdere) met den accusatief gebezigd, en dat wel, omdat men, evenals bij de onder **a** vermelde impers. verba (zie boven *opmerk.* 2), de beteekenis der weglating des subjects of de kracht van het op 't onderw. wijzende *het* niet meer recht begreep en dit laatste woordje als een onbepalend pronomen (= *iets*) begon te beschouwen. Dien ten gevolge was het ook niet meer mogelijk, dat men de verba der zegswijzen in de oorspronk. beteekenis bleef opvatten; want *het* (= *iets*) *hongert, lust mij*, enz., met *hongereren, lusten* = *k. l. hebben*, levert geen zin op. Men ving daarom aan zich de **ww.**

anders te verklaren en hun het onrechtmatige, met het wezen der afleiding strijdende (vgl. H. VIII, § 3 a b, *aanm.*), begrip, *van honger voorzien, met honger kwellen, van lust voorzien*, enz. toe te kennen. En was men zoover gekomen, dan bleef er wel niets anders meer over, dan ook het begeleidende naamw. als object van het verb. der uitdrukking op te vatten en dus in den acc. te plaatsen.

5. *Schijnbaar onpersoonlijke werkwoorden.* Wanneer men zonder bepaalde reden (zonder dat b.v. eene vraag, een omgezette voorwaardelijke zin, zonder voegwoord, een omgezette constructie vordert) het subject (hetzij naamw., hetzij infinitief of zelfstandige bijzin) achter het praedicaatsww. plaatst, dan wordt de aanwezigheid van dat later te noemen subject aangeduid door het onbep. bijw. *er* (in passieve constructies, b.v. *er wordt een koe geslacht, er wordt gezegd dat hij gestorven is*, en, in actieve constructies, wanneer het subject een naamwoord is, b.v. *er is een God, er woont hier niemand*) of door onbep. vnw. *het* (in actieve constructies, met een infin. of zelfstandigen bijzin tot subject, b.v. *het bevalt mij niet, dat hij zoo lang zwijgt, het past mij u te waarschuwen*). (In de oudere taal was uitsluitend *het* in gebruik, alzoo ook waar we nu *er* bezigen). Dergelijke met *het* geconstrueerde verba, waarbij men nog voege *het verdriet mij* (vgl. *verdrieten*, oorspr. = „kwellen”, niet = „verdriet hebben”), *het spijt mij* (vgl. *spijten*, oorspr. = „kwellen”, niet = „spijt gevoelen”), *het belijft mij* (vgl. *believen* = „lief, aangenaam zijn”, vgl. H. VIII, § 4 b), *het behaagt mij, het bedroeft* („maakt droef”, vgl. t. a. pl.), *het verblijdt* „maakt blij”, vgl. t. a. pl.), *het verveelt mij* (vgl. *vervelen*, „te veel, te lang worden” en t. a. pl.), *het voegt, baat, lukt mij, het schijnt*, enz. enz., pleegt men, evenals de in § 4 besprokene verba, den naam van *onpersoonlijke* werkw. te geven. Gelijk ons echter duidelijk moet blijken, hebben ze niet in 't minst het karakter van impersonale verba, d. i. van verba met een verzwegen subject; want steeds volgt hun onderwerp, ~~hetzij door een infinitief~~, hetzij door een infinitief, hetzij door een geheel substantieven zin uitge-

drukt, op het verbum. Dat daarenboven het gebruik van *het* bij dergelijke verba slechts onwezenlijk is en alleen met de plaatsing des subjectieven infinitiefs of bijzins achter het praedicaatsww. samenhangt, blijkt uit het persoonlijk gebruik van deze verba, wanneer het subject niet *achter* het verbum staat (wat in de tegenwoordige taal steeds het geval is, zoo het onderwerp door een naamwoord uitgedrukt wordt); vgl. b. v. *dat verdriet, spijt mij, wat belieft u, dat bericht verblijdt mij, gij verveelt mij*, enz. Slechts de oppervlakkige beschouwer kan daarom door de overeenkomst in vorm van dergelijke ww. met de werkelijk onpersoonl., als *het verwondert, heugt*, enz. (zie bov. § 4), zich laten verleiden ook in *het verdriet, spijt*, enz. werkelijk impers. verba te zien. We zullen ze daarom *schijnbaar onpersoonlijke* werkwoorden noemen.

OPMERK. 1. In analogie met de vele werkelijk onpersoonl. ww., die ten gevolge van eene wijziging der opvatting (vgl. § 4, *opmerk.* 4), en ~~van~~ het grootte aantal der schijnbaar onpersoonlijke verba, welke in overeenstemming met den aard hunner beteek. den accusatief regeeren, hebben ook enkele schijnbaar onpersoonl. werkw., die uit den aard hunner opvatting den datief bij zich vorderen, dezen oorspronk. en rechtmatigen naamv. met den accusatief verwisseld; vd. b. v. *dat verveelt mij, dat genoeg mij*, met een pronomen in den accusat., gelijk blijkt uit de vergelijking met mhd. vormen als *mich bevilt, genüeget ein dinc*; natuurlijk begon men dan dien ten gevolge de oorspronk. beteek. der verba, *te veel worden, genoeg zijn*, ook eenigszins anders op te vatten, b. v. als „kwellen door te langen duur, tevreden stellen”.

OPMERK. 2. Zoowel bij de werkelijk als bij de schijnbaar onpers. ww., die een gevoelsaandoening beteekenen, wordt de zelfsth., bij welke die aandoening zich vertoont of veroorzaakt wordt, door een naamw. in den datief of accusatief uitgedrukt. Vgl. b. v. *het verheugt mij (acc.), het gruwet mij (dat.)* (vgl. § 4, *opmerk.* 4), enz., en *het verblijdt mij, verdriet mij (acc.), het verveelt mij (dat. of accus.),* enz. Behalve het karakter van *het*, is

intusschen ook de beteek. der werkelijk en der schijnbaar impers. verba verschillend; die der eerste soort hebben het begrip, *een gevoelsaandoening hebben* (als openb. v. bestaan van het verzwegen subject), die der laatste dat van *iem. tot een gevoelsaand. brengen* (als openb. v. best. van het uitgedrukte, volgende subject). Evenzoo bestaat er verschil tusschen de wijze van uitdrukking van de oorzaak der aandoening; bij de werkel. onpers. verba geschiedde dit althans oudtijds door een genitief (vgl. b.v. *mi wonderd des, mi verheugt des, mi twifelt des, mi verlangt des, mi ontfermt, erbarmt des, enz.*), bij de schijnb. onpers. is natuurlijk de oorzaak niets anders dan het subject, hetzij door een naamw. hetzij door een infin. of bijzin uitgedrukt. Door invloed van de ~~overeenkomst in betoekenis en van de schijnbare gelijkheid~~ in vorm bij dergelijke uitdrukkingen, alsmede ten gevolge van het uit 't oog verliezen des oorspr. karakters van *het* bij de werkelijk onpers. verba, gebeurde het intusschen, dat men deze laatste met de schijnb. onpers. verwarde en ze op dezelfde wijze bezigde, alzo ook bij hen de oorzaak door een naamw. in den nomin. (als subject), in plaats van in den genitief, uitdrukte. Vgl. b.v. *uw gedrag verwondert, verheugt mij, dat bod rouwt hem, dat smart mij, die gebeurtenis heugt mij goed, dat dunkt mij goed, uw gedrag ergert mij, oudtijds dat erbarmt, dat ontfermt mi* (vgl. ook mhd. en mhd. *mich of mir erbarmt daz*), enz., eene verwarring, die natuurlijk ook met eene wijziging van het begrip des werkwoords moest gepaard gaan, waardoor b.v. *verwonderen* als „tot bewondering brengen, iem. zich doen verwonderen”, *verheugen* als „verheugd maken” (vgl. *verblijden*), *rouwen, smarten* als „rouw, smart doen gevoelen”, *heugen* als „in herinnering ^{of. terug. w.} blijven” opgevat werd. Omgekeerd zien we oudt. door dezelfde oorzaken *het verdriet mij* (waarschijnlijk ook wel *het spijt mij*) met een genit. in plaats van met een nom. gebruikt (*mi verdriet des, mi spijt des*).

OPMERK. 3. Ook in *het ontbreekt* en *het mankeert* (b. v. in „het ontbreekt hem aan moed”, „het mankeert mij aan geld”, enz.) hebben we met oorspronk. schijnbaar onpersoonl. verba te doen. De oorspronk. en regelmatige constructie van dergelijke

werkwoorden was dus (vgl. boven) b. v. „het ontbreekt hem moed”, „het mankeert mij geld”; verleid door den genitief, welke, eertijds de verba, met een begrip *gebrek*, regeerden (vgl. b. v. mnl. *eener sake derven, gebreken*, d. i. „gebrek hebben”, *ontberen, missen*, enz.), begon men intusschen bij de bovengenoemde werkwoorden het volgende werkelijke subject met een door het verb. geregeerden 2^{den} naamv. te verwarren en de laatste constructie in plaats van de eerste, regelmatige te bezigen; vd. b. v. „hem gebreect des moeds.” En toen eindelijk bij de werkw. van *gebrek* in plaats van den ouden genitief ook een voorzetsel *aan* in gebruik kwam (b. v. „hij heeft gebrek, behoefte *aan geld*”, vroeger *gelds*), verving men ook in de hier besproken uitdrukkingen het naamw., in den 2^{den} nv., door een naamw., met *aan*.

6. *Wederkeerige (reflexieve) werkwoorden*, met den accusatief, noemt men die „welke te gelijker tijd eene bewerking en een bewerkt worden uitdrukken, waardoor *eene zelfde* zelfsth. haar bestaan openbaart.” Ter aanduiding van deze vereeniging der bewerkende en der bewerkte zelfsth. in één persoon of zaak, wordt bij het ww. een persoonl. vnw. gevoegd, hetwelk, in den objects-accusatief geplaatst, dezelfde zelfsth., in hoedanigheid van de bewerkte, aanwijst, als het in den subjectsnominatief geplaatste naamwoord, in hoedanigheid van de bewerkende, noemt of aanwijst.

(Wanneer de bewerkende en bewerkte zelfsth. een 3de persoon was, gebruikte men eertijds voor het begeleidend pers. vnw. den vorm *hem, haar, hen*; in de tegenwoordige beschaafde taal bezigt men den niet-Nederlandschen vorm *zich*; zie Stuk III, *Over de persoonl. voornaamw.*)

a. Sommige reflexieve werkwoorden worden nooit anders dan wederkeerig gebruikt en heeten daarom *noodwendig wederkeerige verba*. Vgl. b. v. *zich vermeten, zich onderwinden, zich schamen, zich vergapen, zich belgen, zich verontwaardigen*, enz. Tot deze rekene men ook die verba, welke, ofschoon eertijds ook niet-reflexief gebezigd, thans uitsluitend wederkeerig voorkomen, als b. v. *zich onthouden, z. behelpen, z. bekommeren, z. bekoopen, z.*

beraden, naast de vroeger gebruikelijke *onthouden* 1), *behelpen*, behulpzaam zijn, *bekommeren*, met kommer beladen, *behoopen*, bij den verkoop bedriegen, *beraden*, van raad voorzien; en evenzoo die ww., welke ook nog hedendaags niet-reflexief in gebruik zijn, doch in dat geval eene andere beteekenis vertoonen, als b.v. *z. bepeinzen*, *z. bedenken*, *z. verslapen*, *z. verpraten*, *z. vertellen*, naast iets *bepeinzen*, *bedenken*, *zijn tijd verslapen*, *verpraten*, *iets vertellen*.

De meeste wederkeerige verba echter kunnen zoowel reflexief als niet-reflexief gebezigd worden, als b. v. *zich wasschen*, *z. bedroeven*, *z. prijzen*, *z. overladen*, *z. besmetten*, *z. omdraaien*, enz. Ze heeten *toevallig wederkeerige verba*.

b. Ten opzichte der beteekenis verdeelen we de reflexieve verba in *zuiver reflexieve* en in *passief-reflexieve*. Bij die der eerste soort staan de begrippen „bewerken” en „bewerkt worden” op gelijke lijn naast elkander; de zelfsth., die te gelijk subject en object is, wordt in gelijke mate als „bewerker” en als „bewerkte” beschouwd. Vgl. b. v. *z. wasschen*, *z. zetten*, *z. onthouden*, *z. verblijden*, *z. bedroeven*, enz. Bij die der andere soort daarentegen treedt het begrip „bewerkt worden” op den voorgrond en wordt dat van „bewerken” beperkt tot een „toelaten, zich niet verzetten tegen de bewerking”; alzoo tot een *negatief* werken; de zelfsth., die als object bewerkt wordt, is als subject slechts in zooverre werkzaam, dat zij *ten gevolge van den aard harer gesteldheid of natuur* de gelegenheid tot het bewerkt worden geeft; de bewerking zelve gaat echter van eenige andere zelfsth. uit. Vgl. b. v. *zout lost zich snel op in water*, *de bloem opent zich door invloed der zon*, *de zaak verweekelt zich door die omstandigheid*, *calcium verbindt zich met kool door middel van zuurstof*, waar het refl. ww. wel het *opgelost*, *geopend*, *verweekeld*, *verbonden* worden der zelfsth. *zout*, *bloem*, *zaak*, *calcium* uitdrukt, doch bij de bewerking *oplossen*, *openen*; enz. aan diezelfde zelfsth.

1) Iemand (acc.) *eener sake* (gen.) *onthouden*, d. i. iem. terughouden van iets; tegenwoordig geldt het ww. nog wel in gelijke opvatting, maar met den datief des persoons en den accus. der zaak; alzoo *iem.* (dat.) *iets* (acc.) *onthouden*.

slechts dat aandeel toekent, dat ze ingeolge haar natuur voor genoemd bewerkt worden geschiktheid vertoont; de zelfsth., welke de bewerking verricht, is eene andere, hier nam. *water*, *zon*, *omstandigheid*, *zuurstof*. Het getal dergelijke passief. reflex. verba is in de tegenwoordige taal zeer beperkt. Vele ww. echter, die anders zulk eene constructie niet kennen, worden in dezen zin wederkeerig gebezigd, wanneer ze als infinitief van het ww. laten afhangen; vgl. *die houtsoort laat zich moeilijk be merken, dat laat zich verklaren, die grond laat zich slecht bebouwen*, enz.

OPMERK. 1. Sommige tegenwoordig gebruikelijke ww. vertoonen een reflexieven vorm, die met het oorspronkelijk karakter der beteek. van den niet-reflex. vorm in strijd is en eerst door verkeerde analogie uit dezen ontstaan is. Wanneer namelijk eertijds een niet-refl. intransitief een ander reflex. ww. naast zich had, waarmede het in opvatting overeenkwam, dan gebeurde het meermalen, dat het eerstgenoemde, in navolging van het laatste, ook het begeleidend persoonl. vnw. met zich verbond. Zoo ontstonden b. v. een refl. *zich (ver)wonderen* uit het oorspr. *wonderen*, d. i. wonder (verwondering) toonen (vgl. H. VIII 3, b), en *zich verbazen*, uit het oorspr. *verbaesen*, zijn bezinning verliezen, door invloed van wederk. vormen, als *zich ontzetten*, het verouderde *z. ontstellen*, en het verloren *hem versetten*, m. gel. bet.; evenzoo ontstonden *zich vertoornen*, *z. ergeren* uit het oorspr. *toornen*, *toren*, toonen, *ergeren*, *erger* (oudt. = „toren”) toonen (vgl. t. a. p.), door invloed van *zich verstoren*, oudt. *hem storen*, en het verouderde *zich belgen*; zoo ook *zich verheugen* uit een oorspr. *verheugen*, „heuge” (vreugde) toonen (vgl. t. a. pl.), door invloed van *zich verblijden*; zoo *zich verpoozen* uit het oorspr. *verpoozen*, „pooze” (rust) houden (vgl. t. a. pl.), door invloed van een oud *hem rusten* (dat zelve weder onoorspr. was); zoo *zich vertreden* uit een oorspr. *vertreden*, m. gel. beteek., door invloed van *zich vermaken*, *z. uitspannen*, *z. ontspannen*; zoo *zich bejiveren*, *z. be naarstigen*, *z. bevljtigen* uit een oorspr. *bejiveren*, *benaarstigen*, *bevljtigen*, d. i. ijver toonen, naarstig zijn, vlijtig zijn (vgl. H. VIII, § 3 b en 4 b), door invloed van *z. inspannen*, *z. toeleggen*, enz.;

~~zoo zich verschuilen~~ (oudt. ook *hem schuilen*) uit *schuilen*, *zich verbergen*, door invloed van *zich verstoppen*, *z. verstoppen*, *z. verbergen*.

[Door gelijken invloed vormden zich in de oudere taal reflexiva, als *hem verdwijnen* uit het oorspr., nu nog gebruikelijke, *verdwijnen*; *hem verzwinden* uit het oude intr. *verzwinden* (evenzoo hd. *sich verkriechen* uit een oorspr. intrans. *verkriechen*); evenzoo door gelijksoortigen invloed een *hem vertrouwen* uit *vertrouwen*, *vertrouwen* hebben, van *trouw* (oudt. = „vertrouwen”), door invloed van *zich (hem) verlaten (op)* en het oude *hem gelaten*, m. g. bet.; zoo *hem biechten* uit het oorspr. en nog gebruikelijke *biechten*, *biecht*, *belijdenis*, *doen* (vgl. H. VIII, § 3 b), door invloed van een verb. *hem bekennen*, *belijdenis* *doen*; zoo *hem verpeysen*, *hem overpeysen* uit het oorspr. niet-refl. ww. *verpeysen*, *overpeysen*, *bedenken*, door verkeerde vergelijking met vormen als *zich bedenken*, *z. bepeynzen*, *z. bezinnen*, en het oude *hem bepeynzen*.]

Op overeenkomstige wijze schijnen ook de reflexieve vormen *zich vervelen*, *z. vergenoegen*, *z. erbarmen* en *z. ontfermen* ontstaan te zijn. Naast de oorspr. schijnbaar onpersoonl. ww. *het bedroeft*, *ergert*, *verblijdt mij* (vgl. boven § 5), enz., staan de regelmatig van een trans. verbum gevormde reflexiva *zich bedroeven*, *z. ergeren*, *z. verblijden*, enz.; evenzoo bezigde men de niet oorspronk. schijnbaar onpersoonl. verba *het verheugt mij*, *verwondert mij* (vgl. § 5, *opmerk.* 2), enz. nevens de niet oorspronk. wederk. *zich verheugen*, *z. verwonderen*, enz. Geen wonder dus, dat men met verkeerde analogie ook naast de schijnbaar onpersoonl. vormen, *het verveelt*, *vergenoegt mij* (vgl. § 5, *opmerk.* 1), en de oude oorspr. werkelijk onpersoonl., doch later door misbruik schijnb. onpersoonl. geworden, verba, *dat erbarmt*, *ontfermt mi* (z. boven § 4 b en § 5, *opmerk.* 2), wederkeerige verba als de bovengenoemde begon te bezigen, ofschoon toch de oorspronk. beteekenis dier woorden „te veel zijn, genoeg zijn, medelijden hebben” (vgl. t. a. pl.), zich niet voor een zoodanig gebruik leende.

OPMERK. 2. Ten opzichte der beteekenis zij er op gewezen, dat verscheidene wederkeerige verba nu eens zuiver reflexief en dan weder passief-reflexief kunnen zijn. Zoo treffen we b. v. het

eerste karakter van opvatting in *hij schikt zich, de menigte verspreidt zich*; het andere daarentegen in *de zaak schikt zich ten goede, er verspreidt zich een gerucht*. Het hangt slechts van de toepassing van zoodanige verba af, welke beteekenis zij vertoonen. We kunnen daarom het zuiver reflexieve en het passief-reflexieve begrip als verwante beschouwen.

OPMERK. 3. Sommige reflexieve ww. hebben in de hedendaagsche taal een niet-reflexieven vorm naast zich, welke hetzelfde beteek. als de wederk. vorm, hetzij de daarmede verwante (zie *opmerk. 2*) opvatting vertoont. Vgl. b. v. *omdraaijen, omkeeren* (b. v. „hij draait, keert op het midden van den weg om”) naast *zich omdraaijen, z. omkeeren*; *buigen* (b. v. „hij buigt voor den wil zijns vaders”) naast *zich buigen*; *schikken* (b. v. „schik wat naar voren”) naast *z. schikken*; *storten* (b. v. „in 't verderf”) naast *zich* („in 't verderf”) *storten*; *sluiten* (b. v. „de deur sluit niet”) naast *zich sluiten* (b. v. „de bloem sluit zich”); *wennen* naast *zich wennen*; *ontstellen* naast het verouderde *zich ontstellen*, enz. Evenzoo vinden we in de oudere taal reflexiva nevens hedendaags gebruikelijke niet-reflexieve ww., insgelijks met gelijke of verwante (zie *opmerk. 2*) opvatting, als b. v. *hem pogen, hem vertrecken, hem eindigen*, (voor *hem* = tegenw. *zich*, vgl. § 6, aan 't begin), tegenw. *pogen, vertrekken, eindigen* (intrans. b. v. in „hier eindigt het boek”). Omgekeerd vertoont de hedendaagsche taal weder reflexieve vormen, waarnaast de oudere ook niet-reflexieve, met gelijke of verwante (vgl. *opmerk. 2*) opvatting, kent, als b. v. *bekeeren, stellen, beklagen, wroegen, mesten, onthouwen, ophouden, besmetten, kleden, vermengen, voegen, roeren, storen, verstoren, vouwen, verspreiden, verstrooien, strecken, verliezen, ontsluiten, ontbinden, ontknopen, heffen, verheffen, ontdoen, ontladen*, enz., alle in beteek. overeenstemmende met *zich bekeeren, z. stellen, z. beklagen, z. wroegen, z. mesten, z. onthouden, z. ophouden*, enz. enz. Ten opzichte van al deze verba, zonder wederkeerig voornw., zij opgemerkt: 1°. dat ze eene intransitieve opvatting hebben (vgl. verder ben. § 8, a); 2°. dat ze alle in denzelfden actieven vorm ook met een transitieve betee-

kenis (welke hier steeds de oorspronkelijke is) kunnen of konden gebruikt worden. (Vgl. voor de van deze transitiva in de tegenwoordige taal niet meer gebruikelijke het oude *pogen* „aanzetten”, *vertrecken* „van plaats doen veranderen”, *wroegen* „beschuldigen”).

OPMERK. 4. In *z. bedenken*, *z. bezinnen* en de in onbruik geraakte verba *hem bepeinzen*, *hem besluiten* (vgl. ook hd. *sich beschliessen*) is het wederkeerig vnw. geen object, maar een door het voorzetsel *be* der samenstelling geregeerde 4de naamv. (vgl. boven § 2, *aann.* 2).

7. *Werkwoorden, met het wederkeerig vnw. in den datief.* De verba, welke een vnw., dat op dezelfde zelfsth. wijst, die door het subject genoemd of aangewezen wordt, in den datief bij zich hebben, als b. v. *zich schaden*, *zich toekennen*, *zich voorstellen*, *zich zeer doen*, *zich veroorloven*, *zich toeëigenen*, *zich beloven*, enz., worden gemeenlijk ook met den naam *reflexieve verba* bestempeld. Het begeleidende pronomen echter geeft hier niet, zooals dat bij de verba, met een reflexief vnw. in den accus. (vgl. boven § 6 op 't einde), het geval kan zijn, eene bijzondere beteekenis aan het ww., maar duidt eenvoudig aan „dat de openbaring van bestaan des subjects plaats heeft in betrekking tot (ten behoeve of ten nadeele van) dit subject”. Slechts vertoonen een paar verba deze bijzonderheid, dat ze niet anders gebezigd worden dan in begeleiding van zulk een pron. in den datief; als b. v. *zich inbeelden*, *zich voornemen*, *zich aanmatigen*, *zich bezondigen*, *zich ontzien* (dit laatste echter alleen, wanneer het een infinitief regeert, b. v. in *hij ontziet zich* (vreeft) *niet dat te vragen*, niet als het een naamw. tot object heeft, b. v. in *hij ontziet geen gevaar*).

OPMERK. Ten opzichte van de verba *zich ontzien* en *zich bezondigen* zij nog het volgende opgemerkt. Enkele verba werden oudtijds meermalen van een reflex. pron., in den datief, vergezeld, ten einde met nadruk te doen uitkomen, dat de openb. v. bestaan des subjects uitsluitend plaats had in betrekking tot dit subject. Zoo sommige ww., met het begrip „vreezen”; vgl. oudt. *hem vreezen*, *hem vervaeren*, *hem beduchten*, *hem sorgen*, *hem schro-*

men, hem vertsagen, hem eysen, van eis (oudt. *agis*, vgl. I^{ste} St. H. XIV, § 4), *angst, hem vereysen, hem beangsten* (voor *hem* = tegenw. *zich*, vgl. § 6, aan 't begin); zoo ook *hem* (tegenw. *zich*) *bezondigen*; in alle welke het pron. reflex. als in den *datief* staande op te vatten is, gelijk duidelijk blijkt uit analoge constructies in die oude talen, waar de 3de nv. des vnwoords *zich* nog onderscheidde van den 4^{den}. (Zie b. v. oudsaks. *im andrêdin*, „zij vreesden *zich*”, ags. *ke him ondrêd* „hij vreesde *zich*”, ohd. *ih furhte mir* „ik vrees mij”, got. *fravaurhta mis* „ik verwerkte”, d. i. „zondigde mij”, enz., waar het pron., zoo het in den accus. stond, respect. den vorm *sia, hine, mich, mik*, zou moeten hebben 1). Vandaar alzoo ook *zich ontzien*, oorspr. met het pronomen in den *datief*, evenals *zich bezondigen*. Dat men echter langzamerhand het vnw. ook wel voor een accus. is gaan aanzien, kan blijken uit den hd. vorm *ich fürchte mich*, alsook uit het eertijds gebruikelijke participium *besondecht* = gezondigd hebbende (vgl. H. II, § 16, n).

8. *De transitief-intransitieve werkwoorden*. Verreweg de meeste werkwoorden zijn òf transitief òf intransitief. Enkele echter vertoonen het merkwaardig verschijnsel, dat ze zoowel een overgankelijk als het verwante onovergankelijke begrip kunnen uitdrukken. Vgl. b. v. *bederven, krommen, buigen, vertrekken, koken, braden*, enz. De oorzaken, welke deze dubbelslachtigheid hebben doen ontstaan, zijn:

- òf *vermiddeling van een reflexief werkwoord,*
- òf *het karakter der afleiding van denominatieven,*
- òf *verwisseling en verwarring van vormen en opvattingen.*

1) Evenzoo werden eertijds ww., met een begrip *zich bewegen*, somtijds met een dergelijken *datief* verbonden. Vgl. b. v. oudsaks. *im fórum* „zij voeren (imperf.) hem (zich)”, *genq imu* „hij ging hem (zich)”, *imu gistég* „hij steeg hem (zich)”, mhd. *sich* (*datief*) *rîten*, wat aan een Nederl. *hem (zich) rijden* moet beantwoorden; evenzoo nog in het Hollandsch der 17de eeuw *hem bijzen, hem stroomen, hem daelen*, enz., met *hem* (= *zich*, in den *datief*), voor *bijzen* („onstuimig loopen”), *stroomen, dalen*, enz. Ook *leven* werd oondtijds op gelijke wijs met een wederk. vnw. in den 8^{den} nv. gebezigd; zie b. v. oudsaks. *imu libbian*, „hem (zich) leven”.

a. *Vermiddeling van een reflexief verbum.* Bij vele werkwoorden, die naast eene transitieve opvatting ook eene intransitieve vertoonen, stemt de laatste overeen met eene der (of ook met de beide) boven (§ 6) besproken beteekenissen van het reflexief ww. Bij de intransitieve *scheiden, omdraaien, omkeeren, ontstellen, buigen* (b. v. „hij buigt voor den wil zijns vaders”), *schikken* (b. v. „schik wat naar voren”), b. v. denkt men, evenals bij een *zuiver reflex. ww.*, èn aan een „bewerken” èn aan een „bewerkt worden”, waarmede een zelfde zelfsth. te gelijker tijd haar bestaan openbaart. Bij de intrans. *braden, koken, breken, sluiten* (b. v. „de deur sluit niet”), *buigen* (b. v. „dat balein buigt slecht”), *draaien* (b. v. „die molen draait niet”), *smelten*, enz. denkt men, evenals bij een *passief-reflex. ww.* (vgl. § 6), aan een „bewerkt worden” van het subject, waarop datzelfde subject alleen in zooverre invloed uitoefent, dat het „door den aard zijner gesteldheid of natuur gelegenheid geeft tot het bewerkt worden”. De intransitiva, wier beteekenis overeenkomt met die der zuiver reflex. verba, zullen we *reflexief-intransitieve* ww. noemen; terwijl die, wier opvatting met die der passief-reflex. verba overeenstemt, *passief-intransitieve* zullen heten. In *opmerk. 3* van § 6 (zie boven) zagen we nu, hoe in de vroegere of latere taal menig reflexief ww. een niet-reflexieven vorm, met gelijke of verwante beteek., naast zich had of heeft, hoe zich dus in vroeger of later tijd naast menig reflexief (hetzij *zuiver reflexief* of *passief-reflex.*) door het wegvallen van het wederkeurig vnw. een intransitief, met gelijke of verwante opvatting, (hetzij alzo een *reflex.-intransitief* of een *passief-intrans.*) ontwikkelde. We weten voorts, dat een regelmatig gevormd reflexief uit een transitief verbum gevormd wordt (dat naast al de t. a. pl. genoemde in de hedendaagsche of de oudere taal voorkomt), en trekken dus hieruit en uit het voorgaande het gevolg: dat bij vele verba de intrans. (*refl.-intr.* of *pass.-intr.*) beteekenis naast de transitieve ontstaan is door *vermiddeling van een reflexief ww.*, dat in verloop van tijd zijn wederkeurig pronomèn afwierp. Voor vele dergelijke gevallen treffen we de bewijzen aan, wanneer we de boven (§ 6, *opmerk. 3*) opgenoemde intransitiva (der oudere en der

hedendaagsche taal), naast de eertijds of nog hedendaags voorkomende reflexiva, met de tegenwoordige (of verlorengegangene) transitiva vergelijken. En voor andere dergelijke onovergankelijke (refl.-intr. of passief-intr.) ww., wier reflex. vermiddelingsvorm noch in de hedendaagsche taal voorkomt, noch ook uit onze bronnen voor de oudere taal bewezen is, kan de analogie der t. a. pl. genoemde verba een wederkeerigen tusschenvorm doen aannemen. Zoo b. v. voor *drijven*, *heeten*, *schieten*, *slaan* (vgl. b. v. de intr. bet. in „hij slaat op de vlucht, hij slaat den hoek om”), *breken*, *rukken*, *rijten*, *beginnen*, *steken*, *reiken*, *schuiven*, *passen*, *verlossen* (vgl. b. v. de intr. opvatting in „de vrouw verlost van een kind”), *braden*, *koken*, enz.; evenzoo *klemmen*, *scheuren*, *splijten*, *trekken*, *stikken*, *kleuren*, *vlekken*, *stoven*, *bakken*, *smoren*, enz. enz. 1).

b. *Het karakter der afleiding van denominatieven*, als oorzaak van de vereeniging eener trans. en intrans. opvatting in een zelfde verbum. De denominativa, van adjectieven gevormd, kunnen zoowel eene trans. als eene intrans. opvatting aannemen, d. i. kunnen zoowel „iem. of iets de door 't adjectief aangewezen zelfsth., die zich door een bepaalde eigenschap kenmerkt, *doen worden*” als „eene zoodanige zelfsth. *worden*” beteekenen (vgl. H. VIII, § 4). Vandaar de trans. en intrans. *drogen*, *vermeerderen*, *verminderen*, *verkleinen*, *vermenigvuldigen*, *veranderen*, *verarmen*, *vergaderen*, enz. Vandaar ook b. v. in de oudere taal een intrans. *verbreeden*, breed worden, *(ver)moeden*, moede worden, *(ver)zaden*, verzadigd worden, *slaeken*, los worden (van *slaeck*, los), *verzachten*, *verwoesten*, *verblijven*, enz., naast de tegenw. uitsluitend trans. gebezigde *verbreeden*, *vermoeien*, enz.

1) Sometijds vertoont het Nieuw- of het Middelhoogduitsch zulk een reflexieven, in onze bronnen nog niet opgespoorden, vermiddelingsvorm. Vgl. b. v. naast de boven genoemde verba *drijven*, *heeten*, *koken*, enz., de mhd. vormen *sich triben*, s. *heizen*, s. *schiezen*, s. *slaken*, s. *brechen*, s. *rücken*, s. *rizen*, s. *beginnen*, s. *stechen* of *stecken*, s. *reichen*, s. *schieben*, s. *passen*, s. *erlösen*, de nhd. s. *braten*, s. *kochen*, enz., alle met eene zuiver reflex. of passief-reflex. opvatting, welke alzoo met de refl.-intr. of passief-intr. overeenkomt.

Voor een dergelijk denominatief van een substant. vgl. men *steunen*, trans. als „van een steun voorzien” (H. VIII, § 3 a b) en *steunen*, intrans. als „zich van een steun bedienen” (t. a. pl. a). Zoo in de oudere taal *herbergen*, intrans. als „in een herberg vertoeven” (t. a. pl. f), naast het tegenw. uitsluitend gebruikelijke *herbergen*, trans. „in een herberg opnemen” (t. a. pl. e); evenzoo *weiden* „grazen, op de weide loopen” (z. f) en *weiden* „doen grazen, op de weide brengen” (z. e).

e. *Verwisseling en verwoarring van vormen en opvattingen*, als oorzaak van een trans. en intr. begrip in één werkw.

a. Naast de oorspr. intrans. en sterke verba *smelten*, *genezen*, *bederven*, bestonden eertijds de transitieve en als denominatieven regelmatig *zwak* vervoegde verba *smelten* (oorspr. * *smaltjan*, van *smalt*, een of andere gesmolten stof, dus eig. = „iets tot een of ander gesmolten stof maken”, vgl. H. VIII, § 3 e), (*ge*)*nezen* (oorspr. *nasjan*, van een verloren * *nas*, gezond, ongedeerd, vgl. H. VIII, § 4 e), (*be*)*derven* (van een oud *derf*, te gronde gaande, vgl. t. a. pl.). De overeenkomst nu in vorm en beteekenis tusschen deze verba bracht eene verwarring en verwisseling te weeg, waarbij de sterke wortelverba ook met de transitieve opvatting der zwakke denominatieven gebezigd werden; in verband hiermede ging dan later de zwakke conjugatie zelfs geheel en al verloren. Vandaar in de tegenwoordige taal *smelten*, *genezen*, *bederven*, met sterke vervoeging en zoowel trans. als intrans. opvatting. Alleen in *generen* (met *r* uit *z*, vgl. St. I, H. XXVI, § 10), met de beteek. „onderhouden” is de zwakke vorm nog bewaard gebleven.

Tusschen het oorspr. intrans. sterke *brennan* (*bran*, *brannen*) en het zwakke *brennen*, doen branden (oorspr. * *brannjan*, van een oud *bran*, brandend, schitterend, dat nog over is in de samenstelling *barnsteen*, d. i. schitterende steen) had daarentegen de overeenkomst van vorm en opvatting tot gevolg, dat de intrans. beteekenis op het zwakke ww. overging en de sterke vorm in onbruik raakte. Door metathesis (vgl. St. I, H. XXXIX) ontstond voorts naast het zwakke *brennen* ook de vorm *bernen*;

hieruit vloeide door overgang der *a* tot *a* (z. St. I, H. VI, § 4) *barrenen*, dat weder door eene nieuwe metathesis tot *brannen* en door epenthesis der *d* (z. St. I, H. XXXIII, § 6 aanm.) tot *branden* werd. Vandaar het zwakke *branden*, met trans. en intrans. beteek.

Door verwarring eindelijk van *hangen* (*hing*, *gehangen*), dat oorspr. alleen eene trans. beteek. had, met een eertijds zwak vervoegd *hangen* (vgl. ohd. *hangên*, *hangêta*), dat met eene intrans. opvatting „het verkeerem in een stand, hangen, vertoonen” van het oude subst. *hang*, het hangen, vgl. nhd. *hang*, neiging en H. VIII, § 3 b) gebruikt werd, ontstond het tegenw. sterke *hangen*, met een trans. en intrans. begrip.

b. Naast een *regelmatig* gevormd reflexief staat in de tegenwoordige of in de oudere taal steeds een *transitief* verbum, dat dezelfde bewerking uitdrukt „van een andere zelfsth.” als het wederk. werkw. „van den werker zelve”. Vgl. b.v. *wasschen*, *bedroeven*, *prijzen*, enz. enz., naast *zich wasschen*, *z. bedroeven*, *z. prijzen* (zie voorts ook boven § 6 en de *opmerk.* § op 't einde). Door invloed van dit verschijnsel nu werd men verleid ook van de onoorspronkelijke, onregelmatig gevormde, reflexiva (vgl. boven § 6, *opm.* 1) nieuwe transitiva te vormen. Zoo ontstonden ten gevolge dezer verkeerde analogie overgankelijke verba, als *verwonderen* (b.v. „dat bericht verwondert mij zeer”), *verbazen* (b.v. „gij verbaast mij door uwe antwoorden”), *vertoornen* (b.v. „gij zult hem vertoornen door dat gezegde”), *ergeren* (b.v. „gij ergert mij door uw gedrag”), *verheugen* (b.v. „de Compagnie verheugde de deelhebbers door een uitdeeling van 50 p.c.”), enz., uit de onoorspr. wederk. *zich verwonderen*, *z. verbazen*, *z. vertoornen*, *z. ergeren*, *z. verheugen* (z. t. a. pl.). (Op het ontstaan van een trans. *verwonderen*, *ergeren*, *verheugen*, werkte ook nog een andere invloed, z. boven § 5, *opm.* 2). En vandaar alzoo in de heden-daagsche taal de bovengenoemde transitiva naast de eertijds gebruikelijke oorspronkelijke intransitiva (*ver*)*wonderen*, (*ver*)*bazen*, (*ver*)*toornen*, *verheugen*, welke t. a. pl. vermeld zijn. [In de oudere taal ontmoet men evenzoo ook *schuilen*, *verdwijnen*, *dwijnen*, *verschijnen*, *biechten*, met de overgank. opvatt. „*doen schuilen*,

verdwijnen, verschijnen, biechten", uit een onregelmatig reflexief *hem-schuilen*, *h. (ver)dwijnen*, *h. verschijnen*, *h. biechten*; en daarenvens de oorspronk., nu nog gebruikelijke, *schuilen*, *(ver)dwijnen*, *verschijnen*, *biechten*; vgl. t. a. pl.]

HOOFDSTUK II.

Over het karakter der personen, getallen, tijden en wijzen des werkwoords.

1. Eene openb. v. best. schrijft men toe óf aan den spreker óf aan den aangesprokene óf aan eenige zelfstandigheid, die noch spreker noch aangesprokene is; voorts aan ééne zelfstandigheid of aan meerdere. Vandaar de drie personen (eig. *drieërlei persoonsvormen*) en de *twee getallen* (eig. *tweeërlei getalsvormen*) bij het werkw.

2. Eene openb. v. best. kan men zich in betrekking tot een of ander tijdstip óf als tot stand komend, alzoó nog *onvoltooid*, óf als reeds tot stand gekomen, alzoó *voltooid* voorstellen.

Beiderlei openb. v. best., zoowel de onvoltooide als de voltooide, kan voorts in betrekking tot eenig tijdstip óf als *plaatshebbende* óf als nog zullende plaats hebben, *toekomstig*, voorgesteld worden.

Het tijdstip, waarop men zich de onvoltooide of voltooide openb. v. best. als plaats hebbend of toekomstig voorstelt, is óf *dat waarop men denkt of spreekt*, dus een *tegenwoordig* tijdstip, óf *een vroeger tijdstip*, waarop men zich bij 't denken of spreken *terugverplaatst*, dus een *verleden* tijdstip.

Vandaar de *tijden* (of eig. *tijdsvormen* „ter aanduiding van het tijdstip, waarop we ons eenige openb. v. best. voorstellen”), wier hoogste getal, *acht*, we in de aantoonende wijs (zie ben. § 3) ontmoeten; nam.:

de tijd der *op een tegenwoordig tijdstip onvoltooid plaats hebbende* openb. v. best., gewoonl. de *tegenwoordige t. (praesens)*

genoemd, waarbij men zich de openb. v. best. voorstelt als onvoltooid plaats hebbende op 't oogenblik, waarop men spreekt of denkt; b. v. *hij bindt, hij sterft*;

de t. der op een verleden tijdstip onvoltooid plaats hebbende openb. v. best., gewoonlijk *onvolmaakt verleden t. (imperfectum)* genoemd, waarbij men zich de op v. best. voorstelt als onvoltooid plaats hebbend op een tijdstip, waarop men zich terugdenkt; b. v. *hij bond, hij stierf.*

de t. der op een tegenwoordig tijdstip voltooid plaats hebbende op v. best., gew. *volmaakt verleden t. (perfectum)* geheeten, waarbij men zich de op v. best. voorstelt als voltooid plaats hebbend op een tijdstip, waarop men spreekt of denkt; b. v. *hij heeft gebonden, hij is gestorven*;

de t. der op een verleden tijdstip voltooid plaats hebbende op v. best., gew. *meer dan volmaakt verleden t. (plusquamperfectum)* genoemd, waarbij men zich de op v. best. voorstelt als voltooid plaats hebbend op een tijdstip, waarop men zich terugdenkt; b. v. *hij had gebonden, hij was gestorven*;

de t. der op een tegenwoordig tijdstip onvoltooid toekomstige op v. best., gew. *toekomstige t. (futurum)* geheeten, waarbij men zich de op v. best. voorstelt als onvoltooid toekomstig op een tijdstip, waarop men spreekt of denkt; b. v. *ik zal binden, ik zal sterven*;

de t. der op een verleden tijdstip onvoltooid toekomstige op v. best., gew. *verleden toekomstige t. (futurum praeteritum)* genoemd (en wel te onderscheiden van het, in de tegenwoordige taal althans, in vorm overeenstemmende *omschreven imperfect. des conjunctiefs*, z. bened. § 10 c.), waarbij men zich de op v. best. voorstelt als onvoltooid toekomstig op een tijdstip, waarop men zich terugdenkt; b. v. *ik zoude binden, ik zoude sterven* (b. v. in zinnen als „hij zeide mij, dat hij het boek zou binden” „hij wist, dat hij sterven zou,” welke parallel zijn met „hij zegt, h. h. b. zal binden”, „hij weet, dat h. sterven zal”);

de t. der op een tegenwoordig tijdstip voltooid toekomstige op v. best., gew. *volmaakt toekomstige t. (futurum exactum)* geheeten, waarbij men zich de op v. best. voorstelt als voltooid toekomstig

op een tijdstip, waarop men spreekt of denkt; b. v. *ik zal gebonden hebben, ik zal gestorven zijn*;

de t. der *op een verleden tijdstip voltooid toekomstige* op. v. best., gew. *volmaakt verleden toekomstige* t. (*futurum praeteritum exactum*) genaamd (en niet te verwarren met het, in de hedendaagsche taal althans, in vorm overeenkomende *omschreven plusquamperf. des conjunctiefs*, z. boven § 10 e), waarbij men zich de op. v. best. voorstelt als *voltooid toekomstig op een tijdstip, waarop men zich terugdenkt*; b. v. *ik zou gebonden hebben, ik zou gestorven zijn* (b. v. in zinnen als „hij zeide mij, dat hij reeds morgen het boek *zou gebonden hebben*”, „hij wist, dat zijn patient den volgende dag *zou gestorven zijn*”, welke parallel zijn met „hij zegt m., dat h. r. m. m. h. b. *zal gebonden hebben*”, „hij weet, dat z. p. m. *zal gestorven zijn*”).

AANMERK. 1. Dat de bovengenoemde algemeen gebruikelijke benamingen der tijden zeer weinig aan het karakter van deze beantwoorden, zal iedereen na het in deze paragraaf verklaarde duidelijk zijn. Wegens de moeilijkheid evenwel om meer passende en te gelijk beknopte benamingen voor de gebruikelijke in de plaats te stellen, alsook wegens de vrees door het bezigen van ongewone termen de beschouwingen van het werkwoord te verzwaren, heb ik gemeend in het volgende mij aan de eenmaal in zwang zijnde namen te moeten houden.

AANMERK. 2. Behalve de acht besproken tijdevormen hebben andere talen er nog een anderen om aan te duiden, dat „men zich de openb. v. best. voorstelt als op een verleden tijdstip (niet onvoltooid of voltooid plaats hebbende, maar) *juist voltooid wordende*”. Het Fransch b. v. bedient zich daartoe van den zoogenaamden *passé défini*. In onze taal, waar zulk een tijdevorm ontbreekt, gebruikt men in een zoodanig geval òf het *imperfectum* (welke tijd alzoo behalve de „op een verleden tijdstip *onvoltooid plaats hebbende*” ook de „op zulk een tijdpunt *juist voltooid wordende* openb. v. best.” uitdrukt) òf het *perfectum* (dat alzoo behalve de „op een tegenwoordig tijdstip *voltooid*” ook nog de „op een verleden tijdstip *voltooid wordende* openb. v. best.” kan uitdrukken).

Waar b. v. de Franschman zegt „ayant vu cela il rentra chez lui” of „hier il rentra chez lui à quatre heures”, moeten wij ons of met het imperfect. (als in „toen hij dat gezien had, *keerde* hij naar huis *terug*”) of met het perfect. behelpen (als in „hij *is* gisteren om vier uur naar huis *teruggekeerd*). De fijne onderscheiding dus, welke onze naburen door hun drie vormen, b. v. door *il rentrait*, *il rentra* en *il est rentré* kunnen maken, ontbreekt ten eenen male in onze taal.

AANMERK. 3. Het oudere Germaansch (het Gotisch en het oudste Oudhoogduitsch) had ter uitdrukking van het *imperfectum*, van het *perfectum* (dus ook van den *passé défini*) en van het *plusquamperfectum* slechts één vorm (gewoonlijk *praeteritum* genaamd). Eerst na de 8te eeuw ongeveer begint men dit praeteritum uitsluitend als imperfectum te bezigen en in de beide andere tijden door omschrijving te voorzien. Intusschen bezat het Germaansch, in eene vroegere periode dan de ons uit schriftelijke bronnen bekende, voor het praeteritum ook nog een anderen vorm, welke in de grammatica gewoonlijk door den naam *aoristus* wordt aangeduid en meestal uit den enkelvoudigen, met het achtervoegsel *a* gevormden, *verbalen stam* (vgl. H. IV, § 3) en de daarachter gevoegde persoonsuitgangen bestend; (wanneer de wortel op een vocaal eindigde, werd intusschen gemeenlijk de onvermeerderde wortel als verbale stam gebezigd, en wel regelmatig met verlengden vocaal; zoo gebruikte men b. v. den wortel DA „doen” als verbalen stam en vormde hieruit, met versterking der *a* tot *ā*, een aoristus, Enk. 1 pers., *dām*, enz.; vgl. t. a. pl.).

AANMERK. 4. Het futurum, evenals de andere door omschrijving gevormde tijden, eerst van lateren datum, verschijnt intusschen reeds in het Gotisch nu en dan in zijne omschrijving met *zullen* (*skulan*). Gewoonlijk echter wordt het in die oude periode nog op de oude wijze door het praesens uitgedrukt; een gebruik, dat zelfs in de tegenwoordige taal niet geheel en al verdwenen is; vgl. b. v. „ik *ga* morgen uit de stad”, „hij *wordt* het volgend jaar officier”, eig. *zal gaan*, *zal worden*. Na de 8te eeuw evenwel wordt het praesens in deze functie zeldzaam.

Evenzoo gold eertijds de tegenw. t. voor het futur. exactum; vgl. nog zelfs tegenwoordig in voorwaardelijke zinnen, als b. v. „zoo gij mij *roept*, zal ik komen”, eig. *zult geroepen hebben*.

Dat eindelijk in analogie hiermede het futur. perfect. en het fut. perf. exact. oorspr. door het praeteritum werd aangeduid, is meer dan waarschijnlijk.

3. Het werkw. heeft *vijf wijzen* „ter aanduiding van de wijze, waarop men zich eene openb. v. best. voorstelt.”

4. „Stelt men zich eene onvoltooide of voltooide op. v. best. voor als *werkelijk* of *stellig* plaats hebbende of zullende hebben op een tijdstip, waarop men spreekt of denkt of waarheen men zich in de gedachten terugverplaatst (vgl. § 2), dan drukt men dit uit door de *aantoonende wijs* (den *indicatief*).

5. „Stelt men zich de onvoltooide of voltooide op. v. best. voor als *niet werkelijk*, *niet stellig* plaats hebbende, doch als tevens *gewenscht*, *gevreesd* of *mogelijk*, d. i. als *kunnende werkelijk*, *verwezenlijkt worden* op een tegenwoordig of een verleden tijdstip (z. ben. § 10), dan wordt ter aanduiding daarvan de *aanvoegende wijs* (de *conjunctief*) gebezigd.

6. „Wil men de onvoltooide op. v. best. voorstellen als *niet werkelijk* plaats hebbende, maar als tevens *stellig gewenscht* of *bevolen*”, dan bedient men zich daartoe van de *gebiedende wijs* (den *imperatief*).

OPMERKING. De aantoonende, de aanvoegende en de gebiedende wijs, in welke ook de persoon des subjects wordt aangewezen, heeten, in tegenstelling tot den infinitief en het participium, bij welke de aanduiding des persoons niet plaats grijpt, de *persoonlijke wijzen*; het ww., in die wijzen gebezigd, noemt men het *persoonlijk verbum*. De onbepaalde w. en het deelw. dragen daarentegen den naam van *niet-persoonlijke wijzen*; het ww., in die wijzen gebezigd, heet het *niet-persoonlijk ww.* (Met deze benaming verwarre men niet die van het zoogen. *onpersoonl. ww.*).

7. „Wil men de onvoltooid of voltooid tegenwoordige of toekomstige op. v. best. in de voorstelling afscheiden van het subject,

d. i. van de zelfstandigheid, die haar bestaan openbaart of zal openbaren", m. a. w. „wil men die op. v. best. voorstellen als op zich zelf staande, als eene *zelfstandigheid*", dan plaatst men daartoe het verb. in de *onbepaalde wijs* (den *infinitief*.) Zulk een onbepaalde wijs vertoont daarom te gelijker tijd het karakter van het persoonlijk werkwoord en van het rededeel, dat dient om eene zelfstandigheid of iets, dat men zich als zelfstandigheid voorstelt, te noemen, nam. het *substantief*. Met het persoonlijk werkw. stemt de infinitief in zooverre overeen, als hij op dezelfde wijze als het eerste, d. i. door dezelfde naamvallen of voorzetsels, zijne betrekking tot zelfstandigheden aanwijst, en ook, evenals 't persoonl. verbum, een bijwoord ter bepaling bij zich kan nemen. Vgl. b. v. „hij hoopt *uw vader* te genezen" met „hij geneest *uw vader*", „het moet *hun* invallen" met „het valt *hun* in", „gij kunt op hem vertrouwen" met „gij vertrouwt op hem", „ik moet aan de *waarheid* gelooven" met „ik geloof aan de *waarheid*", waar de infinitieven *genezen*, *invallen*, *vertrouwen*, *gelooven*, respectief de betrekking der op. v. best. tot *vader* (als accusat.); *hun* (als datief), *hem*, *de waarheid*, door dezelfde naamvallen en praeposities aanwijzen als het persoonl. ww. *hij geneest*, *het valt in*, *gij vertrouwt*, *ik geloof*; zoo ook „hij wil *hier dagelijks* komen" en „hij komt *hier dagelijks*", waar ook bij den infinitief *komen* de aanduiding van tijd en plaats der op. v. best. op gelijke wijze door bijwoorden geschiedt als bij het persoonlijke *hij komt*. Het karakter van een substantief vertoont de infinitief in zooverre als hij, evenals dit, als subject, object of bepaling in den zin kan optreden. Vgl. b. v. „*gehoorzamen* is de eerste plicht", „ik noem het slecht zoo te *handelen*", „hij verlangt u te *spreken*", met „*gehoorzaamheid* is de eerste plicht", „ik noem zijn handeling slecht", „hij verlangt naar een gesprek met u" (vgl. ben. § 8). Daarentegen verschilt de onbepaalde wijs van het persoonlijk werkw. natuurlijk in dit opzicht, dat ze niet, zooals dit, *op zich zelf* den persoon en het getal des subjects kan aanwijzen; van het substantief onderscheidt ze zich daarin, dat ze de betrekking der zelfstandig voorgestelde openb. v. best. tot het subject en het object op eene andere

wijze aanduidt dan het eerste; vgl. zoo b. v. *hij* in „hij wil heerschen” met *zijn* in „zijn heerschezucht”; *zijn ouders* in „zijn ouders beminnen” met *voor zijn ouders* in „de liefde voor zijn ouders”, enz. Voorts neemt ook de infinitief in tegenstelling tot het zelfst. nw. nooit een adjectief, lid- of voornw. bij zich; in *het regeeren*, *zulk een eten*, *uw luieren*, enz. heeft men dus geen onbep. w. meer te zien, maar zoogenaamde *verbale* substantieven.

8. Van groot belang is het, zich een goed begrip te vormen van de beteekenis der betrekking, in welke een infinitief staat tot het werkwoord, substantief of bijvoeg. nw., waarvan hij afhangt. De onbepaalde wijs nam. is eigenlijk en oorspr. een zelfstand. nw., in den zoogenaamden *locatieven* naamval (vgl. H. V § 4 c.) Zulk een locatief nu, die als zoodanig althans reeds in het oudste Germaansch was verlorengedaan, drukte of een *beweging ergens heen*, *naar iets*, of een *zich ergens bevinden*, *in iets zijn* uit. Vandaar dat de openb. v. best. bij nagenoeg alle onafhankelijke (hetzij met hetzij *zonder te* gebruikelijke, vgl. H. VIII, § 7 b) infinitieven te verklaren is als „of in de betrekking staande, welke door het voorzetsel *tot (naar, op, aan)*, of in die, welke door de praepositie *in* wordt uitgedrukt.”

A. De betrekking *tot (naar, op, aan)* ontmoet men b. v.:

a. na de verba, met een begrip 1°. *begeerte, neiging (gewoonte), vrees*; 2°. *voornemen*, 3°. *bevel, dwang, verplichting*, 4°. *gereedheid, geschiktheid*, 5°. *pogen, beginnen, ondernemen*; zoo vergel. men *hij begeert, wenscht, verlangt, hoopt, vleit zich te slagen*, d. i. „hij heeft een begeerte, wensch, verlangen, hoop, die (dat) zich richt *tot het slagen*”; *gelieft gij te hooren, wilt gij hooren? eischt gij te weten?* d. i. „hebt gij lust *tot hooren*, een uitgedrukt verlangen *naar het weten*”; *hij gewent zich, pleegt te schreeuwen*, d. i. „neemt aan, heeft de neiging (gewoonte) *tot het schreeuwen*”; *hij vreest het te zeggen*, d. i. „heeft geen verlangen *naar het zeggen*”; *hij denkt, belooft, vergeet het te doen*, d. i. „heeft plan, uit het plan, heeft het plan niet *tot het doen*”; *ik wil, zal helpen*, d. i. „heb den wil *tot het helpen*”; *ik kom helpen*, d. i. „kom met den wil *tot het helpen*”; *hij liep het zijn vader vertellen*,

d. i. „met het voornemen tot het vertellen”; *ik gelast, beveel, heet, noodzaak, dwing u het te doen*, d. i. „drijf tot het doen”; *ik doe, laat hem de kamer ontruimen*, d. i. „drijf hem tot het ontruimen”; *gij behoeft dat niet te doen, behoort, dient dat te weten, gij moet weten*, d. i. „zijt (niet) verplicht tot het doen, wel verplicht tot het weten”; *hij durft spreken, waagt te spreken*, d. i. „is bereid tot het spreken”; *hij kan, mag gaan*, d. i. „heeft de geschiktheid, gelegenheid tot gaan”; *ik laat hem gaan*, d. i. „stel hem in de gelegenheid tot gaan”; *hij leert pianospelen*, d. i. „krijgt de geschiktheid tot pianospelen”; *hij weet te handelen*, d. i. „heeft de geschiktheid tot handelen”; *ik leer hem lezen*, d. i. „maak hem geschikt tot lezen”; *hij poogt, beproeft, tracht, zoekt mij te vangen*, d. i. „doet stappen tot het vangen”; *hij vangt aan, begint te spelen, gaat spelen*, d. i. „begeeft zich aan het spelen”; *hij kwam te sterven*, d. i. „tot sterven”; enz. enz.;

b. na substantiva, met het begrip 1°. *begeerte* of *neiging* (gewoonte), *vrees*, 2°. *voornemen*, 3°. *verplichting*, *dwang*, 4°. *gereedheid*, *geschiktheid*; zoo vergelijkte men *hij heeft lust, neiging, de gewoonte dat te doen, koestert vrees, angst het te verklappen*, d. i. „heeft lust, neiging, gewoonte tot het doen, geen lust tot het verklappen”; *ik heb plan het te doen*, d. i. „tot het doen”; *gij hebt de plicht te gehoorzamen*, d. i. *tot het gehoorzamen*; *ik ben niet in staat te loopen*, d. i. „tot het loopen”, enz. enz.;

c. na adjectiva, met het begrip 1°. *begeerig, geneigd* (gewoon), *angstig*, 2°. *verplicht*, 3°. *gereed, geschikt*; zoo vergelijkte men *ik ben begeerig dat te vernemen; geneigd het te gelooven; bereid mij op te offeren; gewoon het te doen; bevreesd het te zeggen; gij zijt verplicht te gehoorzamen; wij zijn gereed te vertrekken*, d. i. „tot het vertrekken”; *hij is bekwaam het te doen*, d. i. „tot het doen”; enz. enz.; evenzoo na de werkw. *zijn, staan, vallen en hebben*, bij welke het adjectief, dat het begrip *verplicht* of *geschikt, gereed*, uitdrukt, eenvoudig verzwegen wordt; vgl. b. v. *die brief is niet te lezen*, d. i. „niet (geschikt) tot het gelezen worden”; *het staat te bezien*, d. i. „het staat (is verplicht) tot het bezien worden”; *het valt niet te ontkennen*, d. i. „het valt niet (is niet geschikt)

tot het ontkend worden"; *hij heeft niets in te brengen*, d. i. „hij heeft niets (geschikt) tot het ingebracht worden"; evenzoo eindelijk in uitdrukkingen, als *de te lezen boeken, de te bespreken zaken*, enz., „d. i. de tot het gelezen worden (geschikte of verplichte) boeken, de tot het besproken worden (verplichte) zaken", waar alzoo ook het adjectief in de gedachten aan te vullen is.

B. De betrekking in ontmoet men b. v.:

a. na de verba *zien, vinden, voelen, hooren en heeten* (= „zeggen, aanwijzen", in de zegswijze *iem. heeten liegen*), wanneer de met een naamw., in den accusat., verbonden infinitief als een zoogenaamde *infinitief met den accusatief* staat; vergel. b. v. *ik zie, vind hem liggen, voel de pijn komen, hoor hem komen*, d. i. „zie, vind hem in het liggen, voel de pijn in het komen, hoor hem in het komen, terwijl hij komt"; *ik heet het u liegen*, d. i. „ik wijs u aan in het liegen, terwijl gij liegt"; zoo ook *hij beroemt zich het gedaan te hebben*, d. i. „hij beroemt zich in het gedaan hebben";

b. na de verba, die een *meening* of een *uiting van een meening* uitdrukken; de op zulk een ww. volgende infinitief (welken men gewoonlijk met de benaming *beknopte zelfstandige voorwerpszin* aanwijst) is dan eigenlijk een zoogenaamde *infinitief met den accusatief*, waarbij echter het wederk. vnw. in den accusatief, dat dezelfde zelfsth. aanwijst als het subject van 't voorafgaande persoonl. ww., eenvoudig verzwegen wordt 1); vgl. b. v. *hij denkt, meent, gelooft te zullen slagen*, eig. „denkt, enz. *zich* (te) zullen slagen", d. i. „denkt, enz. *zich in* het zullen slagen"; *ik ontken, beweert, zeg, verzeker het te weten*, eig. „ontken, enz. *mij* het (te) weten", d. i. „ontken, enz. *mij in* het weten, *mij* het wetende"; *hij zwoer het niet te weten*, eig. „zwoer *zich* niet (te) weten" d. i. „noemde *zich* bij eede in het niet weten, het niet wetende";

1) In de oudere taal werd dit wederk. vnw. nog gebezigd; zoo vgl. men b. v. Oudhoogduitsche zinnen, als *er sich saget got sîn*, d. i. letterlijk „hij zegt *zich* god zijn", *wântun sich geist gisehan*, letterl. „zij waanden *zich* een geest zien", *unsih erstantan gelaubamés*, letterl. „wij gelooven *ons* (zullen) opstaan", enz., waarvoor wij hedendaags (ook reeds in de Middeleeuwen) zeggen „hij zegt een god te zijn, zij waanden een geest te zien, wij gelooven op te zullen staan", enz.

c. na enkele verba, die een *gemoedsaandoening* uitdrukken, als b. v. *ik verheug mij, bedroef mij, verbaas mij, verwonder mij dat te hooren*, d. i. „in het hooren, terwijl ik dat hoor”; *ik schaam mij het te zeggen*, d. i. „in het zeggen, terwijl ik het zeg”;

d. na de verba *loopen, staan, zitten, liggen, komen, zijn*, wanneer de infinitief een *gelijktijdige openb. v. best. noemt*; vgl. b. v. *hij loopt, staat, zit, ligt te rooken, heeft loopen, staan, zitten, liggen rooken*, d. i. „in het rooken, terwijl hij rookt”; *hij komt, is komen aanloopen*, d. i. „komt in het aanloopen, aanloopende”; *ik ben hem te wachten, hij is wezen spelen*, d. i. „ik verkeer in het wachten, hij heeft verkeerd in het spelen”;

e. na de verba *heeten* (ook na de uitdrukking *den naam hebben*), *blijven* (= „voortgaan”), *dunken, blijken, schijnen, voorkomen*, enz.; verg. b. v. *hij heet, heeft den naam het gedaan te hebben*, d. i. „is in naam in het gedaan hebben, het gedaan hebbende”; *hij blijft staan*, d. i. „blijft in het staan” (vgl. daarentegen, *hij blijft eten*, d. i. „blijft met het plan tot eten”); *gij dunkt, blijkt, schijnt, komt mij voor het te weten*, d. i. „zijt blijkbaar, in schijn, in voorkomen in het weten, wetende”;

f. na *helpen, ophouden, houden en hebben*; vgl. b. v. *ik hielp hem afstijgen*, d. i. „in het afstijgen”; *hij hield op te spelen*, d. i. „in het spelen”; *hij hield mij staan*, d. i. in het staan, staande”; *hij heeft twee paarden op stal staan*, d. i. in het staan, staande.”

OPMERKING 1. Slechts in drie gevallen is de afhankelijke infinitief noch in de betrekking *tot* noch in die van *in*, maar als een 1ste of 4de naamv. op te vatten, nam.:

a. wanneer hij, verbonden met een verb. als *heeten* (trans. en intr.), *noemen, vinden, zijn*, als praedicaat gebezigd wordt van de vnwoorden *dit, dat, wat*; vgl. b. v. *dat noem, heet, vind ik werken; is, heet dat werken?* enz.;

b. (doch alleen als 4de nv.) wanneer hij schijnbaar als appositie van het als object staande onbepalend vnw. *het* gebezigd wordt, maar in werkelijkheid (dewijl *het* slechts als voorlooper van het wezenlijke en volgende object staat) als voorwerp voorkomt; vgl.

b. v. *hij acht het veiliger u niet te misleiden, ik vind het niet behoorlijk zoo te handelen, enz.;*

c. *wanneer hij door een voorzetsel wordt voorafgegaan; vgl.*

b. v. *door zoo te handelen, alvorens weg te gaan, in plaats van dit te doen, na gegeten te hebben, enz.*

OPMERK. 2. Evenzoo is de onbepaalde wijs als een gewone 1ste nv. te beschouwen, zoo zij *onafhankelijk*, d. i. als subject, voorkomt, en dat wel òf als een zoodanig, dat vóór het volgende persoonl. ww. geplaatst wordt, òf als zulk een, dat (vgl. den bovengenoemden objectsinfinities) schijnbaar als bijstelling van het als subject staande vnw. *het*, doch werkelijk, om gelijke reden als boven, als onderwerp gebruikt wordt; vgl. b. v. *dwalen is menscheijk, het is goed daaraan te denken, enz.*

In alle de in deze en de voorgaande *opmerk.* genoemde gevallen is intusschen het gebruik van den infinitief waarschijnlijk niet oorspronkelijk, maar eerst opgekomen in den tijd, toen de afval des uitgangs i den specialen vorm des locatiefs (z. H. V, 15) uit het oog deed verliezen; de onbep.w. dient dan ter vervanging van de eertijds in de bovenbedoelde betrekkingen (van subject, object of praedicaat) gebezigde verbale substantieven.

9. „Wil men eene zelfstandigheid aanwijzen, die zich kenmerkt door gedurende een zekeren korteren of langeren tijd een of andere onvoltooiden of voltooiden openb. v. best. te vertoonen of te zullen vertoonen”, dan bezigt men daartoe de vijfde wijze des werkwoords, het *deelwoord* (*participium*). Zulk een deelw. staat, wat zijn karakter betreft, tusschen het werkw. en het adjectief, het rededeel, dat „eene zelfstandigheid aanwijst, welke zich kenmerkt door een of andere eigenschap of betrekking, d. i. door het *blijvend* vertoonen of *kunnen* vertoonen van een of andere onvoltooiden of voltooiden openb. v. best. (van een handeling; een verkeer, een komen of gekomen zijn, een gebracht worden of zijn in een toestand, stand of betrekking)” 1). Daarom vertoont

1) De gewone definitie, welke men (ook schrijver dezes helaas! in zijn kort te voren verschenen *Kleine Spraakkunst*) voor het adjectief opgeeft, nam. een bijvoeg. nw.

dan ook het participium met de verba en de bijvoeg. nwoorden zoowel punten van overeenkomst als van verschil.

Overeenkomst met het werkw. zien we daarin, dat men zoowel bij dit rededeel als bij het deelw. aan eene *tijdelijke* openb. v. best. denkt, aan eene op. v. best, welke eene zelfstandigheid slechts gedurende een korter of langer tijd vertoont of zal vertoonen. (Daarenboven heeft het deelw. dezelfde regeering als het persoonlijk werkw., d. i. het wijst zijne betrekking tot zelfstandigheden op dezelfde wijze aan als dit).

Verskil tussohen het persoonl. ww. en het participium is daarentegen daarin waar te nemen, dat, terwijl het eerste de handeling, het verkeerren, komen of gebracht worden in een toestand, stand of betrekking noemt als eene van de wijzen, waarop eene zelfstandigheid haar bestaan openbaart, het laatste daarentegen eene zelfstandigheid aanwijst, die zich door het tijdelijk vertoonen van zulk een openb. v. bestaan kenmerkt.

Overeenkomst van het deelwoord met het adjectief zien we daarin, dat door beide woorden eene zelfstandigheid aangewezen wordt, die zich door het vertoonen eener openb. v. best. kenmerkt.

noemt eene eigenschap of betrekking in ruimte of tijd" is geheel en al onjuist. Noemde een adjectief eene eigenschap of betrekking, dan zou b. v. een zin als *hij is goed, de oogst is dit jaar zeer vroeg*, beteekenen "hij is een goede eigenschap, de oogst is een zeer vroege betrekking in tijd", en niet wat wij er onder verstaan "hij, de oogst is een zelfstandigheid, die goed, vroeg is". Reeds hieruit zien we, dat een bijvoeg. nw. niet de eigenschap zelve aanwijst, maar *een zelfsth., welke zich door eene eigenschap kenmerkt*. Zegt men nam. *die man is braaf, die hond is vlug, dat huis is bouwvallig, de oogst is van 't jaar vroeg*, enz., dan bedoelt men "die man is iemand, die zich door braafheid, die hond is een dier, dat zich door vlugheid, dat huis, die oogst is iets, dat zich door bouwvalligheid, vroege rijpheid kenmerkt", of "iemand, die braaf, een dier dat vlug, iets dat bouwvallig, vroegtijdig is". Evenzoo bedoelt men met *die brave man, die vlugge hond, dat bouwvallig huis, de vroege oogst*, enz. "een man, die een braaf persoon, een hond, die een vlug dier, een huis, dat een bouwvallig voorwerp, een oogst, die iets vroegs is".

Eene eigenschap voorts bestaat in niets anders dan "in het *blijvend* vertoonen of het *kunnen* vertoonen van een handeling, van een verkeerren, het komen, gekomen zijn, het gebracht worden of zijn in eenigen toestand, stand of betrekking".

Vershil tusschen de beide woorden neemt men daarentegen daarin waar, dat terwijl bij het adjectief het kenmerk bestaat in het *blijvend* vertoonen eener openb. v. best., dit bij de deelwoorden slechts een *tijdelijk* vertoonen is, het vertoonen voor korter of langer tijd; vgl. b. v. „een *speelsch* kind”, dat bijna altijd speelt, en „een *spelend* kind”, dat gedurende een zekeren korteren of langeren tijd speelt; „een *dorstig* mensch”, die pleegt zich door den toestand, dorst hebben, te kenmerken, en „een *dorstend* mensch”, die zich door op een zeker tijdpunt dorst te hebben kenmerkt; „een *dooode* os”, die blijvend den toestand van niet leven vertoont, en „een *gedooode* os”, die zich kenmerkt door op een of ander tijdstip een voltooid gebracht worden, een gebracht zijn in een toestand te vertoonen; „de *aanwezige* gasten”, die zich kenmerken door hun blijvend aanwezig zijn, en „de juist *aangekomen* gasten”, die zich kenmerken door op een zeker oogenblik het voltooide komen, het gekomen zijn in een stand te vertoonen.

AANMERK. Bezigt men daarom het oorspronkelijke tegenwoordig of verleden deelwoord om een zelfstandigheid aan te wijzen, die zich kenmerkt door het *blijvend* vertoonen eener onvoltooide of voltooide openb. v. bestaan, dan verliest het daardoor onmiddellijk zijn participiaal karakter en wordt een *bijvoeg. mv.*, hetwelk men dan met den naam van *participiaal adjectief* aanduidt. Voor dergelijke participiale adjectieven nu vgl. men b. v. *een oppassend arbeider, een tijdroovende arbeid, een godvreezend man, een slaande klok, een rondtrekkende troep, een beschuldigend geweten, een alleenloopend heer, enz.*, waar men een zelfstandigheid op 't oog heeft, die zich niet door een tijdelijk oppassen, tijd rooven, God vreezen, slaan, enz. kenmerkt, maar door een *blijvend* oppassen, tijd rooven, God vreezen, slaan, rondtrekken, beschuldigen, alleen loopen, enz. Evenzoo lette men b. v. op *een opgeschoten knaap, een vertrouwd man, een bekrompen mensch, een gewasschen kleed, een verlaten huis, bedorven vleesch, een gesprongen snaar, een afgeleefd grijsaard, enz.*, waar eene zelfstandigheid bedoeld wordt, die zich niet door een op een zeker tijdstip voltooid opschieten,

vertrouwd, bekrompen, gewasschen, verlaten worden, bederven, springen, afleven (= „in krachten afnemen”), enz. kenmerkt, maar door een *blijvend* rank, eerlijk (of bekwaam), (in denkwijze) niet vrij, eenzaam, onfrisch, kapot, zwak zijn. Bij dergelijke tegenwoordige deelwoorden, zoo ze oorspr. van een oneigenlijk samengesteld ww. gevormd en tot bijvoeg. nw. geworden zijn, verspringt dan meermalen de klemtoon van het eerste lid der samenstelling op het tweede; vgl. de partic. adjectieven *uitnemend*, *uitstekend*, *oplóopend*, *innemend*, *oppóssend*, enz., naast de deelw. *uítnemend*, *uítstekend*, *óploopend*, *innemend*, *óppassend*, enz.

Evenzeer natuurlijk wijzigt zich het karakter van het deelw., wanneer het den graad eener eigenschap uitdrukt en, bij een adjectief geplaatst, tot *bijwoord* wordt; vgl. b. v. *verbazend rijk*, *razend duur*, *gloeiend warm*, *kokend heet*, enz.

10. Ten opzichte van de verschillende tijden, waarin de in § 5, 6, 7 en 9 besproken wijzen voorkomen, zij voorts nog het volgende opgemerkt:

a. De *conjunctief* (vgl. § 5) heeft een *praesens*, een *imperfect.*, een *perfect.* en een *plusquamprf.*; bij het eerste (b. v. „ik hoop, vrees, dat hij *blijve*; hoe ik ook *drijve*, werken wil hij toch niet”) stelt men zich „de onvoltooide,” bij het derde (b. v. „ik hoop, vrees, dat hij *gebleven zij*”; „hoe ik ook *gedreven hebbe*, toch heeft hij niet willen werken”) „de voltooide openb. v. best.” voor „als op een tegenwoordig tijdstip *niet werkelijk* plaats hebbende, doch tevens *gewenscht*, *gevreesd* of *mogelijk*”; bij het *imprf. des conjunct.* (b. v. „ik hoopte, vreesde vroeger steeds, dat hij *bleve*”; „hoe ik hem verleden jaar ook *dreve*, werken wilde hij toch niet”) stelt men zich „de onvoltooide”, bij het *plqprf. des conjunct.* (b. v. „ik had vroeger gehoopt, gevreesd, dat hij *gebleven ware*”; „hoe ik hem verleden jaar ook *gedreven hadde*, gewerkt heeft hij toch niet) „de voltooide openb. v. best.” voor „als op een verleden tijdstip *niet werkelijk* plaats hebbende, doch tevens *gewenscht*, *gevreesd* of *mogelijk*.”

b. Eene bijzondere beteekenis hebben daarenboven nog het *imprf.* en het *plusqprf. conjunct.*, t. w. zoo deze in betrekking tot

het tegenwoordig tijdstip, waarop men spreekt of denkt, beschouwd worden. Eene onvoltooide of voltooide openb. v. best. nam., die men zich als *verleden*, d. i. op een verleden tijdstip plaats hebbende voorstelt, kan men ten opzichte van het oogenblik, waarop men denkt of spreekt, alzoo van een tegenwoordig tijdstip, beschouwen als „op het tegenwoordig tijdstip niet plaats hebbende”, alzoo als *op een tegenwoordig tijdstip niet werkelijk*. Verbindt men nu met dit begrip „op een tegenwoordig tijdstip niet werkelijk” het door den conjunctief uitgedrukte begrip van „niet-werkelijkheid”, d. i. bezigt men het imprf. of het plqprf. conjunct., in betrekking tot het tegenwoordig tijdstip, dan ontstaat daardoor, ten gevolge van de dubbele aanduiding der „niet-werkelijkheid” van de onvolt. of volt. openb. v. best., eene versterking der voorstelling van het „niet-werkelijke”, alzoo de voorstelling van: *eene uiterst geringe mogelijkheid der verwezenlijking van den uitgedrukten wensch, van den in de vrees opgesloten wensch, van de uitgedrukte veronderstelling, op 't oogenblik, waarop men spreekt of denkt*. Vgl. b. v. „*gave* God, dat hij weder gezond *werd(e)*”, „*hadde* hij het maar eens *gezien*”, waar de verwezenlijking van den wensch als veel minder mogelijk wordt voorgesteld, dan in „*geve* God, dat hij beter *worde*”, „*hij hebbe* het maar eens *gezien*”; zoo ook „of die beambte ook *wegging(e)*, *weggegaan ware*, beter *werd(e)* de zaak toch niet”, waar de mogelijkheid van de verwezenlijking der veronderstelling als veel geringer wordt voorgesteld, dan b. v. in „of die beambte ook *wegga*, *weggegaan zij*, beter wordt de zaak toch niet.” (Vgl. verder het verschil tusschen „*moge* hij zich meer *inspannen*” en „*mocht* (imprf. conj.) hij zich toch meer *inspannen*”; enz.). We zullen dezen onvolm. verl. en m. d. volm. verl. t. der aanvoeg. w. het *praesentiaal imperfectum* en *plusqprf. des conjunctiefs* noemen.

e. Voor de toekomstige tijden bestaat er geen conjunctief, daar deze wijs, als het wenschelijke of mogelijke eener openb. v. best. aanduidende, reeds vanzelf het begrip van toekomst met zich medebrengt; vandaar alzoo dat het *praes. conjunct.* met het *futur. conjunct.*, het *imperf. conj.* met het *futur. perf. conj.*, enz. enz.

gelijkstaat. Intusschen kent de aanvoegende wijs toch nog twee met *zoude* (het imperf. conj. van *zullen*, vgl. H. VII, § 6 c) gevormde tijden, die evenwel gelijkstaan met het imperf. en plusqprf. en daarvoor, zonder onderscheid in de opvatting te veroorzaken, dikwijls in de plaats kunnen komen, hetzij wanneer men de onvolt. of volt. openb. v. best. voorstelt als gewenscht, gevreesd of mogelijk in een vroeger tijdstip (vgl. boven a), of wanneer men ze door het *praesentiaal imperf.* of *plqprf. conjunct* voorstelt als op een tegenwoordig tijdstip gewenscht, gevreesd of mogelijk, doch tevens, wat de verwezenlijking van den uitgedrukten of (in de vrees) opgesloten wensch of der gemaakte onderstelling aangaat, zeer weinig waarschijnlijk (vgl. bov. b). Vgl. met de bovengeplaatste zinnen de volgende: „ik hoopte dat hij *zou blijven, zou gebleven zijn*,” „de zaak *zou* toch niet beter worden, *geworden zijn*.” We zullen deze tijden, voor welke men ten onrechte 1) eene nieuwe wijze, eene zoogenaamde *voorwaardelijke* heeft willen aannemen, kortweg het *omschreven imperf. v. d. conjunctief* en *plusquamprf. v. d. conjunct* noemen.

11. a. Zulk een vervanging door het omschreven imperf. en plusqprf. des conjunctiefs kan plaats hebben:

a. in bijzinnen, ter uitdrukking van het *gewenschte* of *gevreesde*; b. v. „ik zorgde wel, dat hij 't niet *zou vinden* (of *vonde, vond*, vgl. H. V., 21 c)”; „zij verhoedden wel, dat ik *weg zou loopen* (of *wegliep, wegliepe*, vgl. t. a. pl.)”; „ik vreesde nog altijd, dat hij *zou gedropen zijn* (of *gedropen was, ware*, vgl. t. a. p.); „ik hoopte, dat hij 't *zou aannemen* (of *aannam, aanname*, vgl. t. a. p.); behalve wanneer zulk een bijzin afhangt van een hoofdzin, die zelve een in het zoogenaamde *praesentiale* (al of niet omschreven) *imprf. van den conjunctief* uitgedrukten, dus in betrekking tot het tijdstip, waarop men spreekt of denkt, voorgestelden *wensch* (zie de *aann.* onder aan de bladz. bij H. VI, § 5, en beneden e) bevat, als b. v. „ik *wou, wenschte*”, of „ik *zou wel willen*, dat het waar *was* (of *ware*)”; nooit *zoude zijn*;

1) Ten onrechte, dewijl deze met *zoude* omschreven vorm niet alleen in de van voorwaardelijke bijzinnen afhankelijke hoofdzinnen, maar, gelijk men ziet, ook in andere gevallen gebezigd wordt.

b. in hoofdzinnen, die in betrekking staan met een voorwaardelijken bijzin, welks verbum in het *praesentiale imprf.* of *plusquamprf. conjunct.* (vgl. boven § 10 ^b) geplaatst is; vgl. b. v. „al bood men hem nog meer, hij *zou* dat recht toch niet *afstaan* (of *stond*, *stonde*, vgl. H. V., 21 ^c)”; „zoo gij dat gedaan hadt, *zou* ik u dankbaar *geweest zijn* (of *was*, *ware geweest*);

c. dus ook in hoofdzinnen, waarin een werkw., met een begrip „begeeren, wenschen,” in het *praesentiale imprf. des conjunctiefs* gebezigd wordt om beleefdheidshalve de begeerte niet stellig uit te drukken, maar als slechts in eene bepaalde, als niet zeer waarschijnlijk voorgestelde, omstandigheid mogelijk; met zulk een hoofdzin staat dan in betrekking een verzwegen voorwaardelijke bijzin, welks verbum, in denzelfden tijd en dezelfde wijs, dient ter uitdrukking van die weinig waarschijnlijke omstandigheid, waarvan de in den hoofdzin genoemde begeerte of wensch afhangt (vgl. de *aanmerk.* onder aan de pagina bij H. VI, § 5); zie b. v. „ik *zou* wel *willen*, 't *graag hebben*, dat gij 't *deedt*”, naast „ik *wilde*, *had 't graag*.”

d. De vervanging met het omschreven *imprf.* of *plqprf. conjunct.* heeft nooit plaats in de *toegevende*, de *voorwaardelijke* bijzinnen en die *van wijze*, met *schijnbare overeenkomst*; zoo zegt men nooit „*zoude* God *geven*”, „hoezeer gij hem *zoudt drijven*, werken wilde hij toch niet”, indien hij *zou blijven*, zou hij 't goed hebben”, „hij deed, alsof hij *zou buigen*”, enz., in plaats van „*gave* God”, gij *dreeft*, hij *bleef* (of *bleve*), hij *boog* (of *boge*)”, enz. (vgl. H. V, 21 ^c en ^d). Komt in dergelijke bijzinnen een vorm met *zoude* voor, dan is deze geen *omschreven imprf.* of *plqprf. des conj.*, maar een *praesentiaal imprf.* of *plqprf. conj.* van het werkw. *zullen*, dat als op zichzelf staande verbum (niet als hulpww.) nog de oude opvatting „moeten, verplicht zijn” of „van plan zijn” bewaard heeft en (vgl. boven § 8, A ^a) door een infinitief gevolgd wordt; zoo vgl. men b. v. „al *zou* (= *moest*) hij er alles voor laten staan, zijn doel *zou* hij trachten te bereiken”; „hij deed, alsof hij *zou* (= *van plan was, ware te*) buigen”, enz.; evenzoo in den voorwaardel. bijzin, met elliptischen hoofdzin,

als „ik zou (= moest) het eens hebben gewaagd”, waarbij een verzwegen zin, als b. v. „dan zou men mij anders behandeld, gestraft hebben” of dergel. in de gedachte moet ingevuld worden.

c. Eene regelmatige vervanging, en wel van het praesentiale *imprf.* of *plqprf.* des conjunct., door den met *zoude* omschreven vorm, vertoont de tegenwoordige taal in vraagzinnen, die eigenlijk bijzinnen zijn ter uitdrukking van een *vrees* en afhangen van een uitgedrukten of verzwegen hoofdzin, met een werkwoord, waarin het begrip van „vrees, bezorgdheid koesteren” *opgesloten* ligt. (Het *praesentiale* *imprf.* of *plqprf.* wordt hier gebezigd om de onwaarschijnlijkheid uit te drukken der verwezenlijking van den in de vrees liggenden wensch). Vgl. b. v. „ik weet, niet, of hij wel zou toegeven”; „geloofst gij, dat het lukken zou”? „meent gij, dat hij zou toegestemd hebben”? enz., waar in *ik weet niet, geloofst, meent gij?* de gedachte „ik vrees” (namelijk hier „voor zijn toegeven, het gelukken, zijn toestemmen”) ligt opgesloten; voorts „zou hij 't doen”? „zou hij terugkeeren”? enz., vragen, welke afhangen van een verzwegen „meent gij, geloofst gij”? (= „ik vrees er voor”). Dat we hier met conjunctieven te doen hebben, bewijst behalve de oudere taal ook nog het Hoogduitsch, waar dit door den *Umlaut* den conjunct. van 't *imprf.* of *plqprf.* van den indicatief onderscheidt; vgl. „ich weiss nicht, ob er wol *zugäbe*”; „glaubst du, dass es gelingen *würde*, dass er zugestimmt *hätte*”? En dat de genoemde schijnbaar directe vragen eigenlijk afhankelijk zijn, zien we daarenboven bevestigd door het in dergelijke zinnen in 't Hoogd. nog altijd gebezigde voegw. *ob*; vgl. „ob er's wol *thäte*”? „ob er *zurückkäme*”?

12. De *imperatief* heeft slechts één tijd, het *praesens*, en slechts één persoon in de beide getallen (nam. den 2^{den}); vgl. *bind, sterf, bindt, sterft*, enz.; zie ook H. V., § 14.

13. De *infinitief* heeft vier tijden, het *praesens* om de onvoltooid plaats hebbende (b. v. *binden, sterven*), het *perfectum* om de voltooid plaats hebbende (b. v. *gebonden hebben, gestorven zijn*), het *futurum* om de in de toekomst onvoltooide (b. v. *zullen binden, sterven*), het *futurum exactum* om de in de toekomst

voltooide zelfstandig voorgestelde openb. v. best. (b. v. *zullen gebonden hebben, zullen gestorven zijn*) uit te drukken.

Evenzoo heeft het *participium* slechts vier tijden, het *praesens*, (b. v. *bindende, stervende*), het *perfectum* (b. v. *gebonden hebbende, gestorven zijnde*), het *futurum* (b. v. *zullende binden, sterven*) en het *futurum exactum* (b. v. *zullende gebonden hebben, zullende gestorven zijn*), ten einde respectief eene zelfstandigheid aan te wijzen, welke zich kenmerkt door het vertoonen; vertoond hebben, zullen vertoonen, zullen vertoond hebben van eenige openb. v. best. (vgl. boven § 9).

De overige vier tijden, waarbij men zich de onvolt. of volt. openb. v. best. voorstelt als plaats hebbende of toekomstig op een vroeger tijdstip, worden bij den infinitief en 't *participium* vervangen door de overeenkomstige, waarbij men de onvolt. of volt. openb. v. best. voorstelt als plaats hebbende of toekomstig op 't oogenblik, waarop men spreekt of denkt; alzoo het *imprf.* door het *praes.*, het *plqprf.* door het *perf.*, enz. enz.; want uit het in denzelfden zin staande *persoonlijke* verbum blijkt het steeds, of we ons de openb. v. best. op een vroeger tijdstip moeten voorstellen. Vgl. b. v. „hij beval mij te zwijgen”, „hij beloofde mij het te zullen doen”, „hij stierf lachend”, „hij was gewond teruggekomen”, enz., waar uit *beval, beloofde, stierf, was gekomen*, voldoende blijkt, dat men *zwijgen* als *imprf.*, *zullen doen* als *fut. perf.*, *lachend* als *imprf.*, *gewond* als *plqprf.* te beschouwen heeft.

14. Eene bijzondere bespreking vorderen enkele *participiale adjectieven* (vgl. boven § 9, *aanmerk.*), welke uit oorspronkelijke deelwoorden zijn voortgekomen en in enkele uitdrukkingen door hunne beteekenis en de betrekking, waarin ze voorkomen, de meening zouden kunnen doen ontstaan, dat het actieve *participium praesens* buiten de gewone opvatting ook nog eene onregelmatige, van de gewone afwijkende, beteekenis bezat.

a. Tot de hier bedoelde uitdrukkingen behooren in de eerste plaats *een wakende droom, zittend, loopend werk, een zittend leven, de vallende ziekte, een stilzwijgende voorwaarde, razende pijn*,

een ijlende koorts, een wandelend souper, en dergel., waar door het participium schijnbaar onregelmatig de vermeke zaak in plaats van den daarbij betrokken persoon bepaald wordt; schijnbaar, zeg ik, want bedenken we terdege, 1°. dat de hier genoemde zoogen. deelw. eig. participiale bijvoeg. nw. zijn, 2°. dat de in genoemde uitdrukkingen voorkomende substantieven zogenoemde *verbale substantieven* zijn, d. i. die, welke eene zelfstandig voorgestelde openb. v. best. noemen, en letten we dan voorts op het beneden volgende, dan zal de onregelmatigheid voor ons verdwijnen.

Een adjectief nam., bij een substantief gevoegd, wijst eene zelfstandigheid aan, welke zich door een of andere eigenschap of betrekking kenmerkt (vgl. de *aanmerk.* onder aan de bladzijde bij H. II, § 9). Wordt datzelfde adjectief tot een bijwoord van wijze gemaakt en bij een verbum geplaatst, dan staat dit adverbium gelijk met een *bijwoordelijken bijzin van wijze* en beteekent „zooals iemand, die een of andere eigenschap bezit, {de door het begeleidente verbum genoemde openb. v. best. vertoont.” Vgl. zoo b. v. de uitdrukkingen *een levendige jongen, mensch, een waanzinnig man, een hard mensch, een angstig kind, een rustig kind, enz.,* waar de adjectieven *levendig, waanzinnig, enz.,* een zelfstandigheid aanwijzen, die zich door levendigheid, waanzin, koude, enz. kenmerkt; daartegenover echter b. v. *levendig spreken, waanzinnig praten, (iem.) hard behandelen, angstig schreeuwen, rustig slapen, enz.,* waar de bijwoorden *levendig, waanzinnig, koud, enz.* beteekenen = „zooals een zelfstandigheid, die zich kenmerkt door levendigheid, waanzin, koude, angst, rustigheid, enz., spreekt, praat, ontvangt, schreeuwt, slaapt, enz.” 1). Wil men nu dezelfde

1) Men wachte zich wel om, gelijk veelal gedaan wordt, in dese en dergelijke uitdrukkingen (alsook b. v. *hij leeft gelukkig, hij stierf kalm, enz.*) in het woord, dat het verbum vergezelt, een adjectief te zien, dat als *praedicaat* (of *naamwoordelijk gezegde*) van het subject „den toestand des onderwerps gedurende de werking zou uitdrukken”. De oudere taal, waarin de bijwoorden nog door hun uitgang ook in vorm van de adjectieven te onderscheiden waren, wijst duidelijk op een adverbiaal gebruik in de genoemde met een werkwoord voorkomende verbindingen.

gedachte, in plaats van door een werkwoord, door een verbaal substantief uitdrukken, dan wordt het bijwoord, ten gevolge der veranderde verhouding tot het in de plaats van 't verbum gekomen substantief, tot bijvoeg. nw.; en dit bijvoeg. nw. wijst alzoo in dat geval niet op eene zelfstandigheid (hier eene zelfstandig gedachte openb. v. bestaan), die zich door een of andere eigenschap of betrekking kenmerkt, maar het heeft, in overeenstemming met het vroegere bijwoord, de opvatting: „zooals een zelfstandigheid, die zich door een of andere eigenschap kenmerkt, de door 't verbale substant. genoemde openb. v. best. vertoont". Vgl. b. v. *een levendig gesprek, waanzinnig gepraat, een harde behandeling, een angstig geschreeuw, een rustige slaap*, enz., d. i. „een gesprek, dat men zoo voert, gepraat, dat men zoo doet hooren, een behandeling, die men iem. zoo doet ondergaan, geschreeuw, dat men zoo aanheft, een slaap, die men zoo doet, als dat (die, dien) eene zelfstandigheid, welke levendig, waanzinnig, hard, angstig, rustig is, voert, doet hooren, iem. doet ondergaan, aanheft, doet".

Volkomen hetzelfde nu is het geval bij de bovengenoemde participiale adjectieven. In verbinding met een niet-verbaal substant. (vgl. b. v. *een wakend oog, een zittend beeld, een loopend uurwerk, een vallende ster, een zwijgend mensch, een razend krankzinnige, een ijlend koortslijder, een wandelende kermistroep*) zijn ze gewone adjectieven, die een zelfsth. aanwijzen, welke zich door een hetzij voortdurend hetzij herhaaldelijk *waken, zitten*, enz. kenmerkt. Tot bijwoord worden ze in verbinding met verba; vgl. b. v. *wakend droomen, zittend, loopend arbeiden, vallend ziek zijn, zwijgend een voorwaarde stellen, razend pijn lijden, ijlend de koorts hebben, wandelend soupeeren*, enz. = „droomen, arbeiden, ziek zijn, enz. gelijk dat eene zelfstandigheid doet, welke hetzij voortdurend hetzij herhaaldelijk waakt, zit, loopt, valt, enz.". Als adjectieven weder, bij een verbaal substantief gevoegd, behouden ze dan de opvatting, welke ook aan 't bijwoord eigen was (vgl. de boven genoemde uitdrukkingen, als *een wakende droom, zittend, loopend werk*, enz., welke alzoo regelmatig beteekenen = „een droom, werk, leven, ziekte, voorwaarde, pijn, koorts, souper,

enz., dien (die, dat) men zoo droomt, verricht, lijdt, heeft, stelt, lijdt, heeft, gebruikt, als dat een zelfstandigheid doet, welke hetzij voortdurend hetzij herhaaldelijk waakt, zit, loopt, valt, stilzwijgt, raast, ijlt, wandelt”).

•. Eene andere soort van schijnbaar onregelmatige participia zijn b.v. *brekend*, *roerend* (in *brekende waar*, *roerende goederen*), *uitnemend*, enz., welke, in tegenstelling tot de gewone actieve beteekenis des tegenw. deelwoords, de vatbaarheid tot het *ondergaan* der werking uitdrukken. Ook hier hebben we, gelijk reeds de veranderde klemtoon van het laatste (*uitnemend*, voor *uïtnemend*, vgl. boven § 9 *aann.* op 't einde) en vooral de beteekenis van alle (nam. de aanwijzing van een zelfst., die zich door een *voortdurende*, *blijvende* eigenschap kenmerkt) aanduiden, met participiale adjectieven te doen. En bedenken we nu, dat *breken* naast zijn trans. opvatting ook nog eene passief-intransitieve (vgl. H. I, § 8, a) heeft, en dat evenzoo in de oudere taal buiten het nu uitsluitend transitieve *roeren* en *uitnemen* ook een passief-intr. *roeren* en *uitnemen* (= „zich laten bewegen”, „zich doen uitnemen”, d. i. van andere niet zoo voortreffelijke zelfstandigheden afzonderen) in gebruik was, dan kan ons de verklaring der bovengenoemde adjectieven, welke in hun ontstaan b. v. volkomen met *uïtmuntend*, *uïtstekend* overeenstemmen, geen bezwaar opleveren.

15. Alle tijden en wijzen, die we hier in 't actief hebben leeren kennen, kunnen (nam. van die verba welke zich door hunne beteekenis daartoe leenen, zie H. I, § 3) ook in 't passief voorkomen, ten einde „het gebracht worden in een toestand, stand of betrekking” uit te drukken. Ze worden dan, gelijk beneden (H. VIII, 4 a en 4 b) zal besproken worden, door middel van omschrijving met het partic. perf. en de zoogenaamde hulpwerkwoorden *worden* en *zijn* gevormd. Slechts één actieve vorm wordt ook ter aanduiding van een zuiver passief begrip, alzoo in plaats van de omschrijving met *worden* gebezigd, nam. *het praesens v. den infinitief*; en dat wel *steeds* na de uitdrukkingen, met een verzwegen begrip *verplicht*, *geschikt* (vgl. H. II, § 8, A c), *somtjids* na de werkw. *zien*, *hooren*, *doen*, *laten* en *bevelen* (vgl.

H. II, § 8, B _a en A _a); let b.v. op de de t. a. pl. aangevoerde voorbeelden; voorts op *hij zag zijn vader door de Spanjaards doodslaan; hebt gij dat stuk hooren spelen? hij deed, liet zijn paard beslaan; hij beval dien hond weg te jagen*, enz., waar de infinitief een passief begrip heeft, naast *hij zag zijn vader den hond slaan; hebt gij dien kunstenaar hooren spelen? hij deed, liet zijn knecht het bevel uitvoeren; hij beval mij den hond weg te jagen*, enz., waar de onbepal. w. een actief begrip vertoont.

De reden van dit verschijnsel is de volgende. De infinitief was oorspronk. een verbaal substantief (vgl. boven § 8). Evenals een dergelijk verbaal zelfst. nw., van een wortel, met een transitief begrip, afgeleid, zoowel een actieve als een passieve openb. v. best. kan uitdrukken (vgl. b.v. *de moord van Balthazar Gerards, de diefstal van den aangeklaagde*, waar het subst. een actief begrip vertoont, tegenover *de moord van Willem den Eersten, de diefstal van die voorwerpen*, waar het een passieve opvatting heeft), zoo kon natuurlijk oorspr. ook de onbep. w. (tegenw. t.) van een ww. tweeërlei soort van openb. v. best., zoowel „een werken” als „een in een toestand, stand of betrekking gebracht worden” uitdrukken. Duidelijk zien we dat nog, wanneer dergelijke infinitieven tot verbale substantieven worden (vgl. b.v. *het lezen van dat kind, het pianospelen van dat meisje, het inkoopen van dien handelaar*, enz., tegenover *het lezen van dat boek, het spelen van dat stuk, het inkoopen der koffie*, enz.). De samenhang, de geleidende woorden zijn het, gelijk men ziet, welke den aard van het begrip bepalen, de opvatting „handelen” of „in een toestand, enz. gebracht worden” duidelijk aanwijzen, en dus de onderscheiding door een bijzonderen, ’t passief uitdrukkenden, vorm onnoodig maken. Vandaar ook, dat in uitdrukkingen, als *die brief is niet te lezen, het staat te bezien, de te lezen boeken*, enz. (vgl. bov. § 8, A c), alsmede in de bovengenoemde *hij zag zijn vader door de Spanjaards doodslaan*, enz., waarin men uit de beteekenis van het met den infinitief in verband staande naamwoord voldoende de passieve opvatting dier onbepaalde wijs kan opmaken, eené speciale aanwijzing der beteekenis „in een toestand, enz.

gebracht worden" volkomen overbodig. Vandaar evenwel ook, dat, nog daargelaten de onduidelijkheid in den stijl, uitdrukkingen, als *hij zag zijn vijand overwinnen, dat kind zag zijn vader doopen*, enz., waar uit de begeleidende woorden de actieve of passieve beteek. der onbep. w. niet met zekerheid te herkennen is, tegen het karakter van den besproken infinitief strijden.

16. Ten opzichte van het *verleden deelw.* (zonder *hulpwerkw.*) van verba, zoowel met actieven als met passieven vorm, zij voorts nog opgemerkt, dat het alleen „eene zelfstandigheid aanwijst, die zich kenmerkt door een *tijdelijk, op een zeker tijdstip* (niet blijvend) *vertoonen* van een voltooid komen of gebracht worden, d. i. *van een gekomen of gebracht zijn in een toestand, stand of betrekking tot iemand of iets*"; vgl. b.v. *gegroeid, gestegen, genaderd, verlost, gezonden, bemind, gegeten, gedronken*, enz., welke „een zelfsth. aanwijzen, die op een zeker tijdstip het groeien, stijgen, naderen, het verlost, gezonden, bemind, gegeten, gedronken worden *voltooid* vertoont." In verbinding met het hulpwerkwoord *zijn* komt zulk een part. perf. voor van de zoogenaamde *mutatieve* verba; in verbinding met *worden* en *zijn* van de *passieve* werkwoorden (vgl. H. I, § 1); zie b.v. *hij is gegroeid, gestegen, genaderd*, alzoo = „hij is een zelfsth., die op een zeker oogenblik in zekere(n) toestand, stand, betrekking is gekomen"; zoo ook *hij wordt, is verlost, gezonden, bemind*, enz. = „hij wordt, is een zelfsth., die op een zeker oogenblik in een zekere(n) toestand, stand of betrekking is gebracht". Eveneens zien we het partic. perfect. bij de *transitieve actieve* werkw. (vgl. H. I § 2), als b. v. in *hij heeft een appel gegeten, hij heeft gedronken*, enz., waar het deelw. echter niet bij het subject, maar bij het al of niet uitgedrukte (doch in ieder geval bestaande) object behoort en in betrekking daartoe „eene zelfsth. aanwijst, die zich kenmerkt door op een zeker oogenblik in een toestand, stand of betrekking gebracht te zijn". (Dergelijke zinnen beteekenen dus b.v. eigenl. „hij heeft (heeft onder handen genomen) een appel, die, een of ander vocht, dat (door hem) in een zekeren toestand gebracht is"; vgl. H. VII, § 56). In verband met het subject

eener overgankelijke handeling, wanneer alzo het partic. perf. „eene zelfsth. zou aanwijzen, die zich kenmerkt door een op een zeker tijdstip voltooid verrichten eener transitieve werking”, kan dus dit deelw. (*zonder hulpww.*) nooit gebezigd worden; m. a. w. nooit wijst het verled. deelw. (*zonder hulpww.*) „eene zelfsth. aan, die zich kenmerkt door eene op een zeker tijdstip voltooide transitieve handeling”

Evenmin wijst het verleden deelw. (*zonder hulpww.*) ooit „eene zelfsth. aan, die zich kenmerkt door eene op een zeker tijdstip voltooide intransitieve handeling of door een voltooid verkeer in een toestand, stand of betrekking; m. a. w. nooit vormt een intransitief actitief of een immutatief ww. een verled. deelw., dat de bovengenoemde opvatting zou hebben; *gearbeid, gedanst, geblaft, gesukkeld, gebloed, getreurd*, enz. wijzen nooit eene zelfsth. aan, die zich kenmerkt door op een zeker tijdstip het arbeiden, dansen, blaffen, sukkelen, bloeien, treuren, enz. voltooid te hebben”. (Worden zulke deelwoorden door middel van het hulpww. met een zelfsth. als subject verbonden, dan zijn ze *niet oorspronkelijk* en eerst in dien tijd in gebruik gekomen, toen men, in analogie met de transitieve actitieve verba, ook bij de intrans. actitieve en de immutatieve verba de omschrijving met *hebben* in 't perfect., plusquamprf., enz. begon te bezigen (vgl. H. VII, § 5 c); ze zijn dus slechts vormen ter compositie van tijden, en zonder eene eigene beteekenis, niet, zooals de deelwoorden, welke van mutatieve en passief gebruikte transitieve actitieve verba gevormd zijn, met eene eigene opvatting).

Intusschen bezigt zoowel de jongere als de oudere taal een aanzienlijk aantal uit verleden deelw. voortgekomen (dus *participiale*) adjectieven (vgl. boven § 9, *aanm.*), die „eene zelfsth. aanwijzen, welke zich kenmerkt door een blijvend vertoonen (d. i. door een eigenschap, welke het gevolg is van het vertoonen) van een voltooide (al of niet wederkeerige, transitieve of intrans.) handeling of van een voltooid verkeer in een toestand, stand of betrekking.” Zoo wijzen b. v. *bezonnen, beraden, verslapen, verontwaardigd, ingespannen*, enz. „eene zelfsth. aan, die zich kenmerkt door eene

eigenschap, welke het gevolg is van eene voltooide reflexieve handeling *zich bezinnen*, *z. beraden*, *z. verslapen*, *z. verontwaardigen*, *z. inspannen*"; zoo wijzen *bereden*, *bereisd*, *dronken* (voor *gedronken*, vgl. H. IV, § 5), *beleefd*, *bevreesd*, enz. „eene zelfsth. aan, die zich kenmerkt door eene eigenschap, welke het gevolg is van eene voltooide intransitieve of transit. handeling *rijden*, *reizen*, *drinken*, of van een voltooid verkeeren in een toestand *leven*, *vreezen*. Heeft men nu op grond van deze en dergelijke werkwoordelijke adjectieven het recht voor de verleden deelwoorden, waaruit die bijvoeg. nwoorden zijn voortgekomen, als beteekenis „de aanwijzing eener zelfsth., die zich kenmerkt door een voltooide handeling of door een voltooid verkeeren in een toestand, enz.” aan te nemen, en die deelwoorden alzoo als uitzonderingen op het boven omtrent de participia perfecta (*zonder hulpww.*) van transitieve en intrans. actieve en van immutatieve verba opgemerkte te doen gelden? Onderzoeken we, ter beantwoording van die vraag, in het volgende de door ons bedoelde participiale bijvoegel. naamwoorden.

a. De openb. v. best., door een reflexief ww. (met den accusatief) uitgedrukt, is te gelijker tijd eene „bewerking” en een „bewerkt worden” (vgl. H. I, § 6). Wij stellen de „bewerking” op den voorgrond en bezigen daarom het actieve verbum, terwijl we het passieve begrip, zonder het uit te drukken, er bij verstaan; vandaar de omschrijving in de samengestelde tijden met *hebben* (vgl. H. VII, § 3); vandaar ook het verled. deelw. van dergelijke reflexiva met het hulpww. *hebbende* (vgl. b. v. *zich gewasschen*, *z. gekamd*, *z. gezet*, *z. onthouden hebbende*, enz.), ter aanwijzing van eene zelfsth., welke zich kenmerkt „door op een zeker tijdstip een voltooid brengen en gebracht worden in één zelfde(n) toestand, stand of betrekking te vertoonen”. Wil men echter met nadruk er op wijzen, hoe de zelfsth., die te gelijk in één zelfden toestand, enz. gebracht heeft en gebracht is, ten gevolge van dit voltooide gebracht worden, zich door een *blijvend* (niet tijdelijk) vertoonen van dien toestand, enz. kenmerkt, wil men alzoo het passieve begrip, dat in de voltooide reflexieve

handeling opgesloten ligt, tegenover het actieve op den voorgrond doen treden, dan moet ook voor het participiale adjectief (dat eene zelfsth. zal aanwijzen, welke zich door zulk een *blijvend* vertoonen van een toestand, enz. kenmerkt) de vorm van dat deelwoord gebezigd worden, hetwelk een zelfsth. aanwijst, die zich kenmerkt door een tijdelijk vertoonen van een gebracht zijn in een toestand, enz., alzoo van het *partic. perfect.* (*zonder hulpw.*) (vgl. boven, aan 't begin der §); het actieve aandeel der zelfsth. blijft dan verzwegen en is in de gedachte in te vullen. Zoo verklare men deelwoordelijke bijvoeg. nwoorden, als *verontwaardigd*, (*ver*)*bolgen*, (*on*)*beholpen*, *beraden* (en *onberaden*), *verslapen* (b. v. in „hij ziet er *verslapen* uit”), *bedroefd*, *bezadigd*, *getroost*, *gewend*, *ingespannen*, *verblijd*, *gewasschen*, *gekamd*, enz., die eene zelfsth. aanwijzen, welke zich kenmerkt door eene blijvende eigenschap, d. i. door het blijvend vertoonen van een toestand, enz., en welke in dien toestand gebracht is, ten gevolge van de voltooiing der *passieve*, in *zich verontwaardigen*, *z. belgen*, *z. behelpen* (oudt. = „zich helpen”, in 't algemeen), *z. beraden*, *z. verslapen*, *z. bedroeven*, *z. bezadigen*, *z. troosten*, *z. gewinnen*, *z. inspannen*, *z. verblijden*, *z. wasschen*, *z. kammen*, enz. opgesloten liggende, openb. v. best. „boos gemaakt, geholpen, met raad gediend worden, (door te veel slapen) versuft, droevig, kalm, vertrouwend, gewoon gemaakt worden, ingespannen, blijde gemaakt, gewasschen, gekamd worden.” Evenzoo *verwaand*, *geveinsd*, *verstoord*, *gelaten*; deze nam. wijzen een zelfsth. aan, welke zich kenmerkt door het blijvend vertoonen van een toestand, en welke in dien toestand gebracht is ten gevolge van de voltooiing der *passieve* openb. v. best. „te hoog beoordeeld, in een valsch (onwaar) voorkomen getoond worden, boos, vertrouwend gemaakt worden,” die opgesloten lag in de oude, hedendaags ongebruikelijke, reflexiva *hem verwaenen*, zich te hoog wanen, *hem veinzen*, z. in een valsch voorkomen toonen, *hem verstoren*, z. boos maken, *hem gelaten*, zich verlaten op.

[Evenzoo in de oudere taal de participiale adjectieven *verloochent*, van het vroeger geloof afvallig, *vermeten*, vermetel, *begheven* (b.v. in *een begheven man*, een kloosterling), *bedunckt*, tevreden,

van de nog gebruikelijke reflexiva *zich verloochenen* (in de oude beteek. „zich in zijn geloof verloochenen”), *zich vermeten*, *zich begeven* (in de oude beperkte beteek. „zich van de wereld terugtrekken”), en het verlorengegane *hem bedancken*, z. tevreden stellen, wier *passief* element, in de wederkeerige openb. v. best. „van 't vroeger geloof afvallig gemaakt, te hoog beoordeeld, teruggetrokken, tevredengesteld worden”, bij het tot adjectief geworden deelw. om de bekende reden op den voorgrond trad.]

AANMERK. Eene blijvende eigenschap kan men zich voorstellen of als slechts *toevallig* met een zelfsth. verbonden, daarvan een der kenmerken uitmakende, of als met den aard, het karakter, het wezen daarvan samenhangende en dus tot *karaktertrek*, *geneigdheid*, *geschiktheid*, *gewoonte* geworden zijnde (vgl. b. v. voor de laatste opvatting *goedig*, *braaf*, *handig*, *ordelijk*, *sparzaam*, enz.). Zoo lette men ook b. v. op zinnen als „hij is *kwaad* op mij”, „hij is *lief* jegens u”, „hij is voor 't oogenblik *rustig* en *kalm*”, waar het adject. een zelfsth. aanwijst, die zich toevallig, ten gevolge van een of andere oorzaak, door toorn, vriendelijkheid, rust en kalmte kenmerkt; daarmede echter verg. men zinnen als „dit is een *kwaade* jongen”, „hij is een *lief* mensch, een *rustig* en *kalm* man”, waar het bijv. nw. een zelfsth. aanwijst, wier aard en karakter *kwaad*, *vriendelijk*, *rustig* en *kalm* is. Wat nu de participiale adjectieven betreft, bij deze stelt men zich de eigenschap gewoonlijk als eene toevallige voor; vgl. *verontwaardigd*, *verbolgen*, *verslapen*, *bedroefd*, enz.; somtijds evenwel ontwikkelt zich ook bij deze het begrip van *geschiktheid*, *geneigdheid*; vgl. b. v. *onbeholpen* „de geschiktheid missende zich te helpen”, *bezadigd* „geschikt om bedaard te handelen”, *(vast)beraden*, *onberaden* „de geschiktheid hebbende, missende zich te beraden”, *verwaand*, *geveinsd* „geneigd een te hoogen dunk van zich zelf te koesteren, te huichelen.”

h. Ofschoon intusschen bij de behandelde participiale adjectieven de voltooiing der *passieve* openb. v. best. op den voorgrond gesteld werd, zoo ging toch het verzwegen *actieve* element der openb. v. best. in de voorstelling niet verloren. Integendeel, door

het bezigen der reflexiva (buiten het verled. deelw.) steeds levendig aan het wederkeurig begrip herinnerd, begon men, toen eenmaal het gebruik der bedoelde participiale adjectieven in de taal had post gevat, in tegenstelling tot de vroegere opvatting, zelfs aan het *actieve* bestanddeel der op. v. best. veel meer dan te voren gewicht te hechten. Hierdoor kwam men er toe *verontwaardigd, verbolgen, verslagen, bedroefd, getroost, gewend, ingespennen, verblijd, gewasschen, gekamd*, als bijna met de actieve verleden deelwoorden *z. verontwaardigd, z. verbolgen, z. verslagen, z. bedroefd*, enz. *hebbende* gelijkstaande te beschouwen, en de in bovengenoemde werkwoordel. adjectieven liggende eigenschap voornamelijk als gevolg van de voltooide actieve openb. v. best. op te vatten. Hierdoor ook begon men bij *bezadigd, beraden, verwaand, geveinsd, onbeholpen, onberaden* (zie boven de *aanm.* bij **a**), te denken aan een begrip „zich (veel, herhaaldelijk) bezadigd, beraden, verwaand, geveinsd hebbende”, „zich (nooit of zelden) beholpen (= „geholpen, in moeilijke zaken gered”), beraden hebbende”, en daardoor de geschiktheid, de gewoonte om kalm te handelen, zich te beraden (te overleggen), zich zelf te hoog te schatten, zich in een valsch voorkomen te geven bezittende, de geschiktheid, de gewoonte zich te behelpen (= „zich te redden”), zich te beraden missende. Een gevolg van deze wijziging van voorstelling was, dat men ook van reflexieve verba, bij welke het wederkeurig vnw. niet als object voorkwam, en daarom van een passief, in dit verbum liggende, begrip geen sprake kan zijn, participiale bijv. nwoorden, met den vorm van het verl. deelw. (zonder hulpww.), begon te bezigen, en dat wel hier „ter aanwijzing van een zelfsth., die zich kenmerkt door een blijvende eigenschap, welke het gevolg is van eene *uitsluitend actieve* openb. v. best. Zoo ontwikkelden zich uit *zich bezinnen, z. bedenken*, en uit een verloren *z. besluiten* (vgl. nog hd. *sich beschliessen*), waar het reflexief pronomen (vgl. H. I, § 6 *aanm.* 4) geen voorwerp, maar een door de praepositie *be* geregeerde 4de nv. is, de participiale adjectieven *bezonnen, onbezonnen* (vgl. *beraden, onberaden*) „zich al of niet bezonnen (al of niet bij zich zelf ge-

zonnen) hebbende en daardoor de geschiktheid, de gewoonte hebbende, missende zich te bezinnen", *bedacht* (b. v. in „wees daarop bedacht"); *onbedacht* „zich al of niet bedacht (al of niet bij zich zelf gedacht) hebbende en daardoor al of niet overleg toonende", (*vast*)*besloten* „zich besloten (bij zich zelf besloten) hebbende en daardoor een vast plan koesterende." [Ook in de oudere taal uit *hem bepeynsen*, d. i. bij zich zelf peinzen, een *bepeynst* „herhaaldelijk bij zich zelf gepeinsd hebbende en daardoor de gewoonte bezittende zich te bepeinzen".]

Eenzoo ontstonden uit de onoorspronkelijke, door misbruik ontstane, reflexiva, als *zich verwonderen*, z. *verbazen*, z. *vertoornen*, z. *verheugen*, z. *vergenoegen*, *zich vertrouwen*, het oude *hem rusten* (vgl. H. I, § 6, *opmerk.* 1), welke, met hun onwezenlijk wederk. vnw., eigenlijk actitieve en immutatieve verba zijn (dus onvoorwaardelijk alle *passief* begrip ontberen), in analogie met *verontwaardigd*, *verstoord*, *verbolgen*, *verblijd*, *getroost*, *gewend* enz. (zie boven a), de particip. adjectieven *verwonderd*, *verbaasd*, *vertoord*, *verheugd*, *vergenoegd*, *vertrouwd* (met iets), *gerust*.

Zelfs reflexiva, met den datief, bij welke men, ten gevolge van het verdwijnen van het vroegere verschil in vorm tusschen den 3^{den} en den 4^{den} nv. der persoonl. vnwoorden (en van het wederk. pron. *zich*), het eigenlijk karakter van het begeleidende vnw. niet levendig genoeg meer voelde (bij welke alzoo evenmin aan een in 't verb. liggende passieve openb. v. best. te denken was), lieten, in navolging van de boven besproken adjectieven, participiale bijv. nwoorden van zich vormen. Zoo ontwikkelden zich *beducht*, *vervaard*, *versaagd*, uit de oude wederk. verba, met den datief, *hem beduchten*, *hem vervaeren*, *hem versagen* (vgl. H. I, § 7, *opmerk.*); zoo *ingebeeld* (vgl. *verwaand*) „zich iets ingebeeld hebbende en daardoor verwaand zijnde"; uit het nog hedendaags gebruikelijk *zich* (datief) *inbeelden*.

[Eenzoo in de oudere taal *gesorcht*, *geschroomt*, *gevreest*, in zorg, schroom, vrees verkeerend, uit de eertijds met een datief gebruikelijke reflexiva *hem sorghen*, *h. schromen*, *h. vreesen* (vgl. t. a. pl.); evenzoo *geleeft*, ervaren of wellevend, d. i. „die zich

veel in de samenleving bewogen heeft en zich daardoor een zekere geschiktheid in den omgang heeft verworven", *gereden*, eig. „die veel gereden heeft en daardoor de geschiktheid tot rijden heeft gekregen, kunnende rijden wegens vaardigheid, geschiktheid" (vandaar ook „kunnende rijden wegens 't bezit van een paard, te paard zittende"), *besondecht*, zondig, d. i. „die veel gezondigd heeft en neiging tot zondigen heeft" (vgl. t. a. pl.), van de oude reflex. *hem* (dat.) *leven*, *hem* (dat.) *rijden* (zie H. I, § 7, de *aanmerk.* onder aan de pagina), en het nu nog gebruikelijke *zich* (dat.) *bezondigen* (z. § 7, *opmerk.*).

e. Op gelijke wijze als wij oudtijds menig wederkeerig verbum, met den datief, gebruikten, had ook het Latijn vele, zeer vele verba, welke men reflexief met dezen naamval bezigde, om met bijzonderen nadruk er op te wijzen, dat de openb. v. best. ten behoeve, ter wille van den werker plaats had (vgl. H. I, § 7). Voor het reflexief nu in Latijn, zoowel voor dat met den datief als voor dat met den accusatief, bezigde men gemeenlijk den passieven (in dat geval *deponens* genoemden) vorm (doch zonder begeleiding van het nu onnoodig geworden pronomen in den 3^{den} of 4^{den} nv.). De actieve beteekenis, welke dus zulk een *deponens* trots zijn passief voorkomen vertoonde, was natuurlijk ook eigen aan het met den uitgang *tus* gevormde *participium perfectum* (dat overigens ook in 't Latijn, van actieve verba afgeleid, steeds eene lijdende opvatting had); vandaar alzoo *meritus*, verdiend hebbend, *juratus*, gezworen hebbend, van een *deponens mereri*, verdienen, *jurari*, zweren (de uitgang *ri* is in 't Lat. het teeken van den infinitief *praesens* in 't passief, dus ook in 't *deponens*), en evenzoo *coenatus*, gegeten hebbend, *potus*, gedronken hebbend, van een te vermoeden *deponens coenari*, eten, *potari*, drinken. Nu bestond er naast elk zoodanig *deponens* in het Latijn ook een actief werkw. (nam. *merere*, *jurare*, *coenare*, *potare*; de uitgang *re* is, nam. het teeken van den infinitief *praes.* in 't actief), dat alzoo natuurlijk dezelfde actieve openb. v. best., doch niet als een reflexief, met den datief, uitdrukte, en veel meer dan het genoemde *deponens* gebezigd werd (vooral dat der twee laatste

verba, naast welke het deponens in 't ons bewaarde Latijn reeds geheel verloren was gegaan). Vanhier, dat de oudere Germaansche schrijvers, toen ze het Latijn leerden kennen, de bovengenoemde participia perfecta, in plaats van met het datief-reflexieve deponens, verkeerdelijk met het hun meer bekende actieve verbum in verband brachten, en ze botweg als van een actief ww. gevormde verleden deelwoorden beschouwden, die bij uitzondering eene actieve beteekenis, in plaats van een passieve, hadden aangenomen. En toen nu eenmaal deze misvatting had postgevat, lag, bij den grooten invloed der Latijnsche taal op de ontwikkeling van 't Germaansch, de weg open om ook, in navolging der besproken vormen, gelijke participia perfecta van dezelfde bij ons gebruikelijke actieve (niet-reflexieve) verba te vormen.

In het Latijn hadden voorts dergelijke deelwoorden eene adjectieve opvatting, dus het karakter van een participiaal bijvoeg. nw. aangenomen; dit behielden ze natuurlijk ook in 't Germaansch. Zoo ontwikkelde zich dan in navolging van het Lat. part. perf. *meritus*, dat men ten onrechte met het actieve *merere* in verband bracht, een deelwoordel. adject. *gediend* (b. v. in *oud-gediende*) naast *dienen*; zoo in navolging van het Lat. verl. deelw. *juratus*, dat verkeerdelijk met het actieve *jurare* in betrekking beschouwd werd, een *gezworen*, *saamgezworen*, naast *zweren*; zoo in navolging van het Lat. *potus* en *coenatus*, die men ten onrechte met het actieve *potare*, *coenare* in verband bracht, een *dronken* „(te veel) gedronken hebbende (voor het ontbreken van *ge* in dezen uit de oudere taal overgebleven vorm, vgl. H. IV, § 5), en in de oudere taal *gedroncken*, *gegeten* (of *geëten*, vgl. H. III, § 25) „gedronken, gegeten hebbende”, *ongheëten* „niet gegeten hebbende, nuchteren”.

a. Letten we voorts op het, betrekkelijk althans, aanzienlijke aantal der bovengenoemde participiale adjectieven, welke met het voorzetsel *be* voorzien zijn, dan begrijpen we, hoe deze partikel licht als 't ware als een der kenmerkende bestanddeelen van een dergelijk adjectief beschouwd kon worden, en men dien ten gevolge in zulk een, oorspronk. met *ge* aanvangend, parti-

cipiaal bijvoeg. nw. somwijlen dit *ge* met *be* verwisselde; vd. tegenw. *beleefd*; *bereden* (nog alleen in de beteek. „te paard kunnende rijden wegens 't bezit van een paard”), voor de oude vormen *geleefd* en *gereden* (vgl. boven **b.**), *beveesd*, *beschroomd* en *bezorgd*, voor de oude vormen *gevreesd*, *geschroomd*, *gezorgd* z. t. a. pl.); zoo ook in de oude taal *beveinst* voor *geveinsd*. Intusschen is bij de vier laatste, in overeenstemming met *beducht*, uit *hem beduchten* (vgl. H. I, 7, *opmerk.*), ook de mogelijkheid van een oorsprong uit een oud samengesteld en in beteek. met het niet-samengestelde reflexief overeenstemmend ww. *hem bevreessen*, *hem beschromen*, *hem besorghen*, (vgl. althans nhd. *sich besorgen*), *hem beveynsen* (welke ik echter totnogtoe in de oudere taal niet heb aangetroffen) niet onvoorwaardelijk te loochenen.

e. Enkele andere participiale adjectieven zijn eenvoudig, in navolging van een of meer der bovengenoemde in de taal gekomen. Zoo ontstonden b. v.:

bevaren (b. v. in een *bevaren matroos*), *bereisd*, *belezen* „(veel) gevaren, gereisd, gelezen, en dus geschiktheid in 't varen verkregen, veel gezien, veel wetenschap opgegaard hebbende” (in de oudere taal ook *bewandelt*, *bewandert*, hd. nog *bewandert*), op voorgang van *bereden*; in de oudere opvatting „(veel) gereden en daardoor geschiktheid daarin gekregen hebbende”, en van *beleefd* (vgl. boven **b** en **d**);

gestudeerd, *ongestudeerd* „gestudeerd, niet gestud. hebbende”, (in de oudere taal ook b. v. *onghecocht*, niet gekocht hebbende, *onghefaelt*, plegende niet te falen), op voorgang van *geyeten*, *ongeëten*, *gedroncken*, enz. (vgl. boven **e**).

r. Bijzonder opmerkelijk zijn ten laatste nog de particip. adject. *onbedrogen*, *oprecht*, en *gebeten* (op iemand).

Het eerste der beide naamwoorden vordert een enkelvoudig *bedrogen* in de opvatting „bedriegelijk”, als hoedanig men het woord nog in het Nhd. en Mhd. ontmoet. In het Mhd. heeft dit *bedrogen* naast de genoemde beteek. nog die van „verblind, ingebeeld”, d. i. „zich zelf bedriegend”, in welken zin het adject. regelmatig te verklaren is uit *sich betrügen* en, als „zich (meer-

malen) bedrogen hebbende en eene neiging om zich zelf te bedriegen vertoonend", in karakter overeenstemt met formaties, als *beraden*, *bezonnen*, *verwaand*, enz., van *z. beraden*, *z. bezinnen*, *hem verwaanen*, enz. (zie boven onder **a**, *aanm.*). Op deze wijze echter laat zich de eerstgemelde opvatting „(een ander) bedriegend” niet verklaren. Hiertoe nam. heeft men noodig te weten, dat bij sommige participiale adjectiva het begrip van „neiging, gewoonte, enz. eene op zich zelf gerichte handeling te verrichten” zich uitgebreid heeft tot dat van „neiging, gewoonte, enz. diezelfde, doch op een ander gerichte, handeling te verrichten”. Zoo werden in het Mhd. *berâten* en *beholfen* niet alleen voor „plegende zich zelf raad te geven, te helpen”, maar ook voor „plegende, genegen zijnde een ander raad te geven, te helpen”. Vandaar dan ook *bedrogen* oorspr. „plegende zich zelf te bedriegen”, en daaruit = „plegende anderen te bedriegen” (1).

In *gebeten* heeft men met volksetymologie te dóen, die naar het oude adject. *ghebetigh*, bijtachtig, vijandig gezind, van *bijten* een partic. adjectief *gebeten*, met gelijke beteek., heeft gevormd.

ALGEMEENE OPMERKING. Wenden we ons nu ter beantwoording van de boven, in 't begin der §, opgeworpen vraag, dan zien we alzoo, dat de onder **a** besproken participiale adjectieven oorspronkelijk volkomen regelmatig den vorm van 't verleden deelw. (*zonder hulpww.*) hebben, en dat alle onder **a** behandelde slechts aan verkeerde analogieën, niet aan een oorspronkelijk verleden deelw. (*zonder hulpww.*) van een *actief* of *immutatief* verbum, hun ontstaan te danken hebben. Het antwoord op de vraag is dus kortweg *neen*.

ALGEMEENE AANMERK. 1. Buiten de boven behandelde participiale bijvoeg. nwoorden zijn er in onze taal nog enkele, bij welke

1) Zoowel om het ontbreken van het enkelvoudige *bedrogen* in onze taal, alsook om de uitsluitende bewijsbaarheid van den besproken-begripsovergang in 't Hoogduitsch, moet men geneigd zijn *onbedrogen* als een uit het Hoogduitsch, of liever het Middelfrankisch (waar de hgd. *t* ook wel als *d* uitgesproken wordt), in onze taal gedrongen woord te beschouwen (vgl. de *aanm.* onder aan de pagina, H. III, § 11).

men geneigd zou kunnen zijn, en ook wel geweest is, het begrip van „voltooide handeling” aan de beteekenis ten grondslag te leggen. In werkelijkheid echter hebben we, gelijk zal blijken, hier met adjectieven te doen, die uit een regelmatig partic. perf. (zonder *kulpw.*) van een *passief* of *mutatief* ww. voortgekomen zijn. Zoo b. v. schijnt *ervaren* bij den eersten oogopslag eig. = „veel ervaren hebbende” te zijn; en toch is het (evenals de in beteekenis er mede gelijkstaande oude werkwoordel. bijv. nw. *vervaren*, *bevaren*, *besocht* en *versocht*) oorspr. niets anders dan een gewoon verleden deelw. van een werkw. *ervaren*, onderzoeken (oudt. ook *vervaeren*, *bevaeren*, *besoecken*, *versoecken*, onderzoeken); alzoo = „onderzocht”; wie namelijk „onderzocht” is, wien men heeft leeren kennen, die kan eerst als „geschikt, bekwaam” beschouwd worden.

Zoo zou men ook in *afgeleefd*, *vergeten* (in *eervergeten*, *godvergeten*), *bekend* (met iets), (*wel*)*gezeten*, *ingezeten*, *gelegen* en *belegen*, allicht, op gelijke wijze als bij de boven onder a—e behandelde participiale adjectiva, een begrip „geleefd, vergeten; bekend (vgl. het oude *bekennen*, leeren kennen) hebbende, (goed in zijn vermogen) zittende, ergens in (een gemeente) zittende, liggende, gelegen hebbende” willen zien. Beschouwen we echter de werkwoorden, waarvan ze gevormd zijn, terdege en grondig, dan merken we, hoe *afleven*, opgevat als „door lang te leven uitgeput raken” (vgl. *Ned. Wb.*), *vergeten*, opgevat als „komen in den toestand van onwetendheid” (vgl. H. VII, § 3), het oude *bekennen*, opgevat als „komen uit den toestand van onwetendheid”, *zitten*, *inzitten*, opgevat als „ergens gaan wonen”, *liggen* en *beliggen*, opgevat als „gaan liggen” (beteekenissen, welke naast de meer gewone eertijds in gebruik waren of nog zijn 1)), als *mutatieve* verba regelmatig een partic. perfect. moesten vormen, met het begrip „door lang leven uitgeput, onwetend, kennend geworden, (ergens) zijnde komen wonen, zijnde gaan, komen lig-

1) Vgl. b. v. nog *zitten* „gaan zitten” in de samenstellingen *afzitten*, van 't paard stijgen, *opzitten*, te paard stijgen, *neerzitten*, neer gaan zitten.

gen", volkomen op gelijke wijze als b. v. *gestorven*, *ingeslapen*, *vertrokken*, *gegaan*, enz. (vgl. het begin dezer §).

17. Wanneer we nu eindelijk de verschillende, ter aanduiding der personen, getallen, tijden en wijzen gebezigde vormen des werkwoords in hunne ontwikkeling zullen nagaan, dan moeten we deze ten behoeve daarvan op de volgende wijze verdeelen in

a. de *hoofdvormen*, d. z.

de 1ste pers. enk. van het praes. indicat.,

de 1ste pers. enk. van het imperf. indicat.,

de 1ste pers. meerv. van het imperfect. indicat., en
het perfectum van 't participium;

b. de *neenvormen*, d. z. de niet omschreven vormen, welke zich in de vervoeging naar de hoofdvormen richten;

c. de *samengestelde vormen*.

Bij de behandeling der twee eerste soorten zijn de verba voorts te verdeelen in *regelmatige* en *onregelmatige*, en de eerstgenoemde weder in de *sterke* of *ongelijkvloeiende* en de *zwakke* of *gelijkvloeiende*. We verdeelen alzoo de te behandelen stof in de volgende hoofdstukken:

- over de hoofdvormen der sterke vervoeging;
- over de hoofdvormen der zwakke vervoeging;
- over de neenvormen der sterke en der zwakke vervoeging en de uitgangen van het geconjugeerde werkw.;
- over de onregelmatige verba;
- over de samengestelde vormen.

HOOFDSTUK III.

Over de hoofdvormen der sterke vervoeging.

1. De verba der sterke vervoeging onderscheiden zich van de zwak geconjugeerde (z. H. IV, § 1) door de volgende kenmerken:

a. doordien ze eertijds hun praeteritum door middel van *reduplicatie* vormden;

b. doordien ze in de verschillende hoofdvormen (en de daarmede overeenstemmende nevenvormen) verschillende klinkers kunnen vertoonen;

c. doordien ze hun verled. deelw. met den uitgang *en* vormen.

2. Verreweg de meeste der sterke verba zijn gevormd uit wortels, d. i. uit „letterverbindingen, die uit eene *a*, *i* of *u*, en één of meer voorafgaande of volgende, of te gelijk voorafgaande en volgende consonanten bestonden” en, evenals de infinitief des werkwoords, eenvoudig „eene openbaring van bestaan uitdrukten”. Vgl. zoo b.v. *NAM*, nemen, *BIT*, bijten, *BUG*, buigen, enz. Een zoodanige wortel nu werd òf onmiddellijk (wat meer zeldzaam was) òf, met een uitgang *a* (soms ook met *ta* of *ja*, vgl. beneden § 11, 24, 39 en 40) vermeerderd (in welk geval deze vorm op *a* de beteekenis eens infinitifs behield en wij hem met de benaming *werkwoordelijke* of *verbale stam* zullen bestempelen), met een volgend voornaamwoordelijk achtervoegsel (*pronominaal suffix*) vereenigd, dat den persoon en 't getal van het subject der openbaring van bestaan aanwees. Een zoodanige vorm drukte dan de openb. v. best. in een der pers. of getallen van 't praes. indicat. uit; vgl. b.v. van den wortel *as*, zijn, *asti* „hij is”, bestaande uit den onvermeerderden *w. as* en het pronominaal suffix *ti*, ter aanduiding des 3^{den} pers. enk.; van een wortel *NAM* b.v. *namâ* (*â* uit *a+a*) „ik neem”, *namati* „hij neemt,” uit den met *a* vermeerderden en tot een verbalen stam geworden wortel *nama*, en *a*, ter aanwijzing van den 1sten, *ti*, van den 3^{den} pers. enkelv. Ter aanduiding van het praesens conjunct. voegde men achter den al of niet vermeerderden wortel, alzoo tusschen dezen en het pronominaal achtervoegsel, nog een *i* (die we hier achtervoegsel der wijze, *modaal suffix*, zullen noemen); alzoo van d. w. *NAM*, b. v. *namaim*, ik neme; *namaith*, hij neme, *namaita*, gij nemet, uit *nama* + *i*, het teeken der conjunctiefs, en *m*, *th*, *tha*, respectief het teeken des 1sten, des 3^{den} pers. enk., en des 2^{den} pers. meerv. Voor den imperat. 2de pers. enk. bezigde

men den al of niet vermeerderden w., zonder pronominaal suffix (alzoö eig. als infinitief, z. ben. § 14); voor den 2^{den} pers. mv. voegde men daar een pronominaal suffix achter; alzoö b.v. *nama*, „neem”, en *namata*, „neemt”, met *ta*, ter aanwijzing des 2^{den} pers. mv. Voor het tegenw. deelw. voegde men achter den verbaalen stam een modaal achtervoegsel *nthja*; alzoö b.v. *namanthja*, met *nthja*, ter aanwijzing van het part. praesens. Voor den infinitief en het partic. perfect. voegde men achter den niet vermeerderden, niet tot verbaalen stam gemaakten, wortel een uitgang, die dezen eigenl. tot substantief (nam. voor de onbepal. wijs) of tot adjectief (nam. voor het participium) maakte; vgl. alzoö b.v. *namani*, „nemen”, uit *nam* en *an* (de *i* is een naamvalsuitgang, z. H. V, § 4 e), *namana*, genomen, met den uitgang *ana*. Ter aanwijzing van het praeteritum (z. H. II, § 2, *aanm.* 3) des indicatiefs bediende men zich van de zoogenaamde *verdubbeling* (*reduplicatie*), waarbij men de beginletter of -letters + wortelvoocaal vóór den onvermeerderden wortel herhaalde (alzoö b. v. *nanam*, *bibit*, *bubug*); voor het praeteritum des conjunctiefs hechte men dan achter den verdubbelden wortel nog het modale achtervoegsel *ja* (alzoö b. v. *nanamja*, *bibitja*, *bubugja*.) Wilde men dan in de beide wijzen van dezen tijd den persoon en het getal des subjects aanwijzen, dan voegde men, evenals in het praes. indic. en conjunct., achter de genoemde vormen nog een voornaamwoordelijk achtervoegsel; zoo b.v. van den wortel *NAM*, *nanama*, „ik nam”, *nanamuma*, „wij namen”, met de *a* ter aanwijzing van den 1sten pers. enk., *ma* (de *u* was slechts een tusschen *nanam* en *ma*, ter vergemakkelijking der uitspraak ingevoegde letter) ter aanwijzing v. d. 1sten pers. mv.; zoo *nanamunth* „zij namen” met *u-nth*, ter aanduiding van den 3^{den} pers. plur.; zoo *nanamjath*, „hij name”, met *nanamja*, ter aanduiding van het praeter. conjunct. en *th* ter aanwijzing van den 3^{den} pers. enk.

3. Van de hierboven bedoelde oorspronkelijke vormen des sterken werkwoords werden er sommige met den nadruk of klemtoon op de wortelsyllabe, andere met den klemtoon op de voorvoegde reduplicatielettergreep of op den (persoon, getal of wijze

aanduidenden) uitgang uitgesproken. De lettergrepen nu, welke in een zelfde woord naast (d. i. onmiddellijk vóór of achter) de met vollen klemtoon uitgesprokene staan, worden regelmatig met een veel geringer nadruk voortgebracht. Zelfs is er in de verhouding van deze tot de vergezellende en met meer nadruk uitgesproken syllabe een soort van evenwicht te bespeuren; want naarmate de klemtoon der met nadruk uitgesproken lettergreep toeneemt, neemt die ook bij de daarnaast staande, met geringer nadruk uitgesprokene, af. Zoo kan dus in een woord *te gelijker tijd* de ééne, reeds met meer nadruk uitgesproken, syllabe haar toon nog meer versterken, de andere haar reeds geringeren klemtoon nog zwakker doen worden. Deze toe- en afnemning van klemtoon nu vertoonde zich ook bij de oorspronkelijke vormen des werkwoords en veroorzaakte zelfs, *doordien eene versterking of verzwakking van klemtoon op de kleur* (vgl. H. I, H. I, § 3) *van den vocaal der syllabe invloed kan uitoefenen*, wijzigingen van den klinker eener zoodanige, met meer of minder nadruk uitgebrachte, wortelsyllabe. Willen we deze wijzigingen nu in de vier hoofdvormen nagaan, dan wete men vooraf:

A a, dat de klinker *a*, bij versterking van klemtoon, óf onveranderd bleef, óf zich tot *e* of (in gesloten syllaben, vgl. St. I, H. VIII § 3) tot *e^a* of de onv. *i* (met vermindering der tusschenliggende *a^a* en *e^a*, vgl. St. I, H. II, § 15) wijzigde, óf tot een lange *á* of tot eene lange *ó* (vgl. St. I, H. III, § 3 *d*, *aanm.*) werd;

b. dat de klinker *a*, bij verzwakking van klemtoon, óf onveranderd bleef, óf zich tot een onduidelijken vocaal (dien we hier en in 't volgende ter onderscheiding door *x* zullen voorstellen), óf tot *e^x 1*) of tot *o^x 1*) wijzigde (het laatste

1) De *e* en *o* (en de onvolk. *e^a* en *o^a*), welke door verzwakking des klemtoons uit *a* ontstaat, en dien we hier met *e^x* en *o^x* aanduiden, zijn geheel andere vocalen dan de gewone *e* en *o*. (In het 1ste St. mijner *Spraakk.* heb ik op dit verschil dezer klinkers niet gewezen — omdat ik 't nog niet waargenomen had). Terwijl nam. de laatste op de in het 1ste St. (H. II, § 6, 7, 10 en 11) beschreven wijze en door trilling der gewone stembanden (vgl. St. I, H. I, § 2) worden uitgesproken, worden de *e^x* en *o^x* door de trilling der iets hooger dan de gewone in 't strottenhoofd liggende, zoogenaamde

gewoonlijk vóór een volgenden vloeienden consonant of na eene voorafgaande *r*; doch ook anders);

valsche, stembanden voortgebracht, en wel met eene houding der mondhoeken en lippen en eene ligging des strottenhoofs en der tongrug of -spits, niet als voor *e* (e^a) en *o* (o^a), maar als voor een onvolk. *a* gevorderd wordt. Duidelijk kan men dit nagaan, zoo men de laatstgenoemde organen in een stand brengt voor den laatsten vocaal, doch dan, in plaats van de gewone stembanden bijeen te brengen en te doen trillen, deze opent en alleen de hooger liggende *valsche* banden in spanning en trilling brengt; in plaats van een onvolk. *a* zal men dan eene *e* of *o* voortbrengen, die we boven als e^x , o^x aanduiden. Het verschil tusschen de e^x , o^x en *e* (e^a), *o* (o^a) zal men merken, indien men, na 't uitspreken der eerste, de mondhoeken, lippen, tong en 't strottenhoofd in de daarbij aangenomen houding en ligging (dus in die voor de normale onvolk. *a*) laat volharden, voorts te gelijker tijd de openstaande gewone stembanden bijeen brengt en doet trillen, en zóó beproeft een gewone *e* of *o* uit te spreken; in dat geval nam. moet men, zoo er werkelijk een *e* (e^a) of *o* (o^a) zal uitgesproken worden, onvoorwaardelijk te voren de mondhoeken, lippen, tong en 't strottenhoofd in een meer naar *i* of *u* liggenden stand brengen. Keert men het experiment om en laat men, na een *e* (e^a) of *o* (o^a) uitgesproken te hebben, de verschillende mondorganen in den daarbij aangenomen stand volharden, dán zal men omgekeerd, na 't openen der gewone stembanden en 't uitsluitend in werking treden der *valsche*, onvoorwaardelijk, ter uitbrenging eener e^x of o^x , aan mondhoeken, lippen, strottenhoofd en tong eene meer naar *a* liggende houding, en wel bijzonder die voor de onvolk. *a*, moeten geven. (Nog een ander middel om de e^x , o^x en de *e*, *o*, van elkaar te onderscheiden levert ons de betasting van het tongbeen, het been, dat den vorm van een hoefijzer vertoont, boven het strottenhoofd en onder de tong ligt en uitwendig zeer duidelijk voelbaar is. Spreekt men een *e* uit (b. v. in *eten*, *spreek*), dan wordt dit tongbeen sterk naar voren gebracht; laat men een *o* hooren, (b. v. in *loven*, *storen*), dan wordt het tongbeen sterk naar achter en omhoog getrokken. Bij het uitspreken der e^x en o^x (b. v. in *gege^xten*, *gedre^xven*, *gespro^xken*, *gebo^xren*) is daarentegen, evenals bij de *a*, de beweging des tongbeens bijna onmerkbaar gering).

Voorts zij opgemerkt, dat voor e^x en o^x een veel geringer aandrang des adems dan voor *e* (e^a) en *o* (o^a) (ook voor een *a*) vereischt wordt, iets wat men alweer gemakkelijk kan nagaan bij 't achter elkaar uitspreken dier vocalen; dan toch zal men opmerken, hoe de luchtstroom bij den overgang van *e* (e^a) of *o* (o^a) tot e^x , o^x , in volumen en kracht afneemt, maar omgekeerd bij overgang der laatstgen. klinkers tot de eerste toeneemt. Hieruit verklaart men zich ook, waarom juist verzwakking van toon eene e^x , o^x kan doen ontstaan.

Hoe 't eindelijk komt, dat de *a*, bij verzwakking van toon e^x of o^x wordt, begrijpt men uit de gelijkheid der ligging van de mondorganen bij deze vocalen. Bij een uit-

c. dat de vocaal *i*, bij versterking van klemtoon, zich tot eene lange *î* of tot *ai* wijzigde;

d. dat de vocaal *u*, bij versterking van klemtoon, zich tot eene lange *û* of *iu* of tot *au* wijzigde;

e. dat de vocalen *i* en *u*, bij verzwakking van klemtoon, tot *i^x* en *u^x* worden 1);

f. dat de *a* der reduplicatielettergreep (vgl. § 3), zoo de volgende oorspronk. wortelvocaal *a* door versterking van toon tot *o* (z. a) of door verzwakking tot *o^x* (z. b.) was geworden, ook door invloed van dezen *o*-klank in *o* of *o^x* overging; tot den eersten vocaal, zoo de reduplicatiesyllabe den sterken klemtoon, tot *o^x*; zoo deze den zwakken klemtoon had;

B a. dat in den eersten hoofdvorm, nam. den 1sten pers. enk. praes. indicat., en dus evenzoo in de daarmede overeenstemmende nevenvormen (z. H. V, § 1, a), de klemtoon steeds op de wortelsyllabe viel, wier klinker dan of onveranderd bleef of zich in een der onder A a, c en d opgegeven klinkers wijzigde;

b. dat evenzoo in den tweeden hoofdvorm, nam. den 1sten pers. enk. imperf. indic., en dus ook in de daarmede overeenstemmende nevenvormen (z. H. V, § 1, b), de klemtoon steeds op de wortelsyllabe viel, en alzoo de wortelklinker of ongewijzigd bleef of op een der onder A a, c en d opgegeven wijzen veranderd werd;

spraak van de onv. *a* behoeven de adem slechts in kracht af te nemen en de ware stembanden zich (onder 't spannen der valsche banden) te openen, en men zal of een *e^x* of een *o^x* hooren.

1) Een gelijksoortig verschil als tusschen *e*, *o* en *e^x*, *o^x* bestond er ook eertijds (en bestaat er nog in 't Hoogduitsch) tusschen *i*, *u* en *i^x* en *u^x*. Terwijl de eerste door de trilling der *ware* stembanden worden voortgebracht (b. v. in het hd. *bringen*, *sitzen*, *ruhe*, *fuhr*), spreekt men de laatste met de trilling der *valsche* stembanden, boven in 't strottenhoofd, uit (vgl. b. v. hd. *geritten*, *gebissen*, *gebunden*, *getrunken*, enz. met *i^x* en *u^x*). Uitwendig waarneembaar zijn ook deze *i^x* en *u^x* bij betasting van 't tongbeen, dat zich bij deze vocalen bijna niet beweegt, doch bij de *i* aanmerkelijk naar voren, bij de *u* aanmerkelijk naar achter en omhoog getrokken wordt. Ook is voor de *i^x* en *u^x* een *veel* geringer klemtoon of wel een veel zwakker uitstooting des adems noodig dan voor *i* en *u*. Vandaar ook dat de eerste evenzoo uit de laatstgenoemde ontstaan bij verzwakking des klemtoons.

e. dat in den derden hoofdvorm, nam. den 1sten pers. mv. imprf. indic., en dus ook daarmee overeenstemmende nevenvormen (z. H. V, § 1, e), de volle klemtoon *oorspronkelijk* op de reduplicatielettergreep (z. boven § 2) viel, en alzoo de wortelsyllabe haar klinker (zoo die eene door een vloeienden + vasten consonant gevolgd *a* was) tot *o*^x deed overgaan (vgl. A **h** en **r**; alzoo oorspr. b.v. **bábanduma*, vd. **bábo^xnduma* of **bóbo^xnduma*), of (zoo die een *i* of *u* was) tot *i*^x en *u*^x wijzigde (vgl. A **e**; alzoo oorspr. b.v. **bibi^xtuma*, **bíbu^xguma*) of (zoo die een door een enkelen consonant gevolgd *a* was) op de beneden (C) te bespreken wijze deed verdwijnen; in de eerstgenoemde gevallen intusschen, waar de wortelsyllabe niet verdween, sprong in verloop van tijd de klemtoon van de reduplicatiesyllabe op de wortellettergreep over, zonder daarbij evenwel eene verandering van den wortelvocaal te bewerken;

a. dat in den vierden hoofdvorm, nam. het verled. deelw., de klemtoon *oorspronk.* op den uitgang (oorspr. *ana*) viel, en dientengevolge de voorafgaande wortelsyllabe, wier klemtoon aanmerkelijk verzwakt werd, òf haar klinker (nam. bij enkele *a*-wortels) onveranderd liet (vgl. A **h**), òf haar vocaal (nam. bij de meeste *a*-wortels) tot een der onder A **h** opgegeven klinkers *e*^x of *o*^x wijzigde (tot *e*^x, wanneer de volgende consonant een *vaste* was, tot *o*, wanneer die een *vloeiende* of wanneer de voorafgaande medeklinker een *r* was); de *i* en *u* der wortelsyllabe werden in dat geval tot *i*^x en *u*^x (z. A **e**); in verloop van tijd intusschen sprong ook hier, evenals in den derden hoofdvorm, de klemtoon op de wortelsyllabe over, doch bewerkte hierbij geene wijziging des wortelklinkers;

C dat in den derden hoofdvorm, zoo deze van een *a*-wortel, met een enkelen slotconsonant, gevormd was, de oorspr. reeds geringere klemtoon (vgl. B **e**) der wortelsyllabe in die mate afnam, dat de wortelklinker tot een onduidelijken vocaal of tot een *o*^x (zie boven A **h**) werd; te gelijker tijd werd of werden dan ook de tusschen de reduplicatie- en de wortelsyllabe staande medeklinkers of klinkers, alzoo de aanvangsconsonant(en) der wortel-

lettergreep, gesyncopeerd; de hierdoor in ééne syllabe vereenigde klinkers, nam. de *a* der reduplicatie en de onduidel. vocaal (alzo \acute{a} + onduidel. klinker, door ons met het teeken *x* voorgesteld, z. A **b**), trokken dan samen tot een lange \acute{a} ($\acute{a} = \acute{a} + x$), terwijl de *o* der reduplicatie (vgl. A **r**) en de o^x der verzwakte wortel-lettergreep tot een lange \acute{o} samenvloeiden (alzo $\acute{o} + o^x = \acute{o}$); vgl. b.v. eerst *nánamuma*, *lâlasuma*, *fáfaruma*, dan *nánx̄muma*, *lâlx̄suma*, *fáfo^xruma* en vandaar *fófo^xruma* (z. A **r**), dan *nâx̄muma*, *lâx̄suma*, *fo^xruma*, eindelijk *nâmum*, *lâsum*, *fôrum*;

D. dat de *reduplicatielettergreep* in den tweeden hoofdvorm, waar ze van den beginne af een zwakkeren toon had, en evenzoo in die derde hoofdvormen, waar ze niet (vgl. C) met de wortel-syllabe was saamgetrokken, maar, door verspringing des accents op de wortellettergreep (zie B **e**), den zwakkeren klemtoon had aangenomen, na eerst haar vocaal onduidelijk te hebben laten worden, eindelijk in verloop van tijd *geheel en al wegviel*.

AANMERK. Wat de ter aanwijzing der wijzen, personen en getallen achter den wortel gevoegde uitgangen (vgl. bov. § 2) betreft, deze wijzigden in verloop des tijds, ten gevolge van de verzwakking des klemtoons der eindsyllaben, hun vroegere normale klinkers tot onduidelijke vocalen (vgl. St. I, H. XXIII, § 10) of lieten ze geheel en al verloren gaan (*elideerden* of *syncopeerden* ze, vgl. St. I, H. XXXVIII en H. XXXVI, § 8, a). De sluitconsonant *m* ging daarenboven tot *n* over (z. St. I, H. XXVI, § 12).

4. Met het oog op het voorgaande, begrijpen we alzo voor 't Oudgermaansch en, in verband daarmede, voor 't Nederlandsch (men herinnere zich, dat een Oudgerm. *i* in 't Nederl. tot *ij*, een *û* tot *ui*, een *iu* tot *ui* of *ie*, een *ai* tot de scherpvolk. *ee*, een *au* tot de scherpvolk. *oo* wordt; dat de Oudgerm. *i* (*i*) tot een Nederl. *e*, de Oudgerm. *u* (*u*) tot een *o* kan worden; dat alzo ook een Oudgerm. *i^x* en *u^x* tot *e^x* en *o^x* overgaan) (zie bladz. 72) :

a. hoe een *a-*, *i* of *u*-wortel, in den 1sten pers. enk. praes. indicat. ,

b. v. I	{ BAND, uit den oorspr. vorm	*bándá (met <i>d</i> , uit <i>a</i> + <i>a</i> , z. § 2)	eerst	{ *bindá, en vd.
	{ SMALT,	"	"	{ *sméltá "
b. v. II	NAM,	"	"	" *némá "
b. v. III	LAS,	"	"	" *lésá "
b. v. VI	FAR,	"	"	" in 't Oudgerm. f. "
b. v. IV	BIT,	"	"	eerst *bitá, en vd. "
b. v. V	{ BUG,	"	"	{ *búgá,
	{ LUG,	"	"	{ *lúgá,

b. hoe een *a-*, *i* of *u* wortel, in den 1sten pers. enk. imperf. indic. ,

b. v. I	{ BAND, uit den oorspr. vorm	{ *babándá, in 't Oudgerm.	{ band (N. ikbo nd , z. § 10, q)
	{ SMALT,	"	{ smalt (N. ik smo ^{lt}) "
b. v. II	NAM,	"	" nam (N. ik nam)
b. v. III	LAS,	"	" las (N. ik las)
b. v. VI	FAR,	"	" eerst *fofóra, en vd.
b. v. IV	BIT,	"	" *bi ^{baita} "
b. v. V	{ BUG,	"	" { *bu ^{bai} gá "
	{ LUG,	"	" { *lu ^{lai} gá "

c. hoe een *a-*, *i* of *u*-wortel, in den 1sten pers. meerv. imperfect. indicat. ,

b. v. I	{ BAND, uit den oorspr. vorm	{ *bábanduma, eerst	{ *bóbo nd uma, toen	{ *bobó nd uma, "
	{ SMALT,	"	{ *smósmo ^{lt} tama "	{ *smosmó ^{lt} tu. "
b. v. II	NAM,	"	" *nánamuma "	" *nánamuma "
b. v. III	LAS,	"	" *lálaxsuma "	" *lálaxsuma "
b. v. VI	FAR,	"	" *fófóruma "	" *fófóruma "
b. v. IV	BIT,	"	" *bibítuma "	" *bibítuma "
b. v. V	{ BUG,	"	{ *búbu ^g uma "	{ *bubú ^g uma "
	{ LUG,	"	{ *lúlu ^g uma "	{ *lulú ^g uma "

d. hoe een *a-*, *i* of *u*-wortel, in het verled. deelw. ,

b. v. I	{ BAND, uit den oorspr. vorm	{ *bandána, eerst	{ *bo nd ána, toen	{ *bón ^d ána, "
	{ SMALT,	"	{ *smo ^{lt} tána "	{ *smo ^{lt} тана, "
b. v. II	NAM,	"	" *no ^m ána "	" *nó ^m ána "
b. v. III	LAS,	"	" *lé ^s ána "	" *lé ^s ána "
b. v. VI	FAR,	"	" *fárána, eindelijk in 't Oudgerm. f.	" *fárána, eindelijk in 't Oudgerm. f.
b. v. IV	BIT,	"	" *bi ^t ána, toen	" *bi ^t ána, eindelijk in 't Oudgerm. f.
b. v. V	{ BUG,	"	{ *bu ^g ána "	{ *bi ^g ána "
	{ LUG,	"	{ *lu ^g ána "	{ *li ^g ána "

Oudgerm. { *binda* (N. *ik bind*) vormde (vgl. § 3, A_a en B_a);
 " { *smelta* (N. *ik smelt*) " " ;
 " { *nema* (N. *ik neem*) " " ;
 " { *lesa* (N. *ik lees*) " " ;

d. *ik vaar*) vormde (vgl. § 3, A_a en B_a);

Oudgerm. *bita* (N. *ik bijt*) vormde (vgl. § 3, A_c en B_a);

" { *bûga* (N. *ik buig*) " (vgl. § 3, A_d en B_a);
 " { *biuga* (N. *ik lieg*) " " ;

nde (vgl. § 3, A_a, B_b en D);

" ;
 " ;
 " ;

Oudgerm. *fôr* (N. *ik voer*) vormde (vgl. § 3, A_a en r, B_b en D);

" *bait* (N. *ik beet*) " (vgl. § 3, A_c, B_b en D);
 " { *baug* (N. *ik boog*) " (vgl. § 3, A_d, B_b en D);
 " { *laug* (N. *ik loog*) " " ;

delijk in 't Oudgerm. { *bo^ondum* (N. *wij bo^onden*) vormde (vgl. § 3, A_b, r, B_c en D);

" { *smo^oltum* (N. *wij smo^olten*) " " ;

" *nâmmum* (N. *wij namen*) " (vgl. § 3, A_b, E B_c en C);

" *lâsum* (N. *wij lazen*) " " ;

" *fôrum* (N. *wij voeren*) " (vgl. § 3, A_b, r, B_c en D);

" *bi^otum* (N. *wij be^oten*) " (vgl. § 3, A_d, B_c en D);

" { *bu^ogum* (N. *wij bo^ogen*) " " ;

" { *lu^ogum* (N. *wij lo^ogen*) " " ;

delijk in 't Oudgerm. { *bo^ondan* (N. *gebo^onden*) vormde (vgl. § 3, A_b en B_d);

" { *smo^oltan* (N. *gesmo^olten*) " " ;

" *no^oman* (N. *geno^omen*) " " ;

" *le^osan* (N. *gele^ozen*) " " ;

ran (N. *gevaren*) vormde (vgl. § 3, A_b en B_d);

t Oudgerm. *bi^otan* (N. *gebe^oten*) " (vgl. § 3, A_e en B_d);

" { *bu^ogan* (N. *gebo^ogen*) " " ;

" { *lu^ogan* (N. *gele^ogen*) " " ;

5. Naar de verschillende wijzigingen nu, welke de wortels in de conjugatie des werkwoords, ten gevolge van de boven behandelde processen, hebben ondergaan, verdeelen we, gelijk reeds aangeduid is, de *uit wortels gevormde sterke* werkwoorden in zes klassen; tot de I^{de}, II^{de}, III^{de} en VI^{de} behoorende uit *a*-wortels voortgekome verba; tot de IV^{de} uit de *i*-wortels, tot de V^{de} de uit *u*-wortels gevormde. Zie verder beneden § 10—40.

6. Naast de boven besprokene, onmiddellijk uit wortels gevormde, *sterke* verba heeft onze taal er nog enkele andere, welke uit grondwoorden, d. i. uit òf nog bestaande òf verlorengegane substantieven of adjectieven zijn *afgeleid*. Wanneer nam. van een grondwoord een werkw. afgeleid werd, dan voegde men in den regel achter den woordstam van dat grondwoord, ter vorming van den verbalen stam des werkwoords, het achtervoegsel of of suffix *ja* (vgl. H. IV, § 3 en H. VIII § 1.) Bij enkele verba echter, d. i. bij de hier boven bedoelde, geschiedde dit niet, maar nam men een eenvoudig den woordstam des grondwoords, welke hier steeds op *a* uitging, zonder suffix, als werkwoordelijken stam aan. Deze laatste vertoont hierdoor overeenkomst met den eveneens op *a* uitgaanden stam der wortelverba (vgl. § 2). En door deze overeenkomst verleid, begon men nu de op deze wijs afgeleide verba eveneens te behandelen als de uit wortels voortgekome, vormde evenzoo hun praeteritum door middel van reduplicatie (vgl. H. II, § 2, *aanm.* 3, en boven § 3, B, *n* en *e*) en hun vierden hoofdvorm, het part. perfect., met het suffix *ana(an)*. Met de gewone, met *ja* gevormde, zwakke verba intuschen hadden deze als sterke verba behandelde werkwoorden dit gemeen, dat ze steeds den klemtoon op het zakelijk deel, d. i. op de syllabe van 't grondwoord, hadden en dien ten gevolge den eenmaal uit 't grondwoord medegebrachten klinker, welke zich anders bij de sterke verba ten gevolge van de verplaatsing des accents wijzigen kon, steeds onveranderd bewaarden 1). Slechts

1) Een paar uitzonderingen hierop in het Gotisch kunnen als hier niets ter zake doende met stilzwijgen worden voorbijgegaan.

ten gevolge van een *later* proces (z. ben. § 8) hebben ongeveer tegen de 8ste eeuw de 2de en de 3de hoofdvorm een anderen vocaal aangenomen; en alleen in dit opzicht kunnen we het boven in § 1 voor de sterke verba opgegeven kenmerk van *klankwijziging*, ten minste in eene latere periode der taal, ook voor hen laten gelden.

AANMERK. Met deze verba verwarre men niet de in eene jongere periode der taal tot de sterke conjugatie overgelopen, vroeger zwakke, verba (vgl. beneden § 12, 29, 33, 38 en 47); de laatste nam. zijn eenmaal zwak (vele nog in de jongste eeuwen) geweest; de bedoelde sterke afgeleide verba nooit.

7. De klinkers, welke deze uit grondwoorden afgeleide sterke werkwoorden vertoonen, zijn:

a. een eertijds korte (tegenw. onvolk.) *a*, door twee consonanten gevolgd; vgl. *vallen*, het oude verb. *gangen* (waarvan nog het imperf. in gebruik is), voorts *zalten*, *valden* (tegenw. *zouten*, *vouwen*, vgl. St. I, H. XVI, § 4), *bannen*, *spannen*, *halden*, *spalden* (tegenw. *houden*, *spouwen*, vgl. t. a. pl.), *hangen*, *vangen*, afgeleid van de grondwoorden *val*, *gang*, *zalt* (*zout*), *vald* (tegenw. *vouw*), *ban*, van de oude en in onbruik geraakte *span*, *gespannen*, *hald* (vgl. nog het hd. *halt* in *einhalt*; b.v. in *einhalt thun*), *spald* (vgl. hd. *spalt*), *spleet*, *hang* (vgl. hd. *hang*, *neiging*), *vang* (vgl. hd. *fang*), *vangst* (vgl. H. VIII, § 3, **b** en **a b**);

b. een eertijds lange (tegenw. volk.) *a*; vgl. *slapen*, *raden*, *blazen*, *braden*, *laten* en (*ver*)*waten*, afgeleid van de grondw. *slaap*, *raad*, de in onbruik geraakte *blaas*, *braad*, het blazen, braden (vgl. nog de afleidingen *geblaas*, *gebraad*), *laat*, *loslating* (vgl. Ohd. *lâz*), en **wât*, *vervloekt* of *vervloeking* (?) (vgl. H. VIII, § 3, **b** en § 4, **c**);

c. een tweekl. *ai* (tegenw. scherpvolk. *ee*); vgl. *heeten*, *scheiden*, van een niet meer gebruikelijk *heet*, *bevel*, *roeping*, *scheid*, *scheiding* (vgl. ags., waar aan de oude *ai* eene *â* beantwoordt, *hât*, *skâd*) (vgl. H. VIII, § 3, **b**);

d. een tweekl. *au* (tegenw. scherpvolk. *oo*); vgl. *loopen*, *stooten*, *houwen* (vgl. ben. § 50, en de *aanm.* onder aan bl. 95), *afgel.* van de grondw. *loop*, *stoot* en *houw* (vgl. t. a. pl.);

e. een eert. lange δ (tegenw. *oe*); vgl. *roepen*, van *roep* (vgl. t. a. pl.).

Naar deze verschillende klinkers verdeelt men deze verba in vijf klassen.

8. Wat voorts den 2^{den} en den 3^{den} hoofdvorm, d. i. het *praeteritum* (tegenw. *imperf.*) dezer werkwoorden betreft, zoo merke men op :

a. dat ze in het oudste ons bewaardè Oudgermaansch, het Gotisch, waarin de sterke *wortel*werkwoorden hun reduplicatie reeds verloren hadden, genoemde verdubbeling nog zonder uitzondering behouden hebben;

b. dat deze reduplicatie zich echter van de oorspronkelijke, boven (§ 3, B b en c) besprokene, daarin onderscheidde, dat haar vocaal niet dezelfde als die des wortels, maar steeds eene (met het teeken *ai* voorgestelde) *e* was (vgl. b. v. van *haldan*, *stautan*, enz., *hēhald*, *hēhaldum*, *stēstaut*, *stēstautum*, geschreven als *hathald*, *hathaldum*, *stalstaut*, *stalstautum* enz.) 1);

c. dat in verloop van tijd intusschen (na de 4de en vóór de 8de eeuw n. Chr. ongeveer) de sterkere toon, dien de beide hoofdvormen op de reduplicatiesyllabe, en de zwakkere, dien ze op de volgende lettergreep hadden 2), hetzelfde proces veroorzaakten, als eertijds in den derden hoofdvorm der op een enkelen consonant uitgaande *a*-wortels plaats had (vgl. boven § 3, C), nam. de syncope der (des) tusschen de beide syllaben staande(n) medeklinkers en de verzwakking van den vocaal dier syllabe, t. w. der korte *a*, der lange *á* en der *ai* (vgl. boven § 7, a, b en c) tot een onduidelijken (in 't oudere Germaansch door *a* voorge-

1) Dat deze reduplicatie met *e*, *ai* niet oorspronkelijk is, maar voor de regelmatige, in § 3, B b en c besprokene, is in de plaats gekomen, lijd't geen twijfel.

2) Zonder twijfel is intusschen ook bij deze praeterita de plaats van den sterken toon *oorspronkelijk* dezelfde geweest als bij de sterke wortelwerkwoorden, d. i. in den 2^{den} hoofdvorm en de daarmede overeenstemmende nevenvormen *niet* op de reduplicatielettergreep, maar op de wortelsyllabe; eerst door invloed van den 3^{den} hoofdvorm en de daarmee overeenstemmende nevenvormen schijnt de sterke klemtoon ook bij de eerstgenoemde op de verdubbelslettergreep te zijn overgegaan.

stelden, door ons hier met *x*, vgl. boven § 3, A **n**, aan te duiden) onduidelijken vocaal, en der *au* en *ô* tot een *o* (vgl. boven § 3, t. a. pl. en de *aanm.* onder aan de bladzijde); met deze klinkers smolt dan de *e* der reduplicatie samen en werd tot een lange *ê* (doch, zoo ze door *ng* gevolgd werd, tot een korte *e*); beide vocalen gingen dan later, de eerste in *ie* (z. St. I, H. VIII, § 6, a), de andere, de eertijds korte, in een onvolk. *i* over (z. St. I, H. VIII, § 3). Vgl. alzoo b. v.:

I. *vallen, hangen* (vgl. § 7, **n**), oorspr. **fēfalla*, **fēfalluma*, **hēhanga*, **hēhanguma*, vd. in 't oudste Germ. **fēfal*, **fēfallum*, *hēhang*, *hēhangum*, omstreeks de 8ste eeuw *fēxl*, *fēxllum*, *hēxng*, *hēxngum*, dan *fēl*, *fēlum*, *hēng*, *hēngum*, Ned. *ik viel, wij vielen, ik hing, wij hingen*;

II. *slapen* (vgl. § 7, **n**), oorspr. **slēslāpa*, **slēslāpuma*, vd. in 't oudste Germ. **slēslāp*, **slēslāpum*, tegen de 8ste eeuw *slēxp*, *slēxpum*, dan *slēp*, *slēpum*, Ned. *ik sliep, wij sliepen*;

III. *heeten* (vgl. § 7, **e**), oorspr. **hēhaita*, **hēhaituma*, vd. in 't oudste Germ. *hēhait*, *hēhaitum*, tegen de 8ste eeuw *hēxt*, *hēxtum*, dan *hēt*, *hētum*, Ned. *ik hiet, wij hieten*;

IV. *stooten* (vgl. § 7, **a**), oorspr. **stēstauta*, **stēstautuma*, vd. in 't oudste Germ. *stēstaut*, *stēstautum*, tegen de 8ste eeuw *stēot*, *stēotum*, dan *stēt*, *stētum*, Ned. *ik stiet, wij stieten*;

V. *roepen*, Oudgerm. *hrōpan* (vgl. § 7, **e**), oorspr. **hrēhrōpa*, **hrēhrōpuma*, vd. in 't oudste Germ. *hrēhrōp*, *hrēhrōpum*, omstr. de 8ste eeuw *hrēop*, *hrēopun*, dan (met afval der *h*, vgl. St. I, H. XXVI, § 20, a) *rēp*, *rēpum*, Ned. *ik riep, wij riepen*.

Hieruit begrijpt men dus tevens, hoe het komt, dat alle de niet uit wortels voortkomende sterke verba in den 2^{den} en 3^{den} hoofdvorm denzelfden vocaal vertoonen. Uit § 6 zagen we de oorzaak, waardoor de klinker van den 4^{den} hoofdvorm bij hen steeds aan dien des 1sten gelijk is.

9. Er bestaan dus, gelijk we uit het bovenstaande geleerd hebben, in onze taal *elf* verschillende klassen van sterke werkwoorden, nam. *zes* van de uit wortels gevormde, *vijf* van de uit grondwoorden afgeleide. Hun wezen en zijn in de tegenwoordige

taal zullen we in de volgende paragrafen nagaan. Vooraf zij echter dien ten behoeve nog het volgende aangemerkt:

dat menig oorspronk. sterk ww. in verloop van tijd geheel of althans gedeeltelijk tot de zwakke vervoeging is overgegaan (vooral had dit plaats, wanneer de vocaal des verbums in den eersten hoofdvorm zich door een of andere oorzaak gewijzigd had en van de gewone kenletter verschilt);

dat omgekeerd menig oorspr. zwak verb. òf geheel òf gedeeltelijk de sterke conjugatie heeft overgenomen;

dat bij een zoodanigen *gedeeltelijken* overgang steeds het partic. perf. de hoofdvorm is, welke de oorspronkelijke vervoeging bewaart;

dat ook wel eens een ww. van de eene klasse in eene andere is verdwaald geraakt.

10. *Eerste klasse der uit wortels voortgekomen sterke verba.* (vgl. bov. § 4). De wortel heeft tot oorspronk. vocaal een korte *a* (welke nog gebleven is in het oude imprf. sing., zie ben. de *opmerk.*) en eindigt steeds op *twee* consonanten, nam. òf op een *dubbelen vloeienden* òf op een *vloeienden + vasten*. De klankwijziging in de hoofdvormen is:

	Praes. ind.	Imprf. sing.	Imprf. plur.	Part. prf.
Oudgerm.	korte <i>e</i>	korte <i>a</i>	korte <i>o^x</i>	korte <i>o^x</i>
tegenw. Ned.	onv. <i>e</i> of <i>i</i>	onv. <i>o^x</i>	onv. <i>o^x</i>	onv. <i>o^x</i>
	(z. St. I, H. VII, § 2, en VIII, § 3)	(z. St. I H. IX, § 5, <i>a</i>)	(z. St. I, H. IX, § 2)	

b. v.	ik <i>bind</i>	ik <i>bo^xnd</i>	wij <i>bo^xnden</i>	<i>gebo^xnden</i>
	ik <i>klim</i>	ik <i>klo^xm</i>	wij <i>klo^xmnen</i>	<i>geklo^xmnen</i>
	ik <i>smelt</i>	ik <i>smo^xlt</i>	wij <i>smo^xlten</i>	<i>gesmo^xlten</i>
	ik <i>zwe</i>	ik <i>zwo^xl</i>	wij <i>zwo^xllen</i>	<i>gezwo^xllen</i>

OPMERK. In de Middeleeuwen en in de 16de eeuw had het imperf. sing., gelijk nu nog in het Hoogduitsch, regelmatig den oorspr. vocaal; de onvolk. *a* (b. v. *bant*, *clam*, *smalt*, enz.), welke eerst door de neiging om sing. en plur. gelijk te maken (vgl. ook § 13, 19 en 25) tot de onvolk. *o^x* overging.

11. Evenzoo worden geconjugéerd: *blinken*, *dringen*, *drinken*, *dwingen*, *(be)ginnen*, *glimmen*, *klinken*, *krimpen*, *(ver)slinden*, *slinken*, *spinnen*, *springen*, *stinken*, *vinden*, *winden*, *winnen*, *wringen*, *zingen*, *zinken*, *(be)zinnen*, *(ver)zwinden*; *bergen*, *delven*, *gelden*, *kerven*, *melken*, *schelden*, *zwellen*, *zwellen*.

Voorts *vechten* en *vlechten*, wier *t*, een spoor van het eertijds, in het praesens v. d. indicat., conjunct., imperatief en 't deelw., achter den wortel gevoegde suffix *ta* (vgl. boven § 2; alzoo voor die tijden een oorspr. verbale stam *fahta*, *flakta*), later in alle andere vormen des werkwoords is ingedrongen. Wegens den *enkelen* stommen conson., waarop de wortel dezer verba, *FACH*, *FLACH*, oorspr. uitging, behooren ze dus eigenlijk tot de III^{de} klasse (zie ben. § 23) (zoo nog mhd. *vihte*, *vaht*, *vâhten*, *vo²hten*, *vlihte*, *vlaht*, *vlâhten*, *vlo²hten*); ten gevolge van de onvolk. *e* echter, welke de eerste hoofdvorm, en van de onvolk. *o²*, welke de vierde hoofdvorm, door invloed van de twee volgende consonanten, in plaats van de zachtvolk. *e* en *o²* der III^{de} kl., vertoonde, stelde men de verba gelijk met *bergen*, *delven*, enz. en bracht ze zoodoende in de I^{ste} klasse over.

Verder ook *trekken* en *treffen*. Naast het oude *treken* (*trac*, *traken*, *getro²ken*), dat tot de II^{de} kl. (zie ben.) behoorde, bestond nam. in het Mnl. ook een zwak, van het subst. *trek*, trekking, afgeleid (vgl. H. VIII, § 3 a), *trecken* (*trecte*, *getrect*), m. gel. bet.; door invloed van 't laatste veranderde het praesens *treken* in *trekken* en verdubbelde het part. *getro²ken* op gelijke wijs haar *k*; en had men nu op dezen weg een verb. *trekken* (*trak*, *traken*, *getro²kken*), met twee tot de I^{ste} kl. behoorende vormen, gekregen, dan was hét licht mogelijk, dat ook de twee andere van 't imperf. uit de II^{de} kl. naar de I^{ste} overgingen. Evenzoo werd ook het oorspr. Middelfrankische *treffen*, dat we, met de hoofdvorm. *traf*, *trafen*, *getro²ffen*, uit de Middelfrankisch gekleurde Nederl. dialecten overnamen 1), tot *treffen*, *tro²f*, *tro²ffen*, *getro²ffen*.

1) Bij de in St. I (*Inleiding*, § 6) vermelde Saksische en Friesche dialecten, welke op de tot *algemeene* taal verhevene Nederfrankische *volkstaal* invloed hebben uitge-

12. Tot deze klasse behooren voorts nog de volgende, van grondwoorden afgeleide en dus oorspr. zwakke (vgl. H. IV, § 2, a), verba, welke men echter, door de gelijkheid van den praesens-

oefend, behooren ook nog de *Middelfrankisch gekleurde Nederfrankische* dialecten gevoegd te worden. Aan de beide oevers van den Rijn namelijk, in die streken der Pruisische Rijnprovincie, welke we ongeveer kunnen bepalen door een lijn te trekken in 't N. van Neuss en Düsseldorf tot Aken, in 't W. van Aken tot Trier, in 't Z. van Trier tot Coblenz en in 't O. van Coblenz tot Düsseldorf, worden dialecten gesproken, welke tusschen de noordelijker (tot het Nederduitsch behorende, z. *Inleid.* 4) Nederfrankische en de zuidelijker (tot het Opperduitsch behorende, z. t. a. pl.) Opperfrankische instaan. Waar in het Nederfrankisch een *t* staat, heeft dit Middelfrankisch gewoonlijk, in overeenstemming met het Hd., een *z* (*ts*); evenzo beantwoordt aan de Nederfr. *p* en *k*, als sluitletters, gewoonlijk een Middelfrank. *f* en *ch*, en aan de Nederfr. *p* en *k*, als begintusschenletters (na een vocaal der voorafgaande syllabe) een Middelfr. *f* of *ff* en *ch* of een (enkel geschrevene, doch) dubbel uitgesprokene *ch*. In die streken nu van ons vaderland en van 't niet-Waalsche België, welke in 't Z.-O. aan de bovengenoemde Middelfrank. grenzen (alzo in zuidelijk Nederl.-Limburg, in Belgisch-Limb. en 't oostelijk deel van O.-Vlaanderen), ondergingen de aldaar gesprokene Nederfrankische dialecten, ten gevolge van de onmiddellijke en aanhoudende aanraking, invloed van de nabijzijnde Middelfrank. en namen hieruit b. v. verscheidene woorden op, met een aan de Nederfrank. en tevens Nederlandsche *t*, *k*, *p*, beantwoordende *z* (*ts*), *ch*, *ff*. Zoo bezigde of bezigt men aldaar b. v. in plaats van *tammelen* (vgl. nog nld. *talmen*, z. St. I, H. XXXIX § 2), van *tarren* (vgl. nog *tergen*, uit *tarjen*, H. VIII, § 5), van *tieren* (vgl. b. v. ags. *tir* sieraad), van *tidderen*, van *tagen*, enz. de Middelfrank. vormen *tsammelen*, *tsarren*, *tsieren*, *tsidderen*, *tsagen*; zoo in plaats van de Nederfr. voornaamwoordelijke vormen *mij*, *dij* en het reflex. *hem*, de Middelfrank. *mich*, *dich* en *zich* (vgl. hiernaast een Nederduitsch, en wel speciaal Nedsaksisch, *sik*, dat nog hedendaags in vele streken van Overijsel en Drente in gebruik is); zoo in plaats van een Nederfr. *drepen*, treffen (vgl. nog in de oudere taal *drepen*, *drap*, *drapen*, *gedro^{pen}*, regelmatig volgens de IIde kl. der wortelverba) een Middelfr. *dreffen* (*draf*, *drafen*, *gedro^{ffen}*); enz. enz. Uit de bovengenoemde streken, uit Limburg en Oost-Vlaanderen, nu werden enkele dergelijke onzuiver Nederfrank. woorden in de algemeene taal opgenomen. En vandaar alzo in de laatste woorden als *sammelen*, *sarren*, *sieren*, *sidderen*, (*ver*)*sagen* (vgl. ook St. I, H. XXXVII, § 2, a, waar dus voor "uit het Hoogduitsch" de woorden "uit de Middelfrankisch gekleurde Nederfrank. dialecten" te lezen zijn), het wederk. vnw. *zich*, en het boven in den tekst behandelde *treffen*, welks *t* zich waarschijnlijk eerst bij ons, *vóór t*, uit *d* verscherpte (vgl. St. I, H. XXVIII, § 7).

vocaal verleid, met oorspronk. sterke gelijk begon te beschouwen:
dingen, van *ding*, twistzaak (vgl. H. VIII, § 3 **b**);

schenken (oorspr. *scanc-jen*), van een oud subst. *schenk* (oorspr. *sanc-ja*, ags. *scenc*), beker (vgl. H. VIII, § 3 **a a**) 1);

zenden (oorspr. *sand-jen*), van een oud *sand*, een afgezondene (vgl. nog *gezant*, met een uit *d* verscherpte *t*, voor *gezand*, en H. VIII, § 3, **c**), welke we alle drie in 't Mnl. nog gewoonlijk zwak geconjugeerd aantreffen (vgl. ook hd. en eng. *schengen*, *to shink*, en *senden*, *to send*, die regelmatig zwak vervoegd worden);

schenden (oorspr. *scand-jen*), van *schande*, smaad (vgl. H. VIII, § 3, **a b**), dat zelfs nog in de 18de eeuw zwak was (evenals nu nog het hd. *schänden*);

erven, van *erf*, bezitting (eig. = „iets tot zijn bezitting maken”, vgl. H. VIII, § 3 **c**), en *wenken*, van *wenk* (vgl. H. VIII, § 3, **d**), die ook nog wel zwak geconjugeerd worden; en eindelijk

schrikken, dat, als transitief = „doen schrikken, doen springen”, eertijds *schrekken* (oorspr. *scrac-jen*) luidde en van een *scresco* (oorspr. *scrac-ja*), springer, afgeleid is (vgl. H. VIII, § 3, **c**), terwijl het, als intrans. oorspr. = „springen”, uit een subst. *scric*, sprong (vgl. H. VIII, § 3, **b**), is voortgekomen; de sterke vorm, dien beide verba eertijds zonder onderscheid naast den zwakken bezigden, wordt tegenwoordig meer bijzonder bij het intransitief gebezigd, terwijl de zwakke meer bij het transitief in gebruik is.

13. Bijzondere opmerking verdienen:

(*be*)*derven*, *sterven*, *werpen*, *werven*, *zuerven*, welke in plaats van hunne vroegere regelmatige (vgl. boven § 10, *opmerk.*) hoofdvormen van 't imperf., (*be*)*darf*, (*be*)*do^rrven*, *starf*, *sto^rrven*, enz., de onregelmatige (*be*)*dierf*, (*be*)*dierven*, *stierf*, *stierven*, enz. vertoonen. De oorsprong van deze laatste is te zoeken in een der Nederfrankische dialecten, in het *Gentsch*, waar alle onvolk. *a*'s, vóór *r*, na tot eene gerekte *a*^e (uitgesproken als in 't Fransche *père*, *mère*) te zijn overgegaan, tot eene gerekte *ie*'s zijn geworden; hierdoor moest ook

1) De oorspr. beteek. van dit verbum „iem. iets inschenken, iem. iets te drinken geven” werd door uitbreiding „iem. iets te genieten geven.”

het imprf. sing. *(be)darf*, *starf*, enz., eerst tot *(be)ddarf*, *stârf*, enz., dan tot *(be)dierf*, *stierf*, enz. worden; en had zich nu eenmaal de singul. gewijzigd, dan lag het voor de hand ook in den pluralis, dien men zoo gaarne aan het enkelv. gelijkmaakte (vgl. ook § 10 *opmerk.* en § 19 en 25), den oorspronk. vocaal eerst door *â*, later door *ie* te vervangen; uit het Gentsch drongen deze vormen dan in de gemeenlandsche taal;

worden, dat door den overgang der onvolk. *e*, vóór *r*, tot de onvolk. *o* (zie I^{ste} St. H. IX, § 6, en *aanmerk.* 1) uit *werden* is voortgekomen, diensvolgens, in overeenstemming met *sterven*, *werven*, enz., eertijds *ward*, *wo^rden* in het imprf. conjugeerde, doch, op gelijke wijze als genoemde verba, deze vormen in *wierd*, *wierden* veranderde; daarnaast echter zijn ook de overgangsvorm *werd* (*e* = *a*, zie St. I, H. V, § 6) en de naar 't voorbeeld daarvan gewijzigde (*wij*) *werden* in gebruik gebleven, alleen met dit verschil, dat we in de gemeenlandsche taal de *a* niet gerekt, maar onvolk. uitspreken;

helpen, dat zijn oorspronk. *halp*, *ho^lpen*, waarschijnlijk in analogie met de bovengenoemde *(be)derven*, *sterven*, enz. tot *hielp*, *hielpen* gewijzigd heeft.

14. Tot de zwakke vervoeging verloopen zijn de volgende, eertijds tot de I^{ste} kl. behoorende verba:

geheel en al *hinken* en *dorschen* (z. § 9 en vgl. hd. nog *drasch*, *dro^schen*, *gedro^schen*, maar ook wel zwak *dreschte*, *gedrescht*), eert. *derschen* (vgl. I^{ste} St. H. IX, § 6);

gedeeltelijk (*zich*) *belgen*, dat naast het oospr. part. (*ver*)*bo^lgen* het imprf. *belgde*, en *bersten* (ook *barsten*, z. St. I, H. VI, § 4), dat nevens *gebo^rsten* het imprf. *berstte* en *bo^rst* vertoont;

AANMERK. Door invloed van den klank *a* in *barsten* bezigt men ook wel een onregelmatig partic. *gebarsten*, voor *gebo^rsten*.

15. Tot de onregelmatige vervoeging verliep daarenboven gedeeltelijk *beginnen*, in zijn oudtijds naast het regelmatige *begoⁿ*, *begoⁿnen* gebruikelijke (nu verouderde) *begoⁿst*, *bego^st*, *begoⁿsten*, *bego^sten*, dat zich naar analogie van het praeteritale praesens *ik koⁿst*(*e*), *ko^st*, *wij ko^sten* (vgl. H. VI, § 8), ontwikkeld had.

16. Een spoor van in onbruik geraakte sterke verba dezer klasse vindt men in:

geroⁿnen, saamgeloopen, van een verloren *gerinnen* (met *ge* = „samen”), welks simplex *rinnen*, loopen, wel te onderscheiden is van het nog gebruikelijke zwakke *rennen* (oorspr. *ran-jen*, van een verloren subst. *ran*, loop (vgl. H. VIII, § 3, **b**)).

17. *Tweede klasse der uit wortels voortgekomen sterke verba* (vgl. bov. § 4). De wortel heeft den voc. *a* (nog gebleven in het imperf. sing.) en eindigt steeds op één consonant, nam. op een *vloeienden* of op de *k*. De klankwijziging in de hoofdvormen is de volgende:

	Praes. ind.	Imprf. sing.	Imprf. plur.	Part. prf.
Oudgerm.	korte <i>e</i>	korte <i>a</i>	lange <i>á</i>	korte <i>o^r</i>
tegenw. Ned.	zachtvolk. <i>e</i>	onvolk. <i>a</i>	volk. <i>a</i>	zachtvolk. <i>o^r</i>
	(z. St. I, H. VIII, § 2)	(z. St. I, H. VI, § 2)	(z. St. I, H. VI, § 3)	(z. St. I, H. IX, § 2)
b. v.	ik <i>neem</i>	ik <i>nam</i>	wij <i>namen</i>	<i>geno^men</i>
	ik <i>breek</i>	ik <i>brak</i>	wij <i>braken</i>	<i>gebro^ken</i>

18. Evenzoo worden geconjugeerd: (*be*)*velen*, *spreken*, *steken*, *stelen*, alsmede *komen* (oorspr. *kweman*, zie St. I, H. IX, § 4), *kwam*, *kwamen*, *geko^men* (oorspr. *gekwo^men*, zie t. a. pl.);

19. Bijzondere opmerking verdienen:

scheren en *zweren* (pijn veroorzaken), wier imperf. sing. in den oorspr. vorm *schar*, *zwar*, de onvolk. *a* tot de onvolk. *o* (z. St. I, H. IX, § 5) en, met rekking vóór *r* (z. St. I, H. IV, § 13 **b**), tot *oo* deed overgaan, vervolgens ook dezen nieuwen vorm aan het imperf. plur. (vgl. § 10 *opm.* en § 13, 25) mededeelde. Naar dit *scheren* heeft ook *bescheren*, toedeelen, dat oorspr. als compositum van het zwakke *scheren*, verdeelen (oorspr. *scar-jen*, van *schaar*, afdeeling, vgl. H. VIII, § 3, **c**), evenals dit laatste, zwak werd geconjugeerd, de sterke vervoeg. aangenomen. (In de opvatting „afzonderen, verplaatsen”, welke oudtijds ook aan het van *schaar* afgeleide *scheren* eigen was, heeft de samenstelling *zich wegscheren* de oorspr. zwakke vervoeging behouden). In *den gek scheren*, luidde het ww. eertijds *schernen*, van een oud *schern*, spot, en

heeft slechts door verwarring met het in vorm overeenkomstige sterke *scheren* en door de gedachte aan het ter bespottig afscheren van iemands baard of hoofdhaar de(n) tegenwoordige(n) vorm en conjugatie gekregen.

20. Tot de zwakke vervoeging zijn uit deze klasse overgegaan: geheel en al *ontberen* (van het simpl. *beren*, *dragen*, zie *ben.*) en *stenen* (ook *steunen*), *kermen*;

gedeeltelijk *helen*, geheim houden, *heelde*, *geheeld* (waarschijnlijk door invloed van *heelen*, heel maken); (*ver*)*helen*, met *verheelde*, doch met het part. *verho^{len}*; *wreken*, *wreekte*, maar nog *gewo^{ken}*; *zweerde* (naast *zwoor*), doch steeds *gezworen*.

21. Een spoor van in onbruik geraakte sterke verba dezer klasse vertoont het partic. *gebo^{ren}*, van *beren*, *bar*, *baren* „dragen, voortbrengen”.

22. De verba, met een wortel op *k*, *breken*, *spreken* en *wreken*, behooren niet wegens dezen consonant, maar wegens de *r* tot deze II^{de} kl. In den vierden hoofdvorm nam., den eenigen, waarin de II^{de} kl. zich door de zachtvolk. *o^x* van de III^{de} (waar die vorm een zachtvolk. *e^x* heeft) onderscheidt, ging de oorspronk. *a*, die anders bij verzwakking van klemtoon vóór een volgenden vasten consonant tot *e^x* werd (vgl. § 3, B a, en onder § 4, a, de ontwikkeling van *no^xman* en *le^xsan*), door invloed der voorafgaande *r* tot *o^x* over (vgl. t. a. pl.); alzoo uit den oorspr. vorm *bracána*, *spracána*, *uracána*, eerst *bro^xcána*, *spro^xcána*, *wro^xcána*, toen *bró^xcana*, *bró^xcan*, *spró^xcana*, *spró^xcan*, *wró^xcana*, *wró^xcan*. *Steken* daarentegen, waar geen *r* haar invloed uitoefende, moest regelmatig, evenals *lesan*, in den vierden hoofdvorm uit *stacána*, eerst *ste^xcána*, dan *sté^xcana*, *sté^xcan* ontwikkelen. En deze oorspr. vorm, volgens welken alzoo *steken* tot de III^{de} kl. zou behooren, is ook in de Middeleeuwen en in de 16de eeuw (nog veelal) de regelmatige. Door invloed echter van de andere verba, op *-ken*, is in verloop van tijd ook bij *steken* als vierde hoofdvorm *gesto^xken* in gebruik gekomen en mitsdien het ww. tot de II^{de} kl. overgegaan.

23. Derde klasse der uit wortels voortgekomen verba (vgl. bov.

§ 4.) De wortel heeft den voc. *a* (nog over in het imprf. sing.) en eindigt op één consonant, nam. een *vasten* (behalve *k*). De klankwijziging der hoofdvormen is de volgende:

	Praes. ind.	Imprf. sing.	Imprf. plur.	Part. prf.
Oudgerm.	korte <i>e</i>	korte <i>a</i>	lange <i>ā</i>	korte <i>e^r</i>
tegenw. Ned.	zachtvolk. <i>e</i>	onvolk. <i>a</i>	volk. <i>a</i>	zachtvolk. <i>e^r</i>
	(z. St. I, H. VII, § 2)	(z. St. I, H. VI, § 2)	(z. St. I, H. VI, § 3)	(z. St. I, H. VII, § 2)
b. v.	ik <i>lees</i>	ik <i>las</i>	wij <i>lazen</i>	<i>gele^rzen</i>
	ik <i>eet</i>	ik <i>at</i>	wij <i>aten</i>	<i>gege^rten</i>

24. Evenzoo worden geconjugeerd: (*ge*)*nezen*, (*ver*)*geten*, *geven*, *meten*, *treden*, *vreten* (uit *ver-eten*);

voorts *zien* (oorspr. *sehan*, *sihan*, z. St. I, H. VIII, § 5), *zag*, *zagen* (z. St. I, H. XXVI, § 20, *aanmerk.* 4), *ge^rzien* (oorspr. *gese^rhen*, *gesi^rhen*);

alsmede *bidden*, *liggen*, *zitten* (oorspr. *bed-jen*, *leg-jen*, *zet-jen*; voor de *i*, uit *e*, door invloed van *j*, en voor de verdubbeling des slotklinkers vgl. H. VIII, § 2, **b** en **a**), wier oorspr. *j*, een spoor van het eertijds in 't praesens v. d. indicat., conjunct., imperat. en 't deelwoord achter den wortel *BAD*, *LAG*, *ZAT* gevoegde suffix *ja* (vgl. boven § 2, alzo voor die tijden een oorspr. verbale stam *badja*, *logja*, *zatja*), later ook in den infinitief van 't praesens is ingedrongen (vgl. ook § 39 en 40).

25. Bijzondere opmerking verdienen:

wegen, met zijne samenstellingen, dat in de Middeleeuwen naast de regelmatige vormen *wag*, *wagen*, *gewe^rgen*, ook *woog*, *wogen*, *gewo^rgen* vertoonde, welke zelfs in de tegenwoordige taal de eenig geldige zijn geworden; letten we op het in 't 1ste St., H. IX, § 4, omtrent *wo*, uit *wa*, *we* (dus ook *wo^r* uit *we^r*), opgemerkte, dan is het ons duidelijk, hoe *wag*, *wagen*, *gewe^rgen*, tot *wog*, *wogen*, *gewo^rgen*, konden worden; door invloed van *zwoor*, *zwooren*, *gezwo^rren*, *schoor*, *schoren*, *gescho^rren*, en ten gevolge van de neiging om den singul. en plur. in klank gelijk te maken (vgl. § 10 *opm.* en § 13 en

19), werd vervolgens *wog* tot *woog* (vgl. ook hd. *bewegen*, *be wog*, *bewogen*, *bevoegen* en evenzoo *weben*, *wob*, *woben*, *gewo^{ben}*);

het part. perf. van *eten*, dat oorspr. regelmatig *ge-eten*, samengetr. *gesten*, was, en later, toen men het bestaan van het voorvoegsel *ge* in den vorm niet meer voelde, nogmaals *ge* vóór zich aannam.

26. Tot de zwakke vervoeging zijn uit deze klasse overgegaan: gevoel en al *knedden*, *geschie(d)en*, voor *geschi-en* (oorspr. *geschehen*, *geschihen*, zie St. I, H. XXXIII, § 4, a, en vgl. boven § 9); *plegen*, „begaan, verrichten” (b. v. *een misdaad*), en het compos. *verplegen*, terwijl het simplex, in de opvatting „gewoon zijn”, den door paragoge eener *t* (zie St. I, H. XXXIV, § 3) uit het oorspr. sterke *plag* voortgekomen vorm, *placht* (vanwaar ook in den plur. *plachten*), als schijnbaar zwak imprf. bezigt;

godeeltelijk *weven*, *weefde*, maar nog *gewe^{ven}*, en *wezen*, waarvan, naast de sterke vormen *was*, *waren* (vgl. St. I, H. XXVI, § 10), het zwakke part. perf. *geweest* in gebruik is, terwijl de oude sterke vorm *gewe^{zen}* nog alleen als adjectief voorkomt.

27. Vierde klasse *dér* uit wortels voortgekomen verba (vgl. bov. § 4). De wortel heeft den vocaal *i*. De klankwijziging der hoofdvormen is de volgende:

	Praes. ind.	Imprf. ding.	Imprf. plur.	Part. perf.
Oudgerm.	lange <i>i</i>	<i>ai</i>	<i>i⁺</i>	<i>i⁺</i>
tegenw. Ned.	<i>ij</i>	scherpvolk. <i>ee</i>	zachtvolk. <i>e⁺</i>	zachtvolk. <i>e⁺</i>
	(z. St. I, H. XV, § 2)	(z. St. I, H. VII, § 5)	(z. St. I, H. VII, § 4 en aanmerk. 2)	
b. v.	ik <i>bijt</i>	ik <i>beet</i>	wij <i>be^{ten}</i>	<i>gebe^{ten}</i>
	ik <i>blijf</i>	ik <i>bleef</i>	wij <i>ble^{ven}</i>	<i>geble^{ven}</i>
	ik <i>drijf</i>	ik <i>dreef</i>	wij <i>dre^{ven}</i>	<i>gedre^{ven}</i>

28. Evenzoo worden geconjugeerd: *blijken*, *drijven*, (*ver*)*dwijnen*, *glijden*, *grijpen*, *kijken*, *kijven*, *knijpen*, *krijgen* (wel te scheiden van het regelm. zwakke, van *krijg*, oorlog, afgeleide, *krijgen*, oorlog voeren), *krijten*, *lijden*, *nijgen*, *nijpen*, *rijgen*, *rijten*, *schijnen*, *schijten*, *schrijden*, *schrijven*, *slijpen*, *slijten*, *smij-*

ten, snijden, spijten, splijten, stijgen, strijden, strijken, wijken, wijten, wrijven, zijgen, zwijgen, (be)zwijken.

29. Voorts behooren tot deze klasse nog de volgende, van grondwoorden afgeleide of uit een vreemde taal overgenomen en mitsdien zwakke (H. IV, § 1), verba, welke men, verleid door de gelijkheid van den praesensvocaal, met oorspr. sterke begon gelijk te stellen:

prijzen (mnl. nog zwak), van *prijs* (overgen. uit fr. *prix*) (vgl. H. VIII, § 3 a b), terwijl een later gevormd *prijzen*, van een prijskaart voorzien, in overeenstemming met den oorsprong, gelijkvloeiend gebezigd wordt;

(be)lijden (mnl. nog zwak), waarschijnlijk van een verloren **lije* (oorspr. **hltwa*), bedekking, alzoo „ontdekken, van de bedekking bevrijden, openbaren” (vgl. H. VIII, § 3, a c; voor de ingevoegde *d* zie St. I, H. XXXIII, § 4, a);

wijzen, toonen, dat oorspr. met den persoon als object en de zaak, in den genitief, gebezigd werd (alzo *iemand eener zaak wijzen*, eig. „bekend maken met eene zaak”), van *wijs* „wetend, bekend met” alsook het gelijkkluidende, doch uit een middellat. *visare* overgenomen, *wijzen* (mnl. nog zwak) „oordeelen, een vonnis uitspreken” (vgl. b. v. „een vonnis wijzen” en het compos. *uitwijzen*), van welks zwakke conjugatie ons nog een spoor overgebleven is in den rechtsterm *de gewijsde*;

lijken, gelijk zijn, (*ver*)*gelijken* (beide reeds mnl. sterk), van het oude *lijck*, gelijk, en *gelijk*, alsook *lijken*, bevallen, van een verloren adject. **lijk*, aangenaam (vgl. H. VIII, § 4, b en c);

kwijten (reeds mnl. sterk), overgenomen uit het fr. *quitter*;

pijpen, fluiten, van *pijp*, fluit (vgl. H. VIII, § 3, a a), en *stijpen*, versterken, van *stijf*, sterk (beide reeds mnl. sterk), terwijl de later van *pijp*, rookwerktuig, en *stijf*, in de opvatting „onbuigzaam”, gevormde verba de regelmatige zwakke conjugatie vertoonen;

(be)nijden (reeds mnl. sterk), van *nijd* (vgl. H. VIII, § 3 b), en *vrijen*, van een verloren **vrij* (oorspr. **fri-wa*), bemind (vgl. H. VIII, § 4, c), die ook hedendaags nog de oorspr. zwakke vervoeging naast de sterke hebben.

AANMERK. Waarschijnlijk zijn tot deze soort van verba ook te brengen *hijzen* (scheepsterm), verkeerdelijk als *hijshen* geschreven, dat misschien uit het Zweedsche of het Deensche *hisse* overgenomen is, en *hijgen*, dat wellicht als klanknabootsend woord evenzoo oorspr. zwak was. Beide hebben intusschen naast hunne dan onregelm. sterke vormen ook de zwakke.

30. Tot de zwakke vervoeging zijn uit deze klasse overgegaan: geheel en al (*ge*)*dijen* (ondfr. *thihan*), dat reeds in de Middeleeuwen naast de regelmatige vormen *deech*, *degen*, *gede^xgen*, de onregelm. *dijde*, *gedijd*, vertoont;

gedeeltelijk *grijnen*, *krijshen*, *kwijnen*, *snijden*, (*aan*)*tijgen*, (*be*)*zwijnen*, welke zoowel regelm. sterk als onregelm. zwak vervoegd worden.

31. *Vijfde klasse der uit wortels voortgekomen verba* (vgl. bov. § 4). De wortel heeft den vocaal u. De klankwijziging der hoofdvormen is de volgende:

	Praes ind.	Imprf. sing.	Imprf. plur.	Part. perf.
Oudgerm.	<i>iu</i> of <i>û</i>	<i>au</i>	<i>u^x</i>	<i>u^x</i>
tegenw. Ned.	<i>ie</i> of <i>ui</i>	scherpvolk. <i>oo</i>	zachtvolk. <i>o^x</i>	zachtvolk. <i>o^x</i>
	(z. St. I, H. VIII, § 5, a, en H. XVII, § 2)	(z. St. I, H. IX, § 7)	(z. St. I, H. IX, § 3, en <i>aanm.</i> 2)	
b. v.	ik <i>bied</i>	ik <i>bood</i>	wij <i>bo^xden</i>	<i>gebo^xden</i>
	ik <i>buij</i>	ik <i>boog</i>	wij <i>bo^xgen</i>	<i>gebo^xgen</i> ,
	ik <i>druip</i>	ik <i>droop</i>	wij <i>dro^xpen</i>	<i>gedro^xpen</i>

32. Evenzoo worden geconjugeerd: (*be*)*driegen*, (*ver*)*drieten*, *gieten*, *kiezen* (vgl. St. I, H. XXVI, § 10), (*ge*)*nieten*, *rieken*, *ruiken*, *schieten*, *vlieden* (vgl. St. I, H. XXXIII, § 4, a), *vliegen*, *vlieten*, *vriezen* (vgl. St. I, H. XXVI, § 10), *duiken*, *kruipen*, *luiken*, *schuilen*, *schuiven*, *sluiken*, *sluipen*, *sluiten*, *snuilen*, *snui-ven*, *spruiten*, *sputten*, *stuiven*, *zuigen*, *zuipen*.

33. Voorts behooren tot deze klasse de eertijds regelmatlg zwak geconjugeerde verba:

fluiten, van *fluit* (fr. *flûte*) (vgl. H. VIII, § 3, a a),
pluizen „van pluizen ontdoen”, van *pluis* (fr. *plûche*) (vgl. H. VIII, § 3, a c), dat echter in de opvatting „pluizen afgeven”, welke het verb. door vermindering van een wederkeerigen vorm *zich pluizen* „zich van pluizen laten ontdoen, pluizen afgeven” ontwikkeld had (vgl. H. I, § 8, a), nog de regelm. zwakke conjug. volgt;

schuilen, verborgen zijn, van *schuil*, verborgen (vgl. nog *zich schuil houden*) (vgl. H. VIII, § 4, b), dat (reeds in 't mnl. sterk) evenwel ook nog wel zwak gebezigd wordt;

kluiven (ook nog wel zwak geconjugeerd), met de klauwen afpluizen, eig. „met de klauwen bearbeiten” (vgl. H. VIII, § 3, a a), van *kluiſ*, klauw, terwijl daarentegen het eertijds sterke *klieven* (oudt. ook *kluiven*, *kluven*) „splijten” de (in 't Mnl. nog bewaarde) regelmatige vervoeging met de zwakke verwisseld heeft.

34. Bijzondere opmerking verdienen:

spuwen en zijne verschillende nevenvormen; uit den oorspr. vorm *spîwan* nam. ontstond eensdeels, door syncope der *w*, *spîhan*, dat volgens St. I, H. XXXVI, § 20, *aanmerk.* 4, tot *spijen* of *spijgen*, twee nu nog in de Saksische dialecten gebezigde, naar de IV^{de} kl. geconjugeerde vormen, moest worden, anderdeels, door syncope der *h* (vgl. t. a. pl.), *spîwan*, dat, tengevolge van een vroeger (zie St. I, H. XXVI § 17, b, H. X, § 8, en H. XI, § 3) behandeld proces, zich tot *spoſwen* of *spuwen* moest ontwikkelen; door invloed van de *g* in *spijgen* ontstonden voorts uit deze vormen (waarvan de eerste hedendaags in onbruik is geraakt) *spoegen* en *spugen*, welk laatste zich weder tot *spuigen* (z. St. I, H. XVII, § 2) wijzigde; en terwijl nu de vormen met *u* en *oe* (vgl. boven § 9) de zwakke conjugatie aannamen, volgde *spuigen*, door invloed zijner *ui*, de sterke vervoeging;

de hoofdvormen (ik) *toog*, (wij) *togen*, *getoegen*, van een in de oude taal gebruikelijk *tien* (*tie-en*) of *tiegen*, uit *tiuhan* (zie St. I, H. XXVI, § 20, b, en *aanmerk.* 4); doordien echter in den tijd, toen *ij* nog als *i* uitgesproken werd, dit *tiegen* in klank overeenkwam met het naar de IV^{de} kl. vervoegde ww. *tigen*, *tijgen* (ook

tien), beschuldigen (vgl. nog *aantijgen*), uit *tihan* (vgl. t. a. pl.), begon men de beide vormen met elkaar te verwisselen en aan *tijgen*, *teeg*, *te^gen*, *gete^gen*, de aan *tiegen*, *toog*, enz. eigene opvatting te geven; vd. ook in de hedendaagsche taal meermalen te *werk tijgen*, *hij teeg*, *zij te^gen te werk*, enz., voor het regelmatige, in onbruik geraakte *tiegen*, en voor *toog*, *to^gen*.

35. Tot de zwakke vervoeging zijn uit deze klasse overgegaan: gedeeltelijk *kruien* (oorspr. *kruiden*, vgl. St. I, H. XXXVI, § 3), dat echter naast *kruide*, *gekruid*, ook nog wel *krooi* (voor *krood*), *kro^oien* (voor *kro^oden*), *gekro^oien* (voor *gekro^oden*) conjugeert; *zieden*, imprf. *ziedde*, maar nog regelmatig met het part. prf. *gezo^oden*; (*be*)rouwen en *brouwen*, met *ou* uit *iu*, *û* (zie St. I, H. XVI, § 2), imprf. (*be*)rouwde (reeds mnl.), (*be*)rouwd, en *brouwde* (reeds mnl.), *gebrouwd*, waarnaast echter ook het regelmatige *gebrouwen* (voor *gebrouwen*).

36. *Zesde klasse der uit wortels voortgekomen verba* (vgl. bov. § 4). De wortel heeft den vocaal *a* en eindigt of op een enkelen of op een dubbelen consonant. De klankwijziging der hoofdvormen is de volgende:

	Praes. ind.	Imprf. sing.	Imprf. plur.	Part. perf.
Oudgerm.	korte <i>a</i>	lange <i>ô</i>	lange <i>ô</i>	korte <i>a</i>
tegenw. Ned. volk. of onv. <i>a</i>		<i>oe</i>	<i>oe</i>	volk. of onv. <i>a</i>
	(z. St. I, H. VI, § 2)	(z. St. I, H. XI, § 2)		(z. St. I, H. VI, § 2)
b. v.	ik <i>graaf</i>	ik <i>groef</i>	wij <i>groeven</i>	<i>gegraven</i>
	ik <i>vaar</i>	ik <i>voer</i>	wij <i>voeren</i>	<i>gevaaren</i>

37. Evenzoo worden geconjugeerd: *dragen*, *slaan* (vgl. St. I, H. XXVI, § 20, *b*, en *aanm.* 4), en het imprf. *stond*, *stonden* (uit *stônd*, *stôndun*, vgl. St. I, H. IX, § 9), van een verloren *standen*, waarvoor in de overige vormen des werkwoords het, in beteekenis gelijkstaande, onregelmatige *staan* (zie H. VI, § 17) in gebruik is.

38. Voorts behooren tot deze klasse, althans wat het imprf. betreft, de oorspronk. zwakke verba *jagen*, van een oud. **jage*

(mhd. *jage*), het jagen, jacht, en *vragen*, van *vrage* (vgl. H. VIII, § 3, b), alsmede het eertijds naar de II^de reduplicerende klasse (z. § 46) vervoegde, doch reeds vroeg zwak geworden (vgl. boven § 9) *waaien*; naast het onregelm. *joeg*, *vroeg*, *woei*, bezigt men echter ook nog het gelijkvloeiende *jaagde*, *vraagde*, *waaide*, en altijd *gejaagd*, *gevraagd*, *gewaaid* (vgl. § 9).

39. Bijzondere opmerking verdienen:

zweren, oorspr. *swar-jan*, 1°. ten opzichte van den eersten hoofdvorm en de nevenvormen daarvan, welke oudtijds een *j* hadden en in dien consonant een spoor vertoonden van het eertijds, in 't praes. v. d. indicatief, conjunct., imperat. en partic., achter den wortel *SWAR* gevoegde en in later tijd ook in den infinitief ingedrongen suffix *ja* (voor de *e*, uit *a*, door invloed van *j*, vgl. St. I, H. VII, § 3); 2°. ten opzichte van den vierden hoofdvorm, die zijn oorspr. regelm. *gezwaren* in *gezworen* veranderde (vgl. St. I, H. IX, § 4, en bov. § 19 en 25);

het in de volkstaal gebruikelijke imprf. van *staan*, *sting*, dat door navolging van *gaan*, *ging*, ontstond (vgl. ook § 45).

AANMERK. Over *wassen*, *wasschen*, *heffen* en *scheppen* zie ben. § 43.

40. Tot de zwakke vervoeging zijn uit deze klasse overgegaan: geheel en al *schaken*, *schaven*, *waden*, (*ge*)*wagen* en *waken* (vgl. nog § 48, aanm.), eertijds *schoek*, *geschaken*, *schoef*, *geschaven*, enz.; evenzoo *stappen* en (*be*)*seffen* (oorspr. *stap-jen*, *saf-jen*, met een oorspr. in den eersten hoofdvorm achter den wortel gevoegde *j* (vgl. boven § 39), welke in beide verba den voorafgaanden consonant deed verdubbelen (vgl. H. VIII, § 2, a) en in het laatste ww. ook de *a* tot *e* wijzigde, eertijds *stoep*, (*be*)*soef*, *gestappen* (vgl. ben. *gebakken*), *beseven* (vgl. ben. § 43 en de aanm. aldaar);

gedeeltelijk *laden*, *malen* „klein maken” (niet te verwarren met de regelm. zwakke *malen* „praten, seuren,” van een oud *mahal*, gesprek, en *malen* „schilderen”, oorspr. *mālen*, van *maal*, teeken), *bakken* (vgl. ook ben. § 43, aanm.) en *lachen*, met een dubbel uitgesprok. *ch* (oorspr. *bac-jen*, *hlah-jen*, met een in 't

praesens achter den wortel gevoegde *j*, welke den voorafgaanden conson. deed verdubbelen, vgl. boven *stuppen* en *beseffen*); in plaats van het oorspr. imprf. *loed*, *moel*, *boek*, *loeg* (dit laatste nog dialectisch in gebruik) namen deze verba den zwakken vorm aan, doch behielden daarentegen het oorspr. partic. *geladen*, *gemalen*, *gebakken* en *gelachen* (beide laatste met een in navolging van het praes. aangenomen dubbelen consonant, voor het oorspr. *gebaken*, *gelachen*; vgl. boven *gestappen*).

41. *Eerste klasse der uit grondwoorden afgeleide sterke verba* (vgl. § 8). De klinker is een onvolk. *a*, waarop een dubbele consonant volgt. Vgl. § 7 en 8.

	Praes. ind. en part. prf.	Imprf. sing. en plur.
Oudgerm.	korte <i>a</i>	lange <i>é</i> of korte <i>e</i>
tegenw. Ned.	onvolk. <i>a</i>	<i>ie</i> of onvolk. <i>i</i>
	(vgl. St. I, H. VI, § 2)	(vgl. St. I, H. VIII, § 6, <i>a</i> , en § 3)
b. v.	ik <i>val</i> <i>gevallen</i>	ik <i>viel</i> wij <i>vielen</i>
	ik <i>hang</i> <i>gehangen</i>	ik <i>hing</i> wij <i>hingen</i>

Zoo de stam op *ng* uitgaat, vertoont zich in onze tegenwoordige taal in het imprf. eene onvolk. *i* (uit *e*, z. § 8 op 't einde); anders eene *ie*.

42. Evenzoo worden geconjugéerd: het imprf. *ging*, *gingen*, van een verloren *gangen*, waarvoor in de overige vormen des werkwoords het, in beteek. gelijkstaande, onregelmatige *gaan* (zie H. VI, § 17) in gebruik is, en *houden*, oorspr. *halden*, met *ou* uit *al* (zie St. I, H. XVI, § 4.)

43. Voorts worden in de tegenwoordige taal naar deze klasse geconjugéerd:

de eertijds en oorspr. tot de VI^{de} kl. der wortelverba behorende *wassen*, *wasschen*, *heffen*, *scheppen*; ten gevolge nam. van het betrekkelijk groote aantal der uit grondwoorden gevormde verba van de I^{ste} kl. (vgl. nam., behalve de bovengenoemde, de vele nu geheel of gedeeltelijk zwak geconj. ww., zie ben. § 44) werd men er allicht toe verleid ook die enkele ww. van de VI^{de}

kl. der wortelwerkwoorden, welke, in overeenstemming met de eerstgenoemde, op een dubbelen (hetzij oorspronkelijken, hetzij uit de het praesens versterkende *j*, vgl. § 40, ontwikkelden) consonant eindigden en daardoor tevens een onvolk. *a* in den tegenw. tijd vertoonden, als grondwoordverba te beschouwen, diensvolgens ze in 't imprf. met *ie*, in plaats van met *oe*, te bezigen; vandaar *wassen*, *wies*, *wasschen*, *wiesch* (reeds mnl.), voor de oorspr. vormen *woes*, *woesc* (vgl. hd. regelm. *wuchs*, *wusch*); vandaar *heffen* en *scheppen*, waarnaast eertijds ook de vormen *haffen*, *schappen* (oorspr. *haf-jen*, *schap-jen*), wier slotconson. wel door den invloed der *j* verdubbeld was (vgl. § 40 en H. VIII, § 2, a), doch wier vocaal *a* door denzelfden invloed *nog niet* tot *e* -was geworden, met een imprf. *hief*, *schiep* (reeds mnl. naast *hoef*, *scoep*; vgl. hd. nog regelm. *hub*, *schuf*); omtrent den vorm van het part. *geheven*, voor het regelm. oude *gehaven* (evenals *geschapen*; vgl. ook hd. *erhaben*, naast het onregelm. *gehoben*), zij voorts opgemerkt, dat deze ontstaan is in navolging van een naast *haffen* en *heffen* eertijds gebruikelijken praesensvorm *heven* (uit *haf-jen*, zonder verdubbeling, doch met klankwisseling). (Vgl. St. I, H. VII, § 3, alsmede de oude partic. *geschepen*, *beseven*, naar een *schepen*, *beseven*, naast *scheppen*, *schappen*, *beseffen*, *besaffén*).

AANMERK. Op gelijke wijs hadden *bakken*, *stappen* en *(be)seffen* eertijds naast het regelm. imprf. *boek* (vgl. bov. § 40), *stoep*, *(be)soef*, den vorm *biek*, *stiep*, *(be)sief*.

44. Tot de zwakke vervoeging zijn uit deze klasse overgegaan: gedeeltelijk *bannen*, *spannen*, *spouwen*, *splijten*, *vouwen* en *zouten* (oorspr. *spalden*, *valden*, *salten*, z. St. I, H. XVI, § 4), welke in plaats van het vroegere imprf. *bien*, *spien* (nog mnl.), enz. den zwakken vorm hebben aangenomen, doch in hun part. *gebannen*, *gespannen*, *gespouwen*, enz. nog de oorspr. conjug. volgen.

45. Opmerking verdient nog het in de spreektaal gebruikelijke *gong*, dat door invloed van *stond* (vgl. § 39) zijne *i* in *o* veranderde,

46. *Tweede klasse der uit grondwoorden afgeleide sterke verba* (vgl. boven § 8.) De vocaal is een volk. *a*, waarop een enkele consonant volgt. Vgl. § 7 en 8.

	Praes. ind. en Part. perf.	Imprf. sing. en plur.
Oudgerm.	lange <i>á</i>	lange <i>é</i>
tegenw. Ned.	volk. <i>a</i>	<i>ie</i>
	(z. St. I, H. VI, § 3)	(z. St. I, H. VIII, § 6)
b. v.	ik <i>slaap</i> <i>geslapen</i>	ik <i>sliiep</i> wij <i>sliепен</i> .

Evenzoo worden geconjugoord: *blazen*, *laten*, en het compos. daarvan (*zich*) *gelaten*.

47. Tot de zwakke conjugatie zijn overgegaan:

geheel en al *zaaien* en *waaien*, welke minstens reeds in de 9de eeuw nevens de oorspr. sterke vormen ook de zwakke ver-
toonden (over het laatste zie ook boven § 38);

gedeeltelijk *braden*, dat in plaats van het oorspr. *bried*, en *raden*, dat naast het oorspr. *ried*, *braadde* en *raadde* heeft; doch het part. nog regelm. *gebraden*, *geraden*.

48. Een spoor van een in onbruik geraakt sterk ww. dezer klasse vindt men in *verwaten*, vervloekt, van een vroeger sterk verb. *verwaten*, *-wiet*, *-waten*.

AANMERK. Door invloed van *slapen*, *sliiep*, nam *waken* (z. bov. § 40) oudtijds ook wel, in plaats van *woek*, een vorm met *ie*, *wiek*, aan.

49. Derde klasse der uit grondwoorden afgeleide sterke verba, (vgl. bov. § 8). De vocaal is een scherpvolk. *ee* of *ei* (uit *ai*). Vgl. § 7 en 8.

	Praes. ind. en Part. perf.	Imprf. sing. en plur.
Oudgerm.	<i>ai</i>	lange <i>é</i>
tegenw. Ned.	scherpvolk. <i>ee</i> of <i>ei</i>	<i>ie</i>
	(z. St. I, H. VII, § 5, en XIV, § 2)	(z. St. I, H. VIII, § 6)
b. v.	ik <i>heet</i> <i>geheeten</i>	(ik <i>hiet</i>) (wij <i>hieten</i>)
	ik <i>scheid</i> <i>gescheiden</i>	(ik <i>schied</i>) (wij <i>schieden</i>)

De tusschen haakjes geplaatste vormen zijn in onbruik geraakt en door zwakke vervangen.

50. Vierde klasse der uit grondwoorden afgeleide sterke verba

(vgl. bov. § 8). De vocaal is een scherpvolk. *oo* (uit *au*). Vgl. § 7 en 8.

	Praes. ind. en Part. perf.	Imperf. sing. en plur.
Oudgerm.	<i>au</i>	lange <i>ê</i>
tegenw. Ned.	scherpvolk. <i>oo</i>	<i>ie</i>
	(z. St. I, H. IX, § 7)	(z. St. I, H. VIII, § 6)
b. v.	ik <i>loop</i> <i>geloopen</i>	ik <i>liep</i> wij <i>liepen</i>

Evenzoo worden ook geconjugeerd: *stooten*, alsmede *houwen* (*hieww*, *gehouwen*), welks *ou*, uit *au*, door invloed der *w*, in plaats van tot de scherpvolk. *oo* over te gaan, als tweeklank blijft stand houden 1).

51. *Vijfde klasse der uit grondwoorden afgeleide sterke verba* (vgl. bov. § 8). De vocaal is een *oe* (uit *ô*). Vgl. § 7 en 8.

	Praes. ind. en Part. perf.	Inperf. sing. en plur.
Oudgerm.	<i>ô</i>	lange <i>ê</i>
tegenw. Ned.	<i>oe</i>	<i>ie</i>
	(z. St. I, H. XI, § 2)	(z. St. I, H. VIII, § 6)
namelijk	ik <i>roep</i> <i>geroepen</i>	ik <i>riep</i> wij <i>riepen</i>

HOOFDSTUK IV.

Over de hoofdvormen der zwakke vervoeging.

1. De verba der zwakke vervoeging onderscheiden zich van de sterk geconjugeerde (z. H. III, § 1) door de volgende kenmerken:

1) Verkeerdelijk is in het 1ste St., H. XVI, § 3, *ou* uit *a-w*, met vermindering van *au-w*, verklaard. De ware opvatting is deze, dat dit onde *a-w* niets dan een schrijfwijze is voor *au-w*, eene letterverbinding waarin de *au* de *oorspronkelijke*, uit u voortgekomen, vocaal is en *w* slechts ingevoegd is om de diphthong zonder hiatus met den vocaal der volgende syllabe te verbinden. Dat voorts hier bij uitzondering de *oorspr. au* niet *oo* werd, maar haar diphthongische natuur behield, bewerkte de *w*, over welks invloed men St. I, H. XXVI, § 17, *d*, naleze.

a. doordien ze hun praeteritum, alzoo den 2^{den} en den 3^{den} hoofdvorm, niet door reduplicatie, maar door aanvoeging van een achtervoegsel (eigenlijk door samenstelling, z. ben. § 3) vormen;

b. doordien ze in alle vormen steeds denzelfden klinker vertoon;

c. doordien ze hun verled. deelw., alzoo den 4^{den} hoofdvorm, steeds met het achtervoegsel *d* of *t* vormen.

2. Tot de zwakke conjugatie behooren:

a. alle van grondwoorden afgeleide verba (met uitzondering van de in H. III, § 6, 7, 8, 41—51, besprokene sterke ww.); eertijds dus ook de in de tegenwoordige taal door verloop naar de sterke conjug. overgegane (vgl. H. III, § 12, 29, 33, 38 en 47);

b. alle uit vreemde talen overgenomen verba; als b.v. *trachten*, nam. in de samenstelling *betrachten*, niet als „streven naar iets”, (vgl. H. VIII, § 7), *dichten* (verzen maken), *pachten*, met aspiratie der *k* vóór *t* (z. St. I, XXX, § 2) uit het Lat. *tractare*, *dictare*, *pactre*; *koken*, *passen*, uit een Lat. *coquere*, *passare*; *penzen*, *peinzen*, oorspr. *pensjen* (z. St. I, H. XIV, § 3), uit het Lat. *pensare*; *dansen*, *koozen*, vanwaar *liefkoozen*, *roosten*, *kaatsen*, *pleisteren*, uit het Fransche *danser*, *causer*, het Oudfransche *rostir*, **cacier*, *paistre* (tegenw. *rôtir*, *chasser*, *paître*, vgl. St. I, H. XXVII, *a*, *d*, en H. XXXIII § 8); *soebatten*, *bakkeleien*, overgenomen uit het Maleisch; kwamen dergelijke woorden in een vroegere periode in de Germaansche talen, dan namen ze ook de in dien tijd bij de zwakke verba gebezigde uitgangen *jan*, *jen*, *ôn*, *ên* (z. ben. H. VIII, 2) aan (vgl. b. v. ags. *pinsjan*, voor *pensjan*, en ohd. *dihôn*, *trahôn*, enz.); werden ze in later tijd overgenomen, toen de oude karakteristieke uitgangen der zwakke verba reeds tot *en* waren verzwakt, dan bezigde men ze natuurlijk eenvoudig met dezen uitgang; in beide gevallen schikte zich hunne vervoeging intusschen geheel en al naar de analogie der inheemsche uit grondwoorden afgeleide werkw.

3. Gelijk beneden (z. H. VIII, *b* 2) uitvoerig zal aangetoond worden, werden de afgeleide zwakke verba oorspronkelijk gevormd door achter den (gewoonlijk op een vocaal, *a*, *ja*, *i*, *u*,

eindigenden) woordstam des grondwoords, ter vorming van den werkwoordelijken stam (vgl. H. III, § 2), den uitgang *ja* te voegen; achter dezen verbalen stam hechtte men voorts, ter aanduiding van wijzen, personen en getallen, dezelfde modale en pronominale suffixen als bij de sterke verba (vgl. H. III, § 2). Zoo eindigde dan oorspronk. de werkwoordelijke stam 'op *aja*, *jaja*, *ija* of *uja*, letterverbindingen, welke door verzwakking tot *ja*, *ai* of *ô* werden (vgl. H. VIII, § 2). Om nu van deze zwakke verba het praeteritum te vormen voegde men achter den verbalen stam een praeteritalen vorm, welke oorspr. een oude aoristus (vgl. H. II, § 2, *aannm.* 3) van het ww. *doen* (wort. *DA*) is (oorspr. S. 1. *dâm*, 3. *dâh*, Pl. 1. *dâma*, enz., vgl. H. V, § 11) en dus hetzelfde beteekende als ons tegenwoordig imperf. *deed*. En weet men nu, dat het met *ja* versterkte grondwoord, de verbale stam, in opvatting gelijkstond met een infinitief (vgl. boven en H. III, § 2), dan begrijpt men, hoe b. v. (*ik*) *vulde*, *vischte*, *bouwde*, *deelde*, *lustte*, enz. (oorspr. **fullaja-dâm*, **fiskaja-dâm*, **bauaja-dâm*, **dailija-dâm*, **lûstuja-dâm*, enz.; vandaar Got. *fullida*, voor *fuljada*, *fiskôda*, *bauaida*, *dailida*, voor *dailjada*, *lustôda*, enz.) eigenlijk „ik deed (verrichtte) het vullen, visschen, bouwen, deelen, lusten” beteekende. Wat voorts de verdere ontwikkeling der vormen betreft, zoo lette men slechts op het algemeene verschijnsel van verzwakking in de uitgangen der conjugatie en declinatie, waardoor ook de bovengenoemde Oudgerm. uitgang van den verbalen stam (*ja* of *i*, *ai*, *ô*), evenals de duidelijke vocaal van het achtergevoegde *da* (uit *dâm*), enz., tot een onduidelijken vocaal werden, *ja*, de eerste zelfs door syncope (z. St. I, H. XXVVI, § 8, *a*) geheel en al wegviel. Hoe bij het hierdoor veroorzaakte samenstooten van het achtergevoegde *de* met een onmiddellijk voorafgaanden scherpen slotconsonant van den verbalen stam de *d* in haar scherpe verwante *t* overging, zagen we in het I^{ste} St. H. XXXI, § 5. Vgl. alzoo eerst *vullede*, *bou(w)ede*, *deede*, enz.; dan *vulde*, *bouwde*, *deelde*, enz.; voorts *vischede*, *lustede*, *hopede*, *makede*, *hatede*, *cussede*, enz., waaruit *vischte*, *lustte*, *hoopte*, *maakte*, *haatte*, *kuste*, enz. (vgl. t. a. pl.).

OPMERK. Met betrekking tot dit bezigen van den als infinitief op te vatten verbalen stam, in vereeniging met een vorm van het ww. *doen*, vergel. men ook de in onze oudere taal, in de Hoogduitsche volkstaal en in bepaalde gevallen in het beschaafde Engelsch gebruikelijke omschrijving met een gewone onbepaalde wijs en het ww. *doen* (*thun, to do*). Zie b. v. voor onze oude taal: „Daer na so doet verlanghen Mijn vorstelyc ghemoet” (uit het oude *Wilhelmus* van M. v. ST. ALDEGONDE); enz. Voor de Hoogd. volkstaal: *essen, trinken, setzen thun*, enz. voor *essen, trinken, setzen*, enz. Voor het Engelsch: in een vraag of met een ontkenning, b. v. „does he feel?” voelt hij, heeft hij gevoel? „he does not show it”, hij toont het niet, enz. (waarvoor echter de hoogere stijl b. v. nog wel bezigt „feels he?” „he shows it not”; in BYRON's *The two Foscari*); voorts bij nadruk op het ww. of bij een verzoek in den imperatief, b. v. „you do ever sleep, you sluggard”; „do come a little nearer”, kom als 't je blijft wat nader, enz. Evenals *doen* bezigde men voorts in onze Middel-euwsche taal ook *laten*; vgl. b. v. „hi liet weten”, „si lieten gaen, loopen”, voor „hij wist, zij gingen, liepen” (z. SPIEGH. HISTOR. Inleid. bl. LXXIX).

4. Ter vorming van het verleden deelw. werd bij de zwakke verba het achtervoegsel (suffix) *tha* (oorspr. *ta*, vgl. ook H. V, § 5) achter den verbalen stam gevoegd. Volgens H. V, § 6, viel deze *a* van *tha* reeds vroeg weg. Tevens werd de schuring *th* (vgl. St. I, H. XXV, § 13, *opm.* 1), die nu in den niet verbogen vorm tot sluitletter werd, zoo ze, bij aanhechting van een declinatieuitgang, tusschen den voorafgaanden slotvocaal des werkwoordelijken stams en den klinker des buigingsuitgangs, alzoo als begintusschenletter tusschen twee vocalen kwam, tot *dh* (vgl. St. I, t. a. pl.). De *th* ging dan later over tot *t* (hetzij als *t* hetzij als *d* geschreven), de *dh* tot *d* (vgl. St. I, H. XXVI, § 4). Alzoo b. v. Oudgerm. *fullith* (voor *fulljath*), *fiskôth*, *bauaith*, *dailith* (voor *dailjath*), enz.; in den accus. sing. mann. b. v., met bijvoeging van den uitgang *an*, *fullidhan*, *fiskôdhan*, *bauaidhan*, *dailidhan*, enz.; later (*ge*)vulled, (*ge*)vissched, (*ge*)bowed, (*ge*-

deeled, enz. (met een als *t* uitgespr. *d*); in den acc. sing. mann. b. v. *(ge)vulleden*, *(ge)visscheden*, *(ge)bouweden*, *(ge)deeleden*, enz. Ten gevolge nu van hetzelfde proces, als bij het imperfectum plaats had, werd steeds de onduidelijke vocaal vóór *t* (*d*) gesyncopeerd; vgl. b. v. *gevuld*, *gebouwd*, *gedeeld*, enz., met een als *t* uitgespr. *d*; in den acc. sing. mann. *ge vulden*, *gebouwden*, *gedeelden*; enz. En in die verba, waarin de uit *dh* voortgekomen *d*, ten gevolge van de syncope des onduidelijken, uit den uitgang des verbalen stams voortgekomen, klinkers met een onmiddellijk voorafgaanden scherpen slotconsonant des verbalen stams samenstootte, werd deze zachte medeklinker zelfs als begintuschenletter tot *t*; vgl. *gevischt*, en *gehaat*, *gekust*, *gehoopt*, *gemaakt*, enz., met een *t* uit *th* (vgl. bóven); in den accus. sing. mann. b. v. *gevischten*, en *gehaten*, *gekusten*, *gehoopten*, *gemaakten*, enz., voor *gevischeden*, *gehateden*, *gekusteden*, *gehopeden*, *gemakeden*, enz.; zie St. I, H. XXXI, § 6.

5. Ten opzichte van den vorm zoowel van het sterke als van het zwakke verleden deelw. zij nog gewezen op het voorvoegsel (*praefix*) *ge*, dat, in zijne kracht om *voltooing* uit te drukken (vgl. beneden, over *ge* in samengestelde verba), vóór deze participiale vormen, welke zelve reeds het begrip van *voltooing* in zich sluiten, ter nadere versterking gevoegd wordt. Reeds vroeg, op zijn laatst genomen in de 9de eeuw, begint zich dit gebruik niet zelden te vertoonen, om dan in de volgende eeuwen steeds meer en meer algemeen te worden. In het zoogenaamde Middelnederlandsch heeft het reeds bijna den trap van ontwikkeling der tegenwoordige taal bereikt; *bleven*, *bracht*, *comen*, *leden*, *vonden*, *worden* zijn (behalve enkele zeldzaam voorkomende vormen, als b. v. *boren*, *heeten*, *wezen*, enz., vgl. *Ned. Wb.* III, bl. 367) nog de eenige participia, welke vrij regelmatig zonder dit *ge* gebezigd worden. Doch ook deze beginnen in den loop der 16de en 17de eeuw in onbruik te raken. Vandaar in de tegenwoordige taal het praefix *ge*:

in alle verled. deelwoorden van niet-samengestelde verba, als *gebouwd*, *gebleven*, *gezet*, enz. (vgl. echter *kunnen*, *moeten*, *weten*,

enz. H. VII, § 8); natuurlijk dus ook in de van samengestelde grondwoorden afgeleide (vgl. ben. over de samengestelde verba), als *gekikhalsd*, *gereikhalsd*, *geklappertand*, *gehandhaafd*, *gewanhoopd*, *gewantrouwd*, *gehassebast*, *geflikflooid*, *geroezemoesd*, enz.;

in alle participia perfecta van *werkelijk*, d. i. steeds onscheidbaar, samengestelde verba, wier eerste lid een substantief of adjectief is (vgl. beneden, over de samengestelde werkw.), als *gewaarschuwd*, *gegekscheerd*, *gepluimstrijkt*, *gebeeldhouwd*, *gedicarsdrijfd*, *gelogenstraf*, *gevrijwaard*, enz. enz.

Is echter het eerste lid van het onscheidbaar samengestelde ww. een bijwoord of voorzetsel (dat in dergelijke composita steeds den klemtoon mist), dan is *ge* in het deelw. niet doorgedrongen; alzoo *begeerd*, *erlangd*, *geronnen*, *ontwaakt*, *verhuisd*, *miskénd*, *aanschóúwd*, *achtervólgd*, *doordácht*, *onderwézen*, *overwónnen*, *omgeven*, *voorspéld*, *weerspróken*, enz.

AANMERK. In *vernissen*, van *vernis* (fr. *vernis*), is *ver* geen bijwoord; alzoo regelmatig *gevernisd*.

OPMERKING. De *niet-werkelijke* samenstellingen, d. z. die, wier eerste lid (een substantief, adjectief, bijwoord of voorzetsel, dat dan altijd den klemtoon heeft) slechts in enkele gevallen en dan nog wel eigenlijk in schijn met het volgende verbum verbonden is (vgl. ben. over de samengest. werkw.), worden ten opzichte van *ge* als enkelvoudige werkwoorden beschouwd, dus steeds met dit voorvoegsel gebezigd; alzoo *gadegeslagen*, *waargenomen*, *adergelaten*, *doodgeslagen*, *stukgeslagen*, *áangesproken*, *úchtergelaten*, *dóórgedrongen*, *ingezet*, *ópgeklommen*, *nágedacht*, *ómgelopen*, *óvergestoken*, *vóórgedaan*, enz. enz. In *incasseeren*, *inviteeren*, is het eerste lid niet de Nederl. praepositie, maar het Fransche, in de samenstelling overgenomen, voorzetsel; daarom werden die verba dan ook niet als Nederl. samenstellingen met *in*, maar als enkelvoudige woorden beschouwd; vd. alzoo *geincassserd*, *geinviteerd*.

HOOFDSTUK V.

Over de nevenvormen der sterke en der zwakke vervoeging en de uitgangen van het geconjugeerde werkwoord.

1. Door *nevenvormen* verstaan we de niet omschreven vormen des werkwoords, welke in het al of niet wijzigen des wortel-vocaaals met de verschillende *hoofdvormen* overeenstemmen, en dat wel, omdat bij hen dezelfde invloed van den klemtoon gewerkt heeft als bij den respectieven hoofdvorm. (Bij de zwakke verba, wier klinker zich in de geheele conjugatie niet wijzigt, is deze indeeling in hoofd- en nevenvormen eigenlijk van minder belang; gemakshalve echter om deze werkwoorden in de behandeling niet van de sterke te scheiden, is ze ook hier gemaakt).

a. Met den *eersten* hoofdvorm (z. H. II, § 17) stemmen en stemden in vocaal overeen:

de twee andere personen des enkelvouds (waarvan nog alleen de 3de tegenw. in gebruik is, vgl. ben. § 13) en

het meerv. van het praesens des indicatiefs;

het geheele praesens v. d. conjunctief;

de imperatief;

het praesens v. d. infinitief, en

het participium praesens;

b. met den *tweeden* hoofdvorm (z. t. a. pl.) stemmen en stemden in vocaal overeen:

de twee andere personen des enkelv. (waarvan nog alleen de 3de tegenwoordig in gebruik is, vgl. ben. § 13) van het imperf. v. d. indicatief;

v. d. indicatief;

c. met den *derden* hoofdvorm (z. t. a. pl.) stemmen en stemden in vocaal overeen:

de twee andere personen des meerv. van het imperf. v. d. indicatief, en

het geheele imperfect. v. d. conjunctief;

1/2. 4. de vierde hoofdvorm (z. t. a. pl.) heeft geene nevenvormen naast zich.

2. Kennen we alzoo voor de verschillende geconjugeerde vormen des werkwoords de verklaring van het al of niet wijzigen des oorspronkelijken wortelvocaals, dan blijft ons nog over de ontwikkeling van het overig gedeelte dier vormen, en wel voornamelijk van de verschillende uitgangen er van, na te gaan. Voor den 1sten pers. enk. van het praes. indic., voor den 1sten p. enk. van het praeteritum v. d. indicat., voor den 1sten pers. mv. van dien tijd, en voor het partic. perfect. zagen we dit reeds gedeeltelijk boven bij de behandeling der hoofdvormen. Tot vergemakkelijking van het overzicht zullen we echter hier ook deze vormen nog eenmaal in vereeniging met de nevenvormen behandelen.

3. Het eerste bestanddeel zoowel van een regelmatig sterk als van een zwak werkw. is de zoogenaamde *verbale* of *werkwoordelijke stam*, welke bij de sterke verba der 6 eerste klassen uit den wortel + het achtervoegsel *a* gevormd is, bij de sterke der 5 laatste klassen uit het onveranderde, reeds zelve op *a* uitgaande, grondwoord, en bij de zwakke uit het met *ja* versterkte grondwoord bestaat (vgl. H. III, § 2 en 6, H. IV, § 3). De beteekenis van den verbalen stam is die van een zelfstandig voorgestelde openb. v. bestaan, staat dus gelijk met die van een verbum in den infinitief praesens. Ter aanduiding van de wijze, waarop men zich de openb. v. best. voorstelt, werd (behalve in het praesens en het praeteritum des indicatiefs) in de persoonlijke wijzen (vgl. H. II, § 6, *opmerk.*) alsmede in het participium praesens achter dien werkwoordelijken stam een zoogenaamd *modaal* suffix (vgl. H. III, § 2) geplaatst. In den infinitief en het verleden deelw. voegde men het *modale* achtervoegsel bij de sterke wortelverba onmiddellijk achter den wortel; bij de sterke uit grondwoorden voortgekomen werkwoorden daarentegen, evenals bij de zwakke, achter den verbalen stam. En zou voorts in de persoonlijke wijzen nog de enkelvoudige of meervoudige persoon van de zelfstandigheid, welke haar bestaan openbaart, aangewezen worden, dan voegde men weder, behalve in den 2^{den} pers.

enk. van den imperatief, achter dezen al of niet met een suffix der wijze voorzienen verbalen stam een personaal achtervoegsel (vgl. ook H. III, § 2).

4. Ter aanduiding van de wijze nu bezigde men oorspr. als *modaal* suffix:

a. in den conjunctief van 't praesens het suffix *i* (achter den verbalen stam);

b. in den conjunctief van 't praeteritum het suffix *ja* (achter den gereduplicateerden wortel, vgl. § 3); dit *ja* werd reeds vroeg tot *jî*, samengetrokken *î*, om dan later eerst tot *i* verkort en eindelijk in den onduidel. voc. over te gaan (vgl. ben. § 6, b);

[te monten.

c. in den infinitief het bij de sterke wortelverba met den wortel verbonden (anders ter vorming van substantieven en adjectieven uit wortels gebezigde) suffix *an*, dat bij de sterke grondwoordverba en bij de zwakke ww., waar men het achter den stam voegde, tot *n* werd; achter dezen vorm kwam dan weder, dewijl men de onbepaalde wijs als een substantief *in den locatief* bezigde (vgl. H. II, § 8), de uitgang voor dien naamval, *i*;

a. in het participium praesens het suffix *ntja*, dat later *nthja* werd (achter den verbalen stam);

e. in het part. perf., bij de sterke wortelverba het achter den wortel gevoegde suffix *ana*, dat bij de sterke grondwoordverba, waar het achter den stam gevoegd werd, *na* was; bij de zwakke verba het suffix *ta*, later *tha*, dat met den verbalen stam verbonden werd.

5. Ter aanduiding van den persoon bezigde men in de persoonlijke wijzen als *personaal* suffix oorspronkelijk:

[of pronominale

a. in den 1sten pers. enk. *a* (nam. in het praes. en het sterke praeteritum v. d. indicatief) of *m* (nam. in de andere tijden);

b. in den 3^{den} pers. enk. *a* (in het sterke praeteritum v. d. indicat.), anders *t* of *ti*, dat later tot *th* of *thi* werd;

c. in den 1sten pers. mv. *ma*;

d. in den 2^{den} pers. mv. *ta*, dat later tot *tha* werd;

e. in den 3^{den} pers. mv. *nti* (in het praes. indicat.), *nt* (in de andere tijden), welke later tot *nthi*, *nth* werden.

r. De 2de pers. enk. van den imperatief nam geen uitgang aan achter den verbalen stam (vgl. § 3).

AANMERK. In het praeteritum v. d. indicatief werd tusschen den verdubbelden wortel en den personalen uitgang eene *u* ingevoegd.

6 a. In verloop van tijd nu is in de oorspronkelijke Germaansche taal in ieder twee- en meerlettergeregig woord, dat op een consonant eindigde, deze medeklinker, in ieder dergelijk woord, dat op een vocaal eindigde, deze klinker afgevallen. Vandaar alzoo dat een uitgang *m* of *th* geheel wegviel, en van *nth* slechts de *n* overbleef; vandaar dat een uitgang *ani*, *ana*, tot *an*; en *thi*, *ma*, *tha*, *nthi*, tot *th*, *m*, *th*, *nth*, werd, terwijl de uitgang *a*, hetzij deze het personale suffix (z. § 5, a, b) of (in den 2^{den} pers. enk. v. d. imperatief) de aan 't eind des vorms staande stamuitgang was (vgl. § 3 en 5, r), wegviel; het suffix van 't part. praesens *nthja* werd *nthi*.

Voorts werd de *lange* slotvocaal, waarep een twee- of meer lettergeregig woord eindigde, in eene oude periode verkort, werd alzoo in den 1sten pers. enk. van 't praesens des indicatiefs de *á* (ontstaan uit *a*, den uitgang des stams, en *a*, het personaal suffix van den 1sten pers.) tot *a*, om weder later (zie ben. b) een onduidelijke klinker te worden.

b. Daarenboven is in eene latere periode de eenvoudige klinker of de tweeklank van den uitgang des verbalen stams, van het modaal suffix en van het personaal suffix, *na*, bij verzwakking van den klemtoon, veelal vooraf verschillende wijzigingen (b. v. van *a* tot *i*) en (zoo de vocaal lang was of de uitgang een diphthong bevatte) verkortingen te hebben ondergaan, bij nog meer toenemende verzwakking des accents, tot een onduidelijken vocaal overgegaan, welke dan eindelijk nog later zelfs geheel en al geëlideerd of gesyncopeerd werd, d. i. af- of uitviel.

c. Voorts is nog de *nth*, uit *nthi* (vgl. a), de uitgang van den 3^{den} pers. plur. van 't praesens des indicatiefs, in nog later tijd door *assimilatie* tot *nn* (dat natuurlijk als sluitletter enkel, als *n*, werd uitgesproken) geworden.

a. De sluitletter *th*, uit *thi* en *tha* (vgl. a), ging in eene jongere periode der taal voorts tot *t* over (vgl. St. I, H. XXVI, § 4).

e. De oorspr. scherpe schuring *th*, in *nthi* (uit *nthja*) van het part. praesens, welke als begintusschenletter tusschen den voorafgaanden zachten consonant *n* en den volgenden vocaal stond, werd in verloop van tijd zacht, d. i. *dh* (vgl. boven H. IV, § 4). En gelijk nu de *th* in verloop van tijd in *t* overging (z. d), zoo werd *dh* tot *d* (vgl. St. I, H. XXV, 13, *opm.* 1). Zoo b. v. *nemende*, uit *nemandhi*, uit *nemanthi*, voor *nama-nthja*.

r. Eindelijk herinnere men zich nog, dat in het latere Germaansch de tot slotconsonant geworden *m* tot *n* kon overgaan (vgl. St. I, H. XXVI, § 12).

7. Met het oog op het voorafgaande begrijpen we, hoe zich in den *indicatief van 't praesens* (voor de mogelijke wijzigingen van den wortelvocaal in den *eersten* hoofdvorm en de daarmee overeenstemmende nevenvormen, vgl. boven § 1, a, en H. III, § 4, a), b. v. van een uit den wortel *NAM* voortgekomen ww., ontwikkelde:

uit een oorspr. S. 1. *nám-a-a*, *nám-á* (z. § 3 en 5 a) een Ned. (*ik*)
nem-e, *neem* (z. § 6 a, b);
 " 3. *nám-a-thi* (z. § 3 en 5 b) een Ned. (*hij*) *nem-e-t*,
neemt (z. § 6 a, b, d);
 " Pl. 1. *nám-a-ma* (z. § 3 en 5 c) " (*wij*) *nem-e-n*
 (z. § 6 a, b, f);
 " 2. *nám-a-tha* (z. § 3 en 5 d) " (*gij*) *nem-e-t*,
 (z. § 6 a, b, d);
 " 3. *nám-a-nthi* (z. § 3 en 5 e) " (*zij*) *nem-e-n*
 (z. § 6 a, b, c).

(De Oudgerm. tusschenvormen zijn: S. 1. *nem-a*, 3. *nem-i-th*, met *i* uit *a*, vgl. § 6 b, Pl. 1. *nem-a-m*, 2. *nem-a-th*, 3. *nem-a-nth*).

Evenzoo in alle andere regelmatige sterke verba. In de zwakke treedt eenvoudig *aja*, *jaja*, *ija*, *uja*, dat later tot *ja*, *ai*, *ó* (vgl. H. VIII, § 2), en eindelijk tot een onduidel. vocaal werd, in de plaats van den sterken stamuitgang *a*; vgl. b. v. den 1sten, den

2^{den} en den 3^{den} pers. mv. van een uit het grondw. *daili* „deel” afgeleid zwak verb. (vgl. t. a. pl.), oorspr. *daili-ja-ma*, *daili-ja-tha*, *daili-ja-nthi*, waaruit eerst *dail-ja-m*, *dail-ja-th*, *dail-ja-nth*, en dan *deel-e-n*, *deel-e-t*, *deelt*, *deel-e-n*

8. Evenzoo begrijpen we, hoe zich in het *praesens des conjunctiefs* (voor de mogelijke wijzigingen des wortelvocaals in deze met den eersten hoofdvorm overeenstemmende nevenvormen, vgl. boven § 1, a, en H. III, § 4, a), ontwikkelde:

uit een oorspr. S. 1. *nám-a-i-m* (z. § 3, 4a, 5a) een Ned. (*ik*) *nem-e*, *neem* (z. § 6, a, b);
 „ 3. *nám-a-i-th* (z. § 3, 4a en 5b) een Ned. (*hij*) *nem-e*, *neem* (z. § 6a, b);
 „ Pl. 1. *nám-a-i-ma* (z. § 3, 4a en 5c) een Ned. (*wij*) *nem-e-n* (z. § 6a, b, f);
 „ 2. *nám-a-i-tha* (z. § 3, 4a en 5d) een Ned. (*gij*) *nem-e-t*, *neemt* (z. § 6a, b, d);
 „ 3. *nám-a-i-nth* (z. § 3, 4a en 5e) een Ned. (*zij*) *nem-e-n* (z. § 6a en b).

(De Oudgerm. tusschenvormen zijn: S. 1. 3. *nem-ê*, Pl. 1. *nem-ê-m*, 2. *nem-ê-th*, 3. *nem-ê-n*; later met korte e).

Voor de zwakke verba, welke oorspr. weder alleen in den uitgang des verbalen stams van de sterke afweken, vgl. men b.v. den 1sten pers. en den 1sten pers. mv. van het uit het grondw. *fiska*, „visch”, afgeleid zw. verb^f (vgl. H. VIII. § 2) of van het bovengenoemde ^v*daili-ja*, oorspr. *fiska-ja-i-m*, *fiska-ja-i-ma*, *daili-ja-i-m*, *daili-ja-i-ma*, later *fisk-ô-e*, *fisk-ô-e-m*, *dail-j-e*, *dail-j-e-m* (met e uit ê), dan (*ik*) *vissch-e*, (*wij*) *vissch-e-n*, (*ik*) *deel-e*, (*wij*) *deel-e-n*.

9. Evenzoo begrijpen we, hoe zich in het *praeteritum des indicatiefs* van sterke verba (voor de oorspronk. reduplicatie, het verdwijnen daarvan en de mogelijke veranderingen van den wortelvocaal in den *tweeden* en den *derden* hoofdvorm en de daarmede overeenkomstige nevenvormen, vgl. boven § 1, b en c, en H. III, § 4, b en c) ontwikkelde:

- uit een oorspr. S. 1. *nanám-a* (z. § 3 en 5_a) een Ned. (*ik*) *nam* (z. § 6_a);
 „ 3. *nanám-a* (z. § 3 en 5_b) „ (*hij*) *nam* (z. § 6_a);
 „ Pl. 1. *nánam-uma* (z. § 3 en 5_c) „ (*wij*) *nam-en* (z. §
 6_a, _b, _f);
 „ Pl. 2. *nánam-utha* (z. § 3 en 5_d) een Ned. (*gij*)
nam-et, *naamt* (z. § 6_a, _b, _d);
 „ 3. *nánam-unth* (z. § 3 en 5_e) „ (*zij*)
nam-en (z. § 6_a, _b).

(De Oudgerm. tusschenvormen zijn: S. 1. 3. *nam*, Pl. 1. *nám-um*,
 2. *nám-uth*, 3. *nám-un*).

10. Evenzoo is het ons duidelijk, hoe zich in het *praeteritum*
van den conjunctief van sterke verba (voor de reduplicatie, het
 verdwijnen daarvan en de mogelijke veranderingen des wortel-
 vocaals in de met den *derden* hoofdvorm overeenkomstige neven-
 vormen, vgl. boven § 1, e, en H. III, § 4, e) ontwikkelde:

- uit een oorspr. S. 1. *nánam-ja-m* (z. § 3, 4_b, 5_a) een Nd. (*ik*) *nam-e*
 (z. § 6_a, _b);
 „ 3. *nánam-ja-th* (z. § 3, 4_b, 5_b) „ (*hij*) *nam-e*
 (z. § 6_a, _b);
 „ Pl. 1. *nánam-ja-ma* (z. § 3, 4_b, 5_c) „ (*wij*) *nam-e-n*
 (z. § 6_a, _b, _f);
 „ 2. *nánam-ja-tha* (z. § 3, 4_b, 5_d) „ (*gij*) *nam-e-t*,
naamt (z. § 6, _a, _b, _d);
 „ 3. *nánam-ja-nth* (z. § 3, 4_b, 5_e) „ (*zij*) *nam-e-n*
 (z. § 6_a, _b).

(De Oudgerm. tusschenvormen zijn: S. 1. 3. *námi*, Pl. 1.
nám-i-m, 2. *nám-i-th*, 3. *nam-i-n*; later met korte *i*).

11. Het *praeteritum des indicatiefs* der zwakke verba werd
 gevormd door een ouden *aoristus* van den wortel *da*, *nam. dām*,
dáth, enz. achter den verbalen stam te voegen (vgl. H. II, § 2,
aanm. 3, en H. IV, § 3). In verband met het in § 5, 6_a en _b,
 over de personale suffixen, het wegvallen des slotconsonants of
 slotvocaals, het onduidelijk worden van een eertijds duidelijken
 vocaal in den uitgang, enz., gezegde, *alsmede met het oog op het*

in H. IV, § 3, en H. VIII, § 2, *aangeleunde*, verklaren we daarom het tegenwoordige zwakke imperfect. v. d. indicatief op de volgende wijze:

- uit een oorspr. S. 1. *dalli-ja-dâm* (z. § 5 a) een Ned. (*ik*) *deel-e-de*,
deelde (z. § 6 a, b);
 " 3. *dalli-ja-dâth* (z. § 5 b) " (*hij*) *deel-e-de*
deelde (z. § 6 a, b);
 " Pl. 1. *dalli-ja-dâma* (z. § 5 c) " (*wij*) *deel-e-den*,
deelden (z. § 6, a, b, r);
 " 2. *dalli-jadâtha* (z. § 5 d) " (*gij*) *deel-e-det*
deeldet (z. § 6, a, b, d);
 " 3. *dalli-ja-dânth* (z. § 5 e) " (*zij*) *deel-e-den*,
deelden (z. § 6, a, b).

(De Oudgerm. tusschenvormen zijn: S. 1. 3. *dail-i-da*, Pl. 1. *dail-i-dom*, 2. *dail-i-doth*, 3. *dail-i-don*, met *o*, in den uitgang, uit *ô*, den uit de oorspr. *â* gewijzigden vocaal).

12. Ter aanwijzing van het zwakke *praeteritum des conjunctiefs* nam deze achtergevoegde *aoistus* van DA, evenals het sterke praeterit. der aanvoeg. w. (vgl. § 10), *ja* achter zich; alzoo b. v. S. 1. *dajam*, 3. *dajath*, enz. In dezen vorm werd de letterverbinding *aja*, gelijk in den uitgang van vele zwakke verbale stammen (vgl. H. VIII, § 2), eerst tot *ja* (alzo b. v. *djam*); daarna onderging *ja* dezelfde wijzigingen als in het sterke praeteritum conj. (vgl. ook § 4 b), om eindelijk, als in dit laatste, tot een onduidelijken vocaal te verzwakken (alzo b. v. S. 1. en 3. uit *dajam*, *dajath*, eerst *djam*, *djath*, dan *dî*, vgl. § 6 a, dan *dî*, dan *dê*; Pl. 1 uit *dajama*, eerst *djama*, dan *dîm*, dan *dîn*, dan *din*, dan *den*; enz.). Voor den overgang van den stamuitgang tot een onduidelijken vocaal en de eindelijke syncope van den laatste zie voorts H. IV, § 3, en ben. H. VIII, § 1. Vandaar alzoo:

- uit een oorspr. S. 1. *dalli-ja-dajam* (z. § 4 a) een Ned. (*ik*) *deel-e-de*,
deelde (z. § 6 a, b);
 " 3. *dalli-ja-dajath* (z. § 5 b) " (*hij*) *deel-e-de*,
deelde (z. § 6 a, b);

- uit een oorspr. Pl. 1. *dalli-ja-dajama* (z. § 5 e) een Ned. (*wij*) *deel-e-den*,
deelden (z. § 6 a, b, r);
 „ 2. *dalli-ja-dajatha* (z. § 5 d) „ (*gij*) *deel-e-det*,
deeldet (z. § 6 a, b, d);
 „ 3. *dalli-ja-dajanth* (z. § 5 e) een Ned. (*zij*) *deel-e-den*,
deelden (z. § 6 a, b).

(De Oudgerm. tusschenvormen zijn: S. 1. 3. *dail-i-dî*, Pl. 1. *dail-i-dim*, 2. *dail-i-dith*, 3. *dail-i-din*; later met korte *i*).

13. AANMERKING OP § 7—12. In genoemde paragrafen is steeds de 2de pers. enk. onvermeld gebleven, dewijl hij in de tegenwoordige taal (behalve in den imperatief) verdwenen is en steeds door den 2^{den} pers. mv. vervangen wordt (zie verder in het III^{de} St. op de *persoonlijke voorwoorden*). Toen men (ongeveer tot aan 't begin der 16de eeuw) de enkelvoudige vorm nog bezigde, eindigde die op *s*, oorspr. *si* (over den afval der *i* vgl. § 6 a). Zoo in 't praes. indic. (*du*) *nem-e-s*, *neems*, *deel-e-s*, *deels*, uit *nám-a-si* (Oudgerm. *nem-i-s*, met *i* uit *a*, vgl. § 6 b), *daili-ja-si* (Oudgerm. *deil-i-s*, vgl. § 3, 6 a en b, en § 7); in 't praes. conjunct. (*du*) *nem-e-s*, *neems*, *deel-e-s*, *deels*, uit *nám-a-i-si* (Ogm. *nem-ê-s*), *daili-ja-i-si* (Ogm. *deil-j-ê-s*) (vgl. § 3, § 5 b, 6 a en b, en § 8); in 't sterke praeter. des conjunct. (*du*) *nam-e-s*, *naems*, uit *námam-ja-si* (Ogm. *nám-î-s*) (z. § 3, § 6 a en § 10); in 't zwakke praeterit. des indicat. en des conjunct. (*du*) *deel-e-des*, *deeldes*, uit *daili-ja-dâsi* (Ogm. *deil-i-dos*, met *o*, uit *ô* voor *â*) en *daili-ja-dajasi* (Ogm. *deil-i-dîs*) (z. § 6 a, b, § 11 en 12). In 't sterke praeteritum van den indicat. echter was men een ouden conjunctiefvorm, die eertijds naast den bovengenoemden voorkwam, nam. met het personaal suffix *s* (in plaats van *si*), alzo *námam-ja-s* gaan gebruiken; deze moest in het Nederl. (de Oudgerm. tusschenvorm was *nám-i*, uit *nám-î*) volgens het in § 6 a, b en omtrent den slotconsonant gezegde, tot *nam-e* worden. Door invloed der andere 2de personen op *s* echter nam men later ook hier eene *s* aan; vd. in 't zoogenaamde Middelned. altijd (*du*) *nam-e-s*, *naems*.

14. In den *imperatief* werd voorts in 't sterke verbum b. v. een oorspr. *nam-a* (vgl. § 5 r), volgens § 6 a, § 1 a, en H. III,

§ 4 a, tot een Ned. *nem*; een oorspr. *nam-a-tha* (vgl. § 5 a), volgens § 6 a, b, d, § 1 a, en H. III, § 4 a, tot een Ned. *nem-e-t*, *neemt*;

daarentegen werd in 't zwakke ww. b. v. een oorspr. *daili-ja* (vgl. § 5 f), volgens § 6 b en H. VIII, § 2, tot een Ned. *deel-e*; een oorspr. *daili-ja-tha* (vgl. § 5 a en H. VIII, § 2) tot een Ned. *deel-e-t*, *deelt*.

Gelijk we zien, onderscheidde zich dus de 2de pers. enk. van 't zwakke ww. door den onduidelijken vocaal, aan 't einde, tegenover den sterken vorm, welke dien klinker mist en, dewijl de wortel der regelmatige sterke verba altijd op een consonant uitgaat, steeds een medeklinker tot sluitletter heeft. Dien ten gevolge moest dan ook in de sterke verba, welke in den *eersten* hoofdvorm een eertijds korten klinker hadden (dus in de wortelverba der II^{de}, III^{de} en VI^{de} kl.), deze vocaal als in een gesloten lettergreep voorkomende, *onvolkomen* worden (vgl. St. I, H. V, § 10); vandaar in 't Mnl. nog regelmatig b. v. *nem*, *brec*, *sprec*, *wrec*; *et*, *verget*, *les*, *gef*; *drach*; enz. Door invloed echter der zwakke imperatieven, met den onduidelijken vocaal als uitgang, drong ook bij de sterke vormen deze klinker als uitgang in; vanwaar evenzeer in 't Mnl. *neme*, *breke*, *spreke*, *wreke*; *ete*, *vergete*, *leze*, *geve*; *drage*; enz. En toen nu, bij 't elideeren des onduidelijken klinkers in den 2^{den} pers. enk. des imperatiefs, de voorafgaande volkomen (eertijds korte) vocaal, ook toen na die elisie de syllabe, waarin hij voorkomt, gesloten werd, zijn oude uitspraak behield, alzo *gerecht* werd (vgl. St. I, H. V, § 13, a), ontstonden er niet alleen van zwakke verba vormen; als b. v. *leef*, *loof*, *speel*, enz., uit *leve*, *love*, *spele*, enz., maar ook van de sterke ww. der II^{de}, III^{de} en VI^{de} kl., als *neem*, *breek*, *spreek*, *wreek*, *eet*, *vergeet*, *lees*, *geef*, *draag*; enz. (tegenover de oude en regelmatige *nem*, *brec*, enz.; vgl. ook in 't Hoogd. *nimm*, *brich*, *sprich*, *iss*, *vergiss*, *lis*, *gib*, met een regelmatige onvolk. i, doch *trag*, met volk. a, uit *trage*).

AANMERK. 1. Het tegengestelde, d. i. overgang van sterke vormen tot zwakke, vertoont ons het Mnl. b. v. in imperatieven,

als *jach*, *vrach*, *clach*, *lef*, enz., voor een regelmatig *jaghe*, *vraghe*, *claghe*, *leve*, enz., van de zwakke verba *jaghen*, *vraghen*, enz.

AANMERK. 2. Gelijk we uit het bovenstaande zagen, is dus de 2de pers. enk. van den imperatief niets anders dan de eenvoudige werkwoord. stam en drukt alzoo eigenlijk slechts eene zelfstandig gedachte, als infinitief voorgestelde, openb. v. bestaan ~~ja~~. Vgl. /uit. ook voor deze manier van uitdrukking eens *bevelds* in de tegenwoordige taal den als gebiedende wijs gebezigten infinitief (als b. v. „*oppassen*, jongens”, „goed *oplettten*, Willem”), waarbij de bevelen openb. v. best. kortweg genoemd wordt en de zelfstandigheid (in den 2^{den} pers.), waarvan men deze openbaring vordert, als uit den samenhang of het overig gedeelte des zins voldoende blijkende, niet behoeft aangewezen te worden.

15. Uit den oorspr. vorm van den *infinitief des praesens*; b. v. *nam-an-i*, *daili-ja-n-i* (z. § 4 e), ontwikkelde zich in 't Ned. *nem-e-n* (z. § 6 a, b, § 1 a, en H. IV, § 4 a), *deel-e-n* (z. § 6 a, b, H. VIII, § 2).

16. Uit het oude *tegenw. deelw.*, b. v. *nam-a-nthja*, *daili-ja-nthja* (vgl. § 4 a), ontsproot in 't Ned. *nem-e-nde* (vgl. § 6 a, b, d, e, § 1 a, en H. IV, § 4 a), *deel-e-nde* (z. § 6, a, b, d, e, en H. VIII, § 2).

17. Voor het sterke en het zwakke *verled. deelw.* vgl. H. III, § 4 a, H. IV, § 4 en 5, en boven § 6 a, b.

18. Wat voorts de tegenwoordige conjugatie betreft, zoo merke men ten opzichte van de *syncope* en de *elisie* der onduidelijke, door verzwakking uit duidelijke vocalen voortgekomen, klinkers der uitgangen (vgl. § 6 b), het volgende op:

a. dat de *syncope*, behalve in het zwakke praeteritum (*gij deeldet*, indic. en conjunct.), zonder uitzondering plaats grijpt vóór een volgende *d* en *t*, dus ook in den conjunctief; vanwaar alzoo *gij neemt*, *naamt*, zoowel in de *aanvoeg.* als in de *aantoonende wijs* 1);

1) In mijne *Kleine Spraakkunst* zijn door onachtzaamheid nog conjunctiefvormen opgegeven, als *nemet*, *namet*, *bindet*, *bondet*, enz., vormen, welke niemand, die een natuurlijke taal spreekt en schrijft, tegenwoordig bezigt.

b. dat de elisie, althans bij de regelmatige werkw. (voor de onregelmatige vgl. H. VI), *nooit* plaats grijpt in de uitgangen van 't zwakke praeteritum; alleen dichters bezigen vormen als *hoord' ik*, *leefd' ik*, enz.;

c. dat de elisie *mogelijk* is in den 1sten en 3^{den} pers. van 't sterke en 't zwakke praesens conjunctief en van 't sterke praeteritum conjunct. (b. v. *ik*, *hij neem*, *deel*, *naam*, enz., naast *ik*, *hij neme*, *deele*, *name*, enz.);

d. dat de elisie echter *tot regel* geworden is in den 1sten pers. enk. van het praes. des indicatiefs en in den 2^{den} pers. enk. des imperatiefs der zwakke alsook der in dien vorm onregelmatig verwoegde sterke verba (vgl. § 14); slechts in hoogst deffige taal bezigt men in dien 1sten pers. v. d. tegenw. tijd nog welcens den ouden vorm met *e* (b. v. „*ik belove* het u”, „*ik houde* het er voor”, enz.), alsmede in de staande uitdrukkingen *zegge* (op een quitantie = „*ik zeg*”), *verblijve* en *verzoeke* (in brieven = „*ik verblijf*, *ik verzoek*”), waar men zelfs, den persoon voldoende door den uitgang aangewezen achtende, het begeleidend vnw. weglaat; evenzoo bewaart de vorm *gelieve* nog steeds de *e* des zwakken imperatiefs;

e. dat de eertijds korte vocalen, welke anders in *gesloten* syllaben de *onvolkomen* uitspraak hebben aangenomen (vgl. St. I, H. V, § 13), echter, zoo de lettergreep, waarin ze voorkwamen, eerst door de syncope of elisie van den klinker der volgende lettergreep *van open gesloten* is geworden, meestal de *heldere* uitspraak behouden (z. t. a. pl. *a*); vandaar de heldere uitspraak van den eertijds korten vocaal *e* en *a* in 't praesens en den imperatief (ook in den onregelmatigen 2^{den} pers. enk. z. § 14) van sterke werkwoorden der II^{de}, III^{de} en IV^{de} klasse (b. v. *ik neem*, *hij*, *gij neemt*, *ik lees*, *hij*, *gij leest*, *ik draag*, *hij*, *gij draagt*, enz.; *neem*, *neemt*, *lees*, *leest*, *draag*, *draagt*, enz.); van de eert. korte *a*, *e* en *o* in dezelfde vormen der zwakke verba, met een eertijds korten vocaal (als b. v. *ik slaag*, *hij*, *gij slaagt*, *ik leef*, *hij*, *gij leeft*, *ik loof*, *hij*, *gij looft*, enz.; *slaag*, *slaagt*, *leef*, *leeft*, *loof*, *looft*, enz.); van de eert. korte, uit *i* en *u* voortgekomen, *e* en *o* in het imperf. indicat. meerv. en het imperf. con-

junct. der sterke werkw. der IV^{de} en V^{de} kl. (als b. v. *gij dreeft*, *boodt*, enz., voor ~~*dreeft*~~, *bodet*; *ik*, *hij dreef*, *bood*, voor *dreeve*, *bode*, enz.); in de oudere taal intusschen treft men somtijds vormen aan als *hi nemt*, *et*, enz., en zoo in de tegenwoordige regelmatig *ik kom*, *hij*, *gij komt*, *kom*, *komt*, voor *ik koom*, *hij*, *gij komet*, *koom*, *koomt*, uit *kome*, *komet*, enz.

AANMERK. De eertijds lange klinker heeft natuurlijk in de tegenwoordige taal de *gerekte* uitspraak (vgl. I, H. V, § 12); vandaar alzoo, b. v. in den *derden* hoofdvorm en de daarmede overeenstemmende nevenvormen van de wortelverba der II^{de} en III^{de} klasse en in den *eersten* hoofdv. enz. der II^{de} kl. der grondwoordverba, *gij naamt*, *gij traadt*, voor *namet*, *gavet*, uit *nâmuth*, *trâduth* (uit *nânamutha*, *trâtradutha*, vgl. § 9), tegenover *hij nam*, *trad*, uit *nam*, *trad* (uit *nanâma*, *tratrâda*); voorts *ik laat*, voor *late*, uit *lâta* (uit *lâtâ*, vgl. t. a. pl.);

r. dat eindelijk, wanneer door de syncope des onduidelijken vocaals de *d* of *t* des verbaalen stams in *dezelfde* lettergreep met den uitgang *t* of *d* (welke als sluitletter scherp = *t* uitgesproken wordt) samenstooten, de beide consonanten zich in de uitspraak met elkaar tot *t* assimileeren (bij de verba, met eên stam op *d*, wordt echter de *d*, vóór de *t*, ofschoon niet uitgesproken, ter herinnering aan de verwantschap met de andere vormen des werkwoords nog geschreven); vgl. b. v. *hij laadt*, *schudt*, voor *ladet*, *schuddet*; *hij zet*, *zit*, voor *zett*, *zitt*, uit *zettet*, *zittet*; *geschud*, *beantwoord* (met *d*, uitgespr. als *t*), *gestuit*, *gewacht*, enz., voor *geschudd*, *beantwoordd*, *gestuitt*, *gewachtt*, uit *geschudded*, *beantwoorded*, *gestuited*, *gewached*, enz.

19. De oorspronkelijke, door een vocaal voorafgegane *th* werd, zoo ze ten gevolge van samenkoppeling als begintusschenletter door een vocaal gevolgd werd, tot *dh*, en vandaar tot *d* (vgl. H. IV, § 4). Vandaar, dat de vormen van den 2^{den} pers. mv. op *t*, uit *th* (uit *tha*, oorspr. *ta*, vgl. boven § 5 a en 6 a), zoo ze verbonden worden met een onmiddellijk volgend en bij 't verb. behoorend (als subject gebezigd) pronomen *jij* (*ji*) of *je* (waarin de conson. *j* wegviel), eene *d*, uit *dh*, vertoonen; vgl. b. v. in de

dialecten der graafschap Zutphen en der beide Brabants *geefde*, *winde*, *neemde*, *gaafde*, *wonde*, *naamde*, *leefde*, *hoorde*, enz. (vroeger ook *geefdij*, *windij*, enz.), uit *gevede*, *winnede*, *nemedede*, *gavede*, *wonnede*, *namede*, *levede*, *hoorede*, enz., oorspr. *gevadhî*, *winnadhî*, *nemadhî*, *gâvudhî*, *wonnudhî*, *nâmudhî*, *levêdhî*, *hòridhî*, enz., uit *gevath jî*, *winnath jî*, *nemath jî*, *gâvuth jî*, *wonnuth jî*, *nâmuth jî*, *levêth jî*, *hòrith jî* (vgl. § 8 en 10), enz., voor de Nederl. vormen „geeft gij, wint gij, neemt gij, gaaft gij, wont gij, naamt gij, leeft gij, hoort gij,” enz. In die verba evenwel, waarin de uit *dh* voortgekomen *d*, ten gevolge van de syncope des onduidelijken, uit den uitgang des verbalen stams of uit de verbindingsletter *u* (in 't imprf.) voortgekomen klinkers, met een onmiddellijk voorafgaanden scherpen consonant van den verbalen stam samenstiet, werd deze zachte *d* zelfs als beginletter tot *t* (vgl. H. IV, § 4, en zie b. v. *vischte*, *haatte*, *kuste*, *maakte*, *spreekte*, *spraakte*, *knijpte*, *kneepde*, enz., uit *visschede*, *hatede*, *kussede*, *makede*, *sprekede*, *sprakede*, *knijpede*, *knepede*, enz., oorspr. *fiskôdhî*, *hatôdhî*, *cussidhî*, *makôdhî*, *sprecadhî*, *sprâcudhî*, *knîpadhî*, *knîpudhî*, enz., uit *fiskôth jî*, *hatôth jî*, *cussith jî*, *makôth jî*, *sprecath jî*, *sprâcuth jî*, *knîpath jî*, *knîputh jî* (vgl. § 8 en 10), enz., voor de Nederl. vormen „vischt gij, haat gij, kust gij,” enz.

20. In de hedendaagsche dagelijksche spreektaal is voorts ten opzichte van den 2^{den} pers. mv. nog opmerkelijk:

a. het gebruik van den vorm des 3^{den} pers. singul. in het imperfect. der sterke werkwoorden, in plaats van den regelmatigen vorm des 2^{den} pers. plur., als b. v. *jij* of *je nam*, *gaf*, *was*, *bleef*, *boog*, *droeg*, *ging*, *viel*, *liep*, enz., voor *naamt*, *gaaft*, *waart*, *bleeft*, *boogt*, enz.; waarschijnlijk wel in verkeerde navolging van het praesens, waar de 3de pers. enk. en de 2de pers. mv. gelijk zijn;

AANMERK. Evenzoo begint reeds in de 17de eeuw deze gelijkmaking der vormen voor genoemde personen zich in het zwakke imperfect. te openbaren; bij schrijvers der 17de, 18de en 19de eeuw vindt men b. v. *gij hoorde*, *gij zeide*, *gij maakte*, enz.;

b. de syncope der *t*, ook in het praesens en het zwakke im-

perfect., wanneer *je* of *jij* onmiddellijk achter het verbum gevoegd werd; als b. v. *neemje, geefje, blijfje, leefje, raakje, legje, hoordeje, zeideje, enz.*, voor *neemtje, geeftje, blijftje, enz.* (vgl. zoo ook de syncope der *t* in substantieven en bijwoorden, op *t*, waarachter het deminutieve achtervoegsel *je* gevoegd werd, b. v. *wichie, gezichie, zachjes, enz.*, voor *wichtje, gezichtje, zachtjes, enz.*).

21. a. Ten opzichte van de vormen des conjunctiefs zij het volgende aangemerkt. Reeds boven (§ 18 a) merkten we op, dat in de tegenwoordige taal de syncope van den onduidelijken vocaal vóór de *t* ook in de aanvoegende wijs zonder uitzondering plaats grijpt; vd. dus b. v. *gij neemt, naamt, maakt, enz.*, zoowel in den conjunctief als in den indicatief, niet, zooals men gewoonlijk willekeurig opgeeft, *nemet, namet, maket*, in de aanvoeg. w. En vergelijkt men nu zoowel bij de sterke als de zwakke verba den conjunctief van het praesens en 't praeteritum met den indicatief dezer tijden, dan neemt men waar, hoe weinig onderscheid er hedendaags tusschen die beide wijzen bestaat;

hoe de pluralis steeds bij beide gelijk is;

hoe de singularis (natuurlijk alleen de 1ste en de 3de pers.) in het praesens v. d. conjunctief slechts door den uitgang *e* (b. v. *ik en hij neme, make*) van den sing. in den indicatief (1ste pers., gewoonlijk met syncope, *ik neem, maak*, 3de pers. *hij neemt, maakt*) afwijkt;

hoe evenzoo in het praeteritum de singularis van den conjunctief zich bij de meeste sterke verba slechts door den uitgang *e* (b. v. *ik, hij zonde, liepe*) van den sing. des indicatiefs onderscheidt (*ik, hij zond, liep*), terwijl slechts in de verba, wier 2de en 3de hoofdvorm in de uitspraak van elkaar yerschillen (alzo in de sterke, van wortels gevormde, der II^{de}, III^{de} klasse; niet in die der IV^{de} en V^{de} kl., waar de scherpvolk. *ee* en *oo*, althans in de tegenw. Nederlandsche taal, niet van de zachtvolk. *e^x* en *o^x* afwijkt) hier nog een onderscheid in klinker bij komt (vgl. b. v. *ik, hij nam, gaf, enz.*, naast *ik, hij name, gave, enz.*);

hoe daarbij in den singul. van het praeteritum der zwakke verba de beide wijzen geen verschil vertoonen (vgl. b. v. *ik, hij maakte, als indicat. en als conjunct.*).

b. Let men nu op die geringe punten van verschil, en bedenkt men daarenboven, hoe licht door de zoo gewone elisie des onduidelijken vocaals ook die vormen, welke slechts door dezen vocaal van elkaar afweken, gelijk konden worden, dan kan het niet verwonderen, zoo men ook bij die vormen, welke door den uitgang of wortelvocaal des verbums nog wezenlijk in den indicat. en conjunct. onderscheiden zijn, dit verschil over 't hoofd is gaan zien en de vormen der aantoonende wijs meermalen bezigt, waar oorspronk. die der aanvoegende wijs gebruikt werden en in deftiger taal ook nog wel hedendaags gebruikt worden (alzo b. v. *ik, hij nam, trad*, enz., voor *name, trade*, enz.; *hij neemt, treedt*, enz., voor *neme, trede*, enz.).

c. Zoo bezigt men in de minder deftige taal veelal de vormen des indicatiefs in plaats van die des conjunctiefs in bijzinnen, waarin de openb. v. best. als *gewenscht* of (in tegengestelden zin) *gevreesd* wordt voorgesteld, dus in bijzinnen van *doel, wensch* of *vrees*. Alzo b. v. „begeert, wilt, wenscht gij, dat ik het *zeg* (of *zegge*), *schrijf* (of *schrijve*)?” „gij verlangt, dat ik mijn wil *buig* (of *buige*)”; „ik hoopte nog, dat hij zijn wil *boog* (of *boge*)”, „zorg gij er voor, dat ik 't *hoor* (of *hoore*)”, „zij verhoedden wel, dat ik *wegliep* (of zelden *wegliepe*)”; „ik zorgde wel, dat hij 't niet *vond* (of zelden *vonde*)”, enz.; waar men desnoods de met den indicatief overeenstemmende vormen als geëlideerde conjunctieven zou kunnen opvatten. Voorts „ik hoop, dat hij nog *leeft* (of *leve*)”, „hij werkt hard, opdat hij vanavond nog klaar *raakt* (of *rake*)”, „hij waakt er voor, dat dit niet *gebeurt* (of *gebeure*)”, „ik vreesde altijd nog, dat hij gedropen *was* (of *ware*)”, „ik hoopte, dat hij 't *aannam* (of *aanname*)”, enz., waar kennelijk de indicatiefvorm voor den conjunctiefvorm is in de plaats gekomen. (Vgl. ook ben. de *opmerk.*)

a. Evenzoo pleegt men, althans in de minder deftige taal, in plaats van den oorspronk. conjunctiefvorm dien des indicatiefs te bezigen: 1°. in bijzinnen, waarin de openb. v. best. als *mogelijk* wordt voorgesteld, nam. in de *niet-voorwaardelijke*, met een voegw., een vragend vnw. (*wie, wat*) of vrag. bijw. (*hoe*) ingeleide, bijzinnen; 2°. in *voorwaardelijke* bijzinnen; 3°. in de met zoodanige niet-

voorwaard. en voorwaard. bijzinnen in betrekking staande hoofdzinnen; en 4°. in 'bijzinnen van wijze, met schijnbare overeenkomst (met het voegw. *alsof*), welke eigenlijk ook voorwaardelijke bijzinnen zijn (b. v. „hij doet, alsof hij 't begreep of begrepe”, d. i. eig. „als in 't geval dat, als indien hij 't begreep”); in deze drie laatste soorten van zinnen staat dan het verbum steeds (in de eerste soort somtijds) in het met een tegenwoordig tijdstip in verband beschouwde, dus zoogenaamde *praesentiale imperf.* of *plusquamperf. conjunct.* (vgl. H. II, 10 b) (nooit in het praes. of perfect. conjunct.), en wel natuurlijk ter uitdrukking van eene ZEER geringe waarschijnlijkheid der gestelde voorwaarde of daarvan al of niet afhankelijke openb. v. best. (vgl. t. a. pl.). Alzoo b. v. „of ik 't u al verklaar (of verklare), gij begrijpt het toch niet”; „wat ik ook zeg (of zegge), gij luistert toch niet naar mij”; „hoe, hoezeer ik hem drijf (of drijve), dreef (of zelden dreve), werken wil, wilde hij toch niet”; „indien hij bleef (zelden bleve), zou hij 't goed hebben”; „al bood (zelden bode) men hem nog meer, hij stond (zelden stonde) dat recht toch niet af”; „hij deed, alsof hij boog (zelden boge), enz.; waar men desnoods de met den indicatief overeenstemmende vormen als geëlideerde conjunctieven zou kunnen opvatten. Voorts „schoon hij 't u nog zoo sterk verzekert (of verzekerere), vertrouw er toch niet te veel op”; „al was (of ware) hij nog zoo welwillend, hierin zou hij toch niet toestemmen”; „wat hij ook zegt (of zegge), gij hoort naar zijn waarschuwing niet”; „hoe dikwijls ik ook kwam (zelden kwame), nooit vond ik hem thuis”; „zoo hij verstandig was (zelden ware), nam (zelden name) hij 't aan”; „indien gij dat beweest, dan gaf (of gave) ik mijne toestemming”; „hij deed, alsof hij niets zag (of zage), enz.; waar duidelijk de vorm des indicatiefs dien des conjunctiefs vervangt.

OPMERKING. Nog ongedeerd zijn de oorspronk. conjunctiefvormen alleen in een paar gevallen in het praesens of 't perfectum gebleven, nam.: 1°. in de hoofdzinnen ter uitdrukking van *het gewenschte* of *begeerde*, en 2°. in de *niet-voorwaardelijke* bijzinnen, welke met geen voegwoord, vrag. vnw. of vrag. bijw. ingeleid worden; vgl. b. v. „God geve het”, „God bescherme u”, „het zij weldra

gedaan", „hij *werke* nog zoo hard, slagen zal hij toch niet", „men *geloove* het of niet, waar is het toch", enz. enz. In den wensch echter, welken men in een hoofdzin door 't imprf. of plqprf. uitdrukt en, met 't oog op een tegenwoordig tijdstip, als (in de vervulling) *minder mogelijk* voorstelt (vgl. H. II, 10 **b**), is de vorm des indicatiefs ook mogelijk; want een dergelijke hoofdzin is eigenlijk niets anders dan een bijzin van voorwaarde, waarnaast de er mede in betrekking staande bijzin weggelaten is; vgl. b. v. *ware* of *was* hij toch verstandiger", „*gave* of *gaf* God toch eindelijk uitkomst", enz., met een verzwegen „dan zou het goed zijn".

22. Ten opzichte van het gebruik van het persoonlijk vnw., ter aanwijzing van 't onderwerp bij de persoonl. vormen des werkwoords, dat niet reeds van een zelfst. nw. of van een ander voornw. met die bestemming vergezeld is, zij eindelijk het volgende opgemerkt. Oorspronkelijk bediende men zich van dat pronomen alleen dan, wanneer de nadruk, de tegenstelling des eenen persoons tegenover een anderen, dit vorderde. Minstens echter in de 8ste en 9de eeuw n. C. begint men reeds *nu en dan* het pers. vnw., ook zonder dat de nadruk zulks vereischte, bij het ww. te voegen, en dat wel nog in die periode, toen de uitgangen des verbums nog voldoende sporen van het personaal suffix hadden overgehouden om, op zich zelf, zonder bijvoeging van 't pronomen, op den persoon des subjects te wijzen. In verloop van tijd nam dit gebruik, vooral bij het voortdurend afslijten der uitgangen des verbums, steeds meer en meer toe en kreeg aldra de algemeenheid, welke ook in de hedendaagsche taal heerscht. Alleen in den imperatief, waar de persoon des subjects reeds voldoende uit het gebruik des verbums blijkt, wordt, tenzij de tegenstelling des 2^{den} persoons tegenover een anderen bijzondere aanwijzing vordert, het persoonl. vnw. weggelaten. Voorts ook in de vormen *zegge*, *verblijve*, *verzoeke* (vgl. boven § 18 **a**).

HOOFDSTUK VI.

Over de onregelmatige werkwoorden.

1. De onregelmatige werkwoorden, die zich van de regelmatige, sterk of zwak verbogene, door een of andere bijzonderheid onderscheiden, verdeelt men naar het verschillende karakter dier onregelmatigheid in drie soorten, nam. in:

- a. die, met een zoogenaamd verschoven praeteritum;
- b. die, welke ten gevolge van een of andere wijziging van den vocaal of de consonanten der geconjugeerde vormen een van de andere verba afwijkend voorkomen hebben aangenomen, en
- c. de sterke verba, welke hun wortel als verbalen stam bezigen.

AANMERK. Eigenlijk behooren tot de onregelmatige werkwoorden ook die sterke verba, welke in een of ander opzicht van de andere derzelfde klasse afwijken (als b. v. *wegen*, *zweren*, enz. vgl. H. III, § 13, 19, 25, 34, 39); dewijl deze echter bij hunne betrekkelijk geringe onregelmatigheid gemakkelijker te gelijk met de sterke besproken en behandeld worden, rekent men ze gemeenlijk niet tot de onregelmatige.

2. De onregelmatige werkwoorden, met een verschoven praeteritum. Deze zijn in de tegenwoordige taal: *kunnen*, *zullen*, *mogen*, *weten*, *moeten* en *willen*. Van alle, behalve van *willen* (zie ben. § 5), is het praesens des indicatiefs oorspr. een praeteritum v. d. indicatief (vgl. H. II, § 2, aanm. 3), dat uit een in onbruik geraakt sterk wortelwerk. gevormd was en welks praeteritale beteekenis (van „voltooide” openb. v. best.) men bij bijzondere toepassing als eene praesentiale (van „onvoltooide” openb. v. best.) was beginnen te bezigen. Vandaar de tegenwoordige t. der aantoonende wijs:

S. *ik kun*, Pl. *wij kunnen* (met een onvolk. *u* uit de eertijds korte *o*, vgl. St. I, H. X, § 3; in de oudere taal ook *wi coⁿn*en), eig. = „ik heb, wij hebben geleerd,” dus = „ik heb, wij hebben de geschiktheid,” van een verloren wortelwerk. der I^{te} kl. **kinnen* of **kennen* (niet te verwarren met het tegenw. zwakke

kennen) „leeren, zich oefenen in” (vgl. voor den vorm b. v. *ik wan*, *wonnen*, van *winnen*, H. III, 10 en de *opmerk.*;

S. *ik zal*, Pl. *wij zullen*, dat naar analogie van *ik kan*, *wij kunnen*, in den pluralis zijn oorspr. *ā* in *u* gewijzigd en zijn slot-consonant verdubbeld heeft, alzoo eigenlijk voor *ik zal*, *wij zālen* staat; het beteekent oorspr. „ik heb, wij hebben verkeerd gehandeld, gezondigd, een schuld op mij, ons geladen,” alzoo „ik heb, wij hebben schuld, ik ben, wij zijn (tot iets) verplicht”, eene opvatting, welke zich later tot de tegenwoordige verzwakt en uitgebreid heeft (de oorspronk. beteek. komt echter nog in enkele gevallen voor, vgl. H. II, § 11 *b*); het is gevormd uit een verloren wortelww. der II^{de} kl. *zelen* „verkeerd handelen, schuld op zich laden” (vgl. alzoo voor den vorm b. v. *ik stal*, *wij stalen*, van *stelen*, H. III, § 17);

S. *ik mag*, Pl. *wij mogen*, dat naar analogie van *ik kun*, *wij kunnen*, in den pluralis zijn oorspr. *ā* in *o* wijzigde, alzoo eig. voor *ik mag*, *wij māgen* (vgl. nog Got. *māgum*) staat; het beteekent oorspr. „ik ben, wij zijn toegenomen in macht, kracht,” dus „ik ben, wij zijn machtig, krachtig,” en is gevormd uit een verloren wortelww. der III^{de} kl. **megen* „toenemen in macht, kracht” (vgl. alzoo voor den vorm b. v. *ik gaf*, *wij gaven*, van *geven*, H. III, § 23):

S. *ik weet* (met scherpsvolk. *ee*, vgl. hd. *weiss*), Pl. *wij weten* (met zachtsvolk. *e*, vgl. Hd. *wissen*), eig. = „ik heb, wij hebben gezien, vernomen,” van een verloren wortelww. der IV^{de} kl. **wijten* „zien, vernemen” (vgl. alzoo voor den vorm b. v. *ik sleet*, *wij sleten*, van *slijten*, H. III, § 27);

S. *ik moet*, Pl. *wij moeten*, eig. = „ik ben, wij zijn tot iets, in de gelegenheid tot iets gekomen, in staat tot iets geworden”, alzoo „ik ben, wij zijn in staat,” en dien ten gevolge „verplicht tot iets,” van een verloren wortelww. der VI^{de} kl. **maten* „tot iets komen, tot iets in staat worden” (vgl. alzoo voor den vorm b. v. *ik droeg*, *wij droegen*, van *dragen*, H. III, § 31).

3. Ten opzichte en naar aanleiding dezer vormen zij nog opgemerkt:

a. dat, gelijk een oud praeteritum indicat. voor het praesens indicat. in gebruik gekomen is, zoo ook een oud praeterit. der aanvoegende wijs de plaats van het praesens v. d. conjunctief heeft ingenomen; vandaar een tegenw. t. der aanvoeg. wijs *S. ik, hij mo*ge, ik, hij we*te*, Pl. *wij, zij mo*gen, we*ten, gij mo*ogt, we*et*, natuurlijk met den vocaal van den oorspronkelijken 3^{den} hoofdvorm, d. i. hier van den pluralis van 't praesens des indicatiefs;

AANMERK. Terwijl intusschen voor deze conjunctievormen in de boven H. V, § 21 c en a besproken gevallen ook die des indicatiefs (welke trouwens alleen in 't enkelv. verschillen) *kunnen* gebezigd worden (vgl. b. v. „ik hoop, dat hij *moge* of *mag* medegaan”, „dat hij 't nog *wete* of *weet*”), wordt van *ik kan, ik zal, ik moet*, in de tegenwoordige taal *altijd* de indicatiefvorm in plaats van dien des conjunctiefs gebezigd (alzo b. v. „ik hoop, dat ik nog klaar komen *kan, zal*”, „wat hij ook nog doen *zal*, u helpen doet hij toch nooit”, „hij *moet* maar eens komen, dan zal ik 't hem wel leeren”, „ik vrees, dat hij toegeven *moet*”, „wat ik ook doen *moet*, mijn doel wil ik bereiken,” enz., voor de oudere vormen *kunne, zulle, moete*); in de *niet-voorwaard.* bijzinnen, welke met een voegw., vragend vnw. of bijw. ingeleid worden, en waar anders steeds de conjunctiefvorm gevorderd wordt (vgl. t. a. pl. *opm.*), kan voorts ook nog *mag* in plaats van *moge* voorkomen (vgl. b. v. „hij *mag* of *moge* zeggen wat hij wil, mij overtuigen kan hij toch niet”);

b. dat de *z* van *zal, zullen*, enz., evenals b. v. in *vleezen*, van *vleesch* (oudsaks. *flešk*, hd. *fleisch*), uit eene vroegere verbinding *sch* (oorspr. *sk*) is voortgekomen (vgl. b. v. got. *skal, sku*lum*, doch reeds in het Oudnederfrank. der 9de eeuw, *sal, su*len*);

4. a. Behalve de bovengenoemde praeteritale praesensvormen bezigde de oudere taal ook nog gelijksoortige in:

S. *ik gan* (uit *ge-an*), Pl. *wi go*nnen* (uit *ge-o*nnen*) of *gu*nnen*, eig. = „ik heb, wij hebben gegeven, geschonken”, van een verloren wortelww. der 1ste kl. **innen* „geven, schenken”;

S. *ic dar*, Pl. *wi do*rrren*, eig. = „ik heb, wij hebben onder-

nomen, gewaagd", alzo = „ik heb, wij hebben moed", van een verloren wortelww. der I^{te} kl. **derren* „ondernemen, wagen";

S. *ik darf*, Pl. *wi do^rven* of *du^rven*, eig. = „ik heb, wij hebben verloren, schade geleden", alzo = „ik heb, wij hebben gebrek," van een verloren wortelww. der I^{te} kl. **derven* „schade lijden, verliezen" (niet te verwarren met ons nog gebruikelijke zwakke *derven*, missen, noch met het enkelv. ww. van het sterke *bederven*, dat een geheel ander verbum is); en

S. *ic doog* (met scherpsvolk. *oo*), *wi do^gen* (met zachtvolk. *o²*), eig. = „ik heb, wij hebben iets (goeds) opgeleverd", alzo = „ik ben, wij zijn deugdelijk, bruikbaar tot iets", van een verloren st. wortelww. der V^{de} kl. **diegen*, **duigen* (oorspr. **diugan*) „iets (goeds) te voorschijn brengen, opleveren" (vgl. voor den vorm b. v. *ik boog*, *u^j bo^gen*, van *buigen*).

b. Ten gevolge van een bij de verba niet ongewoon verschijnsel van gelijkwording der beide oorspronk. in den singularis en den pluralis verschillende vocalen (vgl. ook H. III, § 10, *opm.*, 13, 19 en 24) namen intusschen het eerste en het derde der genoemde verba in den singularis van het praeteritale praesens indicat. de *u²* in plaats van de *a* aan; en toen deze tijd hierdoor nagenoeg het voorkomen van een gewoon praesens had verkregen, viel ook het eenige nog bestaande verschil in den 3^{den} persoon. enk. (vgl. *hi guⁿ*, *du^rft*, voor *gan*, *darf*, tegenover een gewoon praes., als *hij bukt*, *zucht*, enz.) door de toevoeging der *t* weg (vandaar alzo *hij gu^{nt}*, *du^rft*, als 't ware van een gewoon verb. *guⁿnen*, *du^rven*).

c. Ten gevolge van de groote overeenkomst in vorm van het oude *ic dar*, *wi do^rrren* en *ic darf*, *wi do^rven* (welke daarenboven een volkomen gelijk imperfectum *do^rste*, z. ben. § 8, *aanm.* 1, hadden) werden deze beide verba voorts met elkaar verward en nam het laatste reeds vroeg, terwijl het zijne oorspronk. opvatting „gebrek hebben" liet varen, die van het eerste nam. „wagen" over; toen nu op deze wijze alzo de beide verba hetzelfde begrip uitdrukten, raakte het eerste als overbodig in onbruik.

a. De *eu* des conjunctiefs eindelijk, welke zich bij het laatste bovengenoemde praeteritale praesens, uit de eertijds korte *o²* door

invloed der volgende (het oude praeteritum des conjunctiefs kenmerkende) *i* (uit *ja*, z. H. V, § 4 **b**) had ontwikkeld, drong ook in den indicatief zoowel in plaats van de scherpvolk. *oo* des enkelvouds als in plaats van de zachtvolk. *o*² des meervouds door, terwijl dan op gelijke wijs als bij de boven besproken vormen, de 3de pers. enk. der aantoon. w. een *t* (alzo *hij deugt*, voor **hi deug*, uit *hi doog*) aannam.

AANMERK. Voor den conjunctief praesens van deze verba gold en geldt natuurlijk ook de conjunctief van het oude praeteritum, welken men echter, èn dewijl de eertijds van elkaar verschillende uitgangen van het praes. en 't praeterit. der aanvoeg. w., bij den overgang der duidelijke vocalen in de onduidelijke, gelijk zijn geworden, èn dewijl het *geheele* praeteritale praesens v. d. indicatief denzelfden wortelvocaal vertoont als de conjunctief, evenzeer als den tegenw. t. der aantoon. w. (zie boven) als een gewoon praesens is gaan beschouwen. Op deze conjunctieven is daarom hetzelfde toepasselijk, als H. V, § 21 **c** en **a**, omtrent de gewone conjunctieven aangemerkt is.

5. De vormen van het tegenwoordige *ik*, *hij wil*, enz. waren oorspronk. die van het imperfect. conjunctief van een vroeger wortelww. der IV^{de} kl., dat in de tegenwoordige taal *wijlen* = „begeeren, wenschen” zou luiden; ten einde nam. den geuiten wensch niet stellig uit te drukken, maar slechts te doen voorkomen als *wellicht mogelijk*, en in ieder geval *afhankelijk* van eene (daarbij gedachte, ofschoon niet uitgesprokene) voorwaarde, wier vervulling als wel *niet onmogelijk* (doch als *lang niet zeker*) voorgesteld werd, bediende men zich van den bovengenoemden tijd en van de aanvoegende wijze (vgl. H. II, 10 **b** en II **a c**) 1). Hadden

1) In overeenstemming hiermede bezigt men ook in de hedendaagsche taal in *betrekking tot het tijdstip, waarop men spreekt of denkt*, het praesentiaal imperf. des conjunctiefs van *wenschen*, *gaarne hebben*, *gaarne zien*, en den nieuw gevormden (zie beneden § 8, *aanm.* 3) onvolm. verl. t. der aanvoegende w. van *willen*, nam. *ik wilde* of *woude*, enz.; vgl. b. v. „*ik wenschte wel, dat gij gelijk hadt*”; „*hij had, zag gaarne, dat gij het deedt*”; „*hij wilde, wou wel, dat het waar was*”; enz., d. i. eigenlijk, evenals het oorspronk. imprf. conjunct. van *wijlen*, met aanvulling in de

intusschen de vormen van dit imperf. conjunct. geene bijzondere wijzigingen ondergaan, dan zouden ze in de tegenwoordige taal (vgl. b. v. *ble^eve*, enz. van *blijven*) moeten luiden, als volgt: S. *ik*, *hij we^ele*, Pl. *wij*, *zij we^elen*, *gij we^elt* (oorspr. S. *wi^eli*, Pl. *wi^elin*, *wi^elith*, met de *i* in den uitgang uit *ja*, het achter den wortel en vóór den persoonsuitgang, ter aanduiding van den conjunctief, gevoegde achtervoegsel, vgl. H. V, § 4 **b**). Daar men echter reeds vroeg bij *wi^eli*, enz. het oorspronkelijke imperf. conj. als een praesens dierzelfde wijze begon aan te zien, en daarenboven de zwakke werkwoorden, met een vocaal *i* (*i*) en een uitgang *jan*, in hun (reeds eenigszins verzwakten) tegenwoordigen tijd d. aanvoeg. w. eene groote overeenkomst in vorm met de bovengenoemde ver- toonden (vgl. b. v. een praesens conjunct. van *filljan*, *villen*, S. 1. 3. *fillje*, Pl. 1. 3. *filljen*, 2. *filljeth* (reeds met den onduidelijken vocaal in plaats van vroegere duidelijke klinkers), zoo lag de weg open tot het verwarren der beiderlei vormen en tot het aannemen der zwakke conjugatieuitgangen bij *wi^eli*, enz. Van- daar eerst naast de oorspronk. vormen de onoorspronkelijke (S. 1. 3. *wi^ellje*, Pl. 1. 3. *wi^elljen*, 2. *wi^elljed*, eerst met *i^e*, daarna met *i^r*); later zelfs uitsluitend deze laatste, die in het Mnl. tot S. 1. 3. *ic*, *hi wi^elle*, Pl. 1. 3. *wi*, *si wi^ellen*, 2. *gi wi^ellet*, in de hedendaagsche taal, na elisie en syncope, tot S. *ic*, *hij wi^el*, Pl. 1. 3. *wij*, *zij wi^ellen*, 2. *gij wi^elt*, moesten worden.

AANMERK. 1. Ook verwarde men de vormen wel met het praesens v. d. indicatief; vandaar in 't Mnl. somtijds *hij wilt* (vgl. *hij villt*), voor *hij wille*, *wil* (*i* als *i^r*).

AANMERK. 2. Toen het vroegere praeteritum v. d. conjunctief

gedachte van den voorwaardelijken bijzin als „indien het toegestaan werd of mocht worden, zoo niemand er zich tegen verzette”. (Dat hier *wenschte* en *wilde*, *wou*, in den conjunct. staan, is wel uit den tegenwoordigen vorm zelve niet op te maken, doch kan voldoende uit de oudere taal blijken; trouwens het Hoogduitach, dat door zijn *umlaut* nog meermalen den conjunct. des imperfectums van den indicatief onderscheidt laat nog duidelijk de aanvoeg. w. herkennen in gelijkaartige zegswijzen, als „ich *möchte*, du *hättest* recht”, „ich *hätte*, *sähe* gern, daes du es *thätest*”; enz.) Vgl. ook H. II, 11, **a**.

tot het praesens indicat. van een zwak ww. was geworden, vormde men er ook op de gewone wijze een zwakke tegenw. t. der aanvoeg. w. van. Door de afslijting der vroegere volle uitgangen verschilt echter in de tegenw. taal het praes. conj. nog alleen in den 3^{den} pers. enk. (vgl. H. V, § 21 a); en daar nu ook deze persoon in het onregelmatige praes. v. d. indicat. niet op *t* uitgaat, is er geen onderscheid tusschen de aanvoeg. en de aantoon. w. van den tegenw. t. van 't werkw. meer te maken.

6. Toen bij de boven (§ 2—5) genoemde ww. het oude praeteritum praesentiale beteekenis had aangenomen, ontstond er niet alleen behoefte aan een conjunctief, maar ook aan die wijzen, waarvoor het praeteritum geene vormen had, nam. aan een *imperatief*, een *infinities* en een *tegenw. deelw.* Hierin voorzag men nu door eenvoudig achter den meest voorkomenden stam (vgl. ben. § 7) d. i. dien van het meerv. van 't praes. indic. en van den geheelen conjunct., den gewonen uitgang der genoemde praesensvormen te voegen. Zoo vgl. men voor den imper., *weet*, voor *wete* (eertijds ook *wet*, vgl. H. V, 14), *durf*, *durft*, *gun*, *gunt*, *wil*, *wilt* (van de andere verba laat de beteekenis geen gebiedende w. toe); voor den infinit. en 't part. praes. *kunnen*, *kunnende*, *zullen*, *zullende*, *mogen*, *mogende*, enz. enz. (alle met *e*^x, *i*^x, *o*^x, *u*^x.)

7. Evenzoo ontstond er natuurlijk ook behoefte aan een vorm, die als *praeteritum* (tegenw. *imperfectum*) van dit nieuwe praeteritale praesens zou kunnen gebruikt worden. Het eenige middel tot het scheppen daarvan was dat, waarvan men zich ook bij de zwakke verba met een gelijk doel bediende, nam. de samenstelling met den *aoristus* van DA (z. H. IV, § 3). Ten opzichte van dergelijke formatie intusschen valt het volgende op te merken:

a. dat hier, waar niet, als bij de zwakke werkwoorden, van eene samenstelling van *da*, *don*, enz. met een op *ja* (*i*), *ai* (*ê*) of *δ* uitgaanden verhalen stam sprake kon zijn, *da*, *don*, enz. (uit *dâm*, *dôma*, enz.) onmiddellijk achter den uit het praeteritale praesens op te maken en op geen vocaal eindigenden werkwoordelijken stam gevoegd werd;

b. dat terwijl men voor zulk een stam (behalve bij *moeten*) de

keuze had tusschen dien, met den vocaal des enkelvouds van het praeteritale praesens indicat., en dien, met den klinker des meervouds van 't praes. indicat. en des geheelen conjunctiefs, de laatste als de meest voorkomende en daarom voor het oor ook de meest gewone de voorkeur genoot;

c. dat, ten gevolge van 't ontbreken van een uitgangsvocaal in den verbalen stam (vgl. a), de *d* van *da*, enz., welke onmiddellijk met den voorafgaanden slotconsonant des stams in aanraking kwam, ook den assimileerenden invloed daarvan moest ondervinden, en dat wel door na een voorafgaanden scherpen medeklinker zich tot *t* te verscherpen (zoo na *mo^og*, met een als *ch* uitgesproken slotconsonant, en na *wi^t* en *moet*, van *wet^en*, *moeten*) (vgl. H. IV, § 3, op 't einde);

d. dat zich tusschen twee dergelijke samenstootende *t*'s, tusschen die van den stam en die van *ta* (uit *da*), eene *s* ontwikkelde, welke later bij *synaloephe* (vgl. St. I, H. XXXVII, § 2) met de voorafgaande *t* tot *s* samensmolt;

e. dat in analogie met een dergelijk *sta*, enz. (oorspr. *stām*, enz.), voor *ta*, *da*, enz. (oorspr. *tām*, *dām*, enz.), ook vormen, die regelmatig met *da* samengesteld waren, weleens dit *da* met *sta* verwisselden.

8. Vandaar alzoo een *praeteritum* (tegenw. *imperfectum*):

ik koⁿde, enz. (oudt. ook *koⁿste*, enz., vanwaar nog wel heden-daags in de deftiger taal en in dialecten het gesyncopeerde *ik ko^ost*, enz.), van den verbal. stam *koⁿ*;

ik zoude, enz., uit *zo^olde* (vgl. St. I, H. XVI, § 4), van den verbalen stam *zo^ol* (de *u^o* van *wij zu^ollen*, enz. is uit de eertijds korte *o^o* voortgekomen, dus onoorspronkelijk);

ik mo^ocht(e), enz., van den verb. stam *mo^og* (*g* = *ch*, vgl. St. I, H. XXVI, § 20, *aanm.* 3);

ik wi^tst(e), enz., uit *wi^tste*, *wi^t-te* (de oorspr. *i^o*, welke in *wij wet^en*, enz. in de zachtvolk. *e^o* was overgegaan, vgl. St. I, H. VII, § 4, werd hier als in een gesloten syllabe tot *i^o*, vgl. St. I, H. VIII, § 2) van een verb. st. *wi^t*;

ik moest(e), enz., uit *moetste*, *moet-te*, van een verb. st. *moet*;

ik guⁿde, van een verb. st. *goⁿ*;

ik du^rfd^e, enz. waarnaast ook *do^rrst(e)*, met syncope der *f* (vgl. St. I, H. XXXVI, § 7), uit *do^rrfste*, enz., van een verb. st. *do^rrf*; eertijds *ik do^rcht(e)*, enz., evenals *mo^rcht*, uit *mo^rg*, van den verb. st. *do^rg*; toen echter het praesens den vocaal *eu* en tegelijk het voorkomen van een gewoon sterk werkw. had aangenomen (vgl. § 4, a), kwam men er ook toe, het oude imperf. *do^rcht(e)* met een naar den onvolm. verled. t. van een zwak verb. op *g* (b. v. *veegde*, *heugde*) gevormd *deugde*, enz. (alzo met *g* + *de*, niet met *ch* + *te*) te vervangen;

ik wi^rld^e, enz., van een verb. st. *wi^rl*; hiernaast intusschen ook *woude*, enz., voor *wo^rld^e* (vgl. St. I, H. XVI, § 4), welk laatste weer, door den invloed der *w*, die een volgende *i^r* tot *o^r* kon wijzigen (vgl. St. I, H. IX, § 4), uit *wi^rld^e* was ontstaan.

AANMERK. 1. Het hedendaags in onbruik geraakte *dar*, *do^rrren*, enz. (z. § 4, a) vormde een imperf. *do^rrst(e)*, dat alzo volkomen in vorm overeenstemde met het imprf. van *du^rven*, nam. *do^rrst(e)*, uit *do^rrfste*.

AANMERK. 2. Alle bovengenoemde op *te* eindigende imperfecten hebben in de tegenwoordige taal in den indicatief (1ste en 3de pers. enk. en 2de pers. meerv.) regelmatig hun *e* geëlideerd of gesyncopeerd, alzo *ik*, *hij kost*, *mocht*, *wist*, *moest*, *dorst*; *gij kost*, *mocht*, *wist*, *moest*, *dorst*, voor *kostet*, *mochtet*, *wistet*, *moestet*, *dorstet* (alle met *o^r*, *i^r*). Van die op *de* kunnen *ko^rnde*, *zoude* en *woude* of de *e* behouden of ze (in den 1sten en 3^{den} pers. enk.) tegelijk met de *d* elideeren of (in den 2^{den} pers.), met gelijktijdige samensmelting der *d* met de volgende *t* (in de uitspraak althans, niet in het schrift) syncopeeren; alzo *ik*, *hij kon*, *zou*, *wou*; *gij kondt*, *zoudt*, *woudt* (alles met *o^r*). *Wilde*, *gunde*, *durfde* (met *i^r*, *u^r*), *deugde* blijven echter steeds onverkort; waarschijnlijk wel, omdat ze als regelmatige zwakke imperfecten (die nooit geen elisie toelaten) beschouwd worden.

AANMERK. 3. De conjunctief van deze vormen werd natuurlijk op dezelfde wijs als bij de zwakke verba (z. H. V, § 12) gevormd; alzo b. v. Oudgerm. S. 1, 3. *kondî*, *soldî*, Pl. 1. *kondîm*, *soldîm*.

2. *kondit, soldit*, 3. *kondin, soldin*, enz., Nederl. S. 1, 3. *ik, hij konde, zoude*, Pl. 1. *wij konden, zouden*, 2. *gij kondt, zoudt*, uit *kondet, zoudet*, 3. *zij konden, zouden* (alles met *o*'), enz.

9. Voor de vorming van een nieuw particip. perfect., in betrekking met deze tot praesentia geworden praeterita, boden zich twee wegen aan; achter den verbalen stam, dien men uit den oorspronk. derden hoofdvorm ontleende (vgl. § 8 en 9), kon men nam. *ðf*, in navolging van de sterke verba, een uitgang *an* (*en*), *ðf*, in navolging van de zwakke, een uitgang *t* (*d*) voegen. De eerste vormingswijze leverde, behalve *geweten* en *gemoeten* (mnl. ook *gemogen*), ook nog van alle de in § 2 en 5 besproken verba (uitgen. *zullen*) alsmede van *durven* de zonder *ge* gebezigde en in later tijd als infinitieven beschouwde deelwoorden *kunnen*, *mogen*, *weten*, *moeten*, *durven*, *willen* (vgl. H. VII, 5); de andere deed een part. perf. *gekund*, *gemoogd* (doch *vermocht*), *gedurfd*, *gewild* (van *gunnen*, *deugen*, z. § 3, *gegund*, *gedeugd*) ontstaan (alles met *o**, *u**, *e**, *i**).

10. De onregelmatige werkwoorden, met een of andere wijziging van den vocaal of de consonanten der geconjugeerde vormen, zijn: *brenghen* (oorspr. *brangjen*), *denken* (oorspr. *dunkjen*), *dunken* (met *u* uit een eert. korte *o*, vgl. St. I, H. X, § 3), *koopen* (met een scherpvolk. *oo*, uit *au*, vgl. St. I, H. IX, § 7; oudt. *kaupôn*), *zoeken* (met *oe* uit een eert. lange *ô*, vgl. St. I, H. XI, § 2), een oude nevenvorm van *werken*, nam. *worken*, *zeggen*, *leggen* en *hebben* (oudt. *hebbjan*). Ten opzichte van de zes eerstgenoemde zij opgemerkt.

a. dat de vocaal (nam. hier *i* uit *ja*, dat zelve weder uit *aja* voortkwam, vgl. H. VIII, 2), waarop hun werkwoordelijke stam als die van een zwak werkw. eindigde, reeds *zeer vroeg* (reeds in het oudste ons bekende Germaansch, het Gotisch, waar die klinker bij alle andere verba nog nooit veronachtzaamd werd), tusschen den slotconsonant des stams en de *d* van het imperf. en het verled. deelw., dus in den 2^{den}, 3^{den} en den 4^{den} hoofdvorm, was gesyncopeerd;

b. dat deze syncope heeft plaats gegrepen, nog vóór dat de

wijzigende invloed eener volgende *i* op de voorafgaande *a* (vgl. St. I, H. II, § 17, *a*, en St. I, H. VII, § 3) zich in de taal openbaarde, en dat dien ten gevolge (nam. bij *brenge* en *denke*) het imperfect. en het part. perf. de oorspr. *a* vertoont, terwijl de eerste hoofd- en de daarmede in verband staande nevenvormen, die de *i* ook nog in eene latere periode behouden hebben, de oorspronk. *a* tot *e* hebben gewijzigd;

c. dat de verba, met *n* in den stam, in den 2^{den}, 3^{den} en den 4^{den} hoofdvorm dezen consonant syncopeerden en den daarvóór staanden vocaal tegelijk verlengden 1); door invloed der twee in dezelfde lettergreep volgende consonanten werd later echter deze lange vocaal weder verkort (vgl. St. I, H. V, § 10);

d. dat, ten gevolge van 't vroegtijdig ontbreken van den uitgangsvocaal in den verbalen stam (zie a), niet alleen de *d* der laatste drie hoofdvormen, door invloed van den voorafgaanden scherpen consonant, waarmede ze nu onmiddellijk samenstootte, tot *t* werd, maar dat ook deze *t*, welke in eene periode, toen haar in St. I, H. XXX, § 2, besproken aspireerende invloed nog in kracht was, zonder tusschenliggenden vocaal achter de *k* en *p* kwam, deze consonanten tot *ch* en *f* wijzigde.

4. Met het oog nu op het boven aangemerkte verklaart men den 2^{den} (3^{den}) en den 4^{den} hoofdvorm:

van *brenge*, nam. *ik bracht(e)*, *gebracht*, uit *bráçhta*, *bráçht* (vgl. b. v. got. *bráhta*, *bráht*), uit **branchta*, **brancht*, uit **brangida*, **brangith*;

van *denke*, nam. *ik dacht(e)*, *gedacht*, uit *tháhta*, *tháht* (vgl. b. v. got. *tháhta*, *tháht*), uit **thankta*, **thankt*, uit **thankida*, **thankith* (voor de *d*, uit *th*, vgl. St. I, H. XXVI, § 4; voor *h*, het oude teeken voor *ch*, St. I, H. XXVI, § 20);

van *dunke*, nam. *het docht(e)*, *gedocht*, uit *thôhta*, *thôht*, uit **thonhta*, **thonht*, uit **thonkida*, **thonkith* (voor *d*, uit *th*, en de *h* als teeken der *ch*, vgl. t. a. pl.);

1) Vgl. voor gelijksoortige wijzigingen St. I, H. XXXVI, § 4, waar echter ten onrechte (zie de *Aanmerk.* aldaar) juist in de hier besproken vormen de syncope 'ontkeud is.

van *koopen*, nam. *ik kocht(e)*, *gekocht*, uit *kofte*, *gekofst* (vgl. St. I, H. XXVI, § 8), uit *kaufsta*, *kauft* (vgl. nog hd. *kaufte*, *gekauft*, alsmede St. I, H. IX, § 7), uit **kaupóda*, **kaupóth*;

van *zoeken*, nam. *ik zocht(e)*, *gezocht*, uit *sóhta*, *sóht* (vgl. St. I, H. IX, § 9), uit **sókida*, **sókith*;

van *werken*, nam. *ik wrocht(e)*, *gewrocht*, met metathesis (z. St. I, H. XXXIX, § 2) uit *ik worchte*, *geworcht*, uit **workida*, **workith*.

AANMERK. Evenals bij de andere boven (§ 8, *aann.* 2) genoemde onregelmatige verba, valt ook bij deze in de tegenwoordige taal in het imperfectum van den indicatief (1ste en 3de pers. enk. en 2de pers. meerv.) de onduidelijke vocaal na de *t* af of uit; alzoo *ik*, *hij bracht*, *dacht*, enz., *gij bracht*, *dacht*, enz., voor *brachtet*, *dachtet*, enz.

12. De onregelmatigheid van *ik leide*, *zeide*, *geleid*, *gezeid*, naast *ik legde*, *zegde*, *gelegd*, *gezegd*, laat zich verklaren uit St. I, H. XIV, § 4.

13. De eerste onregelmatigheid, welke zich in de conjugatie van *hebben* (oorspr. *habben*) vertoont, is die van den 3^{den} pers. enk. van het praesens v. d. indicat. *hij heeft*, tegenover den 1sten hoofdvorm *ik heb* en de andere zich daarnaar richtende nevenvormen *wij hebben*, enz.; *ik hebbe*, enz.; *heb*, *hebt*; *hebben*; *hebbende*. Ten einde deze intusschen te verklaren wete men:

a. dat de voorafgaande enkele consonant, waaraan een korte vocaal voorafging, door invloed eener volgende *j* kon verdubbeld worden (vgl. H. VIII, § 2 a);

b. dat het geruisch, eertijds door het letterteeken *b* voorgesteld, in de verdubbeling steeds eene zachte ontploffing, onze *b*, doch tusschen vocalen een zachte schuring, onze *v*, was;

c. dat de zwakke verba, met een verbalen stam op *ja* en een korten, door slechts een enkelen consonant gevolgden, vocaal, in de oudere taal hunne *j* in den 2^{den} pers. enk. (waarmede we hier niets te maken hebben) en den 3^{den} pers. enk. van het praesens des indicatiefs met den volgenden vocaal lieten versmelten in den tijd, toen de 1ste pers. enk., dus de eerste hoofdvorm, alsmede

de andere zich daarnaar richtende nevenvormen (de beide genoemde uitgezonderd) dien consonant nog ongedeerd bewaarden;

a. dat er alzoo oudtijds in den 3^{den} (en evenzoo in den 2^{den}) pers. enk. geen verdubbeling van den enkelen slotmedeklinker plaats had, terwijl in de andere vormen de *j* haar bovengenoemden invloed uitoefende; werkte nu in later tijd in alle andere zwakke werkwoorden de neiging tot gelijkmaking der personen van een zelfden tijd (vgl. boven § 4 **b**, en H. III, § 10, *opm.* 13, 19 en 24) in dien zin, dat de 3de (en de verloren 2de) pers. enk. ook den verdubbelden consonant van den 1sten pers. enk. en van het meerv. overnamen (vgl. b. v. oudtijds den 3^{den} pers. enk. *telith*, *segith*, enz. tegenover den 2^{den} p. mv. *telljath*, *seggjath*; enz.; later in den 3^{den} p. enk. ook *tellith*, *seggith*, enz.), zoo bleef alleen bij *hebben* de besproken eigenaardigheid bestaan. Vandaar alzoo de 3de pers. *heeft*, met syncope uit *hevit*, dat zelve met klankwijziging der *a* door invloed der volgende *i* uit *habith* (met *b = v*) ontstaan is, tegenover b. v. *ik heb*, voor *hebbe*, uit *habbja*, enz.

14. Een andere onregelmatigheid in de vervoeging van *hebben* ontmoeten we in den 2^{den} (en 3^{den}) hoofdvorm *ik had*, voor *hadde*, en in den 4^{den} *gehad*. Hier namelijk heeft de *i* (uit *ja*), ofschoon ze nog bewaard bleef in den tijd, toen deze vocaal invloed op de voorafgaande *a* begon uit te oefenen (vgl. St. I, H. II, § 17, *a*, en H. VII, § 3), bij uitzondering geen klankwijziging veroorzaakt. Dien ten gevolge ontwikkelden zich uit een oorspronkelijk *habida*, *habith* (met *b = v*, vgl. boven § 13), na het onduidelijk worden der *i* en de daarop volgende syncope, de vormen *habda*, *habth*, (evenzoo met *b = v*), welke weder door assimilatie tot de tegenwoordige *hadde*, *gehad* werden (vgl. St. I, H. XXXI, § 2, *e*).

AANMERK. 1. In de tegenwoordige taal wordt de onduidelijke voc. van den uitgang van *hadde* in den 1sten en 3^{den} pers. enk. en den 2^{den} pers. mv. van den indicatief regelmatig geelideerd of gesyncopeerd; alzoo *ik*, *hij had*, *gij hadt*; evenzoo meestal in den conjunctief.

AANMERK. 2. In het als bijvoeg. nw. gebezigde *behept* ontmoeten we een vorm, waar de *i* haar klankwijzigenden invloed

heeft doen gelden en waarin tevens de oorspr. niet verdubbelde *b* (dus = *v*, vgl. boven en den ouden vorm *bihobith*, uit *bihabith*), in analogie met de overige vormen met *bb*, haar schuringsgeruisch met een ontploffing verwisseld heeft (alzo eerst *bihebbith*, vd. met syncope *behebd*, geschreven *behept*).

15. De onregelmatige sterke werkwoorden, welke hun wortel als verbalen stam bezigen, zijn *gaan*, *staan* (althans in den 1sten hoofden de daarmee overeenstemmende nevenvormen en in den 4^{den} hoofdvorm; over de als imperfecten van deze ww. gebruikelijke *ging*, *stond*, enz. z. H. III, 39 en 42), *doen* en *zijn*.

16. A. Ten opzichte van den *eersten* hoofdvorm en diens nevenvormen van *gaan*, *staan* en *doen* valt vooraf op te merken;

a. dat, gelijk reeds boven gezegd werd, hun wortel (GA, STA, DA) in de conjugatie geen *a*, ter vorming van den verbalen stam, aannam, maar onvermeerderd met de achtervoegsels der *wijze* en en des *persoons* verbonden werd (vgl. H. III, § 2);

b. dat, evenals andere werkw. in 't praeteritum, zoo ook deze drie in den eersten hoofdvorm en diens nevenvormen, dus in 't praesens der verschillende wijzen (vgl. H. V, § 1), met eene *reduplicatie* (vgl. H. III, § 2) gebezigd werden; (evenals bij 't praeteritum, vgl. H. III, § 3 B b en c, viel dan ook hier in den singularis van den indicatief de klemtoon op de wortelsyllabe, in den pluralis des indicatiefs, in den geheelen conjunctief alsmede in de andere wijzen op de reduplicatielettergreep).

B. Voorts herinnere men zich:

a. welke suffixen ter aanduiding der wijzen en personen achter den verbalen stam of als zoodanig gebezigten wortel gevoegd worden (z. H. V, § 5; slechts wete men nog, dat bij deze verba 't praesens v. d. indicat. in den 1sten pers. enk. op *mi*, in plaats van op *a*, eindigt);

b. hoe in gereduplicateerde vormen van den singularis des indicatiefs de *a* der met den klemtoon uitgesproken wortellettergreep ten gevolge van den versterkten nadruk tot *ā* of *ô* (het laatste bij de vormen van DA) kon worden (vgl. H. III, § 3, A. a,

en B **h**); en hoe later de hier met zwakken toon uitgesproken reduplicatielettergreep geheel en al kon wegvallen (z. t. a. pl. D);

c. hoe in gereduplicateerde vormen *van den pluralis des indicatiefs, van den geheelen conjunctief en van de andere wijzen des tegenw. tijds* (vgl. A **h**) de *a* der met zwakken toon uitgesproken wortelsyllabe tot een onduidel. vocaal of *o*^x (het laatste bij de vormen van DA) kon worden, waarop dan, wanneer tevens de tusschen de vocalen der reduplicatie- en der wortelsyllabe staande medeklinker(s) gesyncopeerd worden, de *a* of *o* der met sterken klemtoon uitgesproken verdubbelingssyllabe (voor *o*, in de reduplicatielettergreep, vgl. H. III, § 3 A **r**) met dien onduidelijken vocaal of *o*^x samenviel, om daarna er mede tot *á* of *ô* samen te trekken (vgl. t. a. pl. C);

d. hoe de oorspronkelijke slotconsonant of slotvocaal in ieder twee- en meerlettergrepig woord wegviel (vgl. V, § 6 **a**); hoe in een latere periode de vocaal of diphthong van een *modaal* suffix zich tot een tegenwoordigen onduidelijken vocaal ontwikkelde (vgl. t. a. pl. **h**); hoe eveneens in eene latere periode de slotconson. *m* tot *n*, de *th* als sluitletter tot *t* werd (vgl. t. a. pl. **r** en **d**), maar in *nth*, uit *nthi*, met de voorafgaande *n* samensmolt. (vgl. t. a. pl. **c**);

e. hoe de eertijds lange *á* in de tegenwoordige taal tot een heldere *a* (z. St. I, H. VI, § 3), en een eertijds lange *ô* tot *oe* (z. St. I, H. XI, § 2) werd.

17. Met het oog op het in de voorgaande paragraaf gezegde of in herinnering gebrachte, verklaart men zich nu de verschillende, van de gewone vervoeging afwijkende, vormen der wijzen van den tegenwoordigen tijds van *gaan*, *staan* en *doen*.

a. In 't *praesens des indicatiefs* ontwikkelde zich:

uit een oorspr. S. 1 *gagámi*, *stastámi*, *dadómi* (z. § 16 B **a** en A **h**) een Oudgerm. *gám*, *stám*, *dóm* (z. B. **h** en **d**), en hieruit een Ned. *ik gca(n)*, *staa(n)*, *doe(n)* (z. B. **d** en **e**);

uit een oorspr. S. 3 *gagáthi*, *stastáthi*, *dadóthi* (z. B **a** en A **h**) een Oudgerm. *gáth*, *státh*, *dóth* (z. B **h** en **d**), en hieruit een Ned. *hij gaat*; *staat*, *doet* (z. B **d** en **é**);

uit een oorspr. Pl. 1. *gágama*, *stástama*, *dádama* (vgl. A **b** en B **a**), door vermindeling van *gáxma*, *stástxma*, *dódo^xma* (uit *dádo^xma*, vgl. H. III, § 3 A **f**), een *gáxma*, *stáxma*, *dóo^xma* (vgl. B **c**), vandaar een Oudgerm. *gám*, *stám*, *dóm* (z. B **c** en **d**), en hieruit een Ned. *wij gaan*, *staan*, *doen* (z. B **a** en **e**);

uit een oorspronk. Pl. 2. *gágatha*, *stástatha*, *dádatha*, (z. A **b**, en B **a**), door vermindeling van *gáxtha*, *stástxtha*, *dódo^xtha* (uit *dádo^xtha*), een *gáxtha*, *stáxtha*, *dóo^xtha* (vgl. B **c**), vandaar een Oudgerm. *gáth*, *státh*, *doth* (z. B **c** en **d**), en hieruit een Ned. *gij gaat*, *staat*, *doet* (z. B **a** en **e**);

uit een oorspr. Pl. 3. *gáganthi*, *stástanthi*, *dádanthi* (z. A **b** en B **a**), door vermindeling van *gáxnthi*, *stástxnthi*, *dódo^xnthi* (uit *dádo^xnthi*), een *gáxnthi*, *stáxnthi*, *dóo^xnthi* (vgl. B **c**), vandaar een Oudgerm. *gánth*, *stánth*, *dónth* (z. B **c** en **d**), en hieruit een Ned. *zij gaan*, *staan*, *doen* (z. B **a** en **e**).

b. In 't *praesens des conjunctiefs* (waar achter den als verbaal stam fungeerenden wortel een *i* als *modaal* suffix, vgl. H. V, § 4 **a**, gevoegd werd) ontwikkelde zich:

uit een oorspr. S. 1. en 3. *gágaim*, *gágaiith*, *stástaim*, *stástaiith*, *dádaⁱim*, *dádaⁱith* (vgl. § 16 A **b** en B **a**), door vermindeling van *gáxim*, *gáxith*, *stástxim*, *stástxith*, *dódxim*, *dódxith* (uit *dódoⁱim*, *dódoⁱith*, voor *dádoⁱim*, *dádoⁱith*, vgl. H. III, § 3 A **f**, en boven § 16, B **c**) (voor den overgang van *ai* en *oⁱ*, bij verzwakking van toon, tot een onduidelijken vocaal, z. H. III, § 8 **e**) een *gáxm*, *gáxth*, *stáxm*, *stáxth*, *dóxm*, *dóxth* (vgl. B **c**), vandaar een Oudgerm. *gá*, *stá*, *dô* (vgl. B **c** en **d**), en hieruit een Nederl. *ik*, *hij ga*, *sta*, *doe*;

uit een oorspr. Pl. 1. 2. 3. *gágaima*, *gágaiitha*, *gágainth*, *stástaima*, *stástaiitha*, *stástainth*, *dádaima*, *dádaiitha*, *dádainth* (vgl. § 16 A **b** en B **a**), door vermindeling van *gáxma*, *gáxtha*, *gáxnth*, *stástxma*, *stástxtha*, *stástxnth*, *dódxma*, *dódxtha*, *dódxnth* (uit *dódoⁱima*, *dódoⁱitha*, *dódoⁱinth*, voor *dádoⁱima*, *dádoⁱitha*, *dádoⁱinth*, vgl. H. III, § 3 A **f**, en boven § 16, B **c**) (vgl. ook H. III, § 8 **e**), een *gáxma*, *gáxtha*, *gáxnth*, *stáxma*, *stáxtha*, *stáxnth*, *dóxma*, *dóxtha*, *dóxnth* (vgl. B **c**), vandaar een

Oudgerm. *gân, gâth, gán, stán, stâth, stán, dôm, dôth, dôn* (vgl. B c en a), en hieruit een Nederl. *wij gaan, gij gaat, zij gaan, wij staan, gij staat, zij staan, wij doen, gij doet, zij doen* (vgl. B. d).

c. In 't *praesens van den imperatief* ontwikkelde zich:

in den 2^{den} pers. enk. (welke hier bij de op een vocaal uitgaande wortels, tegenover de andere, vgl. H. V, § 5 r, den wortelklinker verlengde; zie ook boven § 16 A b) uit een oorspronk. *gágá, stástá, dódo* (uit *dáda, dádo*) door verkorting van den slotvocaal (vgl. H. V, § 6 a, op 't einde) eerst *gága, stásta, dódo*, vervolgens met verzwakking van den klinker des wortels en syncope des (der) tusschen de vocalen der reduplicatie- en der wortelsyllabe staande medeklinkers (z. § 16 B c) *gax, stax, doo*, vandaar in 't Oudgerm. *gá, stá, dô* (z. t. a. pl.), en hieruit in 't Nederl. *ga, sta, doe*;

in den 2^{den} pers. meerv. uit een met den 2^{den} pers. mv. van 't praes. des indicatiefs overeenkomenden vorm *gágatha, stástatha, dáda* (zie § 16 A b en B a) op gelijke wijze (z. § 17 a) in 't Nederl. een *gaat, staat, doet*.

a. In 't *praesens van den infinitief* was de reduplicatie (vgl. § 16 A b), evenmin als in 't partic. perfect. (zie ben. § 18), niet oorspronkelijk en kwam eerst, in navolging van de andere wijzen des praesens, in gebruik. Uit dit oorspronk. *gágani, stástani, dádani* (vgl. H. V, § 4 c § 15), ontwikkelde zich dan, door vermindeling van *gáxni, stáxni, dódo* (uit *dádo*, vgl. H. III, § 3 A r), eerst *gaxni, staxni, doo* (vgl. § 16 B c), dan een Oudgerm. *gân, stán, dôn* (z. B c en a), en zoo een Ned. *gaan, staan, doen*.

e. In het *praesens van 't deelwoord* ontwikkelde zich uit een oorspronk. *gáganthja, stástanthja, dádanthja* (vgl. H. V, § 4 a en § 16, en boven § 16, A b), door vermindeling van een *gáxanthja, stáxanthja, dódo* (uit *dádo*, vgl. H. III, § 3, A r), een *gaxanthja, staxanthja, doo* (z. § 16, B c), vandaar een Oudgerm. *gândi, stándi, dôndi* (z. B c en a), en hieruit een Nederl. *gaande, staande, doende*.

OPMERKING 1. De vorm van den 1ste pers. enk. tegenw. t. des indicatiefs (z. boven **a**) heeft in de hedendaagsche taal (ook reeds in 't zoogenaamde Mnl.) zijn *n* (uit *m*) in den regel afgeworpen; slechts wanneer het persoonl. vnw. op het verbum volgt, is in de spreektaal nog de *n* gebleven (vgl. *gaan ik, staan ik, doen ik, doch ik ga, sta, doe*).

OPMERK. 2. Voor den tegenwoordig in onbruik geraakten 2^{den} pers. enkelv. van 't praes. des indicatiefs en des conjunctiefs *du gaes, staes, does*, vgl. men de oorspr. vormen: (indicat.) *gagd̄si, stast̄asi, dad̄osi* (vgl. boven **a** en § 16 B **a** en A **b**), vandaar Oudgerm. *ḡas, st̄as, d̄os*; (conjunct.) *ḡagaisi, st̄astaisi, d̄bd̄osi* (vgl. boven **b** en § 16 A **b** en B **a**), vandaar Oudgerm. *ḡas, st̄as, d̄os*, uit *d̄axs, ḡaxs, d̄oōs*.

18. Het *partic. perfect.* van deze verba moet oorspronk. volgens H. III, 3 B **a**, *ganá, staná, daná* geweest zijn; waarschijnlijk bleef hier de *a*, niettegenstaande de verzwakking des klemtoons op de wortelsyllabe, evenals bij de deelwoorden van wortelverba der VI^{de} klasse (z. H. III, 4, **a**), behouden. Daaruit ontwikkelden zich dan, na verspringing des accents (z. H. III, 3 B **a**) en elisie des uitgangs *a* (z. H. V, § 6 **b**), de vormen *gan, stan, dan*, van welke de twee eerste door invloed der andere vormen des werkwoords, die alle een lange *á* hebben, in 't Oudgerm. tot *gán, stán*, nld. *gegaan, gestaan*, werden; de *án* vorm richtte zich dan waarschijnlijk naar de twee andere en ging evenzoo in *dán* (oudgm.), *gedaan* (ndl.) over. De oude vorm van *da*, *daná*, schijnt intusschen ook zijn *a*, bij verzwakking van 't accent op de wortellettergreep, evenals de deelwoorden van wortelverba der II^{de} kl. (z. H. III, 4 **a**), tot *ō* gewijzigd te hebben; alzoo *dōná*. Deze laatste vorm moest dan bij verdere ontwikkeling (vgl. H. III, 3 B **a**, en H. V, 6 **b**) tot *dōn* worden; vandaar dan, bij gelijke overname des in de andere vormen des werkwoords voorkomenden langen vocaals *ó, dón* (beantwoordende aan een nld. *doen*), een vorm, die naast *dán* in de oudere Germ. talen aangetroffen wordt en als schijnbare infinitief voor 't *partic.* nog in gebruik is (vgl. H VII, 5).

19. Opmerkelijk is voorts nog het *praeteritum* of tegenwoordig *imperfectum* van *doen*, in welks vormen de oude reduplicatie nog zonder syncope (vgl. H. III, § 3 C) of aphaeresis (t. a. pl. D) toe te laten, is in aanwezig gebleven. Op grond van het in H. III, § 2, en § 3, B **b** en **c**, omtrent de reduplicatie en het accent der vormen van het *praeteritum* opgemerkte, van het in H. III, § 3, A **a** en **b**, omtrent de mogelijke door den klemtoon veroorzaakte veranderingen des wortelvocaals gezegde, alsook van de in H. V, § 5 en 4 **b**, opgegeven personale en modale suffixen, kan men oorspronk. de volgende vormen van het *praeteritum* des indicatiefs en des conjunctiefs veronderstellen:

	Indic.	Conjunct.
S. 1.	<i>dadá</i> (uit <i>dadá</i> † <i>a</i>)	<i>dádajam</i>
3.	<i>dadá</i> (uit <i>dadá</i> † <i>a</i>)	<i>dádajath</i>
Pl. 1.	<i>dádama</i>	<i>dádajama</i>
2.	<i>dádutha</i>	<i>dádajatha</i>
3.	<i>dádanth</i>	<i>dádajanth.</i>

Terwijl nu de verdubbeling in deze vormen bleef bestaan, ging ze in verloop van tijd evenwel in een tweede periode van ontwikkeling over, t. w. in dezelfde, welke we ook waarnemen bij de uit grondwoorden ontstane sterke verba (z. H. III, § 8, **b** en **c**, en vgl. de beide *aanmerk.* onder aan de bladz. aldaar), d. i. de vocaal der reduplicatiesyllabe werd *e* en de hoofdtoon, die reeds in het *mv.* des indicatiefs en in den geheelen conjunctief op deze lettergreep viel, ging ook in den singularis op die syllabe over. Bedenkt men hierbij, hoe de slotvocaal en de slotconsonant regelmatig afviel, hoe de lange slotklinker steeds verkort werd (vgl. H. V, § 6 **a**), hoe in de met zwakken klemtoon uitgesproken letterverbinding *aja* de eerste *a* gewoonlijk verdween (zie H. VIII, § 1, en vgl. H. V, § 12), terwijl *ja* des conjunctiefs tot *i* (vandaar tot *i*) overging (vgl. H. V, § 4 **b**), en weten we eindelijk, dat in den pluralis des indicatiefs de zonder hoofdtoon uitgesproken *a* der wortellettergreep, die men met de verbindingsletter *u*, in dezelfde vormen van het sterke *imperfectum* (vgl. H. V, § 5, *aanm.*),

gelijkstelde, zich ook tot *u* wijzigde, dan begrijpen we voor het Oudgerm. de volgende vormen, welke in 't Nederlandsch, ten gevolge van het gewone onduidelijk worden des duidelijken klinkers in de uitgang, van de elisie en de syncope des onduidelijken vocaals (vgl. H. V, § 6 **b**) en van de andere bekende wijzigingen der sluitletters *m* en *th* (z. H. V, § 6, **a** en **r**), tot de tegenwoordig gebruikelijke moesten worden. De oudere *e* werd daarenboven tot *e*.

	Indicat.		Conjunct.	
	Oudgerm.	Nederl.	Oudgerm.	Nederl.
S. 1.	<i>de^ada</i>	<i>ik deed</i> (uit <i>dede</i>)	<i>de^adi</i>	<i>ik dede</i> (of <i>deed</i>)
3.	<i>de^ada</i>	<i>hij deed</i> (uit <i>dede</i>)	<i>de^adî</i>	<i>hij dede</i> (of <i>deed</i>)
Pl. 1.	<i>de^adum</i>	<i>wij deden</i>	<i>de^adîm</i>	<i>wij deden</i>
2.	<i>de^aduth</i>	<i>gij deedt</i> (uit <i>dedet</i>)	<i>de^adith</i>	<i>gij deedt</i> (uit <i>dedet</i>)
3.	<i>de^adun</i>	<i>zij deden</i>	<i>de^adîn</i>	<i>zij deden</i>

20. Het werkw. *zijn* kenmerkt zich door conjugatievormen, welke deels uit een wortel *was*, deels uit een wort. *BI*, deels uit een *w. AS* zijn voortgekomen.

a. De vormen, uit *was*, worden gebezigd in den imperatief (*wees*, *weest*), den infinitief (*wezen*), het partic. praesens (*wezende*), het imperfect. (*ik was*, *hij was*, enz., en *ik ware*, *hij ware*, enz.) en het partic. perfect. (*geweest* en *gewezen*). Vgl. H. III; § 26.

b. Uit den *w. BI* vloeide voort de 1ste pers. enk. praes. indicat. *ik ben* (en de verloren 2de pers. enk. *du best*). De wortels namelijk, welke in de conjugatie, zonder nog evenals *GA*, *STA*, *DA* (vgl. § 16, A **b**) te redupliceren, zich onmiddellijk met de personale en modale suffixen verbonden, alzoo eenvoudig, zonder stamuitgang, als verbale stam gebezigd werden (vgl. boven § 16, A **a**), kregen in den singularis van het praesens des indicatiefs den hoofdtoon op de wortelsyllabe, terwijl in den pluralis van dien tijd, in den conjunctief en het tegenw. deelw. het suffix den hoofdtoon aannam; ten gevolge daarvan kon dan de wortelvocaal, met sterken klemtoon, zich op een der in H. III, § 3, A. **a**, **c** of **d**, of, met verzwakten klemtoon, op een der t. a. pl. (A **b**) aan-

gegeven wijzen versterken of verzwakken. Tot dergelijke wortels behoorde ook BI, die, met het personaal suffix voor den 1sten enk. *mi* (z. § 16, B a) verbonden, zijn *i* door invloed van den daarop vallenden sterken klemtoon tot *i* wijzigde (vgl. H. III, § 3, A c); vanwaar alzoo *bími*. Ten gevolge van de in H. V, § 6 a, besproken elisie der slotklinkers werd deze vorm tot *bím*, om dan later, met verkorting des vocaals en overgang der *m* tot *n* (vgl. t. a. pl. f), tot een Oudgerm. *bin*, en vandaar, met wijziging der onvolk. *i* (*i*) tot de onv. *e* (z. St. I, H. VII, § 4), in 't Nederl. tot *ben* over te gaan. (In 't Mnl. vindt men ook nog wel een vorm met *m*, *bem*).

AANMERK. De oude 2de pers. *best* ontstond evenzoo, door vermindering van een Oudgerm. *bist* (vgl. nog hd. *du bist*), uit een oorspr. *bísti*, d. i. het versterkte *bí* en een anders in 't Germaansch vrij ongewoon personaal suffix voor den 2^{den} pers. *sti*. (Het gewone suffix voor dien pers. is anders *si*, vgl. H. V, § 13).

c. a. Uit den wortel AS, welke dezelfde eigenaardigheid vertoont als BI (zie boven b), vormde men eertijds een 3^{den} pers. enk. praes. indicat. *ásti* (het oorspr. personaal suffix *ti* wijzigde zich hier door invloed der voorafgaande *s* niet, zooals anders, vgl. H. V, § 5 b, tot *thi*); door invloed van den hoofdtoon werd voorts de *a* tot *e* (vgl. H. III, § 3 A a), vanwaar alzoo een vorm *esti*, welke, met de gewone afwerping des slotvocaals (z. H. V, § 6 a) en met overgang der onvolk. *e* tot de onv. *i* (z. St. I, H. VIII, § 3), een Oudgerm. *ist* (vgl. nog hd. *er ist*) moest opleveren. Door assimilatie der *s* en *t* (vgl. ook de volksuitspraak *kas*, voor *kast*) ontstond dan hieruit onze Nederl. vorm *hij is*.

b. Door middel van het anders in 't praeteritum gebruikelijke, doch hier voor het praesens gebezigde modaal suffix *ja* (z. H. V, § 4 b) vormde men voorts oorspr. uit AS een tegenw. t. der aanvoegende wijs (voor de personale suffixen vgl. H. V, § 5): S. 1. *asjám*, 3. *asjáth*, Pl. 1. *asjána*, 2. *asjátha*, 3. *asjánth*. Ten gevolge van de verzwakking van den klinker der wortelsyllabe (de hoofdtoon viel op den uitgang, de zwakke toon op

den wortel, vgl. boven **b**) werd deze eerst onduidelijk om daarna geheel weg te vallen; de letterverbinding *ja* werd tot *i* (z. H. V, § 4 **b**) en de slotconsonant of -vocaal werd geëlideerd (z. H. V, § 6 **a**). Zoo ontwikkelde zich een Oudgerm. S. 1. en 3. *si*, Pl. 1. *sim*, 2. *sith*, 3. *sín*, vormen, welke op regelmatige wijze (de slot-*m* en-*th* worden *n* en *t*, z. H. V, § 6, **a** en **f**) een Ned. S. 1. en 3. *ik*, *hij zij*, Pl. 1. *wij zijn*, 2. *gij zijt*, 3. *zij zijn*, deden ontstaan.

c. In het meerv. van het praesens des indicatiefs moesten, in overeenstemming met het boven (**b**) omtrent BI aangemerkte en eveneens op AS toepasselijke, de oorspronkelijke vormen 1. *asmá*, 2. *astá*, 3. *asánthi* (voor de personale suffixen vgl. H. V, § 5; voor *ta*, in plaats van *tha*, door invloed der voorafgaande *s*, vgl. boven **c a**) hun met zwakken toon uitgesproken wortelvocaal verliezen (vgl. ook boven **b**) en tot *sma*, *sta*, *sánthi* worden; dit laatste wijzigde zich dan, met overgang van *a* tot *e* (vgl. H. III, § 3 A **a**) en van *e* tot *i* (vgl. St. I, H. VIII, 3), alsook met de gewone elisie der slot-*i* (vgl. H. V, § 6 **a**), tot een Oudgerm. *sinth* (vgl. nog hd. *sind*). In het Nederlandsch intusschen zijn alle drie vormen verlorengestaan en vervangen door die des conjunctiefs; alzoo in den tegenw. plur. praes. indicat. *wij*, *zij zijn*, *gij zijt*. (Een nog verder doordringen der vormen des conjunctiefs in den indicatief merken we op in enkele streken van Gelderland (b. v. de Bommelerwaard), waar men ook *ik zij* voor *ik ben* zegt.

d. Een van AS gevormd tegenw. deelwoord, dat evenals de onder **b** en **c** besproken vormen het accent op het achtervoegsel, dus den zwakken toon op den wortelklinker had (vgl. boven **b**), moest ook op gelijke wijze uit een oorspr. *asánthja* (met een suffix *anthja*, in plaats van het gewone *nthja*, vgl. H. V, § 4 **a**) een *sánthja*, en hieruit, evenals *sánthi* (vgl. boven **c**), met elisie des slotvocaals en overgang der met den hoofdtoon-uitgesproken *a* tot de onvolk. *i*, een Oudgerm. *sindi* (voor *d*, uit *dh*, uit *th*, vgl. H. V, § 6 **f**). Zulk een vorm intusschen ontmoet men nergens; steeds treft men in plaats daarvan oudtijds het part. van WAS, nam. *wezende*, aan (z. **a**). Eerst in het Mnl. vertoont zich

naast dit *wezende* een vorm *zijnde*, welke waarschijnlijk uit dit oude *sindi* is voortgekomen en zijn *i* verlengd heeft in analogie met de vormen, met *i*, des conjunctiefs, welke ook in het meerv. des indicatiefs overgenomen waren en aan wier vocaal ten gevolge van het veelvuldig gebruik dier vormen het oor was gewoon geraakt.

e. De infinitief praesens, welke steeds in alle verba het accent op den wortel had, zou uit een oorspronk. *ásani* (vgl. H. V, § 4 e) een tegenwoordigen vorm *esen* (vgl. H. V, § 15) hebben moeten ontwikkelen. Een zoodanige vorm wordt evenwel nergens aangetroffen; men bezigde daarvoor steeds *wezen*, van WAS. Eerst in 't Mnl. verschijnt naast dit *wezen* de vorm *zijn*, welke aan de vergelijking met de andere wijzen des praesens (den plur. des indicatiefs, den conjunctief en het participium), die in alle andere werkwoorden steeds denzelfden klinker vertoonen, zijn ontstaan te danken heeft.

AANMERK. Evenzoo had het Mnl. een verleden deelw. *gesijn* (naast *gewezen*), dat, naast den infinitief *zijn*, waarschijnlijk door vergelijking van *gewezen* met *wezen* gevormd is.

HOOFDSTUK VII.

Over de samengestelde vormen.

1. Welke tijden der verschillende wijzen van het actieve en het passieve werkwoord met de zoogenaamde hulpwerkwoorden *hebben*, *zijn*, *worden* en *zullen* en den infinitief praesens of het participium perfectum omschreven worden, behoeft hier niet in 't bijzonder nagegaan te worden. Alleen het verschillend gebruik van *hebben* en *zijn* in het actieve werkw. alsmede de verklaring van de geschiedenis van 't ontstaan en van den aard der omschrijving zal in 't volgende onze aandacht vorderen.

2. In 't actief bezigt men het hulpww. *hebben* ter omschrijving

van het perf., plqprf., fut. exact. en fut. perf. exact. bij de verba, wier openbaring v. best. een transitieve of intransitieve *handeling* of een *verkeeren in eenigen toestand, stand of betrekking* is, alzoo bij de transitieve en intransit. *actitieve* en bij de *immutatieve* werkwoorden (vgl. H. I, § 1), behalve bij *zijn* en *blijven*; vgl. b. v. *ik heb, had, zal hebben, zou hebben gegeten, gedronken, gedood, geloopt, geblonken, gebloed, gezeten, gepast, geleken, enz. enz.* De omschrijving met *zijn* daarentegen heeft in genoemde tijden plaats in 't actief bij de verba, wier openb. van best. een *komen in eenigen toestand, stand of betrekking* is, alzoo bij de *mutatiere* werkwoorden (vgl. t. a. pl.), voorts bij *zijn* en *blijven*, alsmede in 't passief, waar de openb. v. best. des werkwoords een *gebracht worden in eenigen toestand, stand of betrekking* is (vgl. t. a. pl.); vgl. b. v. *ik ben, was, zal zijn, zou zijn gegroeid, ontwaakt, gevallen, gestegen, genaderd, ten deel gevallen, geveest, gebleven, gebouwd, bevrijd, gezonden, bemind, enz.*

3. Op te merken valt intusschen omtrent het in § 2 gezegde:

dat terwijl verscheidene werkwoorden van beweging steeds een „komen in een stand” uitdrukken (b. v. *komen, weggaan, stijgen, vallen, enz.*), vele daarentegen nu eens een „handeling” dan weder een „komen in een stand” kunnen beteekenen, een verschil van opvatting, dat òf uit den samenhang, waarin 't verb. gebezigd wordt, kan blijken òf eenvoudig van de voorstelling des sprekers afhangt, en tevens natuurlijk een verschillend gebruik van het hulpww. in de omschrijving veroorzaakt; zoo zegt men b. v. „*hij heeft de brug overgereden*”, „*zij hebben het water overgezwommen*”, wanneer men het overrijden der brug, het overzwemmen des waters (b. v. wegens het gevaar, daaraan verbonden) als een handeling (een waagstuk) wil voorstellen, doch „*hij is d. b. overgereden*”, „*wij zijn h. w. overgezwommen*”, wanneer men diezelfde op. v. best. als een komen in een anderen stand (het bereiken van den overkant) beschouwt; zoo „*wij hebben op onze reis naar C. deels gereden, deels geloopt*”, „*hij heeft zoo hard geloopt, dat ik hem niet kon inhalen*”, enz., doch „*wij zijn naar C. gereden*”, „*hij is naar huis geloopt*”, enz.; zoo „*ik heb hem steeds*

in zijn handelingen gevolgd", doch „ik *ben* hem tot aan zijn huis gevolgd"; enz. enz.;

dat op gelijke wijze *vergeten*, *afleeren*, *verleeren* (intrans.) en *verliezen* òf als een „werking" kunnen opgevat worden òf als een „komen in een toestand" (nam. van onwetendheid, gebrek); vanwaar alzo evengoed „ik *ben*, enz. mijn les vergeten, die kunst afgeleerd, verleerd, zijn boek verloren", als „ik *heb*, enz. mijn les vergeten, enz.", al naardat men de openb. v. best. als verandering van toestand of als handeling wil voorstellen; (evenzoo kan *beginnen*, dat anders als transit. actitief verb. met *hebben* verbonden wordt, wel opgevat worden als „tot iets komen", nam. wanneer het geen object bij zich heeft, maar een bepaling met *aan* (= „tot") of een infinitief, met het locatieve begrip *tot*, vgl. H. II, § 8; vandaar dan het gebruik van *zijn*, b. v. in „hij *is* aan zijn werk *begonnen*", „hij *is begonnen* te schelden", enz.; vgl. „hij *is* aan zijn werk *gegaan*", hij *is gaan* schelden", enz.);

dat de *wederkeerige* werkwoorden, *met den accusatief*, die voor de zelfstandigheid, welke haar bestaan openbaart, te gelijker tijd zoowel een werking als een bewerking, d. i. het gebracht worden in een toestand, stand of betrekking, uitdrukken, wier openb. v. best. dus evengoed een „werking" als een „gebracht worden in een toestand, enz." is, hun perf., plqprf., enz. eigenlijk zoowel met *hebben* als met *zijn* moesten kunnen omschrijven; dat echter in onze taal zich het gebruik voor *hebben* verklaard heeft; vanwaar dus „ik *heb* mij gewasschen, verwonderd, enz." (vgl. daarentegen in 't Fransch, waar zich het gebruik voor *zijn* heeft verklaard, „je me *suis* lavé, étonné, enz.").

4 a. Ter uitdrukking van een onvoltooid „gebracht worden in een toestand, stand of betrekking" bezigde men in het Gotisch nog een oorspronkelijken geconjugeerden vorm in het praesens des indicatiefs en des conjunctiefs; zoo werd b. v. voor „hij wordt gebonden, gevuld" een vorm *bindada*, *fulljada* (d. i. de verbale stam *binda*, *fullja*, en, het personaal suffix, voor den 3^{den} pers. passief, *da*) gebruikt; zop voor „hij worde gebonden, gevuld" een vorm *bindaidau* (d. i. de verbale stam + *i*, het teeken van den

conjunctief, vgl. H. V, § 4 a, en het personale suffix voor den 3^{den} pers. passief, *dau*). Voor het passieve praeteritum (alzo voor het passieve imperf., perf. en plqprf., vgl. H. II, § 2, *aann.* 3), dat meer dan waarschijnlijk eertijds ook een *geconjugeerden* vorm had, bediende men zich echter in het genoemde Oudgerm. dialect reeds van eene omschrijving. En van welken aard deze moest zijn, laat zich bij eenig nadenken reeds dadelijk en gemakkelijk bevroeden. Gelijk het oude actieve praeteritum eene òf op een tegenwoordig tijdstip voltooide perfectale òf op een vroeger tijdstip onvoltooide of voltooide (imperfectale of plusquamperfectale), dus in ieder geval *verledene* actieve openb. v. best. eener zelfstandigheid noemde, zoo drukte natuurlijk ook het oude *verroegde* passieve *praeteritum* eene òf op een tegenwoordig tijdstip voltooide òf op een vroeger tijdstip onvoltooide of voltooide, dus in ieder geval *verledene*, passieve bestaansopenbaring van eene zelfstandigheid uit.

Deze laatste beteekenis nu „eene *verledene* passieve openb. v. best. vertoonen” staat gelijk met het begrip „eene *zelfstandigheid* ZIJN, welke zich door een *verleden* passieve openb. v. best., d. i. door een *verleden* gebracht worden in een toestand, stand of betrekking kenmerkt.” Herinnert men zich voorts, dat de taal een vorm des werkwoords, het participium perfectum, bezit, welke „eene zelfstandigheid” aanwijst, „die zich kenmerkt door een voltooid (dus tevens *verleden*) gebracht worden in een toestand, stand of betrekking” (vgl. H. II, § 16), dan begrijpt men allicht, hoe in den tijd, toen het *geconjugeerde* passieve praeteritum begon in onbruik te geraken, het voor de hand lag, ter vervanging van den laatstgenoemden vorm, een zoodanig verleden deelw. te bezigen, en dat door middel van een persoonsvorm van *zijn* met eenige zelfstandigheid te verbinden. Zoo ontwikkelde zich een omschreven vorm, die (b. v. van *binden*, *voeren*) aan een hedendaagsch *ik ben gebonden*, *gevoerd*, enz. beantwoordde, en natuurlijk, in overeenstemming met het karakter van het vroegere praeteritum (vgl. H. II, § 2, *aann.* 3), zoowel voor het imperf. en plusquamprf. als voor het perfect. gebruikt werd. Dewijl intusschen *zijn* (*wezen*)

eertijds ook wel de beteekenis van „worden”, d. i. „beginnen te zijn” (vgl. evenzoo *zitten*, *liggen*, = „gaan zitten, liggen”) had en dus het praeteritum van het met dat begrip gebezigde verbum (*was*, enz.) alsook het praeteritum van *worden* (*werd*, enz., oudt. *ward*, Oudgerm. *warth*, enz.) in begrip gelijkstonden met de praesensvormen van het in de gewone beteek. gebruikte *zijn*, zoo bezigde men naast de omschrijvingen met het praesens van *zijn* ook wel die, met het praeteritum *was* of *werd* (*warth*), en dat wel, in overeenstemming met den eerstgenoemden vorm, evenzoo door elkaar voor het imprf., het perf. en 't plusqprf. In vervolg van tijd evenwel, toen men (omstreeks de 8ste en 9de eeuw) de drie onderscheidene praeteritale begrippen ook door verschil van vorm begon aan te wijzen (vgl. ben. § 5 a), namen langzamerhand ook deze omschrijvingen in 't passieve verbum eene meer speciale en juist begrensde functie aan, zoodat *werd* (*warth*) enz., met 't partic., voor 't imprf., *ik ben*, enz., met het partic., voor 't perf., en *ik was*, enz. (als praeteritum van *zijn* „geworden zijn”, niet van *zijn* „worden”), met het partic., voor 't plusquamprf. in gebruik kwam.

4 b. Bij verdere ontwikkeling der taal nu raakte vervolgens ook het geconjugeerde passieve praesens in onbruik. In het Oudhoogduitsch toch, dat we op zijn vroegst uit de 8ste eeuw leeren kennen (hetwelk dus eene vier eeuwen latere ontwikkelingsperiode vertoont dan het Gotisch, dat ons uit de 4de eeuw bewaard is), was de vervoegde vorm reeds geheel en al verdwenen en voor een omschrijving geweken, welke zich op natuurlijke wijze uit de reeds bestaande van het praeteritum ontwikkeld had. Terwijl namelijk naast een praeteritum, dat aan het tegenw. *ik werd*, enz. beantwoordde (nam. *warth*, enz.), als praesens een aan het tegenwoordig *ik word*, enz. beantwoordende vorm (Ohd. *werdhu*, enz.) stond, zoo moest zich ook, bij het ontstaan der behoefte aan een omschreven passief praesens, uit een met *warth*, enz. gevormd praeteritum eene gelijke omschrijving met het partic. prf. en het praesens van *werdhan* (tegenw. *worden*), nam. *werdhu*, enz. (tegenw. *ik word*, enz.), voor den lijdenden tegenwoordigen tijd

aan de hand doen. Gelijk toch het begrip van het passief praeteritum kan opgevat worden als „eene zelfstandigheid ZIJN, die zich kenmerkt door een *verleden* gebracht worden in een toestand, stand of betrekking” (vgl. boven a), zoo kon men ook het praesentiaal begrip „eene *tegenwoordige* en *onvoltooide* passieve openb. v. best. vertoonen” beschouwen als „eene zelfstandigheid WORDEN, die zich door eene *verledene* passieve openb. v. best., d. i. door een *verleden* en *voltooid* gebracht worden in een toestand, stand of betrekking kenmerkt.”

5 a. Gelijk reeds vroeger (z. H. II, § 2, *aann.* 3) aange-merkt is, bezigde men eertijds ter aanwijzing van het *actieve* imperf., perf. en plusquamprf. slechts één vorm, het *praeteritum*, doch begon tevens omstreeks de 8ste en de 9de eeuw de behoefte te openbaren aan eene meer bepaalde aanwijzing der drie verschillende begrippen. Ter aanduiding van het actieve imperfectum kwam langzamerhand meer uitsluitend het oude praeteritum in gebruik; doch hierdoor ontstond te gelijker tijd de noodzakelijkheid om voor het actieve imperfectum en 't plqprf. een nieuwen vorm uit te vinden. Bij de steeds actieve *mutatieve* verba (vgl. H. I, § 1) welke een partic. perf. hebben, dat „eene zelfstandigheid” aanwijst, „die zich kenmerkt door een *voltooid komen* in een toestand, stand of betrekking” (vgl. H. II, § 16), was deze nieuwe vorm niet verre te zoeken. Het begrip van 't perf. en plqprf. dezer verba „op een tegenwoordig of een *verleden tijdstip* een *voltooid komen* in een toestand, stand of betrekking vertoonen” (vgl. H. II, § 2) is namelijk volkomen gelijk aan „op een tegenwoordig of verleden tijdstip *eene zelfstandigheid zijn*, die zich kenmerkt door een *voltooid komen* in een toestand, stand of betrekking,” en kon dus volkomen juist door het praesens of imperf. van *zijn* en een verleden deelwoord uitgedrukt worden. Vandaar alzoo ook in de tegenwoordige taal b. v. *ik ben, was, enz. gegroeid, ontwaakt, gekomen, gevallen, genaderd, het is (ten deel) gevallen, enz.*

5 b. Doch ook voor het perf. en plqprf. van een *transitief* ww. van *handeling* (vgl. H. I, § 2) lag de ontwikkeling van een

nieuwen vorm voor de hand en was de omschrijving met een particip. perf. licht mogelijk. Een *transitief actief* verbum, dat met *betrekking tot het onderwerp* een „brenge van 't object in een toestand, stand of betrekking” beteekent (z. t. a. pl.), drukt te gelijker tijd ook voor *dit object* een „gebracht worden in een toestand, stand of betrekking” uit. In zinnen, als „ik eet een appel,” „de man slaat den hond”, enz., is *eet, slaat* ten opzichte van *ik, de man*, eene „handeling”, doch voor *appel, hond*, een „gebracht worden in een toest., stand of betrekking.” Ten opzichte van het object kan daarom het part. perf. van deze verba „eene zelfstandigheid” aanwijzen „die zich kenmerkt door een voltooid gebracht worden in een toestand, stand of betrekking” (vgl. H. II, § 16). Bedenkt men nu, dat het „onvoltooid bewerken van een object” tevens het „onder handen nemen van deze objectieve zelfstandigheid, welke men bewerkt, die bewerkt of in een toestand, stand of betrekking gebracht wordt”, in zich sluit, dat alzoo ook het „voltooid bewerken van een object” kan opgevat worden als het „voltooid onder handen nemen”, dus „onder handen *hebben* dier zelfstandigheid, die men bewerkt heeft, die met voltooiing in een toestand, stand of betrekking gebracht is”, dan begrijpt men, hoe zulk een transit. *actief* ww. zijn actief perfect. en plqprf. kon vormen door middel van het praes. en imperf. van *hebben* en een part. perfect., welk laatste dan eigenlijk als praedicaat van 't object staat. Zoo beteekent dus *ik heb, had den appel gegeten, de man heeft, had den hond geslagen* eigenlijk „ik heb, had den appel, terwijl die door mij gegeten was, onder handen genomen”, „de man heeft, had den hond, terwijl deze door hem geslagen was, onder handen genomen.”

5 e. Toen we eenmaal deze omschrijving met *hebben* en 't part. perf. voor de *transitieve actieve* verba (alzo voor die werkwoorden, die eene *overgankelijke handeling* uitdrukken en bij welke, gelijk we uit het bovenstaande zagen, de omschrijving op grammatische en logische gronden steunt) in gebruik gekomen en als 't ware tot een staanden vorm van 't werkw. geworden was, begon men, het oorspronkelijk karakter van deze verbinding van *hebben*

met het verled. deelw. uit 't oog verliezende, zich ook van hetzelfde middel te bedienen voor de vorming eens perfectums en plusquamperfectums van *intransitieve actieve* verba, die ook eene *handeling*, ofschoon een *niet overgankelijke*, uitdrukken (vgl. H. I, § 2), en van *immutatieve* werkwoorden (vgl. H. I, § 1), wier begrip van *niet-verandering*, als de uiting van eene in 't sub-ject liggende kracht, meer of min met dat van *handeling* gelijkgesteld werd. Vandaar b. v. *ik heb, had geloopt, gewandeld, gedanst, geschreid, gekeken, gedraald*, enz. alsmede *ik heb, had geblonken, gebloed, gezeten, gepast*, enz., ofschoon de verba, waarvan ze gevormd zijn, uit den aard hunner beteekenis geen object bij zich kunnen hebben, dus ook geen begrip „in een toestand, enz. gebracht worden” in zich sluiten en daarom eigenlijk ook geen part. perfect. kunnen vormen.

5 a. Dat *zijn* en *blijven*, welke toch ook tot de *immutatieve* werkw. behooren, zich aan dit gebruik onttrekken en hun perf. en plqprf. met *zijn* vormen (vgl. bov. § 2), is daaraan toe te schrijven, dat de beide verba oorspr., nevens de gewone opvatting, ook de inchoatieve van „beginnen te zijn, te blijven”, d. i. „worden” hadden en in dit karakter natuurlijk, als verba van *verandering*, een omschrijving met *zijn* vorderden. Dit laatste hulpww. nu is het standvastige voor het imperf. en plqprf. geworden en wordt ook dan gebezigd, wanneer de besproken verba de gewone opvatting hadden en dus eigenlijk met *hebben* te bezigen waren. Bij *zijn* intusschen kwam eertijds in 't zoogenaamde Middelnederl. gewoonlijk (en komt ook tegenwoordig in de volkstaal nog meermalen) de laatstgenoemde omschrijving voor; bij LANGENDIJK b. v. en bij de kluchtpeldichters der 17de eeuw ontmoet men herhaaldelijk *ik heb, had geweest* (vgl. in 't Fransch *j'ai, j'avais été*).

6 a. Dat het futurum in de oudere taal gewoonlijk door het praesens werd uitgedrukt, ja dat van dit gebruik zelfs de tegenwoordige taal nog enkele malen een spoor bewaard heeft, werd reeds vroeger (H. II, § 2, *aanm.* 4) aangemerkt. Intusschen bezigde reeds het Gotisch somtijds ter aanwijzing van een in de toekomst gestelde openb. v. best. omschrijvingen, uit een locatiieven

infinitief en een verbum, dat oorspr. „verplicht of voornemens zijn” beteekende, samengesteld. Een van deze verba was het onregelmatige *skulan*, ons tegenwoordig *zullen* (vgl. H. VI, § 2), dat oorspr. de opvatting „verplicht zijn tot” had, doch, toen bij uitbreiding des begrijs de gedachte aan eenige „verplichting” verlorening, het karakter van een hulpww. aannam.

AANMERK. Vgl. zoo in 't Hoogd. *werden* eig. „gaan, overgaan tot” en in 't Eng., naast *shall*, ook *will* „neiging hebben tot”, met een volgenden locatieven infinitief, ter omschrijving van het futurum, enz.

6 b. Uit het vereenigd bezigen van een der hulpwerkwoorden, welke dienen ter samenstelling van een vorm, die het „vertoon eener voltooide openb. v. best.” aanwijst, en van *zal*, enz., dat den tijd vormt, die de toekomstige openb. v. best. noemt, ontwikkelde zich voorts het futurum exactum (b. v. *ik zal gebonden hebben, ik zal gestorven zijn*), welks begrip eertijds ook eenvoudig door een praesens werd aangeduid (vgl. H. II, § 2, *aann.* 4).

6 c. Het zoogenaamde *omschreven imperfectum* en het *omschreven plusquamperfectum des conjunctiefs* (z. H. II, § 10 e), die dezelfde begrippen uitdrukken als het gewone imperf. en het gewone plusqprf. des conjunctiefs, worden met het verled. deelw. en den onvolm. verl. en meer dan volm. verled. tijd der aanvoegende w. van *zullen*, nam. *zoude*, enz. (Oudgerm. S. 1. en 3. *soldi*, Pl. 1. *soldim*, 2. *soldith*, 3. *soldin*, dus oudtijds wel onderscheiden van de vormen des indicatiefs, S. 1. 3. *solda*, Pl. 1. *soldum*, 2. *solduth*, 3. *soldum*, (de *o = o**) vgl. H. V, § 11 en 12) en *zoude hebben* of *zoude zijn* gevormd. Het hulpww. wijst hier dus pleonastisch op een toekomstig begrip, dat reeds vanzelf in het begrip van *mogelijkheid* des conjunctiefs opgesloten ligt (vgl. H. II, § 10 e).

6*. Ter uitdrukking van een *wensch* bezigt men voorts in de tegenwoordige taal in plaats van den conjunctief nog omschrijvingen met het ww. *mogen* of *laten* en de onbep. wijs.

a. Het werkw. *mogen* beteekende oorspronk. „de macht, de gelegenheid hebben tot”, d. i. „kunnen”, een begrip, dat zich op twee wijzen, òf tot „de macht, gelegenheid tot iets hebben ten

gevolge van eigen wil en begeerte", d. i. „willen" (vgl. ook Hd. *ich mag*, ik heb lust), òf tot „de macht, gelegenheid tot iets hebben ten gevolge van eens anders toestemming" beperkte. Alleen de laatste beteekenis geldt nog algemeen in de hedendaagsche taal; de beide eerste zijn bijna geheel en al in onbruik geraakt (vgl. echter ben. *aanm.* 1). Werd nu oudtijds, ter uitdrukking van het *gewenschte*, het praesens v. d. conjunct. of het praesentiaal imperf. conj. (vgl. H. II, § 10 **b**) van dit ww., in een der beide eerstgenoemde opvattingen, met een infinitief verbonden (als b. v. in „*moge hij slagen*", „*moge hij toegeven*", „*mocht hij eindelijk eens rust krijgen*", „*mocht hij toch eindelijk eens naar raad hooren*", enz.), dan drukten deze vormen oorspr. de „aan het subject, met *meer* of *minder* vertrouwen op de verwezenlijking, toegewenschte macht of wil tot het vertoonen der door den infinitief genoemde openb. v. best." uit (alzo hier „hij hebbe de gelegenheid te slagen, den wil toe te geven", beide met de bijgedachte „zijn slagen, toegeven is zeer goed mogelijk"; „hij hebbe eindelijk eens gelegenheid om rust te krijgen, den wil om te hooren", met de door het praesentiale imperf. conj. aangewezen bijgedachte, vgl. t. a. pl., „het rust krijgen, naar raad hooren is vrij onwaarschijnlijk"). Ten gevolge van het veelvuldig gebruik van het in eene dergelijke verbinding ter uitdrukking van het *gewenschte* gebezigde *moge*, begon men intusschen in vervolg van tijd dit verbum als een gewoon hulpww. te beschouwen en hierdoor tevens de oorspronkelijke kracht er van uit't oog te verliezen. Vandaar het tegenwoordig gebruik der bovengenoemde en daarmede overeenkomstige zegswijzen, eenvoudig ter uitdrukking van een (met *meer* of *minder* vertrouwen op verwezenlijking) *gewenschte* openb. v. best., zonder eenig bijbegrip van *macht* of *wil* tot die openb. v. best.

b. De 2de pers. sing. van den imperatief van *laten* (= „doen, tot iets dwingen, bewegen"), met een object, in den 3de pers., en een infinitief verbonden (b. v. *laat hem oppassen*, *laat dien man voorzichtig zijn*", enz.), beteekende oorspr. „beweeg, drijf de door 't object genoemde of aangewezen zelfstandigheid tot het vertoonen der door den infinitief uitgedrukte openb. v. best."

(vgl. H. II, § 8 A a), en stond dus in beteekenis ongeveer gelijk met een ter uitdrukking van *aansporing*, van een *wensch* gebezigten conjunctief van 'tzelfde ww., dat hier in den van *laten* afhankelijken infinitief geplaatst is (vgl. b. v. met de bovengenoemde zinnen *hij passe op, die man zij voorzichtig*, enz.). Alleen dacht men *oorspr.* bij de eerste zegswijze aan een drijfveer, een aansporing tot de gewenschte openb. v. best., die men door den imperatief *laat* van een aangesproken persoon vorderde, terwijl men bij de andere de aansporing als van den spreker uitgaande voorstelde. Ook nog heden denkt men somwijlen bij dergelijke met *laat* gevormde uitdrukkingen nog wel meer of min aan het aandeel, dat een 2de pers. aan de aansporing heeft. Gewoonlijk echter is men hier, gelijk ook reeds vroeger, door het veelvuldig gebruik van *laat* in dergelijke verbindingen verleid, den imperatief als een gewoon hulpww. gaan beschouwen en, dien ten gevolge tevens de oorspronkelijke kracht van *laat* uit het oog verliezende, deze zegswijzen met gewone, *aansporing* aanduidende, conjunctieven gelijk beginnen te stellen. Zoo bezigt en bezigde men b. v. het bovengenoemde *laat hem oppassen, laat dien man voorzichtig zijn*, enz. ook wel kortweg als *volkomen* gelijk aan *hij passe op, die man zij voorzichtig*, enz., alzoó zonder bijbegrip van eenige, van een 2^{den} pers. uitgaande, aansporing. Toen zich nu eenmaal een dergelijke opvatting bij de met *laat* samengestelde zegswijzen gevestigd had, kwam men er ook toe den eertijds tot eigen aansporing gebezigten 1sten pers. van den tegenw. t. des conjunctiefs door een dergelijk *laat*, met den infinit. en het pronomen des 1sten persoons in den accusatief, te vervangen, en alzoó in plaats van de (oudtijds gebruikelijke) conjunctieven, als b. v. *zegge ik dit, gaan wij* (Mnl. *gaewi*), enz., de omschrijvingen *laat mij dit zeggen, laat ons gaan*, enz., te bezigen. Ja zóó zeer zelfs ging in de voorstelling het begrip des imperatiefs in dergelijke uitdrukkingen verloren, dat men in de tegenwoordige taal meermalen het object van dit *laat* als subject begon te beschouwen, en b. v. de bovengenoemde uitdrukkingen tot *laat hij oppassen, laat die man voorzichtig zijn, laat ik dit zeggen, laten wij gaan*, enz. wijzigde.

AANMERK. 1. Ten opzichte van de onder **a** genoemde beteekenissen van *mogen* zij nog aangemerkt, dat de opvatting „de macht, gelegenheid hebben tot iets, kunnen” nog hedendaags voorkomt in uitdrukkingen, als b. v. *het moge waar zijn, hij mocht eens de waarheid gezegd hebben* (= „hij kon gezegd hebben” of „het ware mogelijk dat hij d. w. gezegd had”). Een derde beperkte begrip „de macht of gelegenheid hebben tot iets ten gevolge van eens anders bevel”, d. i. „moeten”, treffen we aan in zinnen, als *hij mag wel gaan, zoo hij op tijd wil komen, enz.*

AANM. 2. Van den eertijds ter aansporing gebezigten 1sten pers. des conjunctiefs, waarvoor hedendaags de omschrijving met *laat* en den infinitief is in de plaats getreden, treffen we nog een spoor aan in enkele uitdrukkingen, als b. v. „nemen we aan, stellen we eens, dat het waar is”.

AANM. 3. Niet te verwarren met de onder **b** besproken omschrijvingen zijn die uitdrukkingen, waarin *laat*, in de opvatting „laat toe” voorkomt en eveneens een object + *locatieven* infinitief (vgl. H. II, § 8, A **a**) bij zich heeft; vgl. b. v. *laat mij gaan, laat hem vertrekken, enz.*, d. i. „laat mij vrij om te gaan, hem om te vertrekken” enz. De onderscheiding voorts, die men heeft willen maken tusschen de onder **b** besproken uitdrukkingen, met den accusatief, en die, met den nominatief, als zouden de laatste alleen als aansporing, de eerste slechts als verzoek (met *laat* = „laat toe”) kunnen gebezigd worden, is willekeurig en strijdt niet alleen met den oorsprong der besproken uitdrukkingen, maar ook met het gebruik, dat onverschillig *laat mij dit zeggen* en *laat ik d. z., laat ons gaan* en *laten wij gaan, enz.* naast elkaar toelaat.

7. Tot de samengestelde vormen van het werkw. zijn ook te rekenen de infinitieven, welke *te vóór* zich nemen. Gelijk we reeds boven (H. II, § 8) aanmerkten, zijn namelijk de infinitieven in verreweg de meeste gevallen te beschouwen als staande in de betrekking, welke door de voorzetsels *tot* of *in* wordt uitgedrukt. Hiermede stemt ook de oorspronkelijke vorm der onbepaalde wijs overeen, welke eertijds, ter aanwijzing der zoogenaamde *locatieve* (vgl. t a. pl.) betrekking, den uitgang *i* had aangenomen, doch

in overeenstemming met het in H. V, § 6 a, vermelde verschijnsel reeds in het oudste ons bekende Germaansch dien vocaal afgeworpen had. Toen men nu, na deze *elisie* van den uitgang, het eigenlijk karakter van den infinitief nog wel gevoelde, doch niet meer in den vorm te voorschijn treden zag, ontstond er langzamerhand behoefte aan een ander middel ter aanwijzing der betrekking *tot* of *in*. Dit vond men in het voorzetsel *te* (oudt. *tī*) (of, nam. in 't Gotisch, in eene andere praepositie, met gelijke beteekenis, *du*). Zoo ving men reeds vroég aan (minstens reeds in de 4de eeuw) de onbep. w. nu en dan door een dier beide voorzetsels te doen voorafgaan, een gebruik, dat in verloop van tijd steeds meer en meer en wel in die mate toenam, dat in de tegenwoordige taal nog slechts in enkele gevallen een alleen staande, door geen *te* voorafgegane, infinitief voorkomt.

a. Zoo wordt dan hedendaags van *te* vergezeld:

iedere *locatieve* infinitief, die van een substantief of adjectief afhangt (z. H. II, § 8 A b en c);

de meeste *locatieve* finities, die van een ww. afhangen (vgl. voor voorbeelden H. II, § 8 A a en B).

b. Zonder *te* bezigt men daarentegen nog steeds den afhankelijk *locatieven* infinitief:

a. Zoo die afhangt van de verba *kunnen*, *zullen*, *mogen*, *moeten*, *willen* en *durven* (vgl. H. II, § 10, A a), en dat wel dewijl de volgende onbep. wijs beschouwd werd met deze werkwoorden als 't ware slechts *één* woord uit te maken en daarom slechts *één* begrip uit te drukken, alzoo niet zoozeer als afhankelijk van het voorafgaande verbum als wel als daarmede tot *één* woord vereenigd opgevat werd;

b. zoo die, een *doel uitdrukkende*, afhangt van *komen*, *gaan* en *loopen* (vgl. H. II, § 10, A a) (b. v. „hij komt u bezoeken”, „ik ga wandelen”, enz.), en wel om dezelfde reden als boven;

c. zoo die, een *gelijktijdige openb. v. best. van het subject uitdrukkende*, afhangt van *komen* of van de in een met *hebben* of *zijn* samengestelden tijd gebezigde verba *staan*, *loopen*, *zitten*, *liggen* en *zijn* (vgl. H. II, § 10, B a) (b. v. „hij komt aanloopen”;

„hij heeft, had staan, loopen, zitten, liggen rooken, schreeuwen, enz.” „hij is wezen jagen”, enz.); hier nam. beschouwde men den oorspr. locatieven infinitief niet meer als een onbep. wijs, maar als een bij 't subject behoorend tegenwoordig *deelwoord*; zijn evenwel deze voorafgaande verba, behalve *komen*, òf niet òf alleen met *zullen* samengesteld, dan krijgt in de tegenwoordige taal de afhankelijke infinitief *te vóór* zich (b. v. „hij staat, zit, enz. *te* schreeuwen”; „hij is iemand *te* wachten”);

d. zoo die onbep. wijs afhangt van *blijven*, (vgl. H. II § 8, B e), in welk geval men eveneens den infinitief als *participium* opvatte;

e. zoo die infinitief, een *gelijktijdige openb. v. best. van 't object uitdrukkende*, afhangt van *zien, vinden, voelen, hooren, heeten* (= „aanwijzen” in *iem. heeten liegen*), *houden* en *hebben* (vgl. H. II, § 8, B a en r); ook hier, beschouwde men den oorspronk. locatieven infinitief niet meer als een onbep. wijs, maar als een bij 't object behoorend *tegenwoordig deelwoord*;

f. zoo die infinitief afhangt van *doen, laten* en *helpen* (vgl. H. II, § 8, A a en B r); bij deze drie verba nam. verloor men het oorsp. begrip „tot iets brengen” (z. t. a. pl.) uit het oog en beschouwde men het ww. alsof het met den volgenden infinitief slechts *één* woord uitmaakte, alsof het, met de onbep. w. vereenigd, slechts *één* begrip uitdrukte; vgl. b. v. uitdrukkingen, als *doen gaan, doen zitten, doen staan, laten komen, laten omvallen, laten loopen, enz.*, welke in beteek. gelijkzijn of althans overeenkomen met de enkele verba *wegzenden, zetten, overeind zetten, ontbieden, omwerpen, los-, vrijlaten, enz.*; voorts *iemand helpen werken, h. strijden, h. drinken, enz.*, die overeenkomen met enkele verba, als (*met iem.*) *medewerken, medestrijden, mededrinken, enz.*;

g. eindelijk zoo die infinitief afhangt van *leeren* (= „onderwijzen”) en *leeren* (= „kennis of vaardigheid verkrijgen”); door de vergelijking nam. met het gebruik van genoemde verba met een substantief als object (vgl. b. v. „uw vader leert hem *de aardrijkskunde*”, „hij leert *geschiedenis* van uw vader”) ging bij

de afhankelijke onbepaalde wijs het oorspronk. locatieve begrip tot (vgl. H. II, § 10 A **m**) in de voorstelling verloren en werd de infinitief als een gewoon object opgevat; vandaar dat men geen behoefte gevoelde aan voorvoeging van het voorzetsel *te*.

AANMERK. Wordt *zien* als „trachten” gebezigd of het intransitieve *leeren* als „door leering ergens toe geraken,” dan treedt het locatieve begrip zoo op den voorgrond, dat men aan geen object kan denken; vandaar dan ook in dat geval regelmatig *te*; vgl. b. v. „door schade en schande zal hij wel leeren beter op *te* passen”; „hij ziet zich *te* vergewissen”, enz.

c. Wordt de infinitief niet in een *locatieve* betrekking gebezigd, is hij een zoogenaamde *naamwoordelijke* infinitief (vgl. H. II, 8, *opm.* 1 en 2), dan heeft natuurlijk het gebruik van *te* eigenlijk geen recht van bestaan. Vandaar ook steeds in die gevallen de onbepaalde w., zonder *te* (vgl. voor voorbeeldent. a. pl.), behalve:

a. wanneer ze, als subject of object staande, door een voorafgaand vnw. *het* aangekondigd wordt, en òf een substant. of adjectief als praedicaatsnaamw. òf een door een substantief (in den accus.) of bijwoord bepaald verbum als praedicaatwerkw. bij zich heeft; vgl. b. v. „*het* is goed daaraan *te* denken,” „*het* is onaangenaam zoo iets *te* hooren”, enz.; „hij acht *het* veiliger u niet *te* misleiden”, „*het* is geen kunst zoo *te* spreken”; „hij rekende *het* een geluk er nog zoo af *te* komen”; „*het* kostte haar veel moeite *te* zwijgen”; „*het* beviel mij slecht zoo lang *te* wachten”; enz.; verleid door de veelvuldig voorkomende constructies, waarin een infinitief werkelijk van een voorafgaand substantief of adjectief afhangt (vgl. H. II, 8 A **b** en **c**), bracht men ook hier de onbepaalde wijs in betrekking met het voorafgaande naamwoord en beschouwde den subjects- of objectsinfinitief verkeerdelijk als daarvan afhankelijk;

b. wanneer de infinitief een voorzetsel vóór zich heeft (vgl. H. II, 8 *opm.* 1 **e**); verleid door de constructies, waarin *om* als pleonastische versterking vóór den locatieven infinitief, met *te*, geplaatst werd (vgl. de volgende *opmerk.*), alsmede door een gelijk gebruik, in de oudere taal, van *door* (vgl. b. v. Mnl. *dor te cortene* = „om te korten”), begon men namelijk ook andere voorzetsels,

door vormiddeling van *te*, met een volgenden infinitief te verbinden; vandaar uitdrukkingen als de t. a. pl. genoemde, waar de onbep. w., als geen locatieve betrekking uitdrukken, eigenl. ook geen *te* bij zich behoorde te nemen.

OPMERKING. In den laatsten tijd vertoont zich in het taalgebruik meer en meer de neiging om, *te* niet meer voldoende achtende ter uitdrukking van het locatieve begrip *tot*, die praepositie daarenboven nog met *om* te versterken. Zoo zegt men b. v. „hij dwingt, noodzaakt mij *om* het u *te* zeggen”, „hij wanhoopte *om* iets tot stand *te* kunnen brengen”, enz., naast „hij dwingt, noodzaakt mij het u *te* zeggen”, „hij wanhoopte iets tot stand *te* kunnen brengen”, enz. Vooral na substantieven en adjectieven (vgl. H. II, 8 A **b** en **c**) dringt dit *om* in, ja is somwijlen reeds gebruikelijker geworden dan het eenvoudige *te*; b. v. „hij heeft geen *lust, trek*, het *voornemen, plan* dat *te* doen” of „*om* dat *te* doen”; „uw *zucht te*” of „*om te* behagen”; „de *kracht*, het *vermogen* vol *te* houden” of „*om* vol *te* houden”; „wij zijn *gewoon, bereid, geneigd, gereed, bekwaam* dat *te* doen” of „*om* dat *te* doen”; „ik was *bevreemd, begeerig* het u *te* zeggen” of „*om* het u *te* zeggen”; enz. enz. Zóó groot zelfs is deze voorliefde voor *om* geworden, dat het woordje meermalen ook vóór den als subject of of object staanden, reeds abnormaal door *te* vergezelden (vgl. bov. **c**), infinitief geplaatst wordt; vgl. b. v. „het is onaangenaam *om* zoo iets *te* hooren”; „hij acht het veiliger *om* u niet *te* misleiden”; „het is geen kunst *om* zoo *te* spreken”; „het kostte haar veel moeite *om* te zwijgen”; enz.

8. **a.** In dit hoofdstuk over de samengestelde tijden behoort ook nog de bespreking der infinitieven, welke in verbinding met de hulpww. *hebben* of *zijn* het partic. perfect. vervangen, eene plaats te vinden. De verba namelijk, welke een *locatieve* onbepaalde wijs, zonder *te*, bij zich krijgen (vgl. bov. § 7 **b**), worden, met uitzondering van *hebben* en *houden* (z. t. a. pl.), zoo ze met een der bovengenoemde hulpww. verbonden en door zulk een onbep. w., zonder *te*, gevolgd worden, nooit in den vorm van het verled. deelw., maar in dien van den

infinitief gebezigd. Vgl. b. v. „hij had het beter *kunnen*, *moeten* doen”; „gij hadt *mogen* weggaan”; „hij is *blijven* spelen”; „ik ben u *komen* bezoeken”; „ik heb hem *vinden* liggen”; „zij hadden hem *doen*, *laten*, *helpen* ontvluchten”; „wij hebben u *zien*, *hooren* komen”; „hij had het *voelen* opkomen”; „wij hebben hem *leeren* werken”; „zij heeft *leeren* pianospelen”, enz.; daarentegen „ik heb hem staan *gehouden*”; „hij heeft tien koeien op stal staan *gehad*”; enz. en natuurlijk ook (vgl. t. a. pl. de *aanmerk.*) „door schade en schande heeft hij *geleerd* beter op passen”; „hij heeft *gezien* zich te vergewissen” (vgl. echter ook beneden). De verklaring van dit feit is de volgende.

Het grootste gedeelte der boven in § 7, **b**, opgenoemde verba, welke een *locatieven* infinitief, zonder *te*, bij zich nemen, hebben en hadden een partic. perfect., dat werkelijk of schijnbaar (in de tegenwoordige taal alleen door het voorvoegsel *ge*, en) in eene oudere periode, toen het gebruik van praefix *ge* nog niet of nog weinig doorgedrongen was (vgl. H. IV, § 5), in 't geheel niet van de onbepaalde wijs in vorm verschilde. Voor *kuⁿnen*, *zu^llen*, *mo^gen*, *moeten*, *wi^llen* en *du^rven* (vgl. bov. § 7, **a**) vgl. men H. VI, § 9; voorts lette men op *komen*, *gaan*, *loopen*, *staan*, *wezen* (vgl. bov. 7, **b** en **c**), *zien*, *heeten* (bov. 7, **e**), *doen* en *laten* (bov. 7, **f**), met een verled. deelw. (*ge*)*ko^men*, (*ge*)*gaan*, (*ge*)*loopen*, (*ge*)*staan*, (*ge*)*we^zen* (het oude partic., waarvoor thans het onregelm. *geweest*, z. H. III, § 26), (*ge*)*zieⁿ*, (*ge*)*heeten*, (*ge*)*doen* (z. H. VI, § 18), een ouden vorm naast (*ge*)*daan*, (*ge*)*laten*. In den tijd nu, toen de verleden deelwoorden *ge-* vóór zich begonnen te nemen, bleven deze vormen, waarschijnlijk wel omdat men ze in hunne verbinding met de volgende onbepaalde wijs, die met het voorafgaande verbum als nagenoeg *één* woord beschouwd werd (vgl. t. a. pl.), meer als infinitieven dan als participia opvatte, steeds zonder dit voorvoegsel in gebruik. En toen voorts, bij 't algemeen worden van *ge-* bij de verleden deelwoorden, het regelmatig ontbreken van dit *ge-* bij de genoemde participia, zoo ze met *hebben* of *zijn* samengesteld en door een infinitief gevolgd werden, iedere herinnering aan het oorspronkelijk karakter dier vormen deed

verdwijnen, kon het niet uitblijven, dat men, door de gelijkheid misleid, in de besproken gevallen met een onbepaalde w., in plaats van met een deelw., meende te doen te hebben. Was men nu op deze wijze gewend geraakt de *meeste* der door een infinitief, zonder *te*, gevolgde verba in de samengestelde tijden *schijnbaar* met den infinitief in plaats van met het participium perfectum te omschrijven, dan volgden hierop ook de andere met een volgenden infinitief, zonder *te*, gebezigde werkwoorden, wier participium oorspr. niet met den tegenw. t. der onbep. w. in vorm overeenstemde, (nam. *blijven, zitten, liggen, vinden, doen, helpen, hooren, voelen en leeren*, vgl. § 7 *d, c, e* en *f*) hetzelfde schijnbare gebruik. Evenzoo ook *beginnen, schijnen, weten* (b. v. „hij is *beginnen* te begrijpen”; „hij heeft mij niet *schijnen* te begrijpen”; „hij heeft mij *weten* te bepraten”; enz.), die wel tegenwoordig steeds den infinit., met *te*, achter zich nemen, doch, in tegenoverstelling tot andere verba, nog lang na het algemeen worden van *te* (het eerste in de Middeleeuwen b. v. nog bijna regelmatig), het gebruik der onbep. w., zonder dat voorzetsel, bewaard hebben; bij *weten* stemde daarenboven de oude vorm van het deelw., (*ge*)*weten*, met dien des infinitiefs overeen.

b. Maar ook zelfs buiten de door een infinitief, zonder *te*, gevolgde verba is de met de onbepaalde w., in plaats van met het participium, omschreven samengestelde tijd ingedrongen, t. w. bij de verba *gelieven, begeeren, verlangen, verkiezen, meenen, denken* (= „van plan zijn”), *zoeken, trachten, pogen, zien* (= „trachten”), *behoeven, behooren en dienen*. Deze nam. kunnen, ofschoon de van hen afhingende infinitief steeds *te* bij zich krijgt, toch, zoo ze door deze wijs gevolgd worden, hun samengestelden tijd met *hebben* en hun onbep. w., in plaats van met hun verled. deelw., vormen; vgl. b. v. „hij heeft niet *gelieven, verkiezen* te luisteren”; „zij hebben hem *begeeren, verlangen* te zien”; „zij hadden mij *meenen, denken* te verschalken”; „hij heeft u *zoeken, trachten, pogen, zien* te bedriegen”; „hij had niet *behoeven* te komen”; zij hadden *behooren, dienen* tusschen beide *te treden*”; enz. Zonder twijfel heeft bij deze verba, welke in beteekenis of

met *willen* òf met *moeten* overeenkomen, het gebruik dezer laatste werkwoorden (vgl. boven m) ten voorbeeld gestrekt. (Alle deze door *te* gevolgde verba, behalve *gelieven*, kunnen echter ook hun samengestelden en door een infinit. gevolgden tijd met het participium omschrijven; vgl. b. v. „zij hebben *begeerd*, *verlangd* hem te zien”; „zij hadden *gemeend*, *gedacht* mij te verschalken”; enz. enz.).

HOOFDSTUK VIII.

Over de afleiding der werkwoorden.

1. Onder *afleiding* verstaat men „de vorming van rededeelen uit *wortels* of uit reeds bestaande woorden (*grondwoorden* of *stamwoorden*”). Vandaar de onderscheiding tusschen de *afleiding uit wortels* en de *afleiding uit grondwoorden* (zie hierover verder bij de substantieven en adjectieven in het IV^{de} Stuk). Diensvolgens zouden alzoo eigenlijk niet alleen de zwakke verba en de sterke der *vijf* laatste klassen (vgl. H. III, 6, en H. IV, 1), maar evenzoo de sterke verba der *zes* eerste klassen, welke uit wortels zijn voortgekomen (H. III, 1), *afgeleide* moeten heeten. Intusschen pleegt men slechts die werkwoorden, welke hun ontstaan aan een grondwoord te danken hebben, met dien naam te bestempelen, een gewoonte, waaraan we ons ook hier zullen houden.

2 A. De afgeleide verba zijn voortgekomen uit een grondwoord, dat òf in de tegenwoordige taal nog bewaard is gebleven òf vroeger of later in de vroegere eeuwen is verlorengegaan. Zulk een grondwoord is of *was òf een substantief òf een adjectief* (ook *één* of een onbepalend telwoord) òf *een bijwoord*. (Dewijl, behalve de bijwoorden, deze grondwoorden steeds *naamwoorden* zijn, noemt men de afgeleide verba ook wel in 't algemeen *denominatieve*, d. i. van *nomina* (het mv. van *nomen*, naamwoord) gevormde, werkwoorden) Met enkele weinige uitzonderingen eindigde oorspronkelijk ieder substantief en zonder uitzondering ieder adjectief

in den onverbogen vorm (alzoos als *stam*, d. i., als vorm, zonder declinatieuitgang) op een *a*, *i*, *ja* of *u*. Evenzoo bijna alle bijwoorden. Werd nu van zulk een naam- of bijwoord een verbum afgeleid, dan voegde men, ter vorming van den *verbalen stam* (vgl. H. IV, § 2), achter den *stam* des grondwoords het achtervoegsel *ja*; zoo b. v. ontwikkelden zich uit den *stam* van *vol* (eertijds *fulls*, uit *fulla-s*) 1), nam. *fulla*, een verb. *stam fulla-ja*; zoo uit den *st.* van *visch* (eert. *fisks*, uit *fiska-s*), nam. *fiska*, een verb. *st.* *fiska-ja*; uit den *st.* van *eer* (eert. *êra*, *airâ*, uit *aira + a* 1), nam. *aira*, een verb. *stam aira-ja*; uit den *st.* van *troost* (eert. *trausti* uit *traustja*), nam. *traustja*, een verb. *st.* *traustja-ja*; uit den *st.* van *deel* (eert. *dails*, uit *daili-s*), nam. *daili*, een verb. *st.* *daili-ja*; uit den *st.* van *vrede* (eert. *fridu-s*), nam. *fridu*, een verb. *st.* *fridu-ja*; uit den *st.* van *lust* (eert. *lustu-s*), nam. *lustu*, een verb. *st.* *lustu-ja*; zoo uit een oud *opper*, (eertijds *uppar*, uit *upra*, bestaande uit *up*, *op*, en het achtervoegsel *ra*) een verb. *stam upra-ja*; enz. enz. Wanneer nu achter een dergelijken *verbalen stam*, ter vorming van de tijden, wijzen, enz. des werkwoords, modale suffixen of de aoristus van den wortel *DA* gevoegd werd (vgl. H. IV, § 3, 4, en H. V, § 3, 4, 5, en vlgg.), dan viel het accent steeds op het uit het grondwoord voortgekomen bestanddeel des verbums, alzoos b. v. in de van bovengenoemde verb. stammen gevormde werkwoorden op *fûl-*, *fisk-*, *air-*, *traúst-*, *dâil-*, *frid-*, *lúst-*. Dien ten gevolge werd de uitgang des *verbalen stams* *aja*, *jaja*, *ija*, *uja*, die tusschen het eerste en hoofddeel des grondwoords en de personale, enz. suffixen stond, met steeds meer en meer verzwakkenden klemtoon uitgesproken (vgl. H. III, § 3), en dat wel in die mate, dat hierdoor een volledige syncope òf van een der beide in de uitgangen voorkomende klinkers òf van de *j* ontstond. Zoo werd *aja* òf tot *ja* òf tot *ai* (uit *aj*) òf tot *a + a*, terwijl dan uit de beide *a*'s, door samentrekking, zich een lange *â* ontwikkelde,

1) De *s* was eertijds de naamvalsuitgang des nominatiefs der mann.; de *a* van den nominat. der vrouwelijke naamwoorden.

welke weder tot *ô* werd; zoo werd *jaja* eerst *ija*, om dan, bij syncope der *i*, tot *ja* te verzwakken; zoo *ija* met syncope der *i* tot *ja*; zoo *uja* *ôf*, bij syncope der *u*, tot *ja* *ôf*, na overgang der *u* tot *o*, met syncope der *j*, tot *o* + *a*, welke beide vocalen weder tot *ô* werden samengetrokken. Vandaar dat b. v. de bovengenoemde verbale stammen, bij verdere ontwikkeling, zich wijzigden tot *full-ja*, *fisk-ô*, *air-ai*, *traust-ja*, *dail-ja*, *frid-ja*, *lust-ô*, *upr-ja* (of *oppar-ja*), enz. enz. Bij nog verdere ontwikkeling gingen dan ook deze stamuitgangen *ja*, *ai* (later *ê*), *ô*, na eerst tot *i* (of *je*), *e*, *o* verkort te zijn (vgl. H. V, § 6 **m**), tot onduidelijke vocalen over, welke dan eindelijk in vele gevallen weder gesyncopeerd worden en op deze wijze gelteel en al verdwijnen konden (vgl. t. a. pl. en H. IV, § 3, 4, alsook H. V, § 7—16). Vandaar uit de bovengenoemde werkw. stammen, b. v. een 2de pers. mv. van het praesens des indicatiefs (vgl. H. V, § 5 **a** en § 7): oorspr. *fülla-ja-tha*, *fiska-ja-tha*, *atra-ja-tha*, *traústja-ja-tha*, *dalli-ja-tha*, *fridu-ja-tha*, *listu-ja-tha*, *úpra-ja-tha*, dan Oudgerm. *full-ja-th*, *fisk-ô-th*, *air-ai-th* (*êr-ê-th*), *traust-ja-th* (*trôst-jath*), *dail-ja-th* (*dêl-jath*), *frid-ja-th*, *lust-ô-th*, *oppar-ja-th* (vgl. H. V, § 6, **m**); eindelijk Nederl. *gij vult*, *vischt*, *eert*, *troost*, *deelt*, (*bevreedt* (oudtijds gebruikelijk naast *bevedigt*), *lust*, *oppert* (uit *vull-e-t*, *visch-e-t*, *eer-e-t*, *troost-e-t*, enz. enz.); evenzoo b. v. een infinitief (vgl. H. V, § 4 en 14): oorspr. *fülla-ja-ni*, *fiska-ja-ni*, *atra-ja-ni*, *traústja-ja-ni*, *dalli-ja-ni*, *fridu-ja-ni*, *listu-ja-ni*, *úpra-ja-ni*, dan (vgl. H. V, § 6 **m**) *full-ja-n*, *fisk-ô-n*, *air-ai-n* (*êr-ê-n*), *traúst-ja-n* (*trôst-ja-n*), *dail-ja-n* (*dêl-ja-n*), *frid-ja-n*, *lust-ja-n*, *upr-ja-n*, eindelijk Nederl. *vull-e-n*, *visch-e-n*, *eer-e-n*, *troost-e-n*, *deel-e-n*, (*bevred-e-n*, *lust-e-n*, *opper-e-n*).

(Eindigde de stam des grondwoords niet op een klinker, maar op een consonant, als b. v. bij *vriend*, het voorzetsel *uit*, met een stam *friund*, *út*, en werd hierachter het suffix *ja* gevoegd, dan ging de oorspronk. verbale stam natuurlijk steeds op *ja* uit; vgl. oorspr. *friund-ja*, *út-ja*, eerst *friund-i*, *út-i*, dan *vriend-e*, *uit-e*, als b. v. in den 2^{den} pers. mv. praes. ind. en den infinitief: oorspr. en Oudgerm. *frund-ja-tha*, *út-ja-tha*, *frund-ja-ni*, *út-ja-ni*, dan

Nederl. *gij* (be)vriendt, uit, uit vriend-e-t, uit-e-t, (be)vriend-e-n, uit-e-n.

2. B. Vorderen voorts de eertijds op *-ón* en *-ain* (later *-ên*) uitgaande denominatieven geene bijzondere opmerking, zoo moet echter ten opzichte van die op *-jan* nog op het volgende gewezen worden. Vóórdat nam. *-jan*, dat gewoonlijk eerst tot *-jen* werd, zijn *j* verloor (of liever met den voorafgaanden consonant assimileerde), kon deze halfklinker op de voorafgaande syllabe een wijzigenden invloed uitoefenen.

a. Zoo kon de *j* de oorspr. korte *a* der voorafgaande lettergreep tot de zachtvolkom. of de onvolk. *e* doen overgaan (vgl. 1ste St. H. VII, § 3); zie b. v. *drenken*, uit *drank-jan* (van *drank*), (om)helzen, uit *hals-jen*, *schenden*, uit *schand-jen*, *mengen*, uit *mang-jen* (van *mang*, tusschenin), *vesten*, uit *vast-jen*, *krenken*, uit *krank-jen*, (ver)lengen, uit *lang-jen*, *zwenken*, uit *zwanck-jen* (van een oud *swcnc*, bewegelijk), (ge)neren, uit *nar-jan* (oorspr. *nas-jan*, vgl. 1ste St. H. XXVI, § 10; vgl. ook ohd. *nara*, oorspr. *nasa*, voedsel), *dekken*, uit *dek-jen* (van *dak*, eert. „bedekking”), *stellen*, uit *stal-jen* (van *stal*, oudt. „plaats”), *netten*, uit *nat-jen*, *pletten*, uit *plat-jen*, *temmen*, uit *tam-jen*, *letten*, uit *lat-jen* (van een oud *lat*, traag), (be)lemmeren, van *lemmen*, uit *lam-jen*, *stremmen*, uit *stram-jen*, *leggen*, uit *lag-jen*, (vgl. ags. *laga*, liggende), *zetten*, uit *zat-jen* (van een oud *sati*, zitplaats), *rekken*, uit *rak-jen* (van *rak*, een of ander werktuig om te rekken, uit te spannen), *zeggen*, uit *zag-jen* (vgl. een ags. *saga*, spreker, of *sagu*, gezegde), *tellen* en (ver)tellen, uit *tal-jen* (van *tal*, getal, en *taal*, *tale*, oorspr. „verhaal”), *redden*, uit *rad-jan* (oorspr. *hradh-jan*, van *rad*, snel, ohd. *hradhi*), enz. enz.

b. Zoo kon de *j* de zachtvolk. of onvolk. *e* der voorafgaande syllabe tot de onvolk. *i* doen overgaan (vgl. St. I, H. VIII, § 3); zie b. v. *spillen*, uit *spel-jen* (vgl. *spel*), *schillen*, „van den schil ontdoen” en „verschillen”, uit *schel-jan* (vgl. een oud *schele*, schil, en een oud *schele*, *scheel*, verschil), *stikken*, eertijds in 't algemeen „dooden”, oorspr. „met een stekend werktuig dooden”, uit *stek-jen* (vgl. een oud *steke*, een stekend werktuig), *richten*, uit *recht-jen*, enz.

e. Zoo kon de *j* de oorspr. korte *a* of *e* der voorafgaande lettergreep tot *ei* doen overgaan (vgl. I^{te} St. H. XVI, § 3), zie b. v. *feilen*, uit **fal-jen* (van een verouderd *faal*, fout), *reiken*, uit **rak-jen* (daaruit *raik-jen*, *reikjen*) (van een oud **raka*, rakking), *deinzen*, uit *dans-jen* (oorspr. *thans-jan*) (van een oud **thansa*, sprong), enz.;

a. Zoo kon de *j* den enkelen consonant der voorafgaande lettergreep doen verdubbelen; zie b. v. de meeste der boven onder **a** en **b** aangehaalde verba; evenzoo ook *knippen*, uit *knip-jen* (van *knip*, met den stam *knipa*), *blikken*, bleek worden, uit *blik-jen* (vgl. een oud *blick*, bleek, met den stam *blicja*, bleek), enz.;

AANMERK. Had het grondwoord vóór de afleiding des verbums den slotconsonant reeds verdubbeld, dan kan natuurlijk de invloed der *j* in het denominatief niet als de oorzaak der verdubbeling beschouwd worden; dit echter is bij de in de oudere taal gevormde denominatieven slechts zelden het geval, zoodat we bij verreweg de meeste grondwoorden, met een dubbelen consonant, waarnaast afgeleide werkwoorden, met een dubbelen medeklinker, voorkomen, aan eene zelfstandige, op eigen weg (hetzij door eene *j* van den stamuitgang-*ja*, hetzij door andere hier niet te bespreken oorzaken) bewerkte, verdubbeling te denken hebben, en het *denominatief* met den oorspronk. stam des grondwoords (alzoo met den vorm, die zijn consonant nog niet verdubbeld had) moeten in verband brengen.

e. Zoo kon de *j* den enkelen slotconsonant *g* der voorafgaande syllabe verdubbelen en tot *k* doen verscherpen (vgl. I^{te} St. H. XXVIII, § 6); zie b. v. *hakken*, uit *haggen*, *hag-jen* (van een oorspr. *hag-ja*, dat later door gelijken invloed der *j* tot *hacke*, bijl. werd), *nikken*, *knikken*, uit *niggen*, *kniggen*, *nig-jen*, *knig-jen*, (van een oorspr. *hnig-ja*, *knig-ja*, dat later tot *nick*, zie KIL., *knik*, het knikken, werd), *hikken*, uit *higgen*, *hig-jen* (van een oorspr. *hig-ja*, dat later tot *hik*, het hikken, werd), *wikken*, uit *wiggen*, *wig-jen* (van een oorspr. **wig-ja* of **wiga*, het wegen), *wrikken*, uit *wriggen*, *wrig-jen* (van een oorspr. **wrig-ja* of **wriga*, het wringen), *bukken*, uit *buggen*, *bug-jen* (van een oorspr. *buga*

waaruit later *boge*, *hoog*, buiging), *drukken*, uit *druggen*, *drug-jen* (van een oorspr. *thrug-ja*, dat later tot *druk*, het drukken, werd); enz.

AANMERK. Het in bovengaande *aanmerk.* omtrent de overeenkomst in vorm van 't denominatief en 't grondw. gezegde geldt ook hier ten opzichte der grondwoorden met *kk*, nevens afgeleide verba met *kk*.

8. De denominatieven, uit een *substantief* gevormd, noemen in 't algemeen: *eene openbaring van bestaan in betrekking tot de door 't grondwoord genoemde zelfstandigheid*. Naar gelang van den aard dier betrekking tusschen bedoelde zelfsth. en het subject, dat zijn bestaan openbaart, wijzigt zich deze algemeene opvatting tot een meer beperkt begrip. De door 't grondwoord genoemde zelfsth. namelijk kan ten opzichte van het subject zijn:

a. *het doel der openbaring v. best.*, in welk geval het denominatief òf het „jagen, streven naar” òf het „bereiken, verkrijgen van die zelfsth.” uitdrukt; zie b. v. *vogelen*, *visschen*, *vinken*, *meezen*, *azen*, van *aas*, voedsel, *mikken*, van *mik*, de paal, waarop de vogel of de schijf, naar welken men schoot; geplaatst was, *doelen*, van *doel*, het wit der schijf, *muizen*, muizen vangen, *baggeren*, *hooien*, *peilen*, (*door*)*gronden*, *landen*, enz.;

b. *het voortbrengsel der openb. v. best.*, in welk geval het denominatief òf het „voortbrengen, te voorschijn brengen, veroorzaken, vervaardigen dier zelfsth.”, òf, zoo door het grondwoord een zelfstandig voorgestelde werking of toestand uitgedrukt wordt, het „verrichten dier werking”, het „vertoon van dien toestand” beteekent; zie b. v. *jongen*, van *jong* (subst.), *kalken*, *dampen*, *stoomen*, *rooken*, *smoken*, *roesten*, *schuimen*, *parelen*, *spatten*, *wateren*, *etteren*, *stemmen* (van *stem*), *zuchten*, *vuren*, *regenen*, *donderen*, *bliksemen*, *lichten* (vgl. H. I, § 4 a), *kuipen*, *timmeren*, van het oude *timmer*, gebouw, enz.; *argwanen*, *arbeiden*, *biechten*, *blikken*, *beven*, van een oud *beve*, beving (vgl. ohd. *biba*), *duchten*, van het oude *duchte*, vrees, *dulden*, van een oud *duld* (vgl. ags. *thyld*, en ons *geduld*), *druischen*, van een oud *druisch* (vgl. on. *thrusk*, geraas), *denken*, van een oud *dank*, gedachte, *dunken*, van *dunk*, meening, *danken*, *draven*, *droomen*, *handhaven*, van het

oude *handhave*, handhaving, *klagen*, van het oude *klage*, klacht, *krijgen*, oorlog voeren, *moorden*, *nooden*, van *nood*, dwang, *oorlogen*, *oordeelen*, *reizen*, *rooven*, *slachten*, van het oude *slacht*, moord, *spelen*, *spotten*, *stappen*, *telen*, eig. „bearbeiden”, van een oud *tele*, arbeid (vgl. ohd. *zila*, m. gel. bet.; hd. *z* = ndl. *t*), *trappen* (treden), *storten*, van een oud *stort*, val (vgl. hd. *sturz*), *hooren*, van een oud *hoor*, het hooren (nog over in *gehoor*), (aan)schouwen, van *schouw*, het zien, *vluchten*, *vreezen*, *wanhopen*, *wantrouwen*, van een verouderd *wantrouw*, *weeklagen*, van het oude *weeklage*, *weeklacht*, *wedijveren*, *werken*, *woekeren*, *wraken*, straffen, van *wrake*, straf, *wrokken*, *ijveren*, *zorgen*, *blozen*, *honger*, *dorsten*, *walgen*, *lusten* (vgl. H. I, § 4 b), enz.;

e. *de qualiteit*, *waartoe het subject*, bij de openb. v. best., *het object brengt*, *de zaak*, *waartoe het subj. het obj. maakt*, d. i. de qualiteit, de zaak, welke ten gevolge der openb. v. best. het subj. bij of uit eene andere zelfsth. (het obj.) te voorschijn brengt; in dit geval beteekent het denominatief „eenige zelfsth. maken tot de door 't grondw. genoemde zelfsth.”; zie b. v. *knechten*, *gijzelen*, van het oude *gijzel*, gegijzelde, *jonassen*, iem. maken tot Jonas in den walvisch, *straten*, *banen* (een weg), *stapelen*, *stalen*, *erven*, iets tot zijn *erve* „bezitting” maken, *pakken* (b. v. zijn goed), *beelden* (nog over in *beeldende kunsten*), enz.; in (ver)ketteren is het „maken tot” op te vatten als niet in werkelijkheid, maar in naam plaats hebbende.

AANMERK. Evenzoo kende men eertijds (ver)barster(d)en, (ver)steenen, (ver)stokken = „tot basterd, een steen, een stok maken”, welke tegenw. nog alleen de uit de trans. opvatting ontwikkelde passief-intrans. beteek. (vgl. H. I, § 8 a) vertoonen; zoo ook *gekken* (met iemand), oorspr. = „iem. tot den gek, den bespottelijke, maken”, dat door invloed van uitdrukkingen als *den spot steken*, *spotten met*, enz. de tegenwoordige constructie *gekken met* (vd. ook zelfs de uitdrukk. *den gek steken met*) heeft aangenomen; zoo ook (ver)gezellen (iemand), eertijds = „iem. tot gezel maken met iem. anders”, vd. als reflex. *hem (ver)ghesellen met* (iem.), en later, met ellips van het wederk. vnw., (ver)ghesellen met (iem.), of, met

vervanging van de bepaling door een object, (*ver*)gezellen (iemand);

a. *het middel, waarvan zich het subject bij de openb. v. best. bedient*; in dat geval drukt het denominatief uit:

a. het „verrichten eener werking”, het „bewerken van iem. of iets”, of het „vertoonen van een toestand door middel van de door 't grondw. genoemde zelfsth.”; zie b. v. *vijlen, hameren, poken, zeilen, stevenen, knikkeren, pijpen, fluiten, cijferen, beitelen, harken, eggen, spitten, ploegen, karnen, zagen, zweepen, geeselen, dweilen, zeemen, spiegelen* (in *zich spiegelen*, z. bekijken door middel van een spiegel), *stampen*, van het oude *stamp*, *stamper*, (*aan*)*sporen*, van *spoor*, *prikkel*, *staken*, eig. „met een *staak* tegenhouden”, *stoken*, eig. „met een *stok* stooten”, (*be*)*trappen*, van een oud *trappe*, val (niet te verwarren met *trappen*, treden), *pakken*, eig. „met een *pak* werken”, d. i. „het opnemen”, van *pak*, het oude *trossen*, eig. „met den *tros*, *pak*, *bagage*, werken”, d. i. „opnemen, dragen” (waarvoor tegenw. met metathesis *torsen*; met verzachting der *t*, vgl. H. I, H. XXIX, § 4, ontstond ook uit dit *trossen* het compositum *wegdrossen*), *leunen*, van een verloren *leune*, *lene*, steun, *steunen*, van *steun*, enz.;

b. „eene zelfsth. in een anderen toestand brengen door middel van de in 't grondw. genoemde zelfsth., welke men daarmede in verbinding, aanraking brengt”, d. i. „eene zelfsth. binden, bedekken, bezwaren, omgeven met, voorzien van de in 't grondw. genoemde zelfsth.”; zie b. v. *boeien*, (*ver*)*strikken*, *dekken*, van *dak* (oudt. = „bedekking”), *hechten*, van het oude *hecht*, *knoop* (of van het adject. *hecht*, vast, vgl. ben. § 4 e), *kalken*, *kleuren*, *kleeden*, *knoopen*, *kruiden*, *kronen*, *kruisen* (zich), *kurken*, *lakken*, *plaveien*, *peperen*, *schermen*, *schutten*, van *schut* (vgl. nog *kamerschut*), *strepen*, *stempelen*, *suikeren*, *zadelen*, *zolen*, *zalven*, *wonden*, *schenden*, *schandvlekken*, *brandmerken*, *loven*, *prijzen*, *eeren*, *smaden*, *laken*, van het oude *lak*, *berisping*, (*be*)*lasten*, *zich* (*be*)*kommeren*, enz. enz.

AANMERK. 1. De zelfsth., waarvan het subj. 't object voorziet, is bij deze verba steeds een zaak of een concrete of abstracte

eigenschap, *nooit een toestand*. Men wachte zich daarom wel verba, als b. v. *smarten*, *pijnen*, *verwonderen* (b. v. „dat verwondert mij”), *rouwen* (b. v. „dat rouwt mij”), *verheugen* (b. v. „dat verheugt mij”), *ergeren* (b. v. „dat ergert mij”), (*zich*) *verpoozen*, (*zich*) *vertoornen*, (*zich*) *vergenoegen*, enz. als „voorzien van smart, pijn, wonder (verwondering), (be)rouw, heuge (vreugde), erger (toorn), pooze (rust), genoeg (tevredenheid), enz.” op te vatten, doch vergelijkte H. I, § 5 *opm.* 2, en § 6 *opm.*, waar aangetoond is, hoe zich de bedoelde onoorspronkelijke beteekenis bij die werkwoorden op onregelmatige wijze uit de regelmatige opvatting „smart, pijn, enz. hebben” (z. H. I, § 4 *b*) ontwikkeld heeft.

AANMERK. 2. Tot de onder *b* besproken denom. rekene men ook verba als *palen*, *grenzen*, die eertijds transitief „met palen, grenzen, omgeven” beteekenden, doch door vermindering van een reflex. vorm (vgl. H. I, § 8) de tegenw. passief-intrans. opvatting hebben aangenomen. Evenzoo *kleuren*, dat zijn intrans. bet. „een kleur krijgen” door vermindering van *zich kleuren* uit het oorspr. „van een kleur voorzien” ontwikkelde.

c. „eene zelfsth. in een anderen toestand brengen *door middel van de in 't grondw. genoemde zelfsth., welke men daarvan scheidt, verwijdert*”, d. i. „eene zelfsth. bevrijden, berooven van de in 't grondw. genoemde zelfsth.”; zie b. v. *doppen*, *gallen* (de visch), *kelen*, *koppen* (onthoofden), *luizen*, *pellen*, van het oude *pel*, eierschaal, *plunderen*, van het oude *plunder*, huisraad, (*uit*)*pluizen*, (*uit*)*rafelen*, *ragen*, van (spin)*rag*, *spenen*, van *speen* (= „tepel” of „borst”), *stoffen*, *schillen*, (*af*)*schuimen*, *schubben* (de visch), *wieden*, van het oude *wiede*, onkruid, enz.;

OPMERK. Tot de hier besproken denomin. behooren ook verba, als b. v. *schilferen*, *pluizen*, *rafelen*, *schilfers*, *pluizen*, *rafels* afgeven, welke eertijds trans. „van schilf, pl., raf. ontdoen” beteekenden (vgl. nog *uitpluizen*, *uitrafelen*) en uit deze opvatting hun tegenw. passief-intrans. begrip ontwikkeld hebben (vgl. H. I, § 8 *a*).

e. *de zelfst., waarop, waarin het subj. bij de openb. v. best. het obj. brengt*, in welk geval het denominatief het „brengen, voeren, zetten op, in de door 't grondw. genoemde zelfsth.” uit-

drukt; zie b. v. *boeken*, *dalen*, van het oude *dal*, laagte (in 't algemeen), *herbergen*, *kameren*, *kelderen*, *kerkeren*, *kisten*, *kroppen*, van *krop*, *hals*, *legeren* (zich), *luchten*, in de lucht hangen of brengen, *smoren*, van *smoor*, *damp*, *stoven*, van *stove*, in de oude opvatt. „verwarmd vertrek”, *zakken* (in een zak stoppen), enz.;

f. *de zelfsth.*, op, bij, in welke het subj. zich bij de openb. v. best. bevindt, in welk geval het denominatief het „zich bevinden”, het „verrichten eener werking op, bij, in de door 't grondw. genoemde zelfsth.” uitdrukt; zie b. v. *banen* (op de baan loopen), *hokken*, *huizen*, *grazen*, *weiden*, *nestelen*, *tafelen*, *tronen*, *tempelen*, *tuinen*, *banken*, van *bank* (oudt. = „tafel”), *ankeren*, *zetelen*, *sporen* (in den spoortrein zitten), *zweven*, van een oud *zweve* (vgl. ohd. *sweb*, lucht), *slachten*, tot (hetzelfde) geslacht behooren, van het oude *slacht*, geslacht, enz.;

g. *de persoon*, *wiens*, *het dier*, *welks qualiteit* of *eigenschap* het subj. bij de openb. v. best. vertoont, in welk geval het denominatief het „vertoon der qualiteit, der eigenschap van de door 't grondw. genoemde zelfsth.” uitdrukt; zie b. v. *beunhazen*, *buren*, (*af*)*beulen*, *hoeren*, *kwakzalveren*, *leeraren*, *rentenieren*, *schoolmeesteren*, *slaven*, *smeden*, *schipperen*, (*ver*)*schalken*, (*ver*)*mannen*, (*ver*)*meesteren*, *ezelen*, *zwijnen*, (*na*)*apen*, enz.

ALGEMEENE OPMERKING. Dat, ten gevolge van boven verklaarde verschillende toepassingen, sommige denominatieven meer dan ééne beteek. kunnen hebben, spreekt vanzelf; vgl. b. v. *schuimen*, in „de zee schuimt” en „het vleesch, de visch (*af*)*schuimen*”; *kruisen*, een kruis maken, *zich kruisen*, z. met het teeken des kruises voorzien, en het verouderde *kruisen*, kruisigen, d. i. aan 't kruis brengen; *herbergen*, in een herberg brengen, naast het oude *herbergen*, in een herberg vertoeven; *stoffen*, van stof bevrijden, naast *stoffen* (b. v. „het stoft”, d. i. het weder stoft, vgl. H. I, § 4 a); enz. Zie ook nog H. I, § 8 a.

4. De denominatieven, uit een *adjectief* (vgl. H. II, § 9, de *aann.* onder aan de bladz.) gevormd, beteekenen:

a. „de door 't adjectief aangewezen zelfsth., die zich door een bepaalde eigenschap of betrekking kenmerkt, *zijn*” (vgl. § 3); zie

b. v. *dartelen*, *pratten*, *woeden*, van het oude *woed* (ags. *wód*), *woedend*, *blaken*, van het oude *blaeck*, *brandend*, *dienen*, van een oud *diene*, *dienend* (ohd. *dioni*), *letten* (op iets), van *lat*, *traag*, alzo eig. = „traag zijn”, vd. = „bij iets vertoeven”, *vlotten*, van *vlot*, *vlietend* (nog over in *vlot raken*), *zwichten* (zie § 2, *opmerk.* 3), enz.;

↳ „de door 't grondwoord aangewezen zelfsth., welke zich door een bepaalde eigenschap of betrekking kenmerkt, worden”; zie b. v. *groenen*, *grijzen*, *blauwen*, *rijpen*, *rotten*, enz.;

c. „iem. of iets de door 't grondw. aangewezen zelfsth., welke zich door een bepaalde eigenschap of betrekking kenmerkt, doen worden” (vgl. § 3 c); zie b. v. *richten*, van *recht*, *slechten*, van het oude *slecht*, *vlak*, *effen*, *effenen*, *openen*, *louteren*, *ruimen*, *klaren*, *heelen*, *sterken*, *witten*, *weken*, *warmen*, *stijven*, (*ver*)-*breeden*, *nutten*, van het oude adject. *nut*, *nuttig*, *orberen*, van het oude *oorbaar*, *nuttig*, *pletten*, *netten*, *temmien*, *vesten*, *stremmen*, (*be*)*stemmen*, van het oude *stam*, *vast*, *slaken*, van een oud *slaeck*, *los*, *lozen*, van *los*, *letten*, *lat* (*traag*) *maken*, *doen ophouden*, het oude *lieven*, *beminnen*, d. i. „iem. zich (3de nv.) *lief*, *bemind*, *maken*”, (*ver*)*vroegen*, *mijnen*, van het bezitt. bijv. nw. *mijn*, enz. enz.; in *erbarmen*, uit *er-be-armen*, van *arm*, is „het doen worden” als niet in werkelijkheid, maar in naam plaats hebbende op te vatten.

OPMERK. Sommige denominatieven, van adjectieven gevormd, vertoonen meer dan ééne toepassing; vgl. b. v. *krommen*, *letten*, *weken*, *heelen*, (*ver*)*tragen*, (*ver*)*meerderen*, (*ver*)*minderen*, (*ver*)*kleinen*, (*ver*)*anderen*, (*ver*)*armen*, enz. (vgl. H. I, 8 b).

5. De eenige bijwoorden, uit welke denominatieven afgeleid worden, zijn die, welke eene betrekking in de ruimte (eigenl. en overdrachtel.) uitdrukken. Het verbum beteekent dan „de door 't grondwoord genoemde betrekking aan zich zelf vertoonen, beginnen te vertoonen” of „die betrekking met eenige zelfsth. verbinden”. Zie b. v. *naderen*, (*ver*)*overen*, (*be*)*jegenen*, *uiten*, *innen*, *mengen*, van het oude *mang*, *tusschen* (men bedenke, dat een voorzetsel, zonder naamval, een bijwoord wordt); *opperen*, *vorderen* (dat twee toepassingen vertoont; vgl. *bevorderen*), van een

oud *opper*, boven, *vorder* vooruit (beide door een suffix *-er*, oorspr. *ra*, van *op*, *voord*, tegenw. *voort*, gevormd); evenzoo (*ver*)*gaderen*, van *gader*, dat met verlies van *te* eigenl. staat voor *te gader* (3de nv. van het oude subst. *gade*, vereeniging), enz.

6. Bijna algemeen pleegt men in de spraakkunsten eene soort van afgeleide verba te vermelden, welke men *-intensieve* werkw. (van *during*) noemt en met verscherping van den slotmedeklinker en verkorting des stamklinkers uit andere verba verklaart; zoo zouden dan *nikken*, *knikken*, uit *nijgen*, *hikken* uit *hijgen*, *wikken* uit *wegen*, *bukken* uit *buigen*, *spillen* uit *spelen*, *schillen*, *verschillen*, uit *schelen*, *stikken* uit *steken*, *knippen* uit *knijpen*, *blikken* uit *bleeken*, enz. voortgekomen zijn. Reeds boven intusschen, bij de verklaring der door *j* bewerkte wijziging van vorm in deze en dergelijke verba (zie § 3, **b**, **a** en **e**), bleek het ons, dat we hier aan geen verbalen oorsprong mogen denken, maar eenvoudig met denominatieven te doen hebben, welke, *stikken* (vgl. bov. § 2 **b** en § 3 **a a**) en *blikken* (vgl. ben. § 2 **a** en § 4 **b**) uitgezonderd, in overeenstemming met de boven in § 3, **b**, behandelde te beschouwen zijn. Wat voorts het bijbegrip van *during* aangaat, hetwelk volgens sommigen aan deze afleidingen, tegenover de (wel verwante, doch verkeerdelijk als grondvormen beschouwde) verba *nijgen*, *hijgen*, *wegen*, enz., eigen zou moeten zijn, dit is bij geen der bedoelde ww. waar te nemen. Hun beteekenis is dezelfde als die van ieder denominatief; en het verschil in opvatting of toepassing, dat men ontwaart bij de vergelijking der denominatieven met hunne verwanten, komt òf voort uit de omstandigheid, dat het spraakgebruik van het bestaan van twee vormen, met gelijke beteek., op hare gewone wijze heeft partij getrokken, òf uit een verschil in de ontwikkeling.

7. Ook in *vluchten*, *jachten*, *stichten*, (*bettichten*, *slachten*, dooden (niet te verwarren met *slachten*, gelijken, zie bov. § 3 **f**), *trachten*, streven naar iets (niet te verwarren met *trachten*, in *betrachten*, zie H. IV, § 2 **b**), *wrochten*, *zwichten*, *smachten*, (*ver*)*knochten*, *dichten*, dicht maken (niet te verwarren met *dichten*, gedichten maken, zie H. IV, § 2 **b**), ziet men gewoonlijk ten

onrechte afleidingen van de verba *vlie(d)en*, *jagen*, *stijven* of *stijgen*, *tijgen*, *sla(g)en*, *dragen*, *werken* (of *worke(n)*), *smaken*, *knoopen*, *zwijsen* (oorspr. „zich rustig houden, rustig zijn”), *dijgen*. Gelijk reeds COSIJN (*Etymol.* § 183) heeft opgemerkt, hebben we evenwel ook hier met denominatieven te doen, en wel van de grondwoorden *vlucht*, *jacht*, het oude *sticht*, stichting, het oude *tichte*, beschuldiging, het oude *slacht*, moord, het oude *dracht*, loop (voor de verscherp. der *d* in het denom. vgl. Ist St. H. XXIX, § 4), (*ge*)*wrocht*, het oude *smacht*, honger, het oude *knocht*, knoop, het oude *zwochte*, uit *swifte*, rustig, het adject. *dicht* (vgl. voor het karakter der denom. bov. § 3, *b*, *a b*, en § 4 *c*). Van de *frequentatieve* beteek. (zie ben. § 9), welke deze verba op *-chten* zouden moeten vertoonen, is voorts even weinig te merken als van de intensieve der in de vorige § behandelde.

8. Onder den naam van *causatieven* of *factitieven* worden voorts in de grammatica's gemeenlijk eenige verba opgegeven, welke het „doen vertoonen eener openb. v. best.” uitdrukken en hun oorsprong uit andere werkwoorden, die deze openb. v. best. noemen, zouden afleiden. Van een verbum als grondwoord kan echter hier, evenmin als bij de in § 6 en 7 vermelde, meestal verkeerd verklaarde denominatieven sprake zijn. *Drenken*, doen drinken, *zetten*, doen zitten, *leggen*, doen liggen, *vellen*, doen vallen, *voeren*, doen varen, d. i. bewegen (trans, zijn namelijk niet voortgekomen uit *drinken*, *zitten*, *liggen*, *vallen*, *varen*, maar uit een subst. of adject. *drank*, een oud *sati* (ohd. *sez*), zetel, plaats om te zitten, een oud *lage* (ags. *laga*), liggend, een oud *val*, gevallen, en een oud *voer*, in beweging gebracht; hunne eigenlijke opvatting is dus, „van drank voorzien” (vgl. § 3 *a b*) „op een zetel plaatsen” (vgl. § 3 *c*) „liggend, gevallen, in beweging gebracht maken” (vgl. § 4 *c*). Evenmin zijn *leiden*, *zoogen*, *wekken*, *gehengen*, *zwenken*, *dempen*, uit *lijden* (oudt. — „gaan”), *zuigen*, *waken*, *hangen* en de verloren verba *zwinken*, *dimpen* gevloeid, maar als gewone denominatieven uit een oud subst. *leide* (Ohd. *leitō*), aanvoerder, de oude adjectieven *zoog* (oorspr. **sauga*), zuigend, *wak* (vgl. nog hd. *wach*), wakker, *hung* (vgl.

nog hd. *hang*), *neiging*, *zwank* (ags. *swanc*), bewegelijk, op- en neergaande, en het subst. *damp*; ze beteekenen dus eig. „aanvoerder zijn” (vgl. § 3 g), „zuigend, wakker maken” (vgl. § 4 e), „een neiging toonen” (vgl. § 3 b), „op- en neergaande maken” (vgl. § 4 c), „met damp bewerken” (vgl. § 3 a a). In *neigen*, dat men ook wel, ofschoon het niet „doen nijgen”, maar „nijgen” beteekent, onder de causatieven opgeeft, hebben we eindelijk een eenvoudig denominatief van het oude subst. *neige* (vgl. nog hd. *neige*), buiging; het is dus gelijk aan „een buiging maken” (vgl. § 3 b).

9. Hebben we alzoo de zoogenaamde *intensieven* en *causatieven* tot hun waren oorsprong teruggebracht en onder de categorie der gewone denominatieven opgenomen, hetzelfde lot moeten ook de zoogenaamde *frequentatieven* en *iteratieven* of werkwoorden van *herhaling* en *during* ondergaan. Met dezen naam pleegt men namelijk die verba te bestempelen, welke op *-elen* en *-eren* uitgaan en òf nog in de tegenwoordige òf in de oudere taal vormen op *-en* naast zich hebben; de grond der benaming is dan een bijbegrip van *herhaling* of *voortduring* der openb. v. best., welke aan die eerstgenoemde verba eigen zou wezen. Wat nu de hier bedoelde opvatting aangaat, zoo is het zeker waar, dat die bij vele der ww. op *-elen* en *-eren* is waar te nemen; niet echter bij alle. In *blakeren*, *brokkelen*, *druppelen*, *kruimelen*, *rinkelen*, *roosteren*, enz. toch zal men, naast *blaken*, *brokken*, *druppen*, *kruimen*, *rinken*, *roosten*, enz., moeilijk een bijzonder bijbegrip van *herhaling* of *during* kunnen vinden; evenmin in *kronkelen*, *mangelen*, *rimpelen*, *slingeren*, *trommelen*, enz., die volkomen dezelfde beteekenis hebben als de eertijds gebruikelijke *kronken*, *mangen*, *rimpen*, *slingen*, *trommen*, enz.

En wat het ontstaan betreft der zoogenaamde *frequentatieven* en *iteratieven*, die men gewoonlijk uit de verwante vormen op *-en* afleidt, zoo zij opgemerkt, dat men gemeenlijk wel op de in vroeger of later tijd naast hen voorkomende verba, op *-en*, gelet en de opvatting der werkw. van beide soorten met elkaar vergeleken heeft, doch te gelijker tijd de eveneens òf in de hedendaagsche òf in de oudere taal nevens hen bestaande substantieven

en adjectieven, op *-el* en *-er*, heeft over 't hoofd gezien. Willen we deze laatste slechts opsporen, dan zal het ons duidelijk worden, dat deze verba, op *-elen* en *-eren*, werkelijk niets anders dan gewone denominatieven zijn, en kan uit de beteekenis van het grondwoord het meestal voorkomende en anders vrij raadselachtige bijbegrip van herhaling of during zijne verklaring vinden.

a. Naast vele substantieven bestaan of bestonden er verkleinwoordjes, door middel van het achtervoegsel *-el* gevormd. Zoo *droppel*, *kruimel*, *kreukel*, *krabbel*, naast *drop*, *drup*, *kruim*, *kreuk*, *krab*; zoo *borrel* (voor *bornel*, vgl. *L_{ta}* St. H. XXX, 2 c), eertijds in gebruik als „een kleine hoeveelheid *born*, d. i. „water” (vandaar tegenw. bij overdracht op andere vloeistoffen, = „slokje”), of ook voor „een klein opspringend waterblaasje”, *bobbel*, opspringend waterblaasje, *kronkel*, *rimpel*, enz., naast de in onbruik geraakte zelfst. nw. *born* (tegenw. *bron*), water, opspringend water, *bobbe*, *kronk*, *rimp*, enz.; zoo in de oude taal *brokkel*, brokje, *fonckel* of *vonckel*, vonkje, *nestel*, nestje, *broddel*, vuilheid, *drek*, *brijzel*, brokje, *nietel*, een nietig, klein bestanddeeltje, *smoddel*, smeer, vuil, enz., naast de nog gebruikelijke *brok*, *vonk*, *nest*, en de oude *brodde*, *drek*, *brijs*, brok, *niet*, een gering, nietig bestanddeel, *smodde*, smeer, enz. Van de grondwoorden, zonder *-el*, nu vormde men de verba *druppen*, *kruimen* (b. v. in „het brood kruimt”), de oudtijds gebezigde *borren*, *bobben*, *vonken*, *nesten*, *brodden*, *smedden*, enz., wier opvatting „droppen, kruimen, born, bobben, vonken, een nest, brodde, smodde vertoonen, voortbrengen, maken” met de boven § 3, a besprokene overeenstemt; of *brokken*, *kruimen* (b. v. in „zijn brood kruimen”), de oude verba *brijzen*, (*ver*)nieten, wier beteekenis „iets tot brokken, kruimen, brijzen, nieten maken” met de boven § 3 c behandelde overeenkomt; of *kreuken*, *krabben*, de oude ww. *kronken*, *rimpen*, wier opvatting „iem. of iets van kreuken, krabben, kronken of een kronk voorzien” volgens § 3 a b hare verklaring vindt. Op volkomen gelijke wijze nu zijn de gewaande frequentatieven en iteratieven *druppelen*, *kruimelen*, *bobbelen*, *borrelen*, *fonkelen* en *vonkelen*, *nestelen*, *broddelen*, *kruimelen* (b. v. in „zijn brood kroi-

melen"), (*ver*)*brijzelen*, *kreukelen*, *krabbelen*, *kronkelen*, *rimpelen*, (niet van de bovengenoemde verba, maar) van grondwoorden op *-el* afgeleid en beteekenen dus niets anders dan „druppels, kruimels, vonkels, een nestel, broddel, voortbrengen, maken”, „iets tot brokkels, kruimels, krijzels maken”, „iem. of iets van kreukels, krabbels, kronkels of een kronkel, rimpels voorzien.” In (*ver*)*nielen* „iets tot nietels maken” en *smullen*, voor *smullen*, *smuddelen* „smuddel vertoonen”, d. i. „bij het lekker eten (van iets vets b. v.) vuil aan den mond vertoonen”, vandaar „lekker eten”, is de *t* en *d* ten gevolge van assimilatie verdwenen (vgl. St. I H. XXX, § 2 a). Een begrip van herhaling of *during* is, gelijk uit den hier verklaarden oorsprong blijkt, bij geen dezer verba te zoeken.

b. Evenmin vertoont zich dit frequentatief of iteratief begrip in de denominatieven *aarzelen* (eert. „uit vrees achteruitdeinzen”, oorspr. „den aars, aarzel heen en weer doen gaan”, het uiterlijk teeken bij sommige dieren van angst en vrees), en *trommelen*, *mangelen*, *knuffelen*, d. i. „werken of bewerken door middel van een trommel, mangel, knuffel (vuist)”, van een oud *aa*rz*el*, van *trommel*, *mangel*, een oud *knuffel*, (welke zelve verkleinwoorden zijn van *aars*, *trom*, een oud *mange*, *knui*ve (oorspr. *knū*ve), vuist, de grondwoorden der oude verba *aa*rz*en*, *trommen*, *mangen*, *knuffen*, wier beteekenis met die der ww. op *-elen* overeenstemde); of in *blakeren*, (*be*)*lemmeren*, *peuteren*, *roosteren*, *slingeren*, *steigeren*, welke niet uit *blaken*, *lemmen* of *lammen*, *peuten* of *poten*, enz. zijn voortgekomen, maar uit een verloren of nog gebruikelijk grondw. *blaker*, een werktuig om te blaken, te schroeien, *lammer*, *lemmer*, hindernis, *peuter*, een werktuig om te stooten, steken (vgl. ook *poten*, in den grond steken, en het Eng. *to put*), *rooster*, *slinger*, *steiger*, trap, en dus in hun oorsprong. opvatting „werken, bewerken met een blaker, lemmer, peuter, enz.”, evenzoo tot de onder § 3 a a besproken denominatieven te rekenen zijn. Zoo ontbreekt ook het begrip van herhaling of *during* in *teisteren*, *beslommeren*, uit een oud *teister*, wond, *slommer*, last (vgl. § 3 a b); evenzoo in *troetelen*, *mengelen*, *sprenkelen*, die

(niet uit *troeten*, *mengen*, *sprengen* zijn ontstaan, maar) uit de oude adjectieven *troetel*, geliefd (vgl. nog in *troetelkind*), *mengel*, vermengd (vgl. nog in *mengelwerk*), en *sprengel*, opspringend, gevloed zijn, en dus (vgl. § 4 e) oorspr. „iem. geliefd, vermengd, opspringend maken” beteekenden.

e. Het achtervoegsel *-er* en *-el* diende oorspr. o. a. ter vorming van een tal van zoogenaamde *verbale* substantieven, en dat wel van zoodanige, welke eene herhaaldelijke of voortdurende openb. v. best. uitdrukken. In de tegenwoordige taal zijn dergelijke zelfst. naamwoorden, als b. v. *dommel*, slaap (b. v. „hij is in den dommel”), *handel*, *wandel*, *grabbel* (in „te grabbel gooien”), *schemer*, *schitter*, zeldzaam geworden; zeer vele echter laten zich nog uit hedendaags gebezigde samenstellingen opsporen, als b. v. *knutsel*, knoeierij, *worstel*, het worstelen, *smokkel*, heimelijke handelwijzen, *kibbel*, het kijven, *goochel*, het goochelen, *leuter*, het leuteren, *baker*, het koesteren, *toover*, het tooveren, *slabber*, het slabberen, enz., uit *knutselwerk* „een werk dat een *knutsel* is”, *worstelperk* „een perk, waar de *worstel* plaats heeft”, *smokkelhandel* „handel, die met *smokkel* gepaard gaat”, *kibbelkunst* „een kunst, die in *kibbel* bestaat”, *goocheltasch*, „een tasch tot *goochel* dienende”, *leuterwerk* „een werk dat een *leuter* is”, *bakermat* „een mat tot *baker* dienende”, *tooverkunst* „een kunst die in *toover* bestaat”, *slabberlap* „een lap bij *slabber* dienende”, 1) enz.; of ze laten zich uit den hedendaags nog gebruikelijken, met het voorvoegsel *ge* (dat hier echter de beteek. niet wijzigt) versterkten, vorm opmaken, als b. v. (*ge*)*babbel*, (*ge*)*drentel*, (*ge*)*bazel*, (*ge*)*femel*, (*ge*)*futsel*, (*ge*)*hakkal*, (*ge*)*huppel*, (*ge*)*kakel*, (*ge*)*klungel*, (*ge*)*knabbel*, (*ge*)*knibbel*, (*ge*)*pruttel*, (*ge*)*prevel*, (*ge*)*rommel*, (*ge*)*stommel*, (*ge*)*schuifsel*, (*ge*)*tokkel*, (*ge*)*trappel*, (*ge*)*wemel*, (*ge*)*wriemel*, enz., en (*ge*)*daver*, (*ge*)*bulder*, (*ge*)*fluister*, (*ge*)*jakker*, (*ge*)

1) Dat het eerste deel in dergelijke samenstellingen niet, gelijk men gemeenlijk (ook schrijver dezes nog in zijne *Kleine Spraakkunst*) aanneemt, werkwoordelijke stammen zijn, bewijst de oude taal, waar deze en dergelijke substantieven in de gemelde beteek. voorkomen.

schater, (*ge*)*snotter*, enz.; of ze hebben in de Nederl. taal geen spoor achtergelaten en zijn nog slechts in de oudere taal, de dialecten of de verwante talen aan te treffen, als b. v. *metzel* (vgl. hd. *gemetzel*), *stribbel* (vgl. mhd. *strebel*, het strijden, zich inspannen), *tuimel* (hd. *taumel*), *huiver*, *huivering* (nog dialect.), *haper*, *hapering*, *sluimer* (vgl. hd. *schlummer*), enz. enz. Uit deze en dergelijke grondwoorden nu kwamen geheel regelmatig denominatieven op *-elen* en *-eren* voort (als *dommelen*, *handelen*, *wandelen*, *grabbelen*, *schemeren*, enz. enz.), met de opvatting „de door 't grondw. genoemde, zelfstandig voorgestelde, openb. v. best. vertoonen” (vgl. boven § 3 b). Uit het bijzondere bijbegrip van herhaling en during der grondwoorden laat zich voorts ook datzelfde bijbegrip der afgeleide verba verklaren.

a. Ook diende het achtervoegsel *-el* en *-er* oorspr. ter vorming van een tal van adjectieven, d. z. „woorden, die eene zelfstandigheid aanwijzen, welke zich kenmerkt door eene eigenschap, d. i. door het herhaaldelijk of voortdurend vertoonen van een of andere openb. v. best.” (vgl. H. II, § 8, de *aanmerk.* onder aan de bladz.). In de tegenwoordige taal zijn dergelijke bijvoeg. nwoorden (als b. v. *helder*, *dartel*, *wankel*, de nog alleen substantief gebezigde *treuzel*, *sukkel* (oorspr. „zwak, ziek, gebrekkig”), enz. zeldzaam geworden. Zeer vele echter laten zich nog uit hedendaags gebezigde samenstellingen opsporen, als b. v. *bedel*, *bedelend*, *dwarrel*, *dwarrelend*, *kwakkel*, *op- en neergaand*, *ongestadig*, *wentel*, *draaiend*, *flonker*, *flonkerend*, *flikker*, *flikkerend*, *flodder*, *loshangend*, *luister*, *gaarne luisterend*, uit *bedelmonnik*, „een monnik, die *bedel* is”, *dwarrelwind* „een wind die *dwarrel* is”, *kwakkelwinter*, „een winter, die *kwakkel* is”, *wenteltrap* „een trap die *wentel* is”, *flonkerster* „een ster die *flonker* is”, *flikkervuur* „een vuur dat *flikker* is”, *floddermuts* „een muts die *flodder* is”, *luistervink* „een vink, die *luister* is” 1), enz. Andere zijn gewoonlijk noch slechts in de oudere taal, de dialecten of de verwante talen

1) Dat het eerste deel in deze samenstellingen adjectieven en niet, zooals men gewoonlijk meent, verbale stammen zijn, bewijst de oude taal.

aan te treffen, als b. v. *buitel*, *buitelend*, *bibber*, *bevend*, *duizel*, *duizelachtig* (nog met *oe* = *ui*, vgl. St. I, H. XI, § 3, *aanm.* en H. XVII, § 2, *aanm.*, 2, als *doezel*, in gewijzigde opvatting en als substantief gebruikelijk), *dobber*, *drijvend* (nog als subst. *gebezigd*), *duikel*, *duikend*, *glibber*, *glad*, *huichel*, *onoprecht*, *hunker*, *verlangend*, *lispel*, *onduidelijk* of *moeilijk sprekend*, *kwispel*, *bewegelijk*, *kwedel* (vgl. ags. *cwedol*), *pratend*, *spartel*, *bewegelijk*, *stamel* (vgl. ohd. *stammal*), *moeilijk sprekend*, *struikel* (vgl. ohd. *strûchal*), *struikelend*, *strompel*, m. gelijke beteek., *scharrel*, *slepend gaande*, *waggel*, *heen en weer gaande*, *wapper*, *bewegelijk*, *wichel* (vgl. ags. *wigol*), *voorspellend*, *weifel*, *besluiteloos*, *weiger*, *onwillig*, enz. enz. Uit deze en dergelijke grondwoorden nu vormde men geheel regelmatig denominatieven op *-elen* en *-eren* (als *dartelen*, *wankelen*, *treuzelen*, *sukkel*, *(ver)helderen*, *bedelen*, *dwarrelen*, *kwakkelen*, enz. enz.), met de opvatting „de door 't grondw. aangewezen zelfsth., die zich door een bepaalde eigenschap kenmerkt, zijn” (vgl. § 4, a).

AANMERK. 1. Bijzondere opmerking vordert *rillen*, uit *ridlen* (z. St. I, H. XXXVI, § 2, a), uit een oud adject. *ridel*, *bevend*. *Luieren* schijnt uit *luierd* (met verzwakten uitgang voor *luiaard*) voortgekomen te zijn, met assimilatie der *rd* tot de *r* (die, omdat de voorafgaande klinker onduidelijk was, niet verdubbeld werd), evenals b. v. *verbasteren*, uit *basterd* (vgl. § 3 c, *aanm.* en voor de beteek. van *luieren* § 3 g). *Pleisteren* (vgl. St. I, H. XXXIII, § 8), *sidderen* en *sammelen* zijn niet oorspr. Nederlandsch (vgl. H. III, § 11, de *aanm.* onder aan de pagina); *talmen*, voor *tammen* (z. St. I, H. XXXIX, 3), uit een adject. *taml*, *tammel*, *langzaam*, is de nevens het laatste voorkomende Nederl. vorm.

AANMERK. 2. Dat intusschen in later tijd, toen men aan verba op *-elen* en *-eren*, met frequentatieve of duratieve beteekenis, naast andere op *-en*, was gewoon geraakt, in analogie hiermede ook wel eens een verbum, met een der eerstgenoemde uitgangen, uit een ww. op *-en* gevormd kan zijn, wil ik niet onder de onmogelijkheden stellen. Heeft men echter lust zulk een oorsprong voor een of ander verbum op *-elen* of *-eren* aan te nemen, dan

moet men beginnen met onomstootelijk de jeugd van dat woord en de afwezigheid van een grondw. op *-el* of *-er* in den tijd van het ontstaan des verbums te bewijzen.

AANMERK. 3. Natuurlijk is bij de behandeling der bovenbesproken verba geen acht geslagen op die verba op *-elen* en *-eren*, die men gemeenlijk wegens de bekendheid van het meestal nog in gebruik zijnde grondwoord niet voor frequentatieven of iteratieven pleegt uit te maken, als b. v. *folteren*, *hengelen*, *geeselen*, *hekelen*, *schakelen*, *wikkelen*, *naderen*, *vergaderen* (van *gader*, nog over en te *gader*), enz.

AANMERK. 4. Na al het boven verklaarde zal wel niemand de verba op *-enen*, als *havenen*, *lijkenen*, *oefenen*, *ordenen*, *rekenen*, *loochenen*, (*be*)*rokkenen*, *teekenen*, enz., met het praedicaat *frequentatief* of *iteratief* willen vereeren, vooral niet wanneer hij gewezen wordt op een oud grondw. *haven*, verheffing (v. d. *havenen* eig. = „verheffing verrichten”, d. i. „iets in de hand nemen, behandelen”; het ww. toch, dat tegenwoordig slechts „slecht behandelen” beteekent, gold eertijds in de meer algemeene opvatting „behandelen”, ja zelfs in een in tegenovergestelde richting beperkte beteekenis „goed behandelen, versieren”), *lijken*, *gelijkenis*, *oefen*, *oefening* (vgl. nog in *oefenschool*, „school, waar *oefen* plaats grijpt”), *ordene*, naast het tegenw. *gebr. orde*, *reken*, *rekening* (vgl. nog *rekenboek* „boek tot *reken* dienende”), of wanneer hij herinnerd wordt aan de nog bestaande grondw. *logen* (over de verscherping *logen* (voor de verscherping der *g* tot *ch* in *loochenen* vgl. St. I, H. XXVIII, § 5, *a*, *a*), (*spin*)*rokken*, *teeken*, enz.

10. Onder de denominatieven verdienen eene bijzondere vermelding die op *-igen*, welke men gewoonlijk, doch met even weinig recht als die op *-chten*, *-elen* en *-eren* (vgl. § 7 en 9), tot de *frequentatieven* en *iteratieven* rekt; een bijbegrip van herhaling of *during* toch is òf bij deze verba niet waar te nemen òf, zoo het bestaat, evenals bij de onder § 9 besproken denominatieven op *-elen* en *-eren*, regelmatig uit de beteek. van 't grondwoord te verklaren. Intusschen valt omtrent de vorming dezer denominatieven het volgende op te merken.

a. Van adjectieven, met den uitgang *-ig*, afgeleid, komen ze in vorming en in het karakter der beteek. overeen met de in § 4 behandelde; tot de onder § 4 a behandelde behooren *eerbiedigen*, (*be*)-*willigen*, van het oude *willig*, *gewillig*, (*ont*)*weldig*, van het oude *weldig*, *machtig*, enz.; tot de onder e besprokene *heiligen*, *rechtvaardigen*, *machtigen*, (*ver*)*tegenwoordigen*, (*ver*)*vaardigen*, (*ver*)*veelvoudigen*, (*ver*)*eenvoudigen*, (*ver*)*wittigen*, van het oude *wittig*, *wetend*, *tuchtigen*, eig. „ingetogen maken, bestraffen”, van *tuchtig*, *bedwaard*, *ingetogen*, (*ver*)*eeuwigen*, *ledigen*, enz.

b. Afgeleid van substantieven en van adjectieven, die niet op *-ig* uitgaan, vertoonen de verba op *-igen* eene bijzonderheid in den vorm, nam. den overgang van den vroegeren uitgang *-jen* tot *-igen*, welke echter alleen dan plaats had, wanneer het stamwoord op een tongletter eindigde; tusschen den voorafgaanden consonant en de volgende *j* ontwikkelde zich de met dezen halfklinker verwante vocaal *i* (tegenw. zeer dikwijls als een onduidelijke vocaal, vgl. I^{te} St. XXIII, § 5, uitgesproken), terwijl de *j* zelve tot *g* overging (zie I^{te} St. H. XXVI, § 7). De beteek. der op deze wijze gevormde verba stemt natuurlijk overeen met die der in § 3 en 4 behandelde; zie b. v. *noodigen*, (*be*)*kostigen*, *eindigen*, *huldigen* (vgl. § 3, b); *steenigen* (vgl. § 3, a a); (*be*)*zoldigen*, (*be*)*eedigen*, (*be*)*giftigen* (vgl. § 3, a b); *kruisigen*, (*over*)*handigen*, (*be*)*hartigen*, ter harte nemen (vgl. § 3 e); *vestigen*, (*ver*)*zadigen*, van *vast*, *zad(t)* (vgl. § 4, e), enz., uit *noodijen*, *noodjen*, *kostijen*, *kostjen*, *eindijen*, *eindjen*, enz. Naast alle deze staan of stonden intusschen ook vormen, waarin de *j* van den uitgang met den voorafgaanden consonant geassimileerd of samengesmolten (zie bov. § 2), alzoo *-jen* tot *-en* geworden is; vgl. in de tegenw. taal *nooden*, (*vol*)-*einden*, *kruisen* (welke het spraakgebruik in toepassing of beteek. van de vormen op *-igen* onderscheidt; *nooden*, *voleinden* behooren tot de hooger en stijl; *kruisen* bezigt men in de beteek. b en a b, tegenover *kruisigen*, in de bet. e); in de oudere taal *hulden*, (*be*)-*kosten*, *steen*, (*be*)*zolden*, (*be*)*eeden*, (*be*)*giften*, waarschijnlijk ook (*over*)*handen* (vgl. het oude *behanden*, m. gel. bet.), voorts (*be*)-*herten*, *vesten*, (*ver*)*zaden*, enz.

c. Bij tal van werkwoorden op *-igen* intusschen is het niet met zekerheid te bepalen, of hun uitgang uit het grondw. (adjectief) op *-ig* overgenomen, dan wel door de wijziging van het suffix *-jen* ontstaan is. Het bijv. nw. op *-ig*, dat nevens alle in eene oudere of jongere taalperiode voorkomt, zou tot het eerste doen besluiten; het denominatief op *-en* (uit *-jen*) daarentegen, dat zich eveneens naast alle, en wel met gelijke opvatting, vertoont, doet aan het laatste denken. (*Be*)*machtigen*, (*be*)*schadigen*, (*be*)*leedigen*, (*be*)*zichtigen*, (*be*)*gunstigen*, (*be*)*zondigen*, (*be*)*naarstigen*, (*be*)*vlijtigen* (over het pron. reflex. bij de drie laatste verba vgl. men H. I, § 6, *opm.* 1, en § 7, *opm.*), (*ver*)*nietigen*, (*be*)*schulldigen*, (*be*)*krachtigen*, (*be*)*vredigen*, (*ver*)*kondigen*, *nuttigen*, *reinigen*, (*ver*)*eenigen*, *zich* (*ver*)*ontwaardigen*, door verwisseling van *on* met *ont* ontstaan uit (*ver*)*onwaardigen*, (*be*)*vochtigen*, *matig*, *pijnigen*, kunnen gevloeid zijn uit de eertijds of tegenwoordig gebruikelijke adjectieven *machtig*, *schadigh*, schade veroorzakend (vgl. mhd. *schadec*), *leedigh*, leed veroorzakend (vgl. mhd. *leidic*), *sichtigh* (vgl. mhd. *sichtig*, ziende), *gunstig*, *zondig*, *naarstig*, *vlijtig*, *nietig*, *schuldig*, *krachtig*, *vredigh*, *kondig* (*kundig*), *nuttig*, *reinigh*, *eenigh*, eensgezind, *onwaerdigh*, boos, vertoornd, *vochtig*, *matig*, *pijnigh*, pijn veroorzakend (vgl. ohd. *pīnec*), (vgl. § 4, a, b en c). Even goed echter ook kan hun uitgang aan een oorspr. *-jen* beantwoorden, gelijk men zou mogen opmaken uit de naast hen, deels in de oudere, deels in de nieuwere taal, voorkomende denominatieven, met *en*, uit *-jen*, nam.: (*be*)*machten* (simplex *machten*, macht krijgen, vgl. § 3, a); *schaden*, (*be*)*leeden*, *besichten* (van *sicht*, gezicht), (*be*)*gunsten*, (*be*)*zonden*, (*be*)*naersten*, van *naerst*, ijver, (*be*)*vlijten* (vgl. § 3, b); (*ver*)*nieten*, van het subst. *niet* (vgl. § 3, c); (*be*)*schulden*, (*be*)*krachten* (vgl. § 3, a, b); (*be*)*vreden* (§ 3, e); (*ver*)*konden*, *nutten*, *reinen*, (*ver*)*eeenen*, *hem* (*ver*)*onwaerden*, van *onwaerd*, boos, (*be*)*vochten*, van *vochte* (hd. *feucht*), *maten*, van *mate*, *matig* (vgl. § 4, c); *pijnen* (vgl. 3, c, *aann.*).

OPMERK. 1. In de werkw. *verdelgen*, *tergen* en (*zich*) *aanmatig* zien we den uitgang *-igen*, met gesyncopeerde (of nooit ingevogde?) *i* (vgl. nog ondf. *sardiligon*, naast mhd. *vertiljen*, ags.

tirgan, naast *tirjan*); zij zijn afgeleid van een te vermoeden *del* (oorspr. **delja* of **dela*) „verwoest”, van een te vermoeden *ter* (oorspr. **terja* of **tera*) „gescheurd, uiteengetrokken” (vgl. § 4 e), en van *maat* (oorspr. *mât-a*; vd. *mât-jen*, iets met de maat bewerken, meten, vgl. § 3 a a).

OPMERK. 2. Het ww. (*ver*)*dedigen*, waarin men licht geneigd zou zijn een uitgang *-igen* te zoeken, luidde oorspr. (*ver*)*daedinghen*, (*ver*)*dedinghen* (van *daedinghe*, proces, door syncope der *g* uit een oudgerm. *dagthingi*) en heeft de twee laatste syllaben *-dinghen* in *-dighen* veranderd, doordien men het woord in verband begon te beschouwen met het oude adject. *daedigh*, *dedigh*, handelend. (Verg. het hd. *vertheidigen*, mhd. *verteidigen*, van het met *dagthingi* overeenkomende *teiding*, proces, dat eveneens de *n* heeft laten uitvallen door invloed van het adject. *tätig*, mhd. *tétig*, ons *daedigh*).

11. Nog verdienen eene bijzondere bespreking de denominatieven, met den uitgang *-eeren*. In tal van vreemde, uit het Fransch of Latijn overgenomen verba drong dit suffix in onze taal; vgl. b. v. *amuseeren*, *frappeeren*, *fatsoeneeren*, *lardeeren*, *kalmeeeren*, *moveeren*, *tracteeren*, enz. enz. Later werd het ook in echt Nederlandsche denominatieven gebezigd, als b. v. in *trotseeren*, *boetseeren* (vgl. § 4 b), *voeteeren* (§ 3 a a), *waardeeren* (§ 3 a b), *boeleeren*, *hoereeren* (§ 2 g), *halveeren*, *kleineeren* (§ 4 e). Bij sommige van deze is duidelijk de uitgang *-eeren* in plaats van den vroegeren *-en* gekomen; vgl. b. v. *trotsen*, van *trots*, *boetsen*, met *oe* uit de scherpvolk. *oo* (uit *au*) 1), van het oude *boetse*, *bootse*, schets, *boelen* (b. v. om iemands gunst), *hoeren*, (*ver*)*kleinen*. Bij *voeteeren*, *waardeeren* en *halveeren* echter is het niet te beslissen, of ze uit een verloren *voeten*, *waarden*, *halven*, of wel direkt uit *voet*, *waarde*, *half* zijn voortgekomen.

1) In dit woord zien we het zeldzame verschijnsel van een overgang van *o* (= oorspr. *au*) tot eene nld. *oe*, in analogie waarmede we intusschen ook eene *oe* aantreffen, die aan een in later tijd uit *aa* voortgekomen *oo* haar bestaan dankt; vgl. *zwaard* (van *spek*), *zwoord*, *zwoerd* en *waard*, *mannetjezend*, *woord*, *woerd* (zie BECKER. VINCK. in den *Taaltb.* V, bl. 204).

OPMERK. In *hanteeren*, dat kennelijk het oude *handen* „in de hand nemen, behandelen” heeft vervangen, is de *t*, welke we in plaats van de regelmatige *d* bezigen, te verklaren uit den invloed van het uit het Fransche *hanter* overgenomen *hanteeren* „een plaats of iemand bezoeken, met iem. omgaan”, dat, gelijk men ziet, een groote gelijkenis in vorm en opvatting met *handen* ver-
toonde.

